รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต
ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรระดับชุมชน: การพัฒนาที่มีผลกระทบต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล ของชาวอูรักลาโว้ย จังหวัดภูเก็ต

โดย นางสาวนันทกา เครืออินทร์

กุมภาพันธ์ 2553

สัญญาเลขที่ RDG51M0016

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต
ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรระดับชุมชน: การพัฒนาที่มีผลกระทบต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล ของชาวอูรักลาโว้ย จังหวัดภูเก็ต

ผู้วิจัย นางสาวนันทกา เครืออินทร์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ชุดโครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต การศึกษาและพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ภาษาในภาวะวิกฤต

คำนำ

ชาวเลเป็นคำที่คนทั่วไปเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่แถบหมู่เกาะมะริดในทะเลอันดามันของประเทศพม่า เรื่อยลงมาจนถึงหมู่เกาะฝั่งทะเลอันดามันของประเทศไทย หมู่เกาะในประเทศมาเลเซีย ประเทศฟิลิปปินส์และประเทศอินโดนีเซีย ปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวเลเกิดการเปลี่ยนแปลงเพราะผลกระทบจากการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ประมงพาณิชย์ และการพัฒนาที่ภาครัฐเริ่มจัดการทรัพยากรโดยไม่คำนึงถึงสิทธิและภูมิปัญญาของคนท้องถิ่น อีกทั้งยังถือว่าชาวเลเป็นคนทำลายทรัพยากร ขณะเดียวกันชาวเลยังถูกบีบด้วยวัฒนธรรมและระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่เข้ามาพร้อมการท่องเที่ยวจึงทำให้ชาวเลมีโลกใหม่ ที่ต้องพึ่งพิงระบบเศรษฐกิจและสังคมบนบกมากขึ้น เพราะชาวบ้านไม่มีทางเลือก เนื่องจากพื้นที่ทางทะเลไม่สามารถเป็นอยู่ได้ดั่งเดิม

ประเด็นหลักในการศึกษาคือการสนใจที่จะศึกษาให้รู้ว่า การพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ประมงพาณิชย์ การประกาศพื้นที่อนุรักษ์ ที่เป็นสาเหตุหลักทำให้ชาวเลต้องถูกเร่งให้ปรับตัวออกจากระบบนิเวศทางทะเลที่บรรพชนได้สร้างและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปรับตัวเข้ากับระบบดังกล่าวได้อย่างกลมกลืนนั้น มีผลกระทบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล “อ่านนำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” และทำให้การสืบทอดยังคงอยู่หรือหมดไป โดยมีชาวอูรักลาโว้ยที่บ้านราไวย์ จังหวัดภูเก็ต เป็นกรณีศึกษาที่ทำให้เข้าใจถึงภาพรวมของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล และการพัฒนาซึ่งเป็นรูปแบบเดียวกับชาวเลกลุ่มอื่น ๆ

การศึกษาครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการใช้จ่าย รวมถึงค่าตอบแทนต่าง ๆ จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ให้ความสำคัญในการศึกษาวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ที่กำลังตกอยู่ในภาวะวิกฤตของการสูญสิ้นภาษาและวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยการสนับสนุนภายใต้โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิตสกว. การศึกษาและพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ภาษาในภาวะวิกฤต

อนึ่ง วิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้จัดพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษตามกฎระเบียบของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล และเพื่อจะให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นประโยชน์ต่อบุคคลทั่วไปมากขึ้น ผู้วิจัยจึงได้จัดพิมพ์วิทยานิพนธ์ฉบับภาษาไทยขึ้น และคาดหวังว่าวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะจุดประกายงานวิจัยให้กับนักวิจัยที่สนใจศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในประเด็นอื่น ๆ ต่อไปเช่นกัน

ผู้จัดทำ
นันทกา เครืออินทร์

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาระดับปริญญาโทนั้นดูจะหนักเอาการสำหรับเรา หลายครั้งที่รู้สึกท้อแท้แต่ก็ดีใจที่สามารถก้าวพ้นจุดนั้นมาได้จนทำให้มีวันนี้ วันที่งานวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยดี โดยความช่วยเหลือเกื้อกูลอย่างมากของอาจารย์โอภาส ที่คอยให้ความรู้และชี้แนะแนวทางให้ศิษย์รู้จักการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ อาจารย์มีจิตวิญญาณของความเป็นครูอยู่เต็มเปี่ยม เป็นครูผู้มีจิตปรารถนาให้ศิษย์ได้ดี ต้องขอขอบพระคุณอาจารย์ไว้ ณ ที่นี้ด้วย และขอขอบพระคุณอาจารย์กุลวดี อาจารย์โสพส และอาจารย์นฤมล สำหรับคำแนะนำ ข้อคิดเห็น ที่ช่วยพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้น และที่จะลืมไม่ได้เลยขอบขอบพระคุณคณาจารย์จากสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย อาจารย์สุวิไล อาจารย์โสภนา ที่พิจารณาให้หนิงได้รับทุน ขอขอบพระคุณอาจารย์เสาวภา และอาจารย์มยุรี ที่ช่วยประสานงาน คอยให้คำแนะนำในการทำรายงานฉบับสมบูรณ์ และคอยช่วยเหลือในทุก ๆ เรื่อง ขอขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เปิดประเด็นงานวิจัยที่น่าสนใจ และให้เงินทุนสนับสนุนทำให้นักศึกษาหลายคนหันมาให้ความสนใจในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤตมากขึ้น

ขอขอบพระคุณชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์ทุกคนที่มีมิตรไมตรีที่ดีให้ โดยเฉพาะแจ้จิม แจ้ หวิน แจ้หนัง ลุงหริ ลุงหงีม น้าหนุ่ย น้าอาหลิน น้ายะ น้าชุ พี่เหมียว พี่เกี้ยง พี่สนิท ที่ให้ความช่วยเหลือ ให้ความสนิทสนม เสมือนกับหนิงเป็นลูกหลาน ขอขอบพระคุณที่ช่วยถ่ายทอดความรู้ด้านนิเวศทางทะเล และบอกเล่าเรื่องราวที่น่าสนใจในชีวิตของท่าน โชคชะตาคงทำให้เราได้มาพบเจอกับทุกคนที่หมู่บ้าน ดีใจที่ได้รู้จักกับทุกคนทำให้มีญาติผู้ใหญ่และพี่น้องเพิ่มขึ้นอีกหลายคน

ขอขอบคุณพี่กุลนิต พี่แก้ว พี่โอ สำหรับการช่วยเหลือในทุกสิ่งทุกอย่าง ขอขอบคุณเพื่อน ๆ ที่รักทุกคน ขอบคุณ พี่ตูนหน่วยบรรเทาสาธารณภัย พี่เอ Dictionary เคลื่อนที่และเจ้าหน้าที่ธุรการ แอม เพื่อนคู่คิดมิตรคู่กายร่วมสร้างวีรกรรมที่ไม่มีวันลืม เหยี่ยวเพื่อนที่คอยกดดันผลักดันให้มีวันนี้ ใหม่,หญิง ยาระบายชั้นดีที่ทำให้โล่งใจเมื่อได้พูด แอ้ นัน ฝ่ายโยธาธิการส่วนตัว เอม นิ่ม นุ่ม กุ้ง แอม ที่สร้างรอยยิ้มและเสียงหัวเราะทุกครั้งที่มีปาร์ตี้ ริน พัด กุ้ง ภา เก๋ จุ๊บ หนวด ตั๊ก ที่อยู่เคียงข้างกันตลอดมา ถึงตัวห่างไกลแต่ใจเราไม่ห่างกัน

สุดท้ายนี้ขอบขอพระคุณทุกหยาดเหงื่อแรงกายของ พ่อ แม่ ที่ตรากตำทำงานหนัก เก็บออมเงินเพื่อให้หนิงได้มีโอกาสเรียนหนังสือ ขอบคุณหมีที่เสียสละให้น้องได้เรียน ขอบคุณแม่นวล ป้าเอี๋ยน ป้าติ๋ม อาแอ๊ด อาครก ที่รักและเอ็นดูหลานตลอดมา ขอบคุณปู่ ย่า ตา ยาย หนึ่งในแรงบัลดาลใจที่ทำให้หลานมีวันนี้ น่าเสียดายที่ปู่ ย่า และยาย ไม่ได้เห็นความสำเร็จอีกก้าวหนึ่งของหลาน แต่เชื่อว่าท่านคงภูมิใจเช่นกันที่วันนี้หลานตั้งใจเรียนและคว้าปริญญามาฝากท่านได้

นันทกา เครืออินทร์

INDIGENOUS KNOWLEDGE AND NATURAL RESOURCE MANAGEMENT: DEVELOPMENT IMPACTS ON THE TRANSFER OF KNOWLEDGE OF THE URAK LAWOI IN SOUTHERN THAILAND.

NANTAKA KHUAIN 4937784 ENEP/M

M.Sc. (SUSTAINABLE ENVIRONMENT PLANNING)

THESIS ADVISORY COMMITTEE: OPART PANYA, Ph.D., SOLOT SIRISAI, Ph.D., KULVADEE KANSUNTISUKMONGKOL, Ph.D.

ABSTRACT

The "Sea People", a marginalized ethnic minority who traditionally inhabited the coastal area and outer islands located in the Andaman Sea on the west of Southern Thailand, face enormous challenges brought about by the national development focusing on promotion of tourism and the establishment of a protected area for marine conservation. This has led to a radical change in which their livelihoods can no longer be dependent on the sea in the old way of ecological adaptation. As a result, they are forced to depend more on the coastal world of high social and economic complexity. This raises an important issue regarding the loss and continuity of their indigenous knowledge, as the inhabitants are forced to live in an ecologically different setting. The Urak Lawoi group of Phuket in Southern Thailand was chosen as a case study with the use of an in-depth inquiring method under the rubric of qualitative research.

It is found that the Urak Lawoi dependence on the coastal sea has been restricted by the conservation policy in favor of tourism. The Young and middle-aged population have to seek employment on land modernized by tourist industry. Although they appear to be well adapted to the new economic and social opportunities, the study finds an erosion of indigenous knowledge, resulting in the weakening of ethnic identity and community consciousness.

It is recommended that promoting a "dual culture" should be an alternative strategy for community development of these Urak Lawoi and some other Thai ethnic minorities. On one hand, an integration of the modern tourism-based economy is welcomed as a viable alternative, and on the other, ethnic and community roots should be revived. This could be done through incorporating indigenous people and their knowledge into tourist schemes and employing them as guides. Building a community-based museum highlighting their traditional ecological knowledge is highly recommended. This would change urban-biased attitude and add value to tourism.

KEY WORDS: INDIGENOUS MARINE ECOLOGICAL KNOWLEDGE/ INDIGENOUS KNOWLEDGE TRANSFER/ URAK LAWOI PEOPLE/ DEVELOPMENT IMPACTS

260 pages

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติระดับชุมชน: การพัฒนาที่มีผลกระทบต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของชาวอูรักลาโว้ย จังหวัดภูเก็ต

INDIGENOUS KNOWLEDGE AND NATURAL RESOURCE MANAGEMENT: DEVELOPMENT IMPACTS ON THE TRANSFER OF KNOWLEDGE OF THE URAK LAWOI IN SOUTHERN THAILAND

นันทกา เครืออินทร์ 4937784 ENEP/M

วท.ม. (การวางแผนสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: โอภาส ปัญญา, Ph.D., โสพส ศิริไสย์, Ph.D., กุลวดี แก่นสันติสุขมงคล, Ph.D.,

บทคัดย่อ

"ชาวเล"เป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่บริเวณชายฝั่งและหมู่เกาะทางฝั่งทะเลอันดามันของประเทศไทย ปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวเลได้รับผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวและการกำหนดเขตอนุรักษ์ทางทะเล ส่งผลให้ไม่สามารถพึ่งพาทรัพยากรในระบบนิเวศทางทะเลได้อย่างกลมกลืนกับวิถีชีวิตเช่นในอดีต จำเป็นต้องปรับวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงระบบเศรษฐกิจและสังคมบนบกมากขึ้น จึงเป็นประเด็นหลักในการศึกษาที่ว่าเมื่อชาวเลต้องถูกเร่งให้ปรับตัวออกจากระบบนิเวศทางทะเลที่ชุมชนในอดีตได้สร้างและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปรับตัวเข้ากับระบบนิเวศอย่างกลมกลืนนั้น มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลดั้งเดิมอย่างไร และได้มีการสืบทอดสานต่อหรือไม่และอย่างไร โดยมีชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์จังหวัดภูเก็ตเป็นกรณีศึกษาใช้เทคนิคการวิจัยเชิงลึกในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ การสัมภาษณ์บุคคลและกลุ่มย่อย การสนทนากลุ่มแบบไม่เป็นทางการ และการสังเกต

จากการศึกษาพบว่า ผลกระทบจากการพัฒนาทำให้ที่อยู่อาศัยและที่ทำกินทางทะเลของชาวอูรักลาโว้ยหดแคบลง กลุ่มวัยหนุ่มสาวและวัยกลางคนส่วนหนึ่งมีแนวโน้มที่จะเลือกทำงานบนพื้นที่บก ที่เป็นสังคมทันสมัยด้วยเป็นพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่ง แม้ว่ากลุ่มคนรุ่นใหม่สามารถปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตใหม่ การศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่าโอกาสในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลมากำหนดวิถีหากินทางทะเลจึงลดน้อยลง อนาคตคงไม่มีผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่วยให้ชาวอูรักลาโว้ยอยู่ร่วมกับระบบนิเวศทางทะเลอย่างกลมกลืนอีกต่อไป ส่งผลให้เกิดการสูญเสียอัตลักษณ์ และจิตสำนึกในความเป็นชาวอูรักลาโว้ย

ผลของการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การสร้าง "คนสองวัฒนธรรม" จะเป็นทางเลือกของชุมชนชาวเลในอนาคต โดยที่ให้คนรุ่นใหม่ยังคงมีความผูกพัน ความภูมิใจในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน จนสามารถเผยแพร่ให้คนทั่วไปรับรู้ได้ พร้อมทั้งจัดให้หมู่บ้านเป็นพิพิธภัณฑ์มีชีวิตให้คนภายนอกเข้ามาศึกษาโดยนำเสนอจุดเด่นของภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำความรู้ใหม่ที่ได้จากการพัฒนามาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน เพื่อสร้างคุณค่าเพิ่มให้กับวิถีชีวิตในโลกใหม่ คือโลกของการที่ต้องเรียนรู้ปรับตัวให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง

260 หน้า

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	**ก**
กิตติกรรมประกาศ	**ข**
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	**ค**
บทคัดย่อภาษาไทย	**ง**
สารบัญตาราง	**ฌ**
สารบัญรูปภาพ	**ญ**
บทที่ 1 บทนำ	**1**
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
1.2 แนวคำถามในการวิจัย	4
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
1.4 ขอบเขตในการวิจัย	5
1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	6
1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	7
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	**9**
2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	9
2.1.1 แนวคิดนิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecology)	10
2.1.2 แนวคิดนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ (Ethno Ecology)	12
2.1.3 แนวคิดเรื่องการจัดการความรู้	14
2.1.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับระบบนิเวศ	18
2.1.5 ความสำคัญของการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น	26
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาวเลในประเทศไทย	33
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล	36
บทที่ 3 กรอบแนวคิดและระเบียบวิธีวิจัย	**43**
3.1 กรอบแนวคิดในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล และการจัดการความรู้	43
3.2 ขอบเขตในการวิจัย	45

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.3 วิธีการศึกษา	48
3.3.1 ประชากรศึกษาและการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก	48
3.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล	49
3.3.3 เครื่องมือการเก็บข้อมูลภาคสนาม	50
3.3.4 แนวคำถามในการเก็บข้อมูล	54
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	55
บทที่ 4 บริบทหมู่บ้านชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์	**57**
4.1 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล	57
4.1.1 กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	57
4.1.2 กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในประเทศไทย	60
4.1.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต กับการใช้ทรัพยากรของกลุ่มชาติพันธ์ชาวเล	63
4.1.4 สังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล	64
4.2 บริบทชุมชนชาวอูรักลาโว้ย จังหวัดภูเก็ต	66
4.3 ที่ตั้งหมู่บ้าน	78
4.3.1 ลักษณะทางกายภาพ	68
4.3.2 ประชากร	69
4.3.3 ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน	70
4.3.4 วิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์	75
4.3.5 การศึกษา	79
4.3.6 สภาพเศรษฐกิจ	79
4.3.7 โครงสร้างความสัมพันธ์ในสังคม	82
4.3.8 ความเชื่อในอดีตและปัจจุบัน	85
4.3.9 วัฒนธรรมประเพณี	88
4.3.10 รูปแบบการประกอบอาชีพประมง	93

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล	**98**
5.1 บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล	98
5.2 บทบาทหน้าที่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของชาวอูรักลาโว้ย	99
5.2.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิค	99
5.2.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม	123
5.2.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงอุดมการณ์	126
บทที่ 6 การสืบทอดและการสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล	**129**
6.1 การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับครอบครัวและเครือญาติ	129
6.1.1 การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการใช้ชีวิตประจำวัน	129
6.1.2 การสืบทอดผ่านพิธีกรรม ความเชื่อ ในระดับครอบครัว	133
6.2 การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับชุมชน	134
6.2.1 การสืบทอดภูมิปัญญาผ่านการทำมาหากินร่วมกัน	135
6.2.2 การสืบทอดภูมิปัญญาผ่านประเพณี พิธีกรรม	137
6.3 การสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล	138
6.3.1 การสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นระดับเชิงเทคนิค	138
6.3.2 การสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นระดับการจัดการความสัมพันธ์	144
6.3.3 การสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นระดับอุดมการณ์อำนาจ	145
บทที่ 7 ผลกระทบของการพัฒนา ต่อวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านนิเวศทางทะเล “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว”	**157**
7.1 การพัฒนาด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว	147
7.2 การพัฒนาด้านอุตสาหกรรมประมงพาณิชย์	154
7.3 การประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์หรือเขตหวงห้าม	156
7.4 การพัฒนาระบบการศึกษาโดยการใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลัก	161
7.5 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ในประเทศไทยและในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากผลของการพัฒนา	163
7.6 การเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่นและความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล	168

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
7.7 วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของชาวอูรักลาโว้ย บ้านราไวย์	168
7.7.1 การเปลี่ยนแปลงอาชีพและระบบการผลิต	169
7.7.2 การเปลี่ยนแปลงประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ	173
7.7.3 การเปลี่ยนแปลงภาษาพื้นถิ่น	174
7.8 วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปต่อการสืบทอดและสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล	175
7.8.1 ผลกระทบวิถีชีวิตและการผลิตใหม่ต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น	176
บทที่ 8 บทสรุปและอภิปรายผล	**182**
8.1 บทสรุป	182
8.2 อภิปรายผล	187
8.3 ข้อเสนอแนะ	190
8.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการศึกษาไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มชาติพันธุ์	193
บรรณานุกรม	**212**
ภาคผนวก ก	**224**
ภาคผนวก ข	**228**
ภาคผนวก ค	**232**
ภาคผนวก ง	**233**
ภาคผนวก จ	**234**
ภาคผนวก ฉ	**236**
ภาคผนวก ช	**239**
ภาคผนวก ซ	**255**
ประวัติผู้วิจัย	**260**

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
4-1 ทรัพยากรที่ชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์เก็บหาในอดีต	80
5-1 พื้นที่ทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์ในอดีตช่วงลมว่าว	109
5-2 พื้นที่ทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์ในอดีตช่วงลมพลัด	111
7-1 สรุปข้อมูลผู้มาเยือน ปี 2550 จังหวัดภูเก็ต	149
7-2 พื้นที่ทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ยในปัจจุบันช่วงลมว่าว	160
7-3 พื้นที่ทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ยในปัจจุบันช่วงลมพลัด	160
7-4 เปรียบเทียบวิถีทะเลและวิถีบกของชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์	177

สารบัญรูปภาพ

รูปภาพ	หน้า
2-1 สามองค์ประกอบหลักของการจัดการความรู้	17
2-2 ภาวะน้ำเกิด–น้ำตาย ตามหลักการทางวิทยาศาสตร์	38
3-1 กรอบแนวคิดในการศึกษา	44
3-2 แผนที่ที่ตั้งของพื้นที่ศึกษา	47
4-1 ที่ตั้งหมู่บ้านชาวเลในประเทศไทย	62
4-2 แผนที่ทางตอนใต้ของเกาะภูเก็ตและเกาะบริวาร	69
4-3 แผนผังภาพจำลองหมู่บ้านชาวเลบ้านราไวย์	75
5-1 ลักษณะน้ำขึ้น-น้ำลง บริเวณริมชายหาดราไวย์ในช่วงน้ำใหญ่	101
5-2 ลักษณะน้ำขึ้น-น้ำลง บริเวณริมชายหาดราไวย์ในช่วงน้ำตาย	102
5-3 ลักษณะการเกิดตือบียกที่ก่อตัวขึ้นในทะเล	114
5-4 ลักษณะของการก่อตัวของก้อนเมฆที่ชาวอูรักลาโว้ยเรียกว่าเมฆตั้งหัว	115
5-5 ลักษณะของเมฆเลอมะแฆรกที่เกิดขึ้น	116
5-6 ไซหรือบูบู้เครื่องมือประมงที่ชาวอูรักลาโว้ยใช้ในการดักปลา	121
5-7 ปาโต๊ะเครื่องมือประมงที่ชาวอูรักลาโว้ยใช้ในการต่อยหอยติบ	121
5-8 เบ็ดลากปลาเครื่องมือประมงที่ชาวอูรักลาโว้ยใช้ในการลากปลา	122
8-1 การจัดงานเสวนาวิชาการ “เหลียวหลัง แลหน้า ของลูกหลานราไวย์”	193
8-2 แบบจำลองต้นไม้ราไวย์เพื่อขับเคลื่อนชุมชน	202

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ในช่วงระยะเวลาหลายทศวรรษของการพัฒนา ประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะรับความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศตะวันตกมากยิ่งขึ้นตามลำดับ จนอาจกล่าวได้ว่าสังคมไทยในปัจจุบันถูกครอบงำด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ทางความคิดและภูมิปัญญาตะวันตก จนลืมเลือนภูมิปัญญาหรือความรู้พื้นบ้านที่คนไทยในสมัยก่อนคิดค้น สร้างสรรค์ เพื่อใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นเพื่อผลในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่ง เพราะเป็นรากฐานของสังคมที่มีการสั่งสมสืบทอดมา เป็นความรู้ที่ติดตัวคนและติดแผ่นดิน กล่าวคือ ได้สะท้อนถึงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน ซึ่งเกิดจากการปรับเปลี่ยนชีวิตให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมให้อยู่ได้อย่างเป็นปกติ ไม่ว่าจะเป็นในด้านปัจจัยสี่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และในด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินชีวิตซึ่งอยู่ในภูมิภาคที่อุดมสมบูรณ์ (เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ, 2546: 1) แต่ในปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ถูกการพัฒนากระแสหลักเบียดแทรกและกลายเป็นสิ่งล้าหลัง สำหรับนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งในความคิดของรัฐไทย การพัฒนาประเทศให้เป็นสังคมอุตสาหกรรมต้องอาศัยความรู้แผนใหม่ อุตสาหกรรมต้องการทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น กระทบกระเทือนสิ่งแวดล้อมมากขึ้นถึงระดับที่กำลังเป็นอันตรายต่อความสมดุลของระบบนิเวศ และไม่เพียงแต่ความสมดุลของระบบนิเวศที่ตกอยู่ในอันตราย หากเมื่อรัฐบาลอ้างกรรมสิทธิ์ของรัฐเหนือทรัพยากรทั้งปวง วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น จารีตประเพณีอันเป็นรากเหง้าของการรวมกลุ่มและความเป็นชุมชนเริ่มถูกบิดเบือน

การพัฒนาเศรษฐกิจตามเยี่ยงอย่างตะวันตกเริ่มรวบอำนาจ รวบทรัพย์สินและพื้นที่ส่วนรวมทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว อำนาจของชุมชนเริ่มถูกแทรกซึมจนคลอนแคลน ทำให้ชุมชนเริ่มสูญเสียศักยภาพในการปกป้องพื้นที่ สูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษสืบทอดต่อกันมาในการดูแลจัดการทรัพยากร สูญเสียระบบการผลิตแบบเรียบง่ายของตนเอง ทรัพยากร คนและกำลังแรงงานเริ่มถูกแยกออกจากชุมชน วัฏจักรหนี้สิน ความยากจน การสูญเสียวิถีชีวิตและที่ดินทำกินเกิดขึ้น คนชนบทสูญเสียจิตสำนึกความเป็นชุมชนท้องถิ่น และกลับต้องหันไปพึ่งพิงกลุ่ม

คนภายนอก กลุ่มคนชายขอบและคนชนบทที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้เริ่มอ่อนแอและเสื่อมกำลังลง (ยศ สันตสมบัติ, 2539: 22-27) และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ล้วนเกิดขึ้นจริงในชนบทของประเทศไทย เมื่อการพัฒนาประเทศตามระบบทุนนิยมเข้าไปแย่งพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำมาหากินของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านสูญเสียวิถีชีวิต สูญเสียวัฒนธรรม ภาษา และสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีส่วนช่วยให้ชาวบ้านสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับระบบนิเวศในพื้นที่ได้ดีตลอดมา วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไป ต้องพึ่งพาการช่วยเหลือจากบุคคลภายนอกมากขึ้น เด็กรุ่นใหม่ถูกกลืนเข้ากับสังคมเมือง ส่งผลให้ความคิด ความเชื่อในธรรมชาติ ความสนใจเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกลดระดับความสำคัญลง กลายเป็นชุมชนหรือสังคมกึ่งตอนที่อ่อนไหวต่อสิ่งที่มากระทบ ต่างจากชุมชนรากแก้วที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมเป็นรากฐานของชุมชน

กลุ่มคนชายขอบและคนชนบทหลายพื้นที่ของประเทศไทย ตั้งแต่กลุ่มคนชายขอบที่อาศัยอยู่บนภูเขาจนจรดทะเล ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาประเทศในหลาย ๆ ด้านทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ถูกแยกออกจากพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำมาหากินด้วยเหตุผลนานัปการในนามของการพัฒนา อันเป็นที่มาของการสูญเสียวิถีชีวิต สูญเสียวัฒนธรรม ภาษา และสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ จากงานวิจัยของประสิทธิ์ ลีปรีชา (2548) ที่ทำการศึกษาม้ง: หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง โดยศึกษากลุ่มชาวเขาเผ่าม้งบ้านแม่สาใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ และกลุ่มชาวม้งบ้านป่ากลาง จังหวัดน่าน พบว่า เดิมชาวม้งทั้งสองกลุ่มมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายพึ่งพาตนเองเป็นหลัก โดยปลูกข้าวไร่ ข้าวโพด และฝิ่นสำหรับเป็นยารักษาโรคและขายเป็นรายได้ นอกจากนี้ยังปลูกพืชสมุนไพร พืชผักอื่น ๆ แซมในไร่ และเลี้ยงไก่ หมู วัว ควาย สำหรับประกอบพิธีกรรมและเป็นอาหาร วิถีชีวิตชาวม้งเริ่มเปลี่ยนไปเมื่อทางการห้ามปลูกฝิ่นและมีหลายหน่วยงานเข้ามาพัฒนาหมู่บ้านชาวม้ง โดยการส่งเสริมการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ เช่น สตอเบอรี่ ข้าวโพด กะหล่ำปลี เป็นต้น อีกทั้งมีการส่งเสริมด้านการศึกษา การเผยแพร่ศาสนา ทำให้เด็กในหมู่บ้านมีโอกาสได้เรียนหนังสือสูงขึ้นตามลำดับ มีการเปลี่ยนความเชื่อนิยมนับถือศาสนาคริสต์ และในขณะเดียวกันพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวม้งถูกประกาศเป็นเขตอุทยาน เจ้าหน้าที่ใช้มาตรการทางกฎหมายบังคับและจับกุมชาวบ้านมากขึ้น กอปรกับราคาพืชผลทางการเกษตรที่รับมาทดแทนฝิ่นนั้นตกต่ำเกิดความไม่แน่นอน อีกทั้งผลพวงระยะยาวของระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นแต่การสอนวิชาความรู้ที่ห่างไกลจากวิถีชีวิตจริงของชาวม้ง ดังนั้น เมืองจึงกลายเป็นจุดหมายปลายทางแห่งใหม่สำหรับคนที่ต้องการเรียนสูงขึ้นและประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร โดยชาวม้งรุ่นใหม่ตัดสินใจใช้ชีวิตอยู่ในเมือง และหันมาประกอบอาชีพพนักงานเอกชน เจ้าหน้าที่รัฐ ลูกจ้างทั่วไป ค้าขายของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว ขายแรงงานต่างประเทศ และซื้อที่ดินสร้างบ้านอยู่ในเมือง เพราะการไร้ซึ่ง

อนาคตในการทำการเกษตรในหมู่บ้านจากปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ชาวม้งรุ่นใหม่จึงต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่พึ่งพาตนเองจากการทำการเกษตรแบบเรียบง่ายมาพึ่งพางานในเมืองเป็นหลักเพื่อความอยู่รอดของตนและครอบครัว ชาวม้งรุ่นใหม่จึงไม่ได้มีโอกาสสานต่อวิถีชีวิตของชาวม้งแบบดั้งเดิมและสานต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำไร่ของบรรพบุรุษม้ง

เช่นเดียวกับชาวกะเหรี่ยงที่ถูกทำลายภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรส่วนรวมเมื่อรัฐเข้าไปจัดการป่าและย้ายชาวบ้านออกจากป่า จากการศึกษาการจัดการทรัพยากรส่วนรวม : กลไกในการรักษาป่าของชาวกะเหรี่ยง บ้านสะเนพ่อง โดยกุลวดี บุญภินนท์ (2540) พบว่า ชุมชนมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ มีแบบแผนความสัมพันธ์ของชุมชนต่อธรรมชาติที่อยู่บนฐานของความเคารพ และสำนึกในบุญคุณของธรรมชาติ และมีแบบแผนความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกันเองที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความเป็นญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านที่ต้องช่วยกันฝ่าฟันภัยธรรมชาติต่าง ๆ และดำรงชีวิตร่วมกันชั่วลูกชั่วหลาน ในความคิดของชาวบ้าน พวกเขาไม่เคยแบ่งธรรมชาติออกเป็นส่วน ๆ ดินหรือป่าไม่ได้แยกออกจากธรรมชาติ ไม่ได้เป็นทรัพยากรที่รับใช้มวลมนุษย์ แต่ธรรมชาติคือองค์รวม คือสิ่งที่ชาวบ้านต้องพึ่งพิง แต่การจัดการป่าโดยรัฐได้รับอิทธิพลแนวคิดจากโลกตะวันตกมองมนุษย์แยกออกจากธรรมชาติ และมองว่ามนุษย์คือตัวการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ รัฐไม่ให้ความสำคัญกับระบบการจัดการทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน กับทั้งดำเนินการจัดการป่าไม้ในลักษณะทำลายภูมิความรู้ชาวบ้านและทำลายระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนต่าง ๆ ย้ายชาวบ้านที่มีความรู้ในการจัดการป่าออกจากป่า การจัดการป่าโดยรัฐจึงส่งผลกระทบไม่เพียงแต่แบบแผนความสัมพันธ์ของชุมชนต่อธรรมชาติหากแต่ส่งผลกระทบถึงแบบแผนการดำรงชีวิตของชุมชนในป่า ณ วันนี้ชุมชนที่เคยดำรงชีวิตผูกพันกับผืนป่ามานานนับศตวรรษ ดูแลรักษาป่าเพื่อลูกหลานในภายภาคหน้า กลับเป็นชุมชนที่ขาดความเชื่อมั่นในการใช้ภูมิปัญญาที่สั่งสมเพื่อปกป้องธรรมชาติเพื่อลูกหลานในอนาคต

ในพื้นที่ชายทะเลฝั่งอันดามันทางตอนใต้ของประเทศไทย เป็นที่อยู่อาศัยของคนชายขอบที่รู้จักกันในนามชาวเล ในอดีตชาวเลอาศัยเรือเร่ร่อนเป็นนักเก็บหาของทะเล และมีการตั้งถิ่นฐานรวมตัวกันเป็นหมู่บ้านสร้างบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งทะเล เริ่มตั้งแต่ลืมตาดูโลกจนจำความได้ จนเป็นผู้ใหญ่และย่างเข้าสู่วัยชรา สิ่งที่เห็นจนชินตาของชาวเลคือ ท้องฟ้ากับทะเลที่ผูกพันกับชีวิตอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก ก่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลที่ได้จากการสั่งสมประสบการณ์ การเรียนรู้ของลูกทะเล บรรพบุรุษชาวเลได้เล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวจึงร่วมสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดมาเพื่อให้ลูกหลานได้สานต่อความรู้และนำไปใช้ในการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดของกลุ่ม แต่ปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวเลเกิดการเปลี่ยนแปลง เพราะผลกระทบจากการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ประมงพาณิชย์ และการพัฒนาที่ภาครัฐเริ่มจัดการทรัพยากรโดยไม่คำนึงถึง

สิทธิและภูมิปัญญาของคนท้องถิ่น อีกทั้งยังถือว่าชาวเลเป็นคนทำลายทรัพยากร ขณะเดียวกันชาวเลยังถูกบีบด้วยวัฒนธรรมและระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่เข้ามาพร้อมกับการพัฒนา พื้นที่ในทะเลเริ่มถูกบุคคลอื่นยึดครอง ชาวเลรุ่นใหม่ไม่มีทางเลือกจึงต้องพึ่งพาพื้นที่บกที่มีความกดดันจากการพัฒนาใหม่ และพึ่งพากลุ่มนายทุนที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากพื้นที่หากินและทรัพยากรทางทะเลเพื่อธุรกิจมากขึ้น ขณะเดียวกันระบบการศึกษาโดยการใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลัก ส่งผลต่อชาวเลรุ่นใหม่ที่ต้องปรับตัวเรียนรู้และใช้ภาษาไทยมากขึ้น เพื่อความกลมกลืนในสังคมของโรงเรียน ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลขาดการสานต่อสูญเสียวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่อิสระ และสูญเสียวัฒนธรรม ภาษา ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวเล ส่งผลให้ชาวเลรุ่นต่อไปไม่ทราบความเป็นมาและไม่เข้าใจรากเหง้าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของกลุ่ม เกิดการผสมกลมกลืนกลายเป็นคนไทยที่ดูไม่มีศักดิ์ศรี เพราะไม่มีหลักยึดไม่เป็นตัวของตัวเองและไม่มีความภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิด ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อหาคำตอบว่า การพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ประมงพาณิชย์ การประกาศพื้นที่อนุรักษ์ และระบบการศึกษาที่ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักในการสื่อสาร ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมและการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษของชาวเลได้สืบทอดมานับร้อยปียังคงอยู่หรือหมดไป โดยมีชาวเลที่เรียกตนเองว่า “อูรักลาโว้ย” ที่บ้านราไวย์ จังหวัดภูเก็ต เป็นกรณีศึกษา ที่ทำให้เห็นภาพรวมภูมิปัญญาท้องด้านนิเวศทางทะเลและการพัฒนาซึ่งเป็นรูปแบบเดียวกับชาวเลกลุ่มอื่น ๆ

1.2 แนวคำถามในการวิจัย

1.2.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าด้วยเรื่องความรู้ด้านนิเวศทางทะเล ที่เป็นตัวกำหนดรูปแบบการดำรงชีวิตและวิถีหากินทางทะเล ในกรณีของชาวอูรักลาโว้ยมีอะไรบ้าง และมีกระบวนการสืบทอดกันอย่างไร

1.2.2 การพัฒนาด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมประมงพาณิชย์ ระบบการศึกษาที่ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลัก และการประกาศพื้นที่อนุรักษ์ เกิดขึ้นในพื้นที่ ทำให้ชาวอูรักลาโว้ยถูกแยกออกจากระบบนิเวศทางทะเลหรือไม่ และเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ความเชื่อ ระบบการผลิต วัฒนธรรมและภาษาหรือไม่ อย่างไร

1.2.3 การพัฒนาด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมประมงพาณิชย์ ระบบการศึกษาที่ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลัก และการประกาศพื้นที่อนุรักษ์ที่เกิดขึ้น มีผลต่อกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของชาวอูรักลาโว้ยหรือไม่ อย่างไร และเมื่อภูมิปัญญา

ท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลขาดการสืบทอดจะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเชื่อ ระบบการผลิต วัฒนธรรม และภาษา ของชาวอูรักลาโว้ยอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าด้วยเรื่องความรู้ด้านนิเวศทางทะเล และกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอูรักลาโว้ย

1.3.2 เพื่อศึกษาผลกระทบของการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิม และนำชาวอูรักลาโว้ยออกจากระบบนิเวศทางทะเลพึ่งพาบกมากขึ้น

1.3.3 เพื่อวิเคราะห์ผลของการพัฒนา ต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล วิถีชีวิต ความเชื่อในธรรมชาติ ระบบการผลิต วัฒนธรรม และภาษา ของชาวอูรักลาโว้ย

1.4 ขอบเขตในการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1) ศึกษาประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธ์ชาวอูรักลาโว้ย ประวัติความเป็นมาของการดำรงชีวิตที่เร่ร่อนในทะเล ประวัติการตั้งถิ่นฐานเป็นหมู่บ้านที่หาดราไวย์ ลักษณะทางกายภาพของหาดราไวย์ ลักษณะของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ ชุมชน และวิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ย

2) ศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลในการจัดการทรัพยากรระดับชุมชน ความเชื่อในธรรมชาติกับระบบการผลิต ผู้สืบทอดและผู้รับการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องและวิธีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลทั้ง 3 รูปแบบคือ ความรู้เชิงเทคนิคหรือปรากฏการณ์ ความรู้เชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม และความรู้เชิงอุดมการณ์อำนาจ

3) ศึกษาการพัฒนาที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคเริ่มตั้งแต่การที่รัฐบาลเข้ามาดูแลปกครองชุมชนและแผ่นดิน จึงทำให้มีนโยบายการพัฒนาต่าง ๆ ตามมาเพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นที่มาของการส่งเสริมนโยบายอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมประมงพาณิชย์ และการประกาศพื้นที่อนุรักษ์ และนโยบายหลักต่าง ๆ อีกมากมาย เช่น ระบบการศึกษา ที่แยกชาวเลออกจากระบบนิเวศทางทะเล ทำให้ชาวเลต้องพึ่งพิงบุคคล กลุ่มคน หรือหน่วยงาน ที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจ

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษาในครั้งนี้คือ หมู่บ้านชาวอูรักลาโว้ย ตั้งอยู่ที่หมู่ 2 บริเวณหาดราไวย์ ตำบลราไวย์ อำเภอเมืองภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต หมู่บ้านดังกล่าวมีชาวอูรักลาโว้ยอาศัยอยู่ประมาณ 239 หลังคาเรือน มีประวัติการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่มานานเป็นร้อยปี ในอดีตชาวอูรักลาโว้ยกลุ่มนี้ดำรงชีวิตโดยการจับสัตว์ทะเลเลี้ยงชีพ มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงความเคารพต่อธรรมชาติ ทำให้ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรที่ชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน แต่ระยะเวลาเมื่อหลายสิบปีมานี้ การพัฒนาแบบใหม่เข้าไปในทะเลและถิ่นที่อยู่ของชาวอูรักลาโว้ย ส่งผลให้ชุมชนเริ่มสูญเสียศักยภาพในการปกป้องพื้นที่และสูญเสียสิทธิในการจัดการทรัพยากรส่วนรวม และถูกผลักดันให้เหลือขอบเขตของการทำกินในทะเลน้อยลง ความกดดันจากการพัฒนาได้แยกชาวอูรักลาโว้ยออกจากระบบนิเวศ ละทิ้งวิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกับระบบนิเวศทางทะเลไปประกอบอาชีพอื่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลจึงขาดการสืบทอดทั้ง 3 ประเภทคือ ความรู้เชิงเทคนิค ความรู้เชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม และความรู้เชิงอุดมการณ์อำนาจ และมีผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเชื่อ ระบบการผลิต วัฒนธรรม และภาษาของชาวอูรักลาโว้ย เพราะฉะนั้นหมู่บ้านชาวอูรักลาโว้ยที่บ้านราไวย์ จึงเป็นพื้นที่ที่สามารถตอบโจทย์วิจัยได้อย่างชัดเจน

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ทำให้ทราบถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าด้วยเรื่องความรู้ด้านนิเวศทางทะเล และกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอูรักลาโว้ย

1.5.2 ทำให้ทราบถึงผลกระทบของการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบเดิม และแยกชาวอูรักลาโว้ยออกจากระบบนิเวศป่าและทะเลมากขึ้น มีผลทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลขาดการสืบทอด ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเชื่อในธรรมชาติ ระบบการผลิต วัฒนธรรมและภาษาของชาวอูรักลาโว้ย

1.5.3 เปิดประเด็นทางวิชาการว่าด้วยเรื่องการสูญเสียวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนอูรักลาโว้ย

1.5.4 เป็นประโยชน์สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจในวิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ยในการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

1.5.5 เผยแพร่ให้สังคมรับรู้ถึงการมีอยู่และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล และเพื่อให้สังคมตระหนักถึงความสำคัญในภูมิปัญญาของคนพื้นถิ่น อันจะนำไปสู่ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรที่ร้อยรัดกับวิถีชีวิตผู้คน

1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ชาวเล หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มน้อยที่เป็นชนพื้นเมือง อาศัยอยู่บริเวณชายฝั่งทะเล และเกาะต่าง ๆ ของทะเลอันดามันทางตอนใต้ของประเทศไทย ประกอบด้วย มอแกน มอแกลน อูรักลาโว้ย ซึ่งชาวเลทั้งสามกลุ่มดำรงชีวิตอยู่โดยการเก็บหาทรัพยากรทางทะเลเป็นหลัก ทำให้มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่และมีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน

ชาวอูรักลาโว้ย หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ย่อยหนึ่งในสามกลุ่มของชาวเล ที่อาศัยอยู่บริเวณหาดราไวย์ จังหวัดภูเก็ต มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับท้องทะเล และมีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์

ระบบนิเวศ หมายถึง ความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต ที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของชาวอูรักลาโว้ยที่อยู่อาศัย ณ บริเวณหาดราไวย์ จังหวัดภูเก็ต ความสัมพันธ์มี 2 ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งไม่มีชีวิต และระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งมีชีวิตด้วยกันเอง โดยมีการถ่ายทอดพลังงานและสารอาหารในบริเวณนั้น ๆ สู่สิ่งแวดล้อม

ความรู้ด้านนิเวศทางทะเล หมายถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากการเรียนรู้ การสังเกตธรรมชาติ ในเรื่องระบบนิเวศทางทะเล เช่น แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ทะเล ลักษณะนิสัยของสัตว์ทะเล สภาพภูมิประเทศของเกาะ ลักษณะของน้ำทะเล ลักษณะของคลื่น ลักษณะของลม ลักษณะของท้องฟ้า และลักษณะของดวงดาว จนได้รับการขนานนามว่าชาวอูรักลาโว้ยสามารถ “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” (เลิศชาย ศิริชัย, 2546) ก่อเกิดเป็นประสบการณ์ในการดำรงชีวิต และการร่วมอยู่กับทะเล

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ที่มาจากกระบวนการคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ของบุคคล กลุ่ม และชุมชนในการอยู่ร่วมกับระบบนิเวศในพื้นที่นั้น ๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นองค์ความรู้ที่ก่อให้เกิดผลผลิตของภูมิปัญญาทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม องค์ความรู้เหล่านี้ได้มีการถ่ายทอดให้กับกลุ่มชนจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในระบบนิเวศนั้น ๆ โดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อความยั่งยืนของชุมชนและความยั่งยืนของระบบนิเวศสืบไป

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติระดับชุมชน หมายถึง การที่ชาวอูรักลาโว้ยสร้างระบบความคิด ความเชื่อขึ้น เพื่อกำหนดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลอย่างรู้คุณค่า ซึ่งระบบความเชื่อได้แสดงออกมาในรูปแบบของอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางทะเล และระบบความคิดได้แสดงออกมาในรูปแบบของเครื่องมือการประมงที่ผลิตขึ้นมาจากวัสดุที่หาง่ายในพื้นที่ และมีการกำหนดขนาดของสัตว์ทะเลที่จับ แสดงให้เห็นถึงการกำหนดปริมาณการใช้ทรัพยากรเท่าที่จำเป็นเพื่อความยั่งยืนของระบบนิเวศทางทะเล

การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การให้ความรู้ให้แนวคิดในการมองโลกและระบบนิเวศอย่างรู้คุณค่า มีความเคารพ คุณธรรมและจริยธรรมต่อธรรมชาติ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในชุมชนโดยการกระทำหน้าที่ของสถาบันครอบครัว เครือญาติ และชุมชน ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับระบบการผลิต และแบบแผนการดำเนินชีวิต ซึ่งแยกได้เป็นการเรียนรู้โดยตรงจากการปฏิบัติจริงและการเรียนรู้ทางอ้อมผ่านพิธีกรรม ความเชื่อโดยการสังเกต (ทัศนีย์ หิรัญวงษ์, 2546: 4)

ผลกระทบของการพัฒนา หมายถึง อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมประมงพาณิชย์ ระบบการศึกษา และการประกาศพื้นที่อนุรักษ์ และโครงการหรือกิจกรรมใด ๆ ก็ตามของรัฐบาลและภาคเอกชน ที่เป็นต้นเหตุให้ชาวอูรักลาโว้ยออกจากระบบนิเวศทางทะเลและตัดขาดความรู้เดิมที่มีอยู่ ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตมาพึ่งพิงบุคคลภายนอกมากขึ้นจนทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษสั่งสมมาขาดการสืบทอดมีผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเชื่อ ระบบการผลิต วัฒนธรรม และภาษาของชาวอูรักลาโว้ยเอง

บทที่ 2
ทบทวนวรรณกรรม

เนื้อหาในบทที่ 2 นี้เป็นการทบทวนวรรณกรรมว่าด้วยเรื่องแนวคิดนิเวศวัฒนธรรม แนวคิดนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาและทำความเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกิดจากกระบวนการปรับตัวของชนพื้นเมืองที่ได้ดำรงชีพอยู่ร่วมกับระบบนิเวศได้อย่างสอดคล้องและกลมกลืนมายาวนานหลายชั่วอายุคน และได้มีชุดความคิดในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เพื่อความอยู่รอดและให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างเหมาะสมและคุ้มค่า ทำให้เกิดการเรียนรู้สั่งสมประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติจริง จนเกิดความชำนาญการ และได้ถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลในครอบครัว เครือญาติ และชุมชน เพื่อให้เป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตสืบไป

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือความรู้พื้นบ้าน เพิ่งจะได้รับความสนใจจากนักวิชาการอย่างจริงจังเมื่อ 20-30 ปีที่ผ่านมา ทั้ง ๆ ที่ความรู้ดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญในการดำรงชีพของกลุ่มชาติพันธุ์และชาวบ้านในชนบทตลอดมา ดังนั้นในวิทยานิพนธ์นี้จึงใช้ ทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecology) และแนวคิดนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ (Ethno Ecology) เป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อให้เห็นบทบาทหรือความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ จากการเรียนรู้ การสังเกตธรรมชาติรอบตัว เพื่อนำมากำหนดแบบแผนการดำเนินชีวิต โดยมีการปรับตัวไปตามเงื่อนไขของธรรมชาติ เพื่อความอยู่รอดจนตกผลึกเป็นความรู้ฝังลึกในตัวบุคคลที่มักจะไม่มีการรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จึงใช้แนวคิดการจัดการความรู้ มาเป็นกรอบในการทำความเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ปัจจุบันกลายเป็นความรู้ที่มีคุณค่าในตัวบุคคล และเป็นมรดกอันทรงคุณค่าอย่างยิ่งของท้องถิ่น ที่ชนกลุ่มนั้นได้ยึดถือปฏิบัติและมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

2.1.1 แนวคิดนิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecology)

นิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecology) เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาแนวหนึ่งที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม แนวคิดนิเวศวัฒนธรรมของ Julian Steward นักมานุษยวิทยา ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ได้อ้างอิงมาจากการรวบรวมเนื้อหาในงานวิจัยของ พลาเดช ณ ป้อมเพชร (2546, 10: 13) เนื่องจากแนวคิดนิเวศวัฒนธรรมถือเป็นส่วนน้อยที่ได้กล่าวถึงในงานวิจัยที่เป็นภาษาไทย

โดย Julian Steward ได้อธิบายแนวความคิดแบบนิเวศวัฒนธรรมว่า เป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว (Adaptation) ของสังคม แนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นเงื่อนไขหลักกำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของสังคมวัฒนธรรม

Julian Steward มอง "วัฒนธรรม" ว่าเป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ประเด็นสำคัญสำหรับการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาจึงมีอยู่ว่า วัฒนธรรมมีการปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และมนุษย์มีวิธีการอย่างไรในการใช้เทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมออกจากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญอีกส่วนหนึ่ง ในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น ในสังคมดั้งเดิม (Primitive societies) มนุษย์มีวิถีการผลิตแบบล่าสัตว์และเก็บหาอาหาร โดยปกติแล้วผู้หญิงจะเป็นผู้เก็บหาอาหารและผู้ชายจะเป็นผู้ออกล่าสัตว์ การแบ่งแยกงานในลักษณะเช่นนี้มิได้เป็นเพราะผู้ชายมีร่างกายแข็งแรงกว่า แต่เป็นเพราะผู้หญิงต้องใช้เวลาดูแลลูก ในขณะที่ผู้ชายสามารถเดินทางไกลและจากบ้านไปได้เป็นระยะเวลานาน

ตามทัศนะของ Julian Steward มนุษย์เป็นสัตว์มีเหตุผล และวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมวางอยู่บนรากฐานของเหตุผล แต่เป็นเพราะว่าสภาพการณ์และสภาวะแวดล้อมมีความแตกต่างกันออกไป วัฒนธรรมสองวัฒนธรรมจึงมีพื้นฐานของการปรับตัว การแก้ปัญหาและมีวิวัฒนาการแตกต่างกัน เช่น วัฒนธรรมของกลุ่มที่ตั้งรกรากอยู่ใกล้ทะเล ย่อมมีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือยังชีพประเภทเบ็ด แห อวน ฉมวก เรือ และมีการพัฒนาสั่งสมความรู้เกี่ยวกับการเดินทะเลและการจับปลา ในขณะเดียวกันชนกลุ่มอื่นที่ตั้งรกรากอยู่ในเขตป่าดงดิบ อาจมีการประดิษฐ์คิดค้น

เครื่องมือเพื่อใช้ในการยังชีพแตกต่างกันออกไป เช่น หอก ธนู เพื่อใช้ในการล่าสัตว์และหาอาหาร กลุ่มชนทั้งสองกลุ่มนี้ย่อมต้องมีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน

Julian Steward ได้ใช้แนวคิดนิเวศวัฒนธรรมในการศึกษาเปรียบเทียบ (comparative studies) วิเคราะห์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งแบบแผนพฤติกรรมการเก็บหาอาหารและการผลิตของสังคมชนเผ่าเล็ก ๆ (band society) หลาย ๆ กลุ่มพบว่ามีสิ่งที่คล้ายคลึงกันหลายประการ เช่น แต่ละเผ่ามีประชากรจำนวนน้อย มีการอพยพโยกย้ายบ่อยครั้ง มีความแตกต่างของช่วงชั้นสังคมน้อย ลักษณะคล้ายคลึงกันนี้เกิดขึ้นทั้งที่แต่ละเผ่าอยู่ห่างกันและไม่เคยติดต่อสื่อสารหรือรู้จักกันมาก่อน สรุปว่าลักษณะคล้ายคลึงกันมีเหตุปัจจัยมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมนั่นเอง

องค์ประกอบสำคัญที่สุดในแนวคิดของ Julian Steward คือการที่มนุษย์ในสังคมดำรงความอยู่รอดโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว เพราะทุกสังคมวัฒนธรรมต้องเผชิญปัญหาพื้นฐานนี้ Julian Steward จึงสนใจวิถีการผลิตเป็นพิเศษ สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาตินั้นมีส่วนกำหนดและจำกัดแบบแผนการใช้ การผลิตและเทคโนโลยี เช่น กรณีของชนเผ่าอเมริกันพื้นเมือง Shoshoni ที่อาศัยแถบ Great Basin ในทวีปอเมริกาเหนือ แบบแผนการเก็บหาอาหาร การล่าสัตว์ และเทคโนโลยีนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติ พฤติกรรมและเทคโนโลยีการเก็บหาอาหารของชนเผ่านี้ ทุกคนในสังคมแยกย้ายกันไปเก็บหาได้เอง แต่การล่าสัตว์ เช่น กระต่ายและกวางแอนทีโลป ต้องเป็นไปตามฤดูกาลและต้องอาศัยความร่วมมือกัน จึงเห็นได้ชัดว่าสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมหาอาหารคือสภาพแวดล้อม เช่น ฤดูกาล รวมทั้งวงจรชีวิตและพฤติกรรมของสัตว์ที่เป็นอาหารด้วย ชนเผ่านี้อาศัยและเดินทางโยกย้ายไปมาระหว่างที่ราบที่แห้งแล้งและป่าสนบนที่สูง

Julian Steward ได้กำหนดขั้นตอนสามประการในการศึกษาตามกรอบนิเวศวัฒนธรรม คือ หนึ่ง ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างเทคโนโลยีการผลิตหรือการล่า การเก็บหาอาหารกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การศึกษาวัฒนธรรมด้านวัตถุที่สัมพันธ์กับการผลิตหรือการเก็บหาทรัพยากรธรรมชาติ สอง ศึกษาแบบแผนพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมโดยเทคโนโลยีการผลิตหรือการเก็บหา เช่น สัตว์บางชนิดอาจล่าโดยพรานที่ออกล่าเพียงผู้เดียว สัตว์บางชนิดอาจล่าโดยนายพรานเป็นหมู่คณะ สาม การศึกษาผลกระทบที่เป็นแบบแผนพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีต่อด้านอื่น ๆ ของวัฒนธรรมในสังคมนั้น ๆ

Julian Steward ให้ข้อสังเกตว่าในสังคมเล็ก ๆ ที่การยังชีพต้องพึ่งพากับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและมีระดับการอยู่รอดที่ต่ำ มักจะได้รับผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมสูงและมีลักษณะการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศในระดับที่สูงเช่นกัน ในทางตรงกันข้ามในสังคมที่

มนุษย์มีศักยภาพในการพัฒนาเทคโนโลยีที่ซับซ้อนมากขึ้นมีการปรับตัวเองจนสามารถแก้ปัญหาพื้นฐานด้านการยังชีพ และการปรับสิ่งแวดล้อมให้เข้าหามนุษย์ การประเมินผลกระทบที่มาจากสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศก็ยากขึ้น เพราะสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้น เช่น สังคมใหญ่ระดับรัฐชาติ องค์ประกอบที่กำหนดการพัฒนาหรือวิวัฒนาการมักจะเป็นองค์ประกอบในโครงสร้างสังคมระดับบนมากกว่าองค์ประกอบจากระบบนิเวศหรือสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น จึงได้นำแนวคิดนิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecology) มาใช้ประกอบเป็นแนวทางในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล เนื่องจากนิเวศวัฒนธรรมจะมีประโยชน์ในการวิเคราะห์เชื่อมโยงระหว่างสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ แบบแผนพฤติกรรมการใช้ทรัพยากร เทคโนโลยีการผลิต และโครงสร้างทางสังคม เพราะแบบแผนพฤติกรรมการหาอาหารและการล่าสัตว์และเทคโนโลยีการผลิตนั้น ๆ ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติบริเวณที่ชุมชนนั้นอาศัยอยู่

2.1.2 แนวคิดนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ (Ethno Ecology)

แนวคิดนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ เป็นการทำความเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในระบบนิเวศ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มคนเหล่านั้นได้สะท้อนให้เข้าใจถึงการตีความ การให้ความหมาย การกำหนดคุณค่า และการจำแนกสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติเพื่อให้ชนพื้นเมืองสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นได้หลากหลายและยั่งยืน

บทความที่เขียนเกี่ยวกับนิเวศวิทยาชาติพันธุ์โดย นฤมล อรุโณทัย (27, 1: 82) กล่าวว่า บุคคลกลุ่มแรก ๆ ที่หันมาสนใจศึกษาวิจัยระบบคิดของชนพื้นเมืองอย่างจริงจังคือ นักมานุษยวิทยาสำนัก Ethno science หรือวิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์ ที่เขาเชื่อว่าชนพื้นเมืองมีความรู้เชิงวิทยาศาสตร์เช่นกัน แต่เป็นศาสตร์ที่เกิดจากการปฏิบัติจริง เป็นความรู้ติดตัวคนมักจะไม่มีการบันทึกหรือเก็บรวบรวมเป็นลายลักษณ์อักษร โดยนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ได้พิจารณาความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ต่าง ๆ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า คนกลุ่มหนึ่งที่ยังคงภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้คือชนพื้นเมืองหรือกลุ่มชนเผ่าที่อาศัยและดำรงชีพอยู่ในระบบนิเวศต่าง ๆ ชนพื้นเมืองเหล่านี้มีความรู้ที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น ชาวอินนูอิท (หรือที่รู้จักในนามของเอสกิโม) สามารถจะเดินทางผ่านทุ่งน้ำแข็งโดยใช้สุนัขลากเลื่อน ใช้สายตาแยกแยะความแตกต่างของสีพื้นน้ำและสามารถบอกได้ว่าส่วนใดของพื้นน้ำแข็งที่ไม่ควรเดินผ่าน ชาวอินนูอิทจดจำเครื่องหมายต่าง ๆ ในธรรมชาติได้อย่างแม่นยำ รวมทั้งสามารถคาดการณ์สภาพข้างหน้าโดยอาศัยความช่างสังเกต

นฤมล อรุโณทัย (27, 1: 83) ยังได้ยกตัวอย่างงานวิจัยของนักวิจัยต่างชาติ เช่น (Nelson 1969 quoted in Moran 1986: 122) ที่ศึกษาชาวอะบอริจินชนพื้นเมืองของออสเตรเลียว่า แม้ว่าชาวอะบอริจินจะมีเทคโนโลยีที่เรียบง่าย แต่ก็มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ซับซ้อน เช่น การพยากรณ์อากาศโดยการสังเกตการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ การจัดการไฟป่าและไฟทุ่งซึ่งต้องมีความรู้เกี่ยวกับอุณหภูมิและทิศทางลมเป็นอย่างดี สำหรับงานวิจัยของ (Hill and Buchanan 1999: 205) และในงานของ Conklin ในปีพ.ศ. 2500 เรื่องชนเผ่า Hanunoo ในฟิลิปปินส์ Conklin พบว่า สมาชิกของเผ่านี้มีความรู้เรื่องพืชและสัตว์เป็นอย่างดี และสามารถจำแนกประเภทได้อย่างละเอียด เช่น จำแนกพืชได้กว่า 1600 ชนิด

โดยบทความดังกล่าวได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ยศ สันตสมบัติ (2547: 2-3) ที่กล่าวว่า นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ (Ethno Ecology) เป็นมุมมองทางมานุษยวิทยาที่ให้ความสนใจกับสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยเน้นการทำความเข้าใจวิธีคิด จักรวาลวิทยาและการจัดระบบการจำแนกแยกแยะธรรมชาติแวดล้อมของมนุษย์แต่ละกลุ่มแต่ละเผ่าพันธุ์ มุมมองดังกล่าวให้ความสำคัญกับมิติทางวัฒนธรรมของการจัดการทรัพยากร ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อการผลิตและการดำรงชีวิตของมนุษย์ภายในระบบนิเวศที่แตกต่างกันออกไป และภายใต้บริบทและเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา การศึกษาในแนวนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ก็เริ่มต้นขึ้นโดยใช้ชื่อที่แตกต่างกันออกไป เช่น วิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์ พฤกษศาสตร์ชาติพันธุ์ นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ระบบความรู้นิเวศพื้นบ้าน เป็นต้น แม้ว่าการศึกษาภายใต้ชื่อเหล่านี้จะมีมุมมองและแนวคิดทฤษฎีที่ต่างกันออกไปบ้าง หากแต่ประเด็นที่เชื่อมโยงการศึกษาเหล่านี้เข้าด้วยกันและเป็นจุดเริ่มต้นของนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ในเวลาต่อมา คือ ความประทับใจของนักวิทยาศาสตร์และนักมานุษยวิทยากลุ่มหนึ่ง ที่ประทับใจในความกว้างขวางและความลึกซึ้งของภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชนต่าง ๆ โดยเฉพาะในส่วนที่สะท้อนออกมาในรูปของระบบการแยกแยะพืช และสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ รวมทั้งความเข้าใจในสัมพันธภาพของสิ่งมีชีวิตภายในระบบนิเวศชุดเดียวกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานของการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่น

โดย ยศ สันตสมบัติ (2547: 2-3) ได้ยกตัวอย่างงานวิจัยของนักวิจัยต่างชาติที่มองเห็นบทบาทของนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ในการทำความเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น งานวิจัยของ (Berlin et al.1974) ที่นำเสนอวิธีวิทยาในการศึกษาระบบพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาว Tzeltel ในลาตินอเมริกา และทำให้เกิดความเข้าใจและความตระหนักว่า ระบบการแยกแยะและองค์ความรู้ท้องถิ่นนั้นสามารถเทียบเคียงกับวิทยาศาสตร์ตะวันตก นอกจากนี้ยังมีการศึกษาทางด้านนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ของ (Gragson and Blount,1993 and Nazarea,1999) ได้ช่วยยืนยันให้เห็นความสำคัญของการศึกษาทำความเข้าใจองค์ความรู้ท้องถิ่น และช่วยลบล้างมายาคติเดิมที่มองว่าองค์ความรู้และภูมิ

ปัญญาท้องถิ่นเป็นเพียงสิ่งตกค้างทางประวัติศาสตร์ที่ไม่มีนัยสำคัญต่อปัจจุบันและอนาคต การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศของท้องถิ่นในงานของหลายท่าน เช่น (Williams and Baines,1993) ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า องค์ความรู้ท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ นั้นมีคุณค่าอย่างมหาศาลต่อความอยู่รอดของมนุษยชาติ

สำหรับ พลาเดช ณ ป้อมเพชร (2546: 13) ได้กล่าวถึงการศึกษานิเวศวิทยาชาติพันธุ์ (Ethno Ecology) ว่าเป็นการพยายามเข้าถึงมุมมองหรือโลกทัศน์ของชุมชนที่มีต่อระบบนิเวศของท้องถิ่น เป็นความผูกพันที่แนบแน่นระหว่างภูมิปัญญากับท้องถิ่น ความรู้กับระบบนิเวศ ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจต่อภูมิปัญญาของท้องถิ่นในฐานะที่เป็นระบบความคิด ระบบคุณค่า ความเชื่อและองค์ความรู้ต่อระบบนิเวศได้ การศึกษาภูมิปัญญาและการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยมุมมองหรือความรู้จากภายในของท้องถิ่นเป็นสำคัญ นิเวศวิทยาชาติพันธุ์เป็นแนวคิดที่มุ่งศึกษาระบบความรู้ของสังคมใดสังคมหนึ่งส่วนใหญ่เป็นสังคมเล็ก ๆ เช่น กลุ่มชนเผ่า เริ่มแรกการศึกษาด้านนี้เน้นไปที่ระบบการจำแนกแยกแยะสัตว์ พันธุ์พืช กิจกรรมหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในสังคม โดยได้รับอิทธิพลแนวคิดระเบียบวิธีจากสาขาวิชาภาษาศาสตร์สังคม สาขาวิชานี้มุ่งวิเคราะห์สังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และการที่สังคมนั้น ๆ มีวิถีการมองโลกรอบ ๆ ตัวที่แตกต่างกัน แต่ละสังคมวัฒนธรรมมีการจำแนกประเภท แบ่งหมวดหมู่ แบ่งลำดับขั้น เพื่อจัดระเบียบความรู้ความเข้าใจที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมเหล่านี้ นักมานุษยวิทยาสำนักนิเวศชาติพันธุ์จึงอาศัยการวิเคราะห์ด้านภาษา ลงรายละเอียดถึงระดับย่อยของชื่อและคำต่าง ๆ ที่พบในภาษานั้น ๆ เพื่อบรรทัดฐานหรือกฎระเบียบพื้นฐานในการทำความเข้าใจโลกรอบตัวมนุษย์

ดังนั้น การศึกษานิเวศวิทยาชาติพันธุ์ จะเข้ามาช่วยเสริมในส่วนที่ต้องการวิเคราะห์ทำความเข้าใจมุมมองของคนในหรือโลกทัศน์ของชุมชนที่มีต่อระบบนิเวศของท้องถิ่น การตีความ การกำหนดคุณค่า และการจำแนกสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติถือเป็นองค์ความรู้ที่ช่วยให้ชนพื้นเมืองสามารถดำรงเผ่าพันธุ์มาจนถึงปัจจุบัน

2.1.3 แนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ Knowledge Management (KM)

แนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เป็นแนวคิดที่สามในการเข้าใจมนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้ใช้ความรู้ โดยอ้างอิงจากการรวบรวมข้อมูลของ ประพนธ์ ผาสุกยืด (2547: 20-83) โดยการจัดการความรู้เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยการเรียนรู้ผ่านการลงมือกระทำ ทั้งนี้เนื่องจากคำว่า “ความรู้” ที่นำมาใช้ภายใต้บริบทของการจัดการความรู้นั้นไม่ได้กินความเพียงแค่ตัวเนื้อความรู้อย่างที่เข้าใจกัน หากแต่คำว่าความรู้นั้นมีทั้งที่เป็นทักษะ มีส่วนที่เป็นการปฏิบัติ มีทั้งส่วนที่เป็นทัศนคติ อารมณ์ความรู้สึกร่วมในความรู้นั้นด้วย การพยายามทำความเข้าใจเรื่องการจัดการความรู้

โดยที่ความรู้มีความหมายกว้างขวางเช่นนี้ จึงเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ผ่านการกระทำ ตัวอย่างเช่น การฝึกหัดขี่จักรยาน

ความรู้ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท กล่าวคือ ความรู้เด่นชัด (Explicit Knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ในรูปแบบของเอกสาร ตำรา หรือสื่อ IT ต่าง ๆ ที่รวบรวมจัดเก็บไว้อย่างเป็นระบบพร้อมที่จะถูกนำมาปรับใช้ได้ทันที และความรู้ซ่อนเร้น (Tacit Knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล การจัดการความรู้เด่นชัดจะเน้นเครื่องมือและเทคโนโลยี “2T” (Tool & Technology) ในขณะที่ความรู้ซ่อนเร้นเน้นคนและกระบวนการ “2P” (Process & People) ความรู้ซ่อนเร้นมีมากกว่าในขณะที่ความรู้เด่นชัดจัดการได้ง่ายกว่า แนวคิดการจัดการความรู้ก็คือการจัดการความรู้ที่ซ่อนอยู่ในคน โดยอาจเริ่มต้นที่ให้คนนั้นทำงาน สร้างเวทีให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กัน ใช้ขบวนการทางสังคมไม่ใช้เทคโนโลยีมากนัก แต่ใช้ “ใจ” เป็นสำคัญ มีการให้และรับอย่างสมดุล โดยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สร้างและยกระดับความรู้เพื่อนำไปปรับใช้

การจัดการความรู้โดยเฉพาะความรู้ซ่อนเร้น (Tacit Knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลที่ผ่านการลงมือกระทำ การปฏิบัติ โดยผ่านระบบการคิดจนตกผลึกเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและการดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม ที่ได้พัฒนาการสืบสานกันมา (โดยส่วนใหญ่เป็นคำบอกเล่า) เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มอื่นจากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำความรู้มาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ๆ ในการเริ่มต้นการจัดการความรู้จะใช้ KM Model “ปลาทู” ซึ่งเป็นสามองค์ประกอบหลักของการจัดการความรู้ในบริบทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในปลาทู 1 ตัว แบ่งออกเป็น 3 ส่วนดังนี้

ส่วนหัวปลา (Knowledge Vision: KV) หมายถึงส่วนที่เป็นวิสัยทัศน์ หรือเป็นทิศทางของการจัดการความรู้ ต้องตอบได้ว่าจะจัดการความรู้ไปทำไม สำหรับการจัดการความรู้ในบริบทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนหัวปลาเปรียบเสมือนเป้าหมายหรือกรอบในการดำเนินชีวิตของบุคคลหรือของชุมชน ซึ่งวิสัยทัศน์ที่มีอยู่นี้เพื่อให้ทุกคนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับความหลากหลายในระบบนิเวศได้ โดยทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและใช้อย่างรู้คุณค่า ลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในชุมชนซึ่งอาจกลายเป็นปัญหาสังคมต่อไป ซึ่งวิสัยทัศน์นี้อาจเหมือนกันระหว่างบุคคลในชุมชนหรือเหมือนกันระหว่างชุมชน

ส่วนกลางตัว (Knowledge Sharing: KS) ซึ่งถือเป็น “หัวใจ” ให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน (Share and Learn) จะเห็นได้ว่าประเด็นที่ท้าทายในเรื่องการจัดการความรู้ เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างกันค่อนข้างมาก คำว่า “จัดการ” ในที่นี้จึงมีความหมายว่า เป็นการจัดการที่จะทำให้เกิดเหตุปัจจัยและสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมให้คนพร้อมที่จะแบ่งปันและเรียนรู้ร่วมกัน สำหรับการจัดการความรู้ในบริบทของภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนกลางตัวของปลาทู เปรียบเสมือนกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญา เมื่อบุคคลหรือชุมชนมีการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติ มีการลองผิดลองถูก มีการสังเกตธรรมชาติ และก่อเกิดเป็นองค์ความรู้ที่มาจากกระบวนการคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ของบุคคล กลุ่ม และชุมชน เป็นประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและการดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม ความรู้ดังกล่าวก็จะถูกถ่ายทอดซึ่งกระบวนการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวอาจจะเป็นการถ่ายทอดความรู้ในพื้นที่จริงหรือในสถานการณ์จริงให้กับเพื่อนฝูงที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน หรือต่างชุมชนและถ่ายทอดให้กับลูกหลานญาติพี่น้อง เพื่อให้สามารถใช้ความรู้ดังกล่าวในการแก้ปัญหาและการดำเนินชีวิตต่อไป

ส่วนหาง (Knowledge Assets: KA) อันหมายถึงตัวเนื้อความรู้ที่เก็บสะสมไว้เป็น “คลังความรู้” หรือ “ขุมความรู้” ตัวองค์ความรู้ที่ใส่ไว้ถ้าจะให้ดีต้องผูกติดไว้กับบริบทโดยอาจจะใช้โดยการเล่าเรื่องใช้กรณีศึกษา ส่วนหางปลานี้เป็นส่วนที่เทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศ (ICT) เข้ามามีส่วนช่วยในเรื่องการจัดการคลังความรู้และยังใช้เป็นเครื่องมือส่งเสริมให้เกิดเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ทรงพลังอย่างยิ่ง สำหรับการจัดการความรู้ในบริบทของภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนหางของปลาทูเปรียบเสมือน หนังสือที่เก็บไว้ในห้องสมุด โดยห้องสมุดอาจจะเป็นบุคคล หากต้องการที่จะมีความรู้ในเรื่องนั้นจะต้องเข้าไปอ่านหนังสือในห้องสมุด ซึ่งก็คือการเข้าไปพูดคุยสอบถามและอาจจะถึงขั้นแลกเปลี่ยนความรู้กัน โดยที่บุคคลจะถ่ายทอดความรู้ที่เขามีในเรื่องเหล่านั้นมาเป็นคำบอกเล่า เอกสาร นิทานพื้นบ้าน สำหรับบุคคลเองก็มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันเพราะประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลประสบมาอาจแตกต่างกัน กลายเป็นคลังความรู้ที่มีค่ายิ่งในการดำรงชีวิต

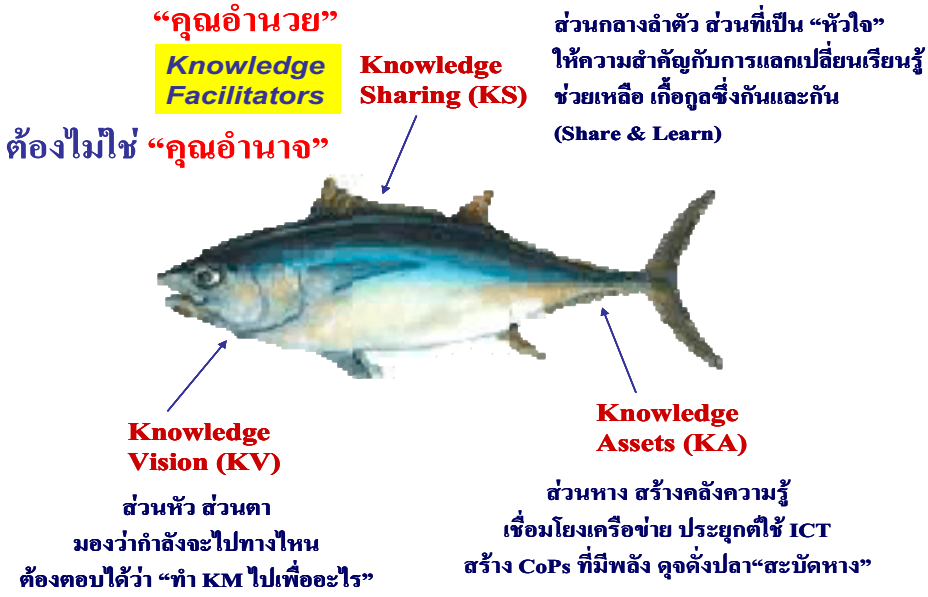

รูปภาพ 2-1 สามองค์ประกอบหลักของการจัดการความรู้
(ที่มา: ประพนธ์ ผาสุกยืด,2547: 22)

กรณีศึกษา การจัดการความรู้ของชุมชนแพรกหนามแดง

ตำบลแพรกหนามแดง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดที่เคยได้รับฉายาว่าเป็น "เมืองสามน้ำ" เพราะมีทั้งพื้นที่ที่เป็น น้ำจืด น้ำกร่อย น้ำเค็ม ชาวบ้านแพรกหนามแดงประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสายน้ำเป็นหลัก เช่น ทำนา ทำสวนผัก เลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลา เมื่อมีการสร้างถนนธนบุรี-ปากท่อ แพรกหนามแดงถูกแบ่งเป็นสองฝั่งอย่างชัดเจน ประกอบกับมีการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ที่จังหวัดกาญจนบุรี ผนวกกับภาวะภัยแล้งในปีพ.ศ.2522 ทำให้น้ำทะเลหนุนสูงทะลักเข้ามาในคลอง สร้างความเดือดร้อนเสียหายให้กับชาวบ้าน อันเป็นประเด็นนำไปสู่ประตูกั้นน้ำจืดน้ำเค็ม แพรกหนามแดงจึงเป็นสองฝั่งอย่างถาวร ชาวบ้านต้องการปรับเปลี่ยนอาชีพตามสถานการณ์น้ำที่เปลี่ยนไป ชุมชนพื้นที่น้ำจืดประกอบอาชีพทำนาข้าว ทำสวนผัก สวนผลไม้ เลี้ยงปลาน้ำจืด ส่วนชุมชนพื้นที่น้ำเค็มมีอาชีพเลี้ยงกุ้ง ทำการประมงและเผาถ่าน ความขัดแย้งระหว่างสองฝั่งเกิดขึ้นเพราะอีกฝ่ายหนึ่งสร้างความเสียหายให้อีกฝ่ายหนึ่ง เช่น เมื่อชาวนาต้องการระบายน้ำออกจากนาในฤดูฝน ทางฝั่งน้ำจืดต้องเปิดประตูระบายน้ำลงคลองออกสู่ทะเล แต่ลักษณะประตูน้ำเป็นแบบยกบานประตูขึ้นจากก้นคลองทำให้ตะกอนดินเลนที่เน่าเหม็น แก๊สไข่เน่า และแอมโมเนียตลอดจนมลพิษสารเคมีต่าง ๆ ที่สะสมอยู่หน้าประตู ไหลทะลักเข้าไปฝั่งน้ำเค็มทำให้กุ้ง ปลา ตายแบบล้างบางสร้างความเสียหายให้ผู้ที่อยู่ฝั่งน้ำเค็ม

หลังจากนั้นชุมชนได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำตำบลแพรกหนามแดง เพื่อทำหน้าที่เป็นแกนนำในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และยังเข้าร่วมโครงการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.) โดยเริ่มต้นด้วยการรวบรวมแกนนำทั้งฝั่งน้ำจืดและฝั่งน้ำเค็มได้ 8 ท่าน ศึกษาปัญหา เก็บข้อมูล ศึกษาภูมิปัญญาการจัดการน้ำในอดีตจากผู้เฒ่าผู้แก่ สำรวจความต้องการ ความคาดหวังของชุมชนในเรื่องการจัดการน้ำ โดยจัดให้มีเวทีทั้งในระดับชาวบ้านและระดับตำบล ในระหว่างชวนคุยก็มีการจดบันทึกและหลังจากเสร็จเวทีก็มีการสรุปข้อมูล ทำให้ได้รู้เกี่ยวกับภูมิหลังต่าง ๆ วิถีชีวิตชุมชนที่สัมพันธ์กับน้ำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการน้ำและความคาดหวังของชาวบ้านต่อการใช้น้ำ ข้อมูลดังกล่าวถูกนำไปวิเคราะห์วิจัย โดยใช้หลักร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับประโยชน์ จนในที่สุดตกลงกันว่าจะต้องออกแบบประตูใหม่คือ ท่อนล่างจะเป็นบานทึบ ส่วนท่อนบนจะเป็นบานสวิงที่สามารถปิด–เปิดได้โดยอาศัยแรงดันของน้ำ เมื่อน้ำจืดมีมากก็จะผลักบานสวิงให้เปิดออกปล่อยน้ำจืดไหลผสมกับน้ำเค็มเป็นน้ำกร่อย เมื่อน้ำเค็มสูงก็จะดันบานสวิงปิดทำให้น้ำเค็มไม่ไหลเข้าคลองน้ำจืด การจัดการน้ำทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนดีขึ้น

2.1.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับระบบนิเวศ

เมื่อได้ศึกษาแนวคิด 3 แนวคิดดังที่กล่าวมาแล้ว พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Indigenous Knowledge) เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ในการดำรงชีวิต ที่ช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเพื่อที่จะอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่ ก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่มีลักษณะเป็นนามธรรมและรูปธรรม เพื่อให้มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างรู้คุณค่า และอยู่ภายใต้กฎ ระเบียบที่มนุษย์สร้างขึ้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญสำหรับทุกชุมชน

จากการศึกษาความหมายและแนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นพอสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต การลองผิดลองถูก การสังเกต ที่ทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับระบบนิเวศในสภาพภูมิประเทศที่แตกต่างกันได้ และก่อเกิดเป็นองค์ความรู้ที่มาจากกระบวนการคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ของบุคคล กลุ่ม และชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นองค์ความรู้ที่ก่อให้เกิดผลผลิตของภูมิปัญญาทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม องค์ความรู้เหล่านี้ได้มีการถ่ายทอดให้กับลูกหลานและกลุ่มชนรุ่นต่อรุ่นอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในระบบนิเวศนั้น ๆ ได้โดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อความยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์และความยั่งยืนของระบบนิเวศสืบไป

2.1.4.1 ความสำคัญของการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น

การพัฒนาที่ผ่านมาใช้ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ในการพัฒนาเพียงด้านเดียวซึ่งทำให้โลกมีความเจริญทางวัตถุมากขึ้น แต่บนความเจริญดังกล่าวมนุษย์ได้ทำลายสิ่งต่าง ๆ ไปอย่างมากมาย ทำให้มนุษย์ต้องเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพถูกทำลาย แม้แต่ประเทศไทยการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติก็มีบทบาทสำคัญในการทำลายระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น การสร้างเขื่อนขนาดใหญ่บริเวณต้นน้ำ คือ แม่น้ำแควน้อย แม่น้ำแควใหญ่ ทำให้ระบบนิเวศสามน้ำของจังหวัดสมุทรสงครามเปลี่ยนไปส่งผลกระทบต่อการเกษตร การส่งเสริมให้ปลูกพืชเศรษฐกิจตามความต้องการของตลาดโลก เช่น ปอ มันสำปะหลัง ข้าวโพด อ้อย ยางพารา เป็นต้น ทำให้เกิดการบุกรุกและทำลายป่ามากขึ้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นมีผลกระทบต่อคนในชุมชนโดยตรง ดังนั้นชุมชนจึงต้องหวนกลับไปศึกษาหาความรู้ที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่อดีตเพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากร เพื่อความอยู่รอดของชุมชนและแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่ใช้ชีวิตในการพึ่งพาและผูกพันกับธรรมชาติมานาน จะต้องเริ่มด้วยวิธีการศึกษาแบบองค์รวมและรอบด้าน เพื่อทำความเข้าใจกับวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ระบบการผลิต ความเชื่อ พิธีกรรม ความคิด เพราะจะทำให้ทราบว่าบรรพบุรุษสามารถตีความและเข้าใจธรรมชาติได้อย่างลึกซึ้ง ความเข้าใจเหล่านี้สะท้อนออกมาให้เห็นในรูปของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่าง ๆ เช่น ภูมิปัญญาด้านอาหารและยา ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากร ความเชื่อ พิธีกรรม นิทานพื้นบ้าน เป็นต้น นอกจากนี้การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการยอมรับมากขึ้นในทศวรรษปัจจุบันนี้ แม้แต่ในการประชุม World Summit Sustainable Development (WSSD) ที่เมือง Johannesberg ประเทศอาฟริกาใต้ ในปีพ.ศ. 2545 ก็มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความรู้และภูมิปัญญาของชนพื้นเมือง (นฤมล อรุโณทัย 27, 1:83)

ในระดับนานาชาติ เห็นได้ว่าความรู้ความเข้าใจและการเคลื่อนไหวในเรื่องของภูมิปัญญาได้รับความสนใจและยอมรับกันมากขึ้น โดย IUCN ได้มีบทสรุป 5 ประการเกี่ยวกับผลสรุปในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้ (พลาเดช ณ ป้อมเพชร, 2546: 17)

1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีประโยชน์ในการทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งด้านชีววิทยาและนิเวศวิทยาสมัยใหม่

2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับการจัดการทรัพยากรเป็นสิ่งที่มีค่ามาก ความรู้พื้นบ้านหลายอย่างมีประโยชน์ในการจัดการทรัพยากรร่วมกันโดยเฉพาะกฎ กติกา และถูกบังคับโดยสังคม

3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นใช้สำหรับพื้นที่ซึ่งจะป้องกันและใช้ศึกษาในเขตพื้นที่อนุรักษ์อาจมีการยินยอมให้ชาวบ้านได้ดำเนินชีวิตพื้นบ้านของเขาต่อไป โดยไม่กระทบกับผลประโยชน์ของการอนุรักษ์

4) สำหรับเรื่องการวางแผนในการพัฒนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะยังเป็นประโยชน์ให้กับองค์กรพัฒนาที่จะจัดหาการประเมินคุณค่าสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและระบบการผลิต การให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนจะทำให้โอกาสในการพัฒนาก้าวหน้าขึ้น

5) ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีประโยชน์กับการประเมินคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านที่อาศัยทำกินกับทรัพยากรท้องถิ่นจะตระหนักถึงมูลค่า ที่แท้จริงและผลประโยชน์จากการพัฒนาได้ดีกว่านักวิจัยภายนอก ความรู้ของชาวบ้านจะเป็นการแสดงออกที่สำคัญต่อผลกระทบการประเมินคุณค่า

2.1.4.2 ข้อถกเถียงว่าด้วยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

มนุษย์กับระบบนิเวศเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกลไกลสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์มีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดหรืออยู่ร่วมกับระบบนิเวศที่หลากหลายอย่างมีความสุข และรู้จักการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างรู้คุณค่า โดยการสร้างจิตสำนึก จารีต ประเพณีที่คอยควบคุมพฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรส่วนรวม ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดแบบแผนในการดำรงชีวิต จึงมีนักวิชาการหลายท่านให้ข้อถกเถียงว่าด้วยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นดังนี้

โอภาส ปัญญา ได้ให้แนวคิดในการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดสัมมนา เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น: จากข้อเท็จจริงยกระดับสู่กระบวนทัศน์ความเข้มแข็งชุมชน ณ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ (อ้างถึงใน เลิศชาย ศิริชัย, 2547) โดยสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือความอยู่รอดของชีวิตมนุษย์และสรรพสิ่ง ภูมิปัญญาท้องถิ่นในโลกปัจจุบันคืออธิปไตย มนุษย์ถ้าไม่มีอธิปไตยไม่มีศักดิ์ศรีจะอยู่ในโลกไม่ได้เพราะไม่มีรากแก้ว มนุษย์อยู่ได้ต้องมีทรัพยากรชีวภาพ สัตว์ทั้งหลายอยู่ได้ด้วยการพึ่งพากัน ในเรื่องยา อาหาร คือ มีทั้งรับทั้งให้เรียกว่าเป็นระบบธรรมชาติเป็นระบบของการมีชีวิต การที่จะมีสิ่งมีชีวิตอยู่ได้ต้องมีความหลากหลายของระบบนิเวศ ความหลากหลายเป็นธรรมชาติถ้าไม่มีความหลากหลายระบบตายหมด เหมือนกับทะเลถ้ามีปลาชนิดเดียวหากปลาชนิดนี้ตายไปมนุษย์จะอยู่ได้อย่างไร การกำเนิดชีวิตอยู่ที่ความหลากทางพันธุกรรม ความหลากหลายทางสายพันธุ์ เช่น ถ้ามีข้าวพันธุ์เดียวเมื่อแมลงลงก็จะตายหมด เพราะฉะนั้น ชาวเขาหรือชาวบ้านจึงต้องมีข้าว 20 กว่าชนิดต่อหมู่บ้าน เพราะความหลากหลายที่ว่านี้จะบอกว่าข้าวชนิดนี้เหมาะกับพื้นที่อย่างไร มนุษย์อยู่ในระบบนิเวศหนึ่ง ๆ แตกต่างหลากหลายกันไป ต้องมีชาติพันธุ์

แตกต่างหลากหลายถึงจะอยู่รอด ซึ่งการปรับตัวของมนุษย์ทำให้เกิดความหลากหลายทางสายพันธุ์ ความหลากหลายทางพันธุกรรม และความหลากหลายทางวัฒนธรรม คืออย่างน้อยมนุษย์อยู่ตรงนั้น มนุษย์ต้องรู้จักพืชและสัตว์ เห็นได้จากการนิยามการเรียกชื่อ เช่น เรื่องยาพญาเสือโคร่ง การเรียกชื่อบอกถึงความเกี่ยวข้องในการรักษาโรค หมอชาวบ้านจะรู้จักตัวยาแต่ละชนิด เช่น สาบเสือรู้ว่ามีตัวยาอะไรผสมแล้วจะเกิดอะไร

ดังนั้น ความรู้ ภูมิปัญญา จารีต ทั้งหลายมีอยู่แล้วมีอยู่เพื่อให้มีชีวิตอยู่กับระบบนิเวศได้ และให้อยู่กันอย่างกลมกลืนหรือยั่งยืน ในการศึกษาภูมิปัญญาต้องบอกว่าภูมิปัญญาคือการที่มนุษย์อยู่รอดหรืออยู่กับระบบนิเวศได้อย่างไร คือ 1) มนุษย์ต้องเรียกถูก รู้จักแยกแยะว่าสิ่งไหนเป็นอาหารเป็นยา ระบบการแยกแยะเป็นพื้นฐานของการสร้างความรู้ของมนุษย์ 2) ระบบหรือหน่วยจัดการ เช่น การจัดการระบบสันปันน้ำภาคเหนือโดยชุมชนซึ่งเป็นการสร้างผู้นำในชุมชน เพราะฉะนั้น กฎระเบียบความเชื่อทั้งหลายเป็นลักษณะที่เรียกว่า องค์กรการจัดการ ดังนั้นจึงต้องไปศึกษาว่าสมัยก่อนมีองค์กรการจัดการกันอย่างไร ที่สำคัญสุดคือการสร้างความรู้และการถ่ายโอนความรู้มันเป็นอย่างไรในสมัยก่อน เช่น การเป็นหมอจะถ่ายทอดให้ใคร ระบบสุขภาวะต้องรักษาสุขภาพกันอย่างไร รวมทั้งการจัดการระบบเกษตร ประมง และพลังงาน ทั้งหมดเป็นชุดความรู้ของภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม

โอภาส ปัญญา (อ้างถึงใน เลิศชาย ศิริชัย, 2547) จึงได้กล่าวในเชิงวิพากษ์ต่อไปอีกว่า การศึกษาชุดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ใช่ดูเฉพาะเทคนิคแต่ดูที่การจัดองค์กร วิธีคิด การขับเคลื่อน ส่วนประกอบที่เรียกว่าบริบทชุมชนอยู่กลมกลืนกับระบบนิเวศได้อย่างไร อย่างไรก็ตามโลกได้เปลี่ยนแปลงเสมอและพบว่ามหันตภัยของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ

1) ลัทธิทันสมัยแต่ไม่พัฒนา (สังคมกิ่งตอน/ไร้ราก)

2) ลัทธิกรุงเทพฯนิยม คือ การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและเศรษฐกิจที่รวมศูนย์อยู่ส่วนกลาง

3) โลกาวิบัติด้วยทุนข้ามชาติ(การจัดระเบียบโลกใหม่อย่างไร้ความเป็นธรรม)

4) ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ถักร้อยให้เป็นชุดความรู้ที่สะท้อนความเป็นเอกภาพของภูมินิเวศในระดับท้องถิ่นและสากล

5) ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างภูมินิเวศ สร้างนิยามและความหมายใหม่ของการพัฒนา

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ใช่เรื่องของคนแก่มานั่งคุยกันเป็นเรื่องของการสร้างความรู้ ฟื้นฟูความรู้แล้วให้ความรู้นั้นคมชัดและนำวิถีชีวิต ความรู้สร้างคน ศึกษาว่าภูมิปัญญาชาวบ้านเมื่อก่อนทำอย่างไรลองพยายามทำความเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น

นักวิชาการภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกท่านหนึ่งคือ ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม ได้ให้แนวคิดในการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน (อ้างถึงใน เลิศชาย ศิริชัย, 2547) กล่าวโดยสรุปว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมต้องอยู่ร่วมกันถึงจะมีชีวิตรอด แล้วสิ่งที่จะอยู่รอดคือต้องสร้างภูมิปัญญาและวัฒนธรรมขึ้นมา เพราะเป็นทั้งหมดที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้ ในการศึกษาภูมิปัญญาจะต้องมีกรอบคำว่าภูมิ คือ พื้นที่ แต่เป็นพื้นที่ที่ไม่ว่างเปล่า เป็น “cultural space” อย่างที่พูดถึงระบบนิเวศวัฒนธรรม เพราะเป็นพื้นที่ที่ต้องสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของคนและสรรพสิ่งทั้งหลาย ซึ่งอาจอยู่เป็นระบบนิเวศเล็ก ๆ โดยความเป็นมนุษย์จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมจึงเป็นที่มาของภูมิปัญญา คือศักยภาพของมนุษย์จะปรับตัวให้เข้ากับพื้นที่แห่งหนึ่งเพื่อที่จะมีชีวิตรอดนั้นจะต้องมีโครงสร้างคือ ชุมชน มนุษย์เป็นสัตว์สังคมต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มต้องมีโครงสร้างทางสังคม ดังนั้นการเข้ามาอยู่ในพื้นที่ชุมชนต้องปรับตัวเข้ากับระบบนิเวศปรับตัวอยู่ในชุมชนใดชุมชนหนึ่งจะมีหลายชุมชนเกิดเป็นเครือข่ายมากขึ้น ระบบการปรับตัวอยู่ร่วมกันจะเกิดระบบ 3 ระบบคือ

1) ต้องสร้างโครงสร้างสังคมให้เหมาะสมกับพื้นที่

2) ต้องจัดการสร้างระบบเศรษฐกิจให้เหมาะสมกับพื้นที่

3) มีระบบความเชื่อหรือจักรวาลที่สอดคล้องกัน

ทั้ง 3 ระบบนี้จะนำไปสู่การเกิดองค์ความรู้อันหนึ่งที่จะดำรงอยู่ และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เพื่อทำให้สิ่งที่เกิดจากการโยงใย 3 ระบบอย่างเป็นองค์รวมคือสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรม สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นวัฒนธรรมเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ล้วนผ่านการวิจัยซึ่งเป็นการวิจัยแบบเรียนถูกเรียนผิด ในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่คนในจะต้องศึกษา นักวิจัยหรือนักวิชาการเป็นคนนอกที่เข้าไปทำความเข้าใจ เรียนรู้ ตระหนักว่าทำไมเขาจึงอยู่ได้ตั้งแต่เด็กจนโต นั่นคือความเข้าใจและทำให้ทราบว่าเป็นความรู้ของคนในที่เขาสร้างแล้วไม่ได้สร้างเป็นภาพนิ่ง แต่เป็นกระบวนการที่ปรับเปลี่ยนตลอดเวลา

นักวิชาการอีกท่านหนึ่งคือ เลิศชาย ศิริชัย (2547) ได้สรุปไว้ว่า การนำชุดความรู้วิทยาศาสตร์อย่างเดียวมาใช้ในการพัฒนาในที่สุดก็เกิดความล้มเหลว ถึงแม้จะมีความสะดวกมากขึ้นแต่ก็ต้องเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจึงต้องปรับความคิด ความรู้ที่อาศัยหลักการทางวิทยาศาสตร์นั้นเป็นเพียงความรู้ระบบหนึ่งเท่านั้น ยังมีความรู้ระบบอื่นอีกมากมายที่สามารถอธิบายเรื่องเดียวกัน เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นในการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นแบ่งได้ดังนี้

1) ความรู้ที่เป็นรูปธรรมและพอสังเกตเห็นได้หรือเชิงปรากฏการณ์ หรือความรู้เชิงเทคนิค เช่น ชุมชนมีวิธีในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในระดับการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ เช่น ภูมิปัญญาของชาวประมงพื้นบ้าน โดยชาวประมงจะรู้ดีว่ามีปลาอะไรอยู่ที่ไหน เมื่อไหร่และจับอย่างไร จะออกทะเลเมื่อไหร่จึงจะปลอดภัยจากคลื่นลม และสามารถจับปลาได้ตามที่ต้องการ หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องอาหารและยา ที่ยศ สันตสมบัติ (2542: 55-57) กล่าวว่า เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในส่วนที่เป็นความรู้เชิงเทคนิค เช่น ภายในระบบนิเวศชุดหนึ่งพืชผักชนิดใดบ้างที่กินได้อะไรกินไม่ได้ พืชและสัตว์แต่ละชนิดมีคุณและโทษอย่างไร ในบรรดาพืชที่กินได้ควรกินส่วนไหน กินอย่างไร พืชชนิดใดบ้างที่กินเป็นยา แก้โรคอะไร เป็นต้น ความรู้พื้นบ้านเรื่องของอาหารและยามักถูกถ่ายทอดจากแม่สู่ลูก หรือบุคคลพิเศษบางคน เช่น หมอสมุนไพร คนทรงเจ้า เป็นต้น

สำหรับความรู้เรื่องยาสมุนไพรจะยกตัวอย่างความรู้เรื่องยาสมุนไพรของชาวบ้านภาคใต้ เป็นความรู้และประสบการณ์ของบรรพบุรุษในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง กลุ่มชาติพันธุ์มันนิที่ได้ชื่อว่าเป็นเจ้าแห่งขุนเขาและมีความชำนาญในเรื่องสมุนไพร สิ่งที่พวกเขานำมาใช้เป็นสมุนไพรทั้งที่เป็นยาบำบัดและยาบำรุง อันมีคุณภาพดีเป็นที่ต้องการของคนกลุ่มอื่น ได้แก่ ยาแก้ปวดเมื่อย กลุ่มชาติพันธุ์มันนิจะเรียกว่า “เลาะเคาะ” เป็นพืชคล้ายต้นฝรั่ง ใช้ต้มเอาน้ำมานวดบริเวณที่ปวดเมื่อย ยาคุมกำเนิด เป็นรากไม้ให้ผู้หญิงแทะกินหรือกินกับหมาก ยาเสริมกำลังทางเพศ หรือ “ตาง็อต” มีลักษณะคล้ายหัวเผือก เปลือกสีขาว ใช้กินสดหรือแห้งก็ได้ โดยส่วนใหญ่แล้วยาขนานต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการใช้สมุนไพรเพียงชนิดเดียว

2) ความรู้เชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม จะปรากฏในรูปของความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบพึ่งพาอาศัยกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน บางส่วนเป็นความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์-ผู้ใต้อุปถัมภ์มีทั้งผู้รับและผู้ให้ เป็นระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่เน้นให้ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างทั่วถึง ในขณะที่ยังสามารถรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรไว้ได้ เช่น ระบบการผลิต ระบบการจัดการทรัพยากรส่วนรวม ซึ่งหมายถึง ความรู้เชิงเทคนิคที่มนุษย์เข้าไปสัมพันธ์กับธรรมชาติโดยสัมพันธ์กับคนด้วยกันเอง ที่จะมีระบบความสัมพันธ์และระบบการจัดการอยู่เบื้องหลังไม่มีการใช้เทคนิคการผลิตใด ๆ

ตัวอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น เทคนิคการทำเหมืองฝาย ในอดีตคนล้านนามีอาชีพหลักคือทำนา ทำไร่ ดังนั้นจึงต้องมีการใช้น้ำเพื่อทำการเกษตรอยู่ตลอดทั้งปี แต่ด้วยลักษณะภูมิประเทศที่เป็นหุบเขาไม่มีที่ราบลุ่มแม่น้ำ จึงทำให้บรรพบุรุษคนเมืองคิดค้นวิธีเก็บกักน้ำ และส่งน้ำไปยังที่นาหรือพื้นที่เกษตรกรรมด้วยการทำระบบเหมืองฝายขึ้น “เหมือง” อันหมายถึงคลองส่งน้ำที่ขุดขึ้นเพื่อรับน้ำจากการทดน้ำบริเวณฝายเป็นการ

ผันน้ำจากแม่น้ำไปสู่แหล่งเพาะปลูก “แก่ฝาย” คือ คนที่จะเป็นผู้ควบคุมการใช้น้ำและการซ่อมแซมฝายแต่ละสาย แก่ฝายแต่ละคนจะมี ล่ามฝาย หรือ ล่ามนา เพื่อช่วยป่าวประกาศเรื่องราวต่าง ๆ ของเหมืองให้ชาวบ้านผู้ใช้น้ำได้รับรู้และมาร่วมงานกัน โดยสมาชิกของฝายจะต้องให้ข้าวน้ำหล่อ หรือข้าวเปลือกเป็นค่าตอบแทนการใช้น้ำให้ “แก่ฝายและล่ามนา” ดังนั้นการทำเหมืองฝาย ก็คือ การจัดระบบชลประทานท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้านและความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน ระบบเหมืองฝาย เกิดขึ้นได้จากการเรียนรู้ของบรรพบุรุษต่อลักษณะภูมิประเทศ ทั้งความลาดเอียง กระแสน้ำไหลเชี่ยว การขึ้นลงของน้ำ การกัดเซาะของหินดิน ระดับการเอ่อ เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น ฝายพญาคำที่ส่งน้ำไปหล่อเลี้ยงถึงจังหวัดลำพูน ทั้งอำเภอเมือง อำเภอสารภี และยังมีโครงสร้างของคณะกรรมการฝายอยู่ ส่วนฝายอื่นอย่างเช่น ที่แม่แจ่มก็ยังคงรักษาฝายเดิมที่เป็นฝายไม้ และหลายพื้นที่ที่ยังคงรักษากฎระเบียบไว้ อย่างเช่น ใครขาดงานก็จะมีการปรับไหมตามโดยเทียบกับราคาแรงงานในปัจจุบัน ค่าปรับคนที่ขาดงานที่ไม่มาช่วยดูแลตัวฝายจะปรับสูงกว่าแรงงานในปัจจุบัน เพื่อบังคับให้มีการรักษากฎระเบียบใครขาดพิธีกรรมเลี้ยงผีฝาย ก็จะโดนปรับเช่นกัน หลายที่ก็ใช้โอกาสในการเลี้ยงผีฝายเป็นการประชุมใหญ่สามัญประจำปี เพราะว่ามีความสำคัญมากในเรื่องของการประกอบพิธีกรรมและทุกคนจะต้องมาร่วมประชุมกัน เพื่อมีข้อหารือหรือมีข้อโต้แย้ง มีกรณีพิพาทในกรณีแย่งน้ำ การใช้น้ำก็จะมาแก้ไข หรือคลี่คลายปัญหาในช่วงประกอบพิธีเลี้ยงผี (http://www.fm100cmu.com สืบค้นเมื่อ 22 ตุลาคม 2550)

3) ภูมิปัญญาระดับสุดท้ายเรียกว่าขั้นอุดมการณ์อำนาจ เป็นที่มาของระเบียบ กฎเกณฑ์ความสัมพันธ์และการจัดการต่าง ๆ สำหรับชุมชนหมู่บ้านแหล่งอุดมการณ์อำนาจใหญ่อันเป็นที่มาของระเบียบกฎเกณฑ์ดังกล่าวคือ ความเชื่อ พิธีกรรม ในการศึกษาภูมิปัญญาต้องมองความเชื่อและพิธีกรรมในความหมายที่เป็นอุดมการณ์อำนาจของสังคมในการจัดระเบียบกฎเกณฑ์ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์ในการใช้ทรัพยากร กรณีของประมงพื้นบ้านแถบทะเลสาบสงขลา จะพบสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากมายที่สำคัญและคุ้นเคยคือทวด ทวดจะมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์มือภินิหารก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ และระเบียบหลายเรื่อง ความสัมพันธ์ ความเชื่อ พิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นนามธรรมที่ต่อเนื่องมานานตกผลึกกลายเป็นวิธีคิด หรือกระบวนทัศน์ เช่น ชาวประมงพื้นบ้านจะมองว่าทะเลเป็นอาหารหม้อใหญ่ ถ้าทะเลเสื่อมโทรมชาวประมงก็อดตาย เพราะฉะนั้น ทุกคนต้องอยู่กับธรรมชาติและพึ่งพาธรรมชาติ ชาวบ้านจึงสร้างความรู้ในลักษณะที่แสดงถึงการปรับตัวตามเงื่อนไขของธรรมชาติ เมื่อวิธีคิดเป็นเช่นนี้ระดับอุดมการณ์อำนาจ ระดับความสัมพันธ์ ระดับความรู้เชิงเทคนิค ก็จะเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ตั้งแต่เครื่องมือจับปลา การผลิตแบบพึ่งพา ระบบอุปถัมภ์ ระบบการจัดการทรัพยากรที่เน้นให้ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากร

และยังรักษาความอุดมสมบรูณ์ของทรัพยากรไว้โดยมีอุดมการณ์อำนาจที่สำคัญคือ ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

สอดคล้องกับการศึกษาของ ยศ สันตสมบัติ (2542: 55-57) ที่กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในรูปของความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณี และวิถีปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คอยควบคุมการสร้างระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของชุมชน เพื่อให้เป็นแบบแผนและบรรทัดฐานร่วมกัน โดยปรกติแล้วการแสดงอำนาจของชุมชนในการตรากฎระเบียบต่าง ๆ มักออกมาในรูปของความเชื่อ พิธีกรรมและการสร้างจารีตประเพณี เช่น ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่า ก่อให้เกิดประเพณีการใช้ป่าอย่างอ่อนน้อมยำเกรงและตระหนักในบุญคุณของป่า ตัวอย่างเช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ ชาวกะเหรี่ยง ชาวลัวะ และชาวเขาเผ่าอื่น ๆ มีความเชื่อในเรื่องผีขุนน้ำ ลำน้ำทุกสายจะมีผีรักษาอยู่ตลอดสายน้ำ และผีขุนน้ำจะบันดาลให้น้ำไหลตลอดปี ผีขุนน้ำมีหลายระดับตั้งแต่ผีขุนน้ำรักษาห้วยเล็ก ๆ จนกระทั่งลำน้ำสายใหญ่ บริเวณใดที่เป็นขุนน้ำชาวบ้านจะรักษาป่าไว้เป็นอย่างดีเพราะเป็นแหล่งต้นน้ำ และมีการเลี้ยงผีขุนน้ำ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพนับถือต่อสิ่งที่เกื้อกูลประโยชน์และปกป้องรักษาสายน้ำ บริเวณผีขุนน้ำของทุกหมู่บ้านจะเป็นป่าอนุรักษ์หรือป่าพิธีกรรม ดังนั้นชาวบ้านจะรักษาป่าเป็นอย่างดี บางหมู่บ้านมีการปลูกป่าเพิ่มเติมบริเวณต้นน้ำ การรักษาผีขุนน้ำจึงเป็นการรักษาป่าควบคู่ไปด้วยพิธีกรรมการบวชป่า

ยศ สันตสมบัติ (2542: 55-57) กล่าวว่า ความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนผ่านกาลเวลาหลายชั่วอายุคนจนตกผลึกกลายเป็นวิธีคิดและแสดงออกในรูปของคุณค่าทางวัฒนธรรม เช่น ภาษิตของชาวปกากะญอ ซึ่งแปลความได้ว่า ป่าอยู่คนอยู่ ป่าไม่อยู่คนอยู่ไม่ได้ หรือในประเพณีของชาวกะเหรี่ยงเมื่อทารกคลอดแล้ว หมอตำแยจะใช้ผิวไม้ไผ่มาตัดสายสะดือใส่กระบอกไม้ไผ่ไปผูกติดไว้กับต้นไม้ใหญ่ เช่น มะม่วงป่า ไม้ก่อ หรือไม้อื่น ๆ ยกเว้นต้นไทร หลังจากเก็บไว้ 7 วัน ที่ต้นไม้จึงนำไปทิ้งหรือนำไปฝัง ต้นไม้ที่เก็บสายสะดือทารก เปรียบเหมือนต้นไม้ที่เก็บขวัญของทารก ถ้าใครตัดฟันต้องถูกปรับเป็นไก่ 1 ตัว สุรา 1 ขวด หรืออาจจะมากกว่านี้ ถ้าต้นไม้ถูกฟ้าฝ่าตายต้องผูกข้อมือเด็กเพื่อรับขวัญ ความเชื่อดังกล่าวจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้กะเหรี่ยงรักษาต้นไม้ ความเชื่อเช่นนี้นอกจากเป็นมาตรการในการอนุรักษ์ป่าอย่างได้ผลแล้ว ยังเป็นวิธีอันแยบยลและชาญฉลาดในการปลูกฝังจิตสำนึกในการรักษาป่าและสร้างความผูกพันทางจิตวิญญาณระหว่างคนกับธรรมชาติไปยังลูกหลานรุ่นต่อไป การมองภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะที่เป็นวิธีคิด ยังเป็นมุมมองทางวัฒนธรรมที่ให้ความเคารพแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อัตลักษณ์ และความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งมีวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรที่แตกต่างกันออกไป

ดังนั้น หากสนใจภูมิปัญญาชาวบ้านในแง่การฟื้นฟูเพื่อให้เกิดเป็นพลังในการพัฒนาชุมชนในลักษณะที่เป็นกระบวนทัศน์ เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งอย่างแท้จริงจึงต้องมองภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเชื่อมโยงทุกประเภทหรือทุกกระบวนการเพราะสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน

ประเวศ วะสี (2534) ได้อธิบายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะสำคัญบางประการได้แก่

1) ความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาภายนอก โดยที่ไม่อาจนำไปใช้กับท้องถิ่นอื่น ๆ ที่แตกต่างกันได้หรือได้แต่ไม่ดีมากนัก

2) มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีการเชื่อมโยงกันระหว่าง ชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม มีการพยายามเอาธรรมชาติมาอธิบายเป็นรูปธรรมที่สามารถแตะต้องได้ เช่น ความคิดเรื่องแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่ ทำให้คนเคารพธรรมชาติและไม่ทำลายล้างสิ่งนั้น

3) มีความเคารพผู้อาวุโส ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญกับประสบการณ์จึงให้ความเคารพผู้อาวุโสเพราะผู้อาวุโสมีประสบการณ์มาก

จากลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวสามารถสรุปลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ดังนี้ (นิศากร ธรฤทธิ์, 2541: 15)

1) มีวัฒนธรรมเป็นรากฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์

2) มีบูรณาการสูง

3) มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้ง

4) เน้นความเป็นจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

2.1.5 ความสำคัญของการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม (อ้างถึงใน เลิศชาย ศิริชัย, 2547) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีกระบวนการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาศัยระบบการถ่ายทอด การเรียนรู้ของชุมชน คือ กระบวนการทางสังคม แต่ปัจจุบันระบบโรงเรียนแยกจากกระบวนการทางสังคม ไม่มีการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลักสูตร จึงทำให้เด็กไม่รู้จักภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน ดังนั้น การ

ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น คือการฟื้นฟูกระบวนการทางสังคมในท้องถิ่นซึ่งชุมชนสร้างขึ้นมา โดยจะเก็บข้อมูล สังเคราะห์ อบรมถ่ายทอด จนถึงระดับปัญญาที่จะอยู่ร่วมกัน

กระบวนการสืบทอด คือ กระบวนการเตรียมสมาชิกให้มีความรู้ ความชำนาญ เพื่อให้พร้อมที่จะรับบทบาททางสังคมในอนาคต การสืบทอดเริ่มตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นกระบวนการที่มนุษย์ได้รับมาหลาย ๆ อย่าง เช่น ค่านิยม บรรทัดฐาน ความเชื่อ ความรู้ทางด้านวัฒนธรรม จารีตประเพณี ภาษา ความสามารถในการอยู่ร่วมกับระบบนิเวศและภูมิปัญญาท้องถิ่น การสืบทอดถือเป็นกระบวนการที่วัฒนธรรมส่งผ่านจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง

ประเสริฐ ตระการศุภกร (2540: 11) กล่าวว่า กระบวนการสืบทอดความรู้พื้นบ้านเป็นความพยายามของคนรุ่นหนึ่งที่จะถ่ายทอดความคิด ความเชื่อ และความรู้ ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยมีความหวังว่าคนรุ่นใหม่นี้จะสามารถธำรงสังคมและเผ่าพันธุ์ให้ยั่งยืนสืบไป เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือความรู้พื้นบ้านที่มีความสามารถในการอธิบายและสร้างแบบแผนทางสังคม วัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศจากในอดีต จึงมิได้มีการบันทึกเอาไว้ในตำราเรียน แต่กลับเป็นสิ่งที่อยู่ในความคิด จิตสำนึกของชาวบ้านและจะถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังชนรุ่นต่อ ๆ ไปด้วยการสอนโดยตรงปากต่อปาก การลงมือปฏิบัติจริง และการเรียนรู้โดยผ่านพิธีกรรม เป็นต้น

นอกจากนี้ (Marten: 1985 อ้างถึงใน ทัศนีย์ หิรัญวงศ์, 2546) ได้กล่าวถึงความรู้นิเวศวิทยาพื้นบ้าน โดยแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรก เป็นความรู้ซึ่งส่งผ่านจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งในสังคม โดยถูกใช้ร่วมกันในกลุ่มวัฒนธรรมผ่านคติความเชื่อพื้นบ้าน บริบททางพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ ลักษณะที่สอง ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ส่วนบุคคลที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของการรับรู้และการฝึกฝนที่แตกต่างกันของบุคคล ความรู้ลักษณะนี้จึงมีความผันแปรไปตามอายุ เพศ สถานภาพของคนในสังคมนั้น ๆ

การเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาเป็นวิธีการเรียนรู้ตามธรรมชาติในสังคม จากการวิจัยของเอกวิทย์ ณ ถลาง (2540) ที่ศึกษาถึงแหล่งของความรู้ที่ภูมิปัญญาชาวบ้านได้เรียนรู้และสามารถนำมาสืบทอดให้กับผู้เรียน ประกอบด้วย

1) ในบรรพกาล มนุษย์เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตและรักษาเผ่าพันธุ์ของตนให้อยู่รอดด้วยการ **ลองผิดลองถูก** ในการหาอาหาร ต่อสู้กับภัยธรรมชาติ การรักษาพยาบาล ต่อสู้แย่งชิงสิ่งของที่อยู่ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และเผชิญโชคด้วยความเสี่ยง จากประสบการณ์ของการลองผิดลองถูกมนุษย์ได้สะสมความรู้ความเข้าใจไว้แล้วถ่ายทอดส่งต่อให้แก่ลูกหลานและเผ่าพันธุ์ของตนนาน ๆ เข้าสิ่งที่ประพฤติปฏิบัติหรือห้ามปฏิบัติก็กลายเป็นจารีตประเพณี ธรรมเนียม หรือข้อห้ามในวัฒนธรรม ของกลุ่มคนนั้น ๆ กาลเวลาล่วงไปมนุษย์อาจลืมเหตุผลที่มาของธรรมเนียมปฏิบัติ รู้แต่ว่าในสังคมของตนต้องปฏิบัติเช่นนั้นจึงจะอยู่รอดปลอดภัย

2) มนุษย์เรียนรู้ด้วยการ **ลงมือกระทำ** ในสถานการณ์สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่จริง เช่น การเดินทาง ปลูกพืช สร้างบ้าน และต่อสู้กับภัยธรรมชาติ ในกรณีของชาวภาคใต้เรียนรู้ที่จะพึ่งพากันระหว่างคนต่างถิ่นต่างทำเลในเขตเชิงเขา ลุ่มน้ำ ทะเล ด้วยการผูกไมตรีแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างพื้นที่ การเรียนรู้และสะสมประสบการณ์ต่าง ๆ ไว้ในสถานการณ์จริง ปฏิบัติจริง แล้วส่งต่อไปยังลูกหลานแบบค่อยเป็นค่อยไป ได้กลายเป็นธรรมเนียมหรือวิถีปฏิบัติ

3) การถ่ายทอดความรู้ การเรียนรู้จากการกระทำจริงได้พัฒนาต่อมาจนกลายเป็นการส่งต่อแด่คนรุ่นหลัง ด้วยการ**สาธิตวิธีการ การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า** ในรูปของเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต และการ**สร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์** ซึ่งโดยทั่วไปการถ่ายทอดภูมิปัญญามักใช้วิธีสาธิตวิธีการ และสอนเป็นวาจา การถ่ายทอดด้วยวาจาและลายลักษณ์หรือสาธิตไม่มีอะไรตายตัว แต่จะเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยที่อยู่ในการรับรู้ของคนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม ในบางกรณีความรู้ที่สั่งสมไว้ก็อาจถดถอยหรือสูญหายไป

4) การเรียนรู้โดย **พิธีกรรม** พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ และมีอำนาจโน้มน้าวให้คนมีส่วนร่วมรับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเน้นเข้าไว้ในตัว เป็นการตอกย้ำความเชื่อกรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มชน แนวปฏิบัติ และความคาดหวัง โดยไม่ต้องใช้การแจกแจงเหตุผล แต่ใช้ศรัทธา ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ ของพิธีกรรม เป็นการสร้างกระแสความเชื่อและพฤติกรรมที่พึงประสงค์

5) **ศาสนา** ในด้านหลักธรรมคำสอน ศีล และวัตรปฏิบัติ ตลอดจนพิธีกรรมและกิจกรรมทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในเชิงการเรียนรู้ล้วนมีส่วนตอกย้ำภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิต ให้กรอบและบรรทัดฐานความประพฤติ และให้ความมั่นคง อบอุ่นทางจิตใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยวแก่คนในการเผชิญชีวิตบนความไม่แน่นอน สถาบันศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า

6) **การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์** ระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกันทั้งในชาติพันธุ์ ถิ่นฐานทำกิน รวมไปถึงแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรม ทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัว มีความคิดใหม่ วิธีการใหม่เข้ามาผสมกลมกลืนบ้าง ขัดแย้งบ้าง แต่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายกว้างขวางทั้งในด้านสาระ รูปแบบ และวิธีการ

7) **การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม** ในการแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม ทางเศรษฐกิจ และทางสังคม ได้มีคนพยายามเลือกเฟ้นเอาความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในสังคมประเพณีมาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้ตรงกับฐานความเชื่อเดิม ขณะเดียวกันก็แก้ปัญหาในบริบทใหม่ได้ในระดับหนึ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย

8) **ครูพักลักจำ** เป็นกระบวนการเรียนรู้อีกวิธีหนึ่งที่มีมาแต่เดิม เป็นการเรียนรู้ในทำนองแอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลองทำดู ตามแบบอย่างที่เฝ้าสังเกตอยู่เงียบ ๆ แล้วรับเอามาเป็นของตนเมื่อสามารถทำได้จริง

การเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาที่กล่าวมาเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการดำรงชีวิต การใช้ชีวิตร่วมกันของกลุ่มคน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างจากการเรียนรู้ในโรงเรียน ทั้งสถานที่เรียน วิธีการเรียน และวิชาเรียน เป็นต้น

การสืบทอดภูมิปัญญาจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการอบรมสั่งสอนทางสังคมหรือการขัดเกลาทางสังคม โดยมีทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงเป็นการสอนหรือการบอกกันโดยตรง ทางอ้อมเป็นการเรียนรู้โดยอาศัยการสังเกตเลียนแบบ เพื่อที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม (ทัศนีย์ หิรัญวงศ์, 2546: 10-11)

การขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อมที่มนุษย์ในสังคมหนึ่ง ได้เรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนที่กลุ่มได้กำหนดไว้เพื่อเป็นแบบแผนต่อการปฏิบัติต่อกัน การขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นกลไกควบคุมสังคมที่สำคัญ เนื่องจากสถาบันทางสังคมมีบรรทัดฐานที่กำหนดสั่งไว้โดยสมาชิกรุ่นเดิมของกลุ่ม เป็นสิ่งที่เห็นพ้องต้องกันในหมู่สมาชิก จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการขัดเกลาทางสังคมมาก่อนที่สมาชิกใหม่จะเข้าร่วมในกลุ่ม สมาชิกเก่าจะควบคุมพฤติกรรมสมาชิกใหม่ก่อนที่จะได้รับการยอมรับเข้าสู่กลุ่ม เงื่อนไขที่ทำให้การขัดเกลาทางสังคมมีอำนาจเสมือนกลไกลควบคุมสังคมมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับระดับความสนใจของสมาชิกใหม่ที่จะมาเป็นสมาชิกกลุ่ม เมื่อสมาชิกใหม่กลายมาเป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างของกลุ่มเขาก็มีสิทธิในการควบคุมซึ่งกันและกัน เพราะขณะที่เขาได้รับการขัดเกลาทางสังคมจากบุคคลอื่นนั้น บุคคลอื่นจะได้รับการขัดเกลาทางสังคมจากเขาด้วย (ประเสริฐตระการศุภกร, 2540: 11)

ส่วนหนึ่งจากการศึกษาของ ทัศนีย์ หิรัญวงศ์, 2546 ที่ทำการศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านนิเวศวิทยาของชาวกะเหรี่ยงในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ พบว่า ศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตที่ชาวกะเหรี่ยงได้คิดค้นขึ้นมาไม่ใช่ด้วยสมองเพียงอย่างเดียว แต่ด้วยอารมณ์ความรู้สึก และจิตวิญญาณที่สั่งสมสืบทอดกันมาช้านาน จากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย สู่ลูกหลาน จากอดีตถึงปัจจุบันอย่างเป็นธรรมชาติ สอดแทรก กลมกลืนกับการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยไม่มีรูปแบบตายตัว เป็นกระบวนการเรียนรู้โดยอาศัยกระบวนการอบรมสั่งสอนทางสังคม

กระบวนการขัดเกลาทางสังคมต้องการตัวแทนของสังคมทำหน้าที่เตรียมบทบาททางสังคมให้กับสมาชิก ดังนี้

1) ครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานของสังคม ในการให้การอบรมบ่มนิสัยและพัฒนาพฤติกรรมของเด็กเป็นอย่างดี การอบรมทางตรงเป็นการสั่งสอนกันตรง ๆ ว่าอะไรดี ไม่

ดี ควรหรือไม่ควร ส่วนการอบรมทางอ้อม เป็นการอบรมแบบไม่เป็นทางการ อาจเป็นการเรียนแบบหรือรับไปโดยไม่รู้ตัว

2) กลุ่มเพื่อน มีอิทธิพลต่อทัศนคติของวัยรุ่นเป็นอย่างยิ่ง มีการเลียนแบบท่าทาง หรือเครื่องแต่งกายพวกเดียวกัน การคบเพื่อนดีจึงมีความหมายเพราะเพื่อนอาจจะสอนให้เด็กได้ทำตามกฎเกณฑ์ที่สังคมต้องการ

3) โรงเรียน เป็นเสมือนบ้านที่สองของเด็กในการที่จะได้รับความรู้ความคิดต่าง ๆ โดยเฉพาะสังคมปัจจุบันโรงเรียนเป็นสถานที่สำคัญในเรื่องการให้การขัดเกลาแก่เด็ก ตลอดจนทำให้เด็กมีโอกาสพบปะสมาคมกับเพื่อนในวัยเดียวกัน โรงเรียนจึงมีอิทธิพลอย่างมากในการพัฒนาบุคลิกภาพเพราะเด็กสมัยใหม่มักใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียน โรงเรียนจึงหล่อหลอมทัศนคตินิสัยใจคอของเด็ก ทำให้เด็กได้รับตัวแบบ คุณค่า และความรู้ทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว

4) กลุ่มอาชีพ ได้แก่ กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในสังคม แต่ละกลุ่มอาชีพจะมีคุณค่าหรือระเบียบกฎเกณฑ์ไปตามอาชีพของตน การเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาททางสังคมที่เกิดขึ้นในที่ทำงาน จากเพื่อนร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา

5) ตัวแทนสถาบันศาสนา มุ่งขัดเกลาคนทางด้านจริยธรรม ให้แนะนำทางชีวิต เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเพื่อเป็นเป้าหมายในการกระทำ ตัวแทนสถาบันศาสนาได้แก่ พระนักบวช ผู้สอนศาสนา บางสังคมอาจรวมถึงผู้อาวุโสที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วย

6) สื่อมวลชน ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ วีดีทัศน์ เป็นต้น มีส่วนในการขัดเกลาทางสังคมแก่มนุษย์ในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ความคิด ความเชื่อ ตัวแบบควบคุมพฤติกรรม มีขอบข่ายกว้างขวางเข้าถึงคนหลายระดับ และมีรูปแบบที่มีประสิทธิภาพและหลากหลาย

ตัวแทนของสังคมที่กล่าวมาถือว่ามีบทบาทหน้าที่สำคัญที่จะทำให้ภูมิปัญญายังคงอยู่หรือสูญหายไป หลายชุมชนถูกความเจริญเข้ามาเยือนทำให้วิถีชีวิตชาวบ้านเปลี่ยนไป สูญเสียอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และได้มีหน่วยตัวแทนทางสังคมร่วมมือกันฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนขึ้นมา และถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิกรุ่นใหม่ได้เข้าใจรากฐานเดิม และสร้างความเป็นปึกแผ่นในการอยู่ร่วมกันในชุมชน

ปัจจุบันการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลายชุมชนถูกลดบทบาทความสำคัญลง เพราะชาวบ้านมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับความเจริญที่เข้าไปในชุมชน ทำให้การเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาหลายอย่างสูญหายไปจากชุมชนเพราะไม่มีผู้สืบทอด แต่มนุษย์ต้องเรียนรู้ประสบการณ์สั่งสมตั้งแต่ยุคบรรพกาลมาถึงปัจจุบัน ทุกคนมีสติทางปัญญาติดตัวมา ขณะเดียวกันก็ไม่ยึดมั่นถือมั่น อะไรที่จะทำให้มนุษย์ทันสมัยก้าวไปข้างหน้า มนุษย์

ต้องเรียนรู้และปรับตัวได้ เพราะถ้าไม่รู้จักรากฐานเดิม ไม่รู้พัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงมาก็เท่ากับขาดลอยจากรากฐานของตัวเอง เหมือนคนไม่มีหลักไม่เป็นตัวของตัวเอง รับอะไรง่าย ๆ เลิกอะไรง่าย ๆ ดูไม่มีศักดิ์ศรี ไม่น่านับถือ ดังนั้นทุกคนจะดำรงชีวิตไปรอดอย่างภาคภูมิใจ เมื่อทุกคนเข้าใจรากเหง้าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของตน ถึงแม้ว่าเนื้อหาของภูมิปัญญาบางอย่างไม่สามารถนำมาใช้กับบริบทใหม่ได้ แต่จิตที่พัฒนามาจากภูมิปัญญานั้นต้องยังคงอยู่ตลอดไป (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2545: 39-66) จึงทำให้หลายชุมชนมีการฟื้นฟูภูมิปัญญาขึ้นมาอีกครั้งเพื่อให้ลูกหลานรุ่นต่อไปได้รับรู้

ตัวอย่างที่สามารถสะท้อนให้เห็น ได้แก่ การรวมกลุ่มกันฟื้นฟูภาษาชอง ใน เกศสุดา สิทธิสันติกุล (2546) ที่กล่าวว่า ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม สภาวะแวดล้อมและระบบการศึกษา อิทธิพลของสื่อจากภายนอกที่กำลังถาโถมเข้าสู่หลาย ๆ ชุมชนส่วนหนึ่งส่งผลให้คนภายในชุมชนมีการปรับตัวด้านภาษาเพื่อการดำรงวิถีประจำวันต้องเรียนรู้ภาษาไทยหรือภาษาต่างประเทศเพิ่มขึ้น จึงทำให้หลายพื้นที่กำลังเสื่อมถอยทางภาษาของบรรพบุรุษจนถึงขั้นเกือบสูญหาย เช่น ชุมชนชาวชอง ตำบลตะเคียนทองและคลองพลู ปัจจุบันนี้ภาษาชองกลายเป็นภาษาท้องถิ่นที่คนเริ่มไม่ค่อยใช้สื่อสารกัน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต่างพูดภาษาไทย คงเหลือแค่ผู้อาวุโสที่พูดภาษาชอง ทั้งนี้เนื่องจากความเจริญที่เข้าสู่ท้องถิ่นส่งผลให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไป จากการอยู่ร่วมกันแบบถ้อยที่ถ้อยอาศัย ปัจจุบันต้องจ้างแรงงาน อยู่แบบตัวใครตัวมันบางคนมีหนี้สิน หลังจากนั้นมาจึงไม่มีใครค่อยพูดภาษาชองเพราะคนไม่ได้รวมกลุ่มกันบ่อย อีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ภาษาชองหดหายไป คือ ระบบการศึกษาตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการที่กำหนดให้พูดภาษาไทยอย่างชัดเจน ครูจึงต้องบังคับเด็กไม่ให้พูดภาษาชองเพราะกลัวจะพูดภาษาไทยได้ไม่ชัด พ่อแม่ก็ต้องพูดภาษาไทยกับลูก จึงทำให้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวชองนับวันยิ่งห่างไกลจากชุมชนไปเรื่อย กลายเป็นพลังสร้างสำนึกความหวงแหนให้ผุดบังเกิดขึ้นในหัวใจชาวชองบางส่วน และได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มอนุรักษ์ภาษาชอง โดยมีคณะกรรมการประกอบไปด้วยผู้อาวุโสเป็นคนริเริ่ม และมีการผสานงานกับนักวิชาการสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหิดล ในการพัฒนาระบบภาษาเขียนอย่างต่อเนื่องและสร้างเจตนารมณ์แห่งการฟื้นคืนภาษาชองสู่วิถีประจำวันอันชัดเจนขึ้น จนเกิดเป็นหนังสือประกอบการเรียนการสอนภาษาชองสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนวัดคลองพลูได้สำเร็จ ณ วันนี้ชุมชนเริ่มพูดจาภาษาชองกันมากขึ้นผ่านเด็ก ๆ ที่ได้เรียนภาษาชองในโรงเรียน อาจกล่าวได้ว่าชุมชนแห่งนี้กำลังพลิกผันวิธีคิด วิธีการวิจัย เป็นความนัยอันลึกซึ้งกว่าที่คนภายนอกจะล่วงรู้ถึงความรู้สึกแห่งความรัก หวงแหนวัฒนธรรมของชุมชนที่ฝังลึกอยู่ในจิตวิญญาณและได้พยายามรักษาไว้ด้วยจิตวิญญาณนั้น ที่สำคัญชุมชนชองกำลังสร้างตัวตน สร้างความหมาย สร้างคุณค่าให้กลับคืนมาด้วยตนเองอย่างยั่งยืน พร้อม ๆ กับสื่ออัตลักษณ์ภายในสู่สายตาคนภายนอก

ภูมิปัญญาที่ยกมาเป็นตัวอย่างต่อไปนี้เกิดจากการมองเห็นปัญหาและการร่วมใจกันทำในสิ่งที่มีประโยชน์ เพื่อรักษาไว้ซึ่งรากเหง้าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน อาทิ ชุมชนท่าเกวียน ใน ยศ สันตสมบัติ (2539) ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาโดยอาศัยการเรียนรู้ระบบธรรมชาติ และอยู่ร่วมกันอย่างกลมเกลียวช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชีวิตของชาวบ้านดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ วิถีการผลิตมุ่งเน้นการเลี้ยงตนเองมากกว่าการค้า และความอุดมสมบูรณ์ของผืนดินและสายน้ำทำให้ชาวท่าเกวียนมีฐานะความเป็นอยู่มั่นคง แต่เมื่อเขื่อนเจ้าพระยาสร้างเสร็จความอุดมสมบรูณ์ของพื้นที่ลดน้อยลง กุ้ง ปลา ลดจำนวนลงอย่างเห็นได้ชัด และทางการได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านทำนาดำปีละ 2 ครั้งเพื่อขายมากกว่าบริโภค ใช้รถไถแทนควาย ใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์แทนปุ๋ยคอก ในช่วงแรกของการเก็บเกี่ยวข้าวชาวบ้านได้ข้าวมากกว่าที่เคยทำถึงเท่าตัว การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านต้องพึ่งพาสิ่งต่าง ๆ จากภายนอกมากขึ้น เกิดการกู้ยืมเพื่อมาเป็นค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ฆ่าเครื่องยนต์ จึงต้องจำนำที่ดิน และการทำนาปีละ 2 ครั้งทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลงต้องใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงเพิ่มขึ้นส่งผลต่อสุขภาพ และการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดน้อยลง ชาวบ้านมีหนี้สินเพิ่มขึ้นเมื่อข้าวที่ปลูกเกิดโรคระบาด ราคาข้าวตกต่ำ หลายครอบครัวเลิกทำนาขายนาเพื่อชำระหนี้ แล้วมารับจ้างทำงานโรงงาน เพราะมีโรงงานอุตสาหกรรมใหญ่ ๆ ไปยึดครองพื้นดินที่เคยปลูกข้าว ปลูกผัก ทำให้ที่ดินราคาสูงขึ้นหลายเท่าตัว เมื่อมีโรงงานทำให้มีคนงานจากทุกสารทิศหลั่งไหลเข้าไป ชาวท่าเกวียนได้ปรับตัวรับความเจริญที่เข้ามา ชาวบ้านหลายคนเปิดร้านขายของชำ ขายข้าวแกง สร้างบ้านเช่า และขายที่นาให้นายทุน จากท่าเกวียนที่เงียบสงบเต็มไปด้วยผู้คนต่างถิ่น สิ่งแวดล้อมสกปรก มีโสเภณีและยาเสพติดและอาชญากรรมเกิดขึ้น วัฒนธรรมชาวนาที่เป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านกำลังสูญสลายเพราะชาวบ้านไม่สามารถพึ่งตนเองได้อีกต่อไป มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งมองเห็นปัญหาโดยมีครูเป็นแกนกลาง และคิดว่าชุมชนต้องหาทางออกร่วมกัน เพื่อมิให้เกิดการยึดติดและพึ่งพิงโรงงานอย่างเดียว และทางออกคือ การรณรงค์ให้ชาวบ้านทำไร่นาสวนผสมเน้นการผลิตแบบพอกินพอใช้ซึ่งช่วยลดหนี้สินได้ การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ให้สมาชิกกู้ยืมไปลงทุนทำกินและจัดเวทีพูดคุยกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อให้ได้รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน และปัญหาที่ชาวบ้านต้องการแก้ไข ผู้บริหารโรงงานและชาวบ้านตกลงร่วมกันในการจัดทำโครงการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชน และทางโรงงานตกลงรับซื้อสินค้าเกษตรผสมผสานของชาวบ้านเพื่อทำอาหารเลี้ยงคนงาน ชาวบ้านที่ทำเกษตรแบบผสมผสานรู้สึกมั่นคงในชีวิต เป็นแรงกระตุ้นให้ชาวบ้านอีกหลายรายเห็นความสำคัญของเกษตรแบบผสมผสาน ทั้งหมดนี้เกิดจากการมองเห็นปัญหาและการตอบโต้การโหมกระหน่ำของอุตสาหกรรมที่เข้ามายึดครองพื้นที่

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาวเลในประเทศไทย

- ธนา วสวานนท์ (2523) ศึกษาสภาพความเป็นอยู่ทั่วไปของชาวเลในเขตจังหวัดภูเก็ต และพังงา โดยศึกษาเกี่ยวกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ การศึกษา สุขอนามัย และบริการด้านต่าง ๆ ที่ได้รับในปัจจุบัน และได้การสำรวจความต้องการด้านสวัสดิการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการและแก้ปัญหาได้ นอกจากนี้ยังศึกษาปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชนกลุ่มน้อยชาวเลในเขตพื้นที่ศึกษา ซึ่งผู้เขียนได้เน้นถึงสาเหตุสำคัญของปัญหาว่ามาจากความยากจน และการที่คนในพื้นที่ปฏิบัติต่อชนกลุ่มน้อยชาวเลอย่างมีเงื่อนไข ประกอบกับภาครัฐยังไม่มีนโยบายด้านสวัสดิการหรือส่งเสริมการพัฒนาชนกลุ่มน้อยชาวเลที่ชัดเจน จากประเด็นศึกษาทั้งหมดข้างต้น ผู้เขียนได้สรุปผลการศึกษาเป็นแนวทางในการจัดสวัสดิการให้แก่ชนกลุ่มน้อยชาวเลในจังหวัดภาคใต้ เพื่อนำข้อมูลเสนอหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการต่อไป

- วิสิฏฐ์ มะยะเฉียว และเขมชาติ เทพไชย (2527) ในรายงานการสำรวจชุมชนชาวเลบ้านแหลมตง บรรยายให้เห็นสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมของชาวเล มีการผสมผสานด้านชาติพันธุ์โดยการแต่งงานข้ามกลุ่ม นอกจากนี้ยังมีกลุ่มนายทุนอพยพมาจากสตูล และพวกมุสลิมอพยพมาจากเกาะยาว ชาวเลมีความเชื่อในเทพเจ้าประจำศาล โดยยึดถือเป็นที่พึ่งทางใจ มักทำพิธีแก้บนเมื่อมีเรื่องทุกข์ร้อนใจ ทั้งยังยกย่องนับถือโต๊ะเป็นผู้นำประจำชุมชนและเป็นที่ปรึกษาด้านพิธีกรรม ผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทต่อชีวิตความเป็นอยู่ไม่มากนัก ชาวเลมักอยู่กันเป็นครอบครัวเดี่ยว ดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพานายทุนในชุมชนเป็นหลัก ประกอบอาชีพหลักคือการจับสัตว์น้ำ ระบบวงจรเศรษฐกิจภายในชุมชนถูกกำหนดขึ้นโดยนายทุน มีการหมุนเวียนสินค้าและค่าจ้างแรงงานในรูปแบบต่าง ๆ เป็นเครื่องผูกมัดชาวเล นายทุนมีบทบาทและอิทธิพลสูงในการกำหนดราคารับซื้อสินค้า ทั้งยังเป็นเจ้ามือหวยเถื่อน ผูกชาวเลไว้ด้วยระบบหนี้สินโดยไม่มีหน่วยงานรัฐเข้าไปจัดการ

- สมเกียรติ สัจจารักษ์ (2539) ศึกษาธรรมชาติของ "การสื่อสารการศึกษา" ของชาวเลหมู่เกาะสุรินทร์ ในด้านวิธีการสื่อสารการศึกษา สื่อที่ใช้ในการสื่อสารการศึกษาและประเภทของการสื่อสารการศึกษา โดยศึกษาชาวเลมอเก็น ที่อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา 36 ครอบครัว มีประชากรเป็นกลุ่มตัวอย่าง 134 คน ผู้วิจัยจัดเก็บข้อมูลจาการสังเกตและสัมภาษณ์ ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบไม่มีส่วนร่วม และเป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (semi - structured) ผลการวิจัยสรุปได้คือ วิธีการสื่อสารการศึกษาของชาวเลหมู่เกาะสุรินทร์ ใช้วิธีบอกเล่าโดยใช้ภาษามอเก็น (moken) ความรู้บางอย่างถูกถ่ายทอดโดยการชี้แนะ เด็ก ๆ เรียนรู้จากการสังเกตพ่อแม่และคนในชุมชน มีลักษณะการเรียนรู้ด้วยการกระทำ (learning by doing) สื่อที่ใช้ในการ

สื่อสารการศึกษา ใช้จากบุคคลที่อยู่ใกล้ชิด และสื่อของจริง ได้แก่ สถานที่จริงเครื่องมือเครื่องใช้ เป็นต้น ประเภทของการสื่อสารการศึกษา ใช้การศึกษาระหว่างบุคคล (interpersonal to communication) ระหว่างกลุ่มกับบุคคล (group to person) และระหว่างกลุ่มผู้ใหญ่ไปยังกลุ่มเด็ก (group to group)

- สุรัสวดี กองสุวรรณ์ (2539) ผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการเลี้ยงดูเด็กชาวเลในหมู่บ้านสังกาอู้ คือ แม่ รองลงมาคือ ยาย โดยการส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกายด้วยการให้เด็ก ๆ ชาวเลได้รับประทานอาหารอย่างพอเพียง ได้รับการดูแลรักษาพยาบาลตามความเชื่อของแม่ ได้รับการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านจิตใจและอารมณ์ผ่านการกอด อุ้ม และสัมผัสเด็กอย่างสม่ำเสมอ และมีการใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อช่วยกล่อมเกลาทางด้านจิตใจและอารมณ์ รวมถึงได้รับการการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสังคม ด้วยการฝึกให้เด็กรู้จักแบ่งปันและมีความสามัคคี มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และได้รับการส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา ด้วยการสอนความรู้ด้านภาษา ฝึกให้เรียนรู้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งฝึกใช้จินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ภายใต้บริบทของชาวเล ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองชาวเลตามทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ได้แก่ ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ปัจจัยทางระบบครอบครัวและเครือญาติ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางการศึกษา ปัจจัยทางความเชื่อ และปัจจัยทางวัฒนธรรมประเพณี

- เยาวลักษณ์ ศรีสุกใส (2545) ศึกษาถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวอูรักลาโว้ย บ้านสังกาอู้ อ.เกาะลันตา จ.กระบี่ ภายใต้พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีข้อสมมติฐานถึงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวว่าเกิดขึ้นเนื่องจากการเข้ามาของรัฐและระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ ผลจากการศึกษาทำให้ทราบว่าการขยายตัวของเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ การขยายตัวของอำนาจรัฐ และธุรกิจท่องเที่ยว ทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพภายในชุมชนเปลี่ยนไปเป็นระบบการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น เกิดระบบเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ ส่งผลต่อวิถีชีวิต สภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ต่อชาวบ้านสังกาอู้หลายประการ เช่น เงินตราเข้ามามีบทบาทสำคัญมากขึ้น เกิดอาชีพที่หลากหลาย เกิดการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับภายนอก คนในชุมชนมีค่านิยมทางวัตถุ อย่างไรก็ดีด้วยพื้นฐานการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังมีสำนึกในบรรพบุรุษร่วมกัน และการมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติได้เป็นแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงด้านอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเลเป็นไปอย่างไม่รวดเร็วนัก

- พลาเดช ณ ป้อมเพชร (2546) ศึกษาโลกของชาวมอแกน: มองจากความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับทะเลและพื้นที่ชายฝั่ง พบว่า โลกของชาวมอแกนมีสภาพหดแคบและถูกจำกัดลงเนื่องจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป คือมีการตั้งหลักแหล่งที่ถาวรมากขึ้น การเดินทางทางทะเลจำกัดลง ความรู้พื้นบ้านด้านนิเวศทางทะเลสะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนยิ่งขึ้น มอแกนรุ่นใหม่หัน

มารับจ้างอุทยาน มอแกนรุ่นเก่ามีความรู้และความทรงจำดีเยี่ยมเกี่ยวกับพื้นที่ทำมาหากินทั้งบนบกและในทะเลสามารถจำแนกแยกแยะการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของระบบนิเวศ รวมทั้งยังยึดมั่นเกี่ยวกับความเชื่อและจารีตเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเล ปัจจุบันการเดินทางทำมาหากินทางทะเลถูกจำกัดลงเนื่องจากปัจจัยหลายประการทำให้ความรู้พื้นบ้านด้านนิเวศทางทะเลลดความหมายลง ขาดการสืบสานต่อผลที่ตามมาคือความละเอียดอ่อนในด้านการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติก็ลดลง และอัตลักษณ์ของมอแกนที่ผูกโยงกับวิถีเร่ร่อนทางทะเลแบบเดิมก็ลดความหมายลงไปด้วย

- Savapa Atsilarat (2007) ศึกษาวัฒนธรรมการเร่ร่อนในทะเล, การเปลี่ยนแปลงอาณาเขตและการปรับตัว: การใช้ทรัพยากรและรูปแบบการบริโภคของชาวมอแกน หมู่เกาะสุรินทร์ พบว่าปัจจุบันวัฒนธรรมการเร่ร่อนผูกพันกับทะเลของชาวมอแกนกำลังเปลี่ยนไป เพื่อตอบสนองการประกาศเขตอุทยาน ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากร ถูกควบคุมจากกฎระเบียบของอุทยาน อาณาเขตที่ชาวมอแกนใช้ประโยชน์ถูกแบ่งการใช้ประโยชน์กับกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ทำให้อำนาจในการปกครองตนเอง การจัดการอาณาเขตและทรัพยากรภายในชุมชนสูญเสียไป และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเลนับเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ลดทางเลือกในการใช้ทรัพยากรของมอแกน ชุมชนมักปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงโดยการออกหากินไกลขึ้น ปรับรูปแบบการใช้ทรัพยากรใช้เทคโนโลยีที่สูงขึ้น และการแบ่งขอบเขตการหากิน ซึ่งรูปแบบเหล่านี้ถูกทำเป็นอันดับต้น ๆ การปรับรูปแบบการบริโภคโดยหันไปพึงพาทรัพยากรจากบนบกที่อุดมไปด้วยแป้งและพลังงาน เพิ่มความเสี่ยงต่อการเป็นโรคอ้วน ผอม เบาหวาน หัวใจ เป็นต้น ในขณะที่การปรับเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และกฎระเบียบการใช้ทรัพยากรภายในชุมชนไม่ได้ถูกมองว่าสำคัญ ซึ่งรูปแบบการปรับตัวเหล่านี้ส่งผลต่อความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ

- ปิยนุช แก้วหนู (2551) ศึกษาผลกระทบของธุรกิจการท่องเที่ยวต่อเครื่องมือประมงพื้นบ้าน กรณีเครื่องมือประมงไซของชาวประมงอูรักลาโว้ย บ้านหาดราไวย์ พบว่า ชาวประมงมีอายุเฉลี่ย 39 ปี ทำประมงมา 27 ปี ทำประมงด้วยไซเฉลี่ย 18 ปี ชาวประมงมีภาระรายจ่ายในครัวเรือนมากขึ้น ครึ่งหนึ่งของครัวเรือนชาวประมงทั้งหมดมีหนี้สิน การทำประมงไซมีต้นทุนการผลิตประมาณ 3,000-5,000 บาทต่อลูก ตั้งแต่อดีตชาวประมงจะไปวางไซในพื้นที่รอบเกาะนอกชายฝั่งหาดราไวย์ มีน้ำลึก 5-40 เมตร ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นบริเวณใกล้เคียงจุดดำน้ำของนักท่องเที่ยว จึงทำให้เกิดปัญหาต่อการทำประมงไซ คือการที่ไซถูกทำลายโดยนักดำน้ำ นักดำน้ำที่ให้สัมภาษณ์ยอมรับว่ามีการเปิดไซ และกล่าวหาว่านักดำน้ำต่างชาตินำจะทำลายไซ ซึ่งการทำลายไซเกิดขึ้นบริเวณรอบเกาะราชา นอกจากนี้ยังมีปัญหาอื่น ๆ ของการทำประมง คือ ต้นทุนการทำไซสูงขึ้น มีการข่มขู่จาก

นักธุรกิจท่องเที่ยวชายหาด และการไม่ได้รับความเป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่รัฐที่บังคับใช้กฎหมายเขตอนุรักษ์ แต่ชาวประมงยืนยันที่จะทำประมงไซต่อไป

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล

ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือความรู้ที่มนุษย์คิดขึ้นมาใช้ปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน จึงเป็นที่มาของความรู้เชิงเทคนิคหรือปรากฏการณ์ ความรู้เชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมและความรู้เชิงอุดมการณ์อำนาจ ความรู้เหล่านี้จะได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยมุ่งหวังว่ารุ่นต่อไปจะนำความรู้ดังกล่าวไปใช้เป็นแบบแผนในการดำรงชีวิต

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ที่ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาสภาพความเป็นอยู่ทั่วไป วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม รวมถึงวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปภายใต้พัฒนาการการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และผลกระทบที่เกิดจากธุรกิจท่องเที่ยว และมีงานวิจัยส่วนน้อยที่ได้ศึกษาถึงการปรับตัวไปตามเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับท้องทะเล ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้จึงได้รวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของกลุ่มชนอื่น ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” ของชาวอูรักลาโว้ย บ้านราไวย์ จังหวัดภูเก็ต

- **ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องนิเวศสามน้ำของคนแม่กลอง** ชาวแม่กลองอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับน้ำและลม ในการจัดการระบบนิเวศสามน้ำ ด้วยเหตุผลที่ว่าเมืองแม่กลองเป็นเมืองปากแม่น้ำที่ไหลออกสู่อ่าวไทย พื้นที่ส่วนใหญ่จึงอยู่ภายใต้ระบบนิเวศปากแม่น้ำ คือ มีทั้งน้ำจืดแถบอำเภอบางคนที น้ำกร่อยแถบอำเภออัมพวาและอำเภอเมืองตอนบน และน้ำเค็มในเขตอำเภอเมืองตอนกลางและตอนล่างและอำเภออัมพวาตอนล่าง น้ำจืด น้ำกร่อย น้ำเค็ม ทั้ง 3 ระบบมีการไหลเวียนตลอดเวลา (สุรจิต ชิรเวทย์, 2548: 24-26)

ทางตอนบน บรรพชนชาวแม่กลองมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับระบบนิเวศ ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงทำสวนผลไม้ “สวนเตียน” เพราะตอนบนน้ำส่วนใหญ่เป็นระบบนิเวศน้ำจืด และยังมีการขุดลอกลำประโดงเพื่อเพิ่มเนื้อที่สำหรับแผ่น้ำออก สำหรับสวนเตียนจะทำคันล้อมสวนไว้เพื่อ “สู้น้ำ” ในฤดูน้ำหลาก ตอนกลาง บรรพชนชาวแม่กลองทำมะพร้าวผล และมะพร้าวน้ำตาล เพราะพื้นที่ตอนกลางได้รับอิทธิพลของน้ำกร่อยและน้ำเค็มในหน้าแล้ง เรียกว่าระบบนิเวศน้ำกร่อย จึงปลูกพืชที่โตได้ทั้งสองน้ำ นอกจากมะพร้าวแล้วชาวบ้านยังปลูกมะม่วง ส้มโอ ลิ้นจี่ ลำไย ทุเรียน

เป็นต้น หากน้ำไหลเวียนไม่แช่ขังยังสามารถปลูกข้าวในร่องสวนในช่วงนาปีได้อีกด้วย ทางตอนล่างเป็นระบบนิเวศน้ำเค็มเพราะอยู่ติดทะเล ชาวแม่กลองจึงทำนาเกลือ ทำป่าโกงกาง เผาถ่าน ทำนากุ้ง และทำการประมง

จากประสบการณ์การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับระบบนิเวศสามน้ำ ทำให้บรรพชนชาวแม่กลองมีการสังเกตธรรมชาติของน้ำและลม เพื่อนำไปกำหนดแบบแผนการดำเนินชีวิต ก่อให้เกิดระบบการเรียก การจำแนกแยกแยะลักษณะทางธรรมชาติของน้ำและลม ยกตัวอย่างเช่น ความรู้เรื่องน้ำ ในหนึ่งวันมีน้ำขึ้น 2 ครั้ง น้ำลง 2 ครั้ง เฉลี่ยครั้งละ 6 ชั่วโมง โดยน้ำจะขึ้น-ลงเลื่อนไปวันละประมาณ 48 นาที และปริมาณน้ำจะมากหรือน้อยต้องอาศัยขึ้น-แรมของพระจันทร์ประกอบ ในช่วงขึ้นหรือแรม 12-5 ค่ำ ชาวบ้านเรียก **น้ำเกิด** คือมีปริมาณน้ำขึ้น-ลงมาก และในช่วงขึ้น-แรม 6-11 ค่ำ ปริมาณน้ำขึ้น-ลงต่ำกว่าช่วงน้ำเกิด ชาวบ้านเรียก **น้ำตาย** กระแสไหลของน้ำน้อยและไม่เชี่ยวคล้ายเป็น **น้ำเท้อ** บางครั้งระดับน้ำขึ้นสูงทั้ง ๆ ที่น้ำกำลังไหลลง แล้วระดับน้ำจึงลดลง และมีทีท่าว่าระดับน้ำจะสูงขึ้นและลงอีกครั้ง เหมือนกับลังเลว่าจะเป็นน้ำขึ้นหรือลงดีก่อนที่จะไหลขึ้นใหม่หรือไหลลงจริง ๆ อาการอย่างนี้เรียกว่า **น้ำทาม** เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความรู้เรื่องลม เช่น ในช่วงเดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคม ลมพัดเข้าทางตะวันตกเฉียงเหนือเป็น **ลมพัดหลวง** เมื่อเข้าหน้าหนาวลมพัดหลวงจะหันเหไปทางทิศเหนือเป็น **ลมว่าว** หรือทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็น **ลมว่าวอุกา** ในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน จากนั้นในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคมจะเป็น **ลมอุกา** พัดมาจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ระยะเวลาตั้งแต่ช่วงตุลาคมถึงมกราคม ปลาทูและสัตว์ทะเลต่าง ๆ ได้สะสมอาหารและไขมันและมีไข่ เป็นช่วงที่ปลาและอาหารทะเลทุกชนิดกินอร่อย แต่ชาวประมงต้องจอดเรือบ่อยครั้งเพราะคลื่นลมแรงทำมาหากินไม่สะดวก เป็นต้น

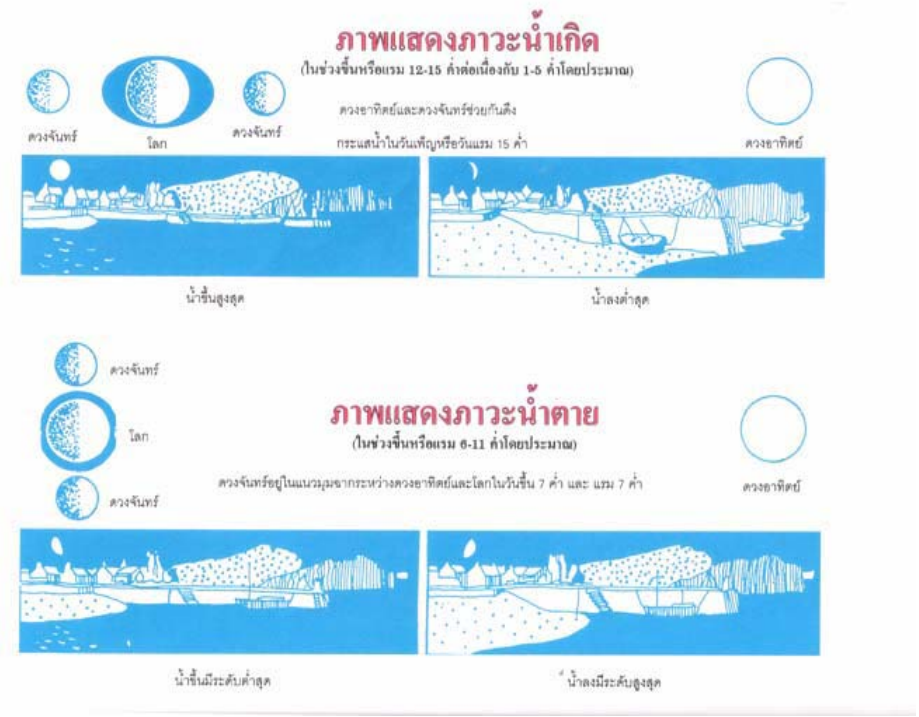

รูปภาพ 2-2 ภาวะน้ำเกิด–น้ำตาย ตามหลักการทางวิทยาศาสตร์
(ที่มา สุรจิต ชิรเวทย์, 2548: 42)

ดังนั้นธรรมชาติของน้ำและลมจึงเป็นเรื่องหลักที่ภูมิปัญญาของชาวบ้านได้กำหนดแบบแผนการทำมาหากินขึ้นให้สอดคล้องกับระบบน้ำ และลมยังเป็นสิ่งกำหนดกิจกรรมในอาชีพด้วยว่าควรทำอะไรในช่วงเวลาใด เช่น ชาวประมงจะหยุดหากินนำเรือประมงขึ้นคานเพื่อตอกหมันปิดชันในหน้าลมอุกาเพราะในช่วงนี้คลื่นลมแรง ทำมาหากินไม่สะดวก ชาวสวนตาลมะพร้าวจะพักตาลในช่วงนี้ด้วยเพราะเป็นช่วงอากาศเริ่มหนาวน้ำตาลจะน้อยหรือหมดงวง แต่ชาวนาเกลือเริ่มเตรียมนาเนื่องจากหมดฤดูฝนแล้ว อากาศแห้ง มีลมและมีแสงแดด สำหรับนากุ้งได้รับอิทธิพลจากลมตะวันออกทำให้ลูกกุ้ง แพลงตอน ไรน้ำ มีจำนวนมาก สำหรับชาวบ้านที่ปลูกป่าเผาถ่านเริ่มปักฝักโกงกางในช่วงเดือนกันยายน-เดือนพฤศจิกายน รอยต่อระหว่างฤดูฝนกับฤดูหนาวมีปริมาณน้ำมากเป็นหน้าน้ำเช้า น้ำไม่เค็มจัด อากาศเย็นสบาย ฝักโกงกางมีโอกาสรอดสูง บรรพชนชาวแม่กลองเข้าใจธรรมชาติและภูมิประเทศจึงได้ปรับวิถีการทำมาหากินให้สอดคล้องจึงได้อาศัยอยู่บริเวณนี้อย่างมีความสุข

- ภูมิปัญญาด้านนิเวศทางทะเลของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา ชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา มีการสังเกตและจำแนกแยกแยะปัจจัยทางธรรมชาติ เช่น การขึ้นลงของน้ำ ลักษณะของน้ำ กระแสลม แล้วนำมากำหนดแบบแผนการทำมาหากิน และกำหนดกิจกรรมในอาชีพด้วยว่าควรจะทำอะไรในช่วงเวลาใด ทำให้ชาวบ้านรู้จักการนิยามหรือแยกแยะสิ่งที่ได้จากการสังเกตว่ามีลักษณะบางอย่างที่ต่างกัน อาทิ **น้ำขึ้น น้ำลง ลักษณะของน้ำ** ในช่วงที่น้ำขึ้น และช่วงข้างขึ้นจะเป็นช่วงที่หาปลา กุ้ง ได้ปริมาณมาก ใน 1 วันมีน้ำขึ้น 6 ชั่วโมง น้ำลง 6 ชั่วโมง สมมุติให้วันนี้เป็นวันหนึ่งค่ำ เริ่มสว่างน้ำขึ้น เมื่อถึงเที่ยงวันน้ำจะลง น้ำขึ้นอีกครั้งในช่วงค่ำจนถึงเที่ยงคืนน้ำจึงเริ่มลง วันต่อมาการขึ้นลงของน้ำจะคลาดเคลื่อนไปประมาณ 1 ชั่วโมง และในวงจรของน้ำขึ้นน้ำลงจะมีน้ำในลักษณะต่าง ๆ อยู่ด้วย คือ **น้ำดี น้ำนิ่ง น้ำหยุด** เป็นช่วงที่น้ำเริ่มลดความรุนแรงจนนิ่ง เป็นช่วงรอยต่อระหว่างน้ำขึ้นน้ำลง ช่วงนี้เป็นช่วงที่ชาวบ้านหาปลาได้เป็นส่วนมาก **น้ำอ่อน** เมื่อน้ำขึ้นแล้วประมาณ 3-4 ชั่วโมง น้ำจะเริ่มลดความกล้าลงเป็นไหลเอื่อย ๆ **น้ำเฉิม** เป็นช่วงที่น้ำกำลังเริ่มขึ้นเป็นช่วงที่ชาวบ้านนิยมออกหาปลาอีกช่วงหนึ่ง เนื่องจากช่วงน้ำขึ้นปลาจะขึ้นตามน้ำ **น้ำใส** เป็นฤดูหาปลากระบอก เริ่มจากเดือนมีนาคม (น้ำเค็ม) จนถึงเดือนตุลาคม (น้ำกร่อย) เกิดจากอิทธิพลของลมเพาและลมพลัด ในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนตุลาคมน้ำในทะเลสาบจะงวด โดยระดับความลึกจะอยู่ที่ 50 เซนติเมตร **น้ำขุ่น** เกิดจากอิทธิพลของลมนอกและลมว่าวคลื่นลมจัด จะอยู่ในช่วงเดือนพฤศจิกายนไปจนถึงประมาณเดือนกุมภาพันธ์เป็นช่วงฤดูฝน น้ำจากภูเขาไหลลงสู่ลำคลองที่ไหลลงสู่ทะเลสาบและจากทะเลสาบออกไปสู่อ่าวไทยอีกทอดหนึ่ง ระยะนี้กุ้ง ปลาโคบมัน ปลาแมวจะชุกชุม เป็นต้น

นอกจากการสังเกตเรื่องน้ำแล้ว เรื่องลมยังถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่งของความรู้ระดับเชิงเทคนิคที่เป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา ลมมีผลต่อความอุดมสมบรูณ์ของกุ้ง ปลา และกระแสลมเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดน้ำในลักษณะต่าง ๆ เช่น **ลมมรสุมตะวันออกหรือลมนอก** คลื่นเริ่มขึ้น ปลาแมว ปลาโคบมัน แม่กุ้งจะชุกชุม ชาวบ้านมักจับสัตว์น้ำทั้งสามชนิดนี้เป็นหลัก หลักในการสังเกตลมนอกคือ ในช่วงนี้แมงกะพรุนจะว่ายน้ำโต้ลมออกไปหาต้นลม **ลมเพา** คนสมัยก่อนเชื่อว่า ลมเพาพัดกุ้งหัวมันมาก สำหรับชาวบ้านในทะเลสาบถือว่าเป็นช่วงที่สมบูรณ์มาก แต่จะถือเป็นช่วงลมอดของชาวบ้านที่หากินในอ่าวไทย ชาวบ้านจึงทำร้าปลาแมวไว้กินในช่วงนี้ ลมเพามีอิทธิพลให้น้ำใส กล่าวคือ ลมชนิดนี้จะหนุนน้ำเค็มจากอ่าวไทยเข้ามาสู่ทะเลสาบทำให้ปลากระบอกเริ่มชุกชุมขึ้น **ลมพลัดปัด** ลมแรงพาให้กุ้งหอยปูปลาที่ยังหลงเหลืออยู่ในทะเลสาบออกสู่อ่าวไทย **ลมพลัดยา** เป็นลมแต่งน้ำ ซึ่งตามปกติแล้วฤดูนี้น้ำจะข้น แต่ลมนี้จะทำให้น้ำใส กุ้งหอยปูปลาที่เจริญเติบโตในทะเลสาบจะทยอยออกสู่อ่าวไทย เป็นต้น

สำหรับชนิดของสัตว์น้ำที่ชาวบ้านจับนั้น คือ ปลากระบอก ปลาขี้ตัง ปลาแมว ปลาโคบมัน แม่กุ้ง โดยชาวบ้านจะมีฤดูกาลหาเฉพาะเจาะจงลงไป เช่น ในช่วงเดือนมีนาคมไปจนถึงเดือนตุลาคม เป็นช่วงที่ปลากระบอกเริ่มโต มัน และมีจำนวนมากเมื่อเลยช่วงนี้ไปแล้วปลากระบอกจะตัวผอม ไม่อร่อย ชาวบ้านจะหาปลาอย่างอื่นแทน เช่น ปลาโคบมัน ปลาแมว แม่กุ้ง จะมีชุกชุมในช่วงเดือนพฤศจิกายนไปจนถึงเดือนมกราคม เครื่องมือประมงที่สำคัญของชาวบ้านได้แก่ อวน กัด บาม และเบ็ด ตัวอย่างภูมิปัญญาดังกล่าวเป็นความเข้าใจปัจจัยทางธรรมชาติของน้ำและลมมีความสอดคล้องกัน และเป็น**ความรู้เชิงเทคนิคหรือปรากฏการณ์** ที่ชาวบ้านได้จากการสังเกตและจดจำลักษณะทางธรรมชาติของน้ำและลมแล้วนำมากำหนดวิถีชีวิตของชาวบ้านเอง (เลิศชาย ศิริชัย, 2547)

ความรู้เชิงการจัดการความสัมพันธ์หรือหน่วยจัดการ ชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลาส่วนใหญ่ใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลักไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือเด็กสามารถไปช่วยกันได้ จึงเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลภายในครอบครัว เกิดการเรียนรู้วิถีการทำมาหากินที่พ่อแม่ถ่ายทอดให้ลูก สำหรับชาวบ้านที่ไม่มีเรือสามารถอาศัยเรือร่วมกับเพื่อนบ้านไปหาปลาได้ เป็นการเรียนรู้จากบุคคลในชุมชน แล้วนำผลผลิตที่ได้มาแบ่งกันตามสัดส่วน เป็นการรักษาระบบความสัมพันธ์ทำให้ชาวบ้านช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยมีพื้นที่ทำมาหากินที่ห่างจากฝั่งไม่เกิน 5 กิโลเมตร ยกเว้นออกตระเวนทำการประมงบางฤดูที่ต้องออกไปไกลกว่าเดิม นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีการจัดสรรการใช้ทรัพยากรร่วมกันของชาวบ้าน เช่น การแบ่งพื้นที่ทะเลสาบบริเวณหน้าบ้านเป็นขอบเขตของครอบครัว และติดตั้งเครื่องมือประมงที่จำเป็น เช่น ไซนั่ง โหมระ บาม และโพงพาง การเข้าคิวปลาเพื่อจะวางกัดเนียด สาเหตุที่ทำให้เกิดการเข้าคิวขึ้นเนื่องจากบริเวณที่ชาวบ้านไปวางกัดนั้นปลาชุกชุมมาก ชาวบ้านมีความต้องการใช้พื้นที่จำนวนมากจึงทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น จึงได้มีการหาทางออกและตั้งกติกาที่ทุกคนในชุมชนยอมรับว่า ณ จุดที่มีการวางกัดปลาใครเอาเรือไปไว้ก่อนจะได้สิทธิ์ในการวางกัดก่อน เรือที่มาทีหลังจะต้องต่อคิว บริเวณที่มีการเข้าคิวกันหนาแน่นอยู่ที่บริเวณท่าแพ และหาดแก้ว (เลิศชาย ศิริชัย, 2547)

ความรู้เชิงอุดมการณ์อำนาจ สำหรับชาวประมงพื้นบ้านบริเวณทะเลสาบสงขลาจะมีความเชื่อ พิธีกรรม เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งศักดิ์สิทธิที่ชาวบ้านเคารพนับถือคือทวด โดยทวดจะมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์มีอภินิหารก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ ระเบียบ ชาวบ้านจึงมีการทำบุญทวดมรหุ่มทุก ๆ ปี ความรู้เชิงอุดมการณ์อำนาจจึงเป็นที่มาของระเบียบกฎเกณฑ์ให้ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติในการจัดการทรัพยากร

ความรู้เชิงการจัดการความสัมพันธ์และความรู้เชิงอุดมการณ์อำนาจ มีลักษณะเป็นนามธรรมสูงจะมีความคงทนต่อการเปลี่ยนแปลงสูงหรือเปลี่ยนแปลงช้า ต่างจากความรู้ในเชิงเทคนิคที่มีการเปลี่ยนแปลง เช่น การเปลี่ยนจากเรือพายมาใช้เรือยนต์ของชาวประมงพื้นบ้าน ดังนั้น

การศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลจึงต้องอาศัยความรู้ทั้งสามรูปแบบที่กล่าวมา จึงสามารถมองเห็นภาพรวมของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่วยให้ชาวบ้านมีชีวิตอยู่รอด
(เลิศชาย ศิริชัย, 2547)

- ภูมิปัญญาด้านนิเวศทางทะเลของชาวประมงพื้นบ้าน ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ในตำบลบางขุนไทร มีครูภูมิปัญญาด้านนิเวศทางทะเลได้ถ่ายทอดประสบการณ์ที่เกิดจากการสะสมของภูมิปัญญาและความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพประมง ในเรื่องน้ำทะเล 4 สาย กับกระแสลม 8 ทิศ ว่าการประกอบอาชีพประมงจำเป็นอย่างยิ่งต้องมีความรู้เรื่องกระแสน้ำ กระแสลม เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยในการเดินเรือ ความรู้ที่สำคัญที่ทำให้ชาวประมงรู้ว่าที่ใด เวลาใด จะมีสัตว์น้ำประเภทใด เช่น เดือนกุมภาพันธ์-เดือนมีนาคม จะพบกุ้งแชบ๊วย ปูม้า ปลากระบอก เป็นต้น (กมลทิพย์ คงประเสริฐอมร, 2545: 21-22)

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของชาวต่างชาติหลายท่านที่ศึกษาเรื่องความรู้พื้นบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล โดยอ้างอิงมาจากงานวิจัยของ พลาเดช ณ ป้อมเพชร (2546: 19-20) เช่น การเรียนรู้พฤติกรรมของสัตว์ทะเล งานศึกษาของ (Hugh Govan,1996) ที่ศึกษาชาวประมงพื้นเมืองบนเกาะ Guadalcanal ในหมู่เกาะโซโลมอน พบว่าชาวประมงพื้นเมืองมีเครื่องมือประมงพื้นบ้านชนิดหนึ่งเรียกว่า “Tari” เป็นลักษณะคล้ายกระชอนมีไม้ไผ่ขนาบทั้ง 2 ข้าง เมื่อปลาว่ายน้ำเข้ามาก็จะไหลเข้าไปรวมบริเวณก้นถุงสำหรับเก็บปลา ชาวพื้นเมืองรู้ดีว่าเมื่อใดทะเลสาบมีฝูงปลา Brithfish ชาวพื้นเมืองจะรอเมื่อถึงเที่ยงวันน้ำเริ่มลง ชาวพื้นเมืองจะเดินเป็นแนว 10-20 เมตร ที่หน้าหาดทรายโดยใช้กระชอนเป็นเครื่องมือพื้นบ้านในการจับปลา และจะใช้เมื่อทะเลสงบ ฝูงปลา Brithfish เข้ามาหากินใกล้ฝั่ง คล้ายกับชาวประมงที่ Marovo Lagoon ที่อาศัยในแถบตะวันตกของหมู่เกาะ Solomon จากการศึกษาของ (Robert and Edvard Hviding 2000: 20-29) พบว่าชาวประมงที่นี่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องสัตว์ทะเลอย่างมาก โดยพวกเขาสามารถบอกลักษณะและอุปนิสัยของสัตว์ทะเลได้ถึง บริเวณใดบ้างที่จะสามารถพบปลาและสัตว์ทะเลได้จำนวนมาก เวลาใดที่จะสามารถพบได้ เช่น ข้างขึ้นข้างแรม ช่วงเวลาระหว่างวัน พฤติกรรมการเคลื่อนที่ของปลาและสัตว์ทะเลเป็นต้น ชาวประมง Marovo มีการเรียกชื่อชนิดของปลาที่แตกต่างกันชื่อเหล่านี้มาจากพฤติกรรมการเคลื่อนย้ายและลักษณะพิเศษของกลุ่มปลาชนิดนั้น

งานวิจัยของ (Ekiko Goto, 1996: 3-10) ศึกษากลุ่มชาว Langlanga อาศัยอยู่ในหมู่เกาะโซโลมอนมีความรู้พื้นบ้านและเทคโนโลยีในการจับปลาที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย แต่ปัจจุบันถูกการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้ความรู้เหล่านี้เริ่มหายไป เกิดการละทิ้งวิธีการทำประมงโดยเครื่องมือและวิธีการแบบดั้งเดิม นักวิจัยจึงเข้าไปในพื้นที่เพื่อหาและทดสอบการใช้เครื่องมือประมงอีกครั้ง

โดยการสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นสถิติ เพื่อนำมาคำนวณหาปริมาณของวิธีการหาปลา พื้นที่หาปลา จำนวนคนเมื่อออกตกปลาแต่ละครั้งจำนวนเฉลี่ยของความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการหาปลา เป็นต้น หรือในงานวิจัยของ (Doisuke Takekawa, 2000: 3-9) ที่ศึกษาชาว Fanalei บนเกาะโซโลมอน ในการล่าปลาโลมา ที่ต้องอาศัยความรู้พื้นบ้าน ความรู้เรื่องฤดูกาลและลม พฤติกรรมของโลมา เป็นต้น โลมาจะถูกล่าเฉพาะในช่วงเดือน มกราคม-เมษายน เท่านั้น อีก 8 เดือนที่เหลือชาวบ้านจะหาปลาในเขตแนวปะการัง พวกเขายังใช้ความรู้ในเรื่องข้างขึ้นข้างแรม หรือตารางน้ำขึ้นน้ำลง ชาวประมงจำรูปแบบเกี่ยวกับพระจันทร์ โดยดูขนาดและตำแหน่งของดวงจันทร์และรู้ว่าในช่วงเวลานี้เป็นน้ำอะไร อีกทั้งยังเข้าใจพฤติกรรม เช่น ช่วงนี้น้ำลงเต็มที่ในช่วงเช้าและจะขึ้นสูงสุดในช่วงเที่ยง โลมาจะเข้ามาที่ฝั่งเพื่อหาอาหาร เป็นต้น

สรุป การทบทวนวรรณกรรมในบทที่ 2 นี้เป็นการรวบรวมแนวคิด เอกสารงานวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล ของชาวอูรักลาโว้ย จังหวัดภูเก็ต ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมทำให้ทราบว่า ชนพื้นเมืองทุกกลุ่มที่อาศัยอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติในแต่ละพื้นที่ ล้วนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติจริงและตกผลึกเป็นความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล เป็นเอกลักษณ์อันแสดงถึงการปรับตัวไปตามเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเพื่อให้สามารถมีชีวิตอยู่รอด โดยการสร้างความรู้เชิงเทคนิค ความรู้เชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม และความรู้เชิงอุดมการณ์อำนาจ เพื่อเป็นกลไกลหรือแนวทางสำหรับการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชน และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์จากบุคคลสู่กลุ่มเพื่อมุ่งหวังให้คนรุ่นต่อไปสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมได้อย่างยั่งยืน

บทที่ 3
กรอบแนวคิดและระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้มุ่งให้ได้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เน้นด้านนิเวศทางทะเลเรื่อง “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” และผลกระทบของการพัฒนาต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้กรอบแนวคิดในการศึกษาภูมิปัญญาทั้ง 3 ประเภท และการจัดการความรู้ เพื่อนำเสนอให้เห็นถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการกำหนดวิถีในการทำมาหากินทางทะเล และการดำรงชีพของชาวอูรักลาโว้ยที่สอดคล้องกับธรรมชาติ รวมถึงกระบวนการถ่ายทอดความรู้ระหว่างบุคคลในครอบครัว เครือญาติ และชุมชน ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรส่วนรวมอย่างรู้คุณค่า และศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาและผลกระทบของการพัฒนาต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยอาศัยเทคนิคการทำงานวิจัยเชิงลึกในการเข้าถึงข้อมูลจากภาคสนาม ทั้งการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงผ่านการถ่ายทอดเรื่องราวที่มีชีวิตชีวา ผ่านความรู้สึกของคนในชุมชน

3.1 กรอบแนวคิดในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลและการจัดการความรู้

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” ได้นำแนวคิดนิเวศวัฒนธรรมมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์เชื่อมโยงระหว่างสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติแบบแผนพฤติกรรม เทคโนโลยีการผลิต และโครงสร้างสังคม และนำแนวคิดนิเวศวิทยาชาติพันธุ์เข้ามาเสริมในส่วนที่ต้องมีการวิเคราะห์มุมมองของคนใน การจัดการระบบคิด การจำแนกสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติ ซึ่งแนวคิดทั้ง 2 แนวคิดดังกล่าวเป็นที่มาของภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 3 รูปแบบ และในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นความรู้ซ่อนเร้นหรือความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล (ความรู้ที่ผ่านการลงมือกระทำ) จึงต้องอาศัยแนวคิดการจัดการความรู้มาใช้ทำความเข้าใจความรู้ฝังลึก ที่ผ่านการลงมือกระทำจนตกผลึกเป็นภูมิปัญญาจากปัจเจกสู่ชุมชน เพื่อใช้เป็นแบบแผนในการดำรงชีวิต โดยรายละเอียดของแนวคิดที่กล่าวมาได้อภิปรายไว้แล้วในบทที่ 2 จึงขอนำเสนอเป็นกรอบแนวคิดความเชื่อมโยงของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการปรับตัวเพื่อการอยู่รอด

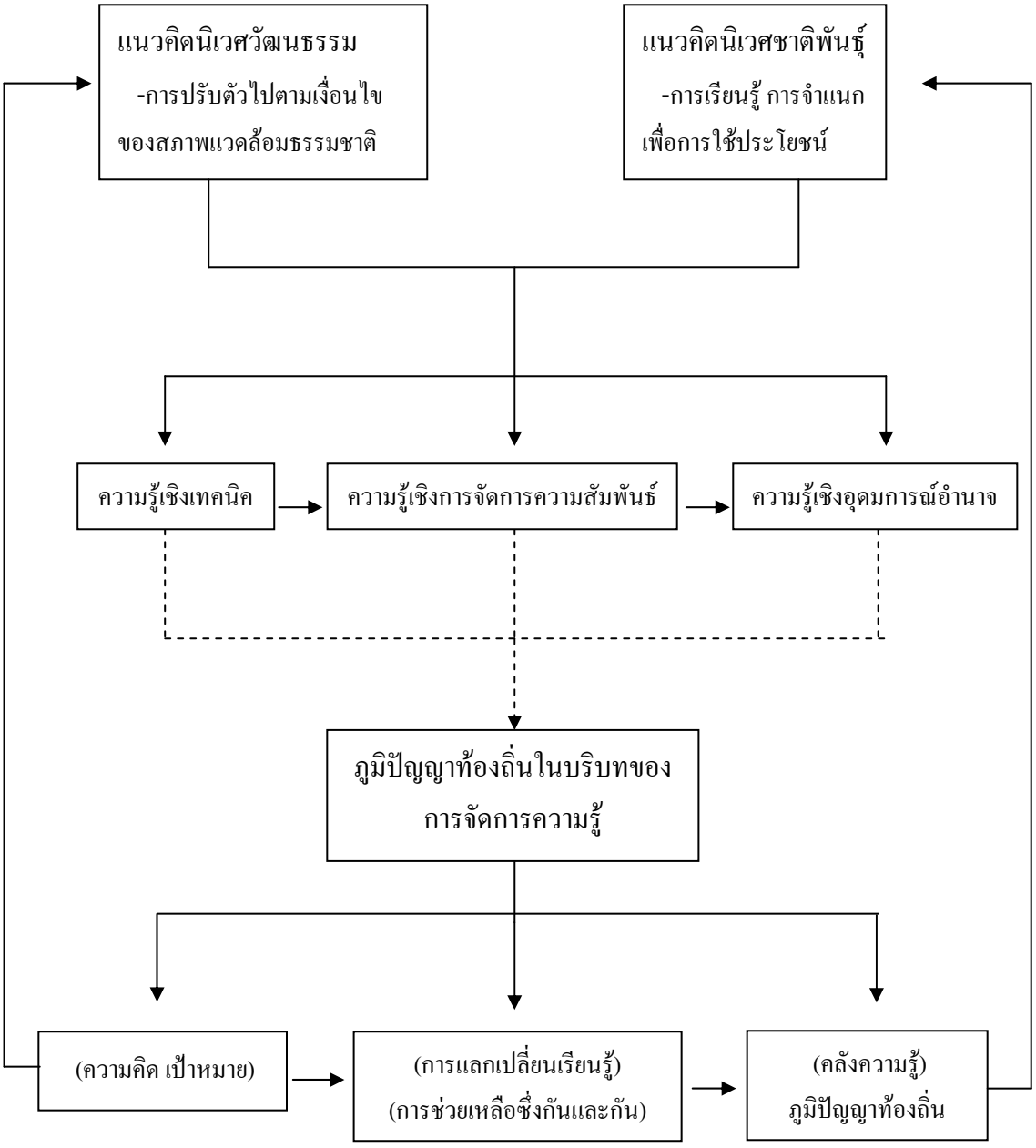

รูปภาพ 3-1 กรอบแนวคิดในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล
และการจัดการความรู้

3.2 ขอบเขตในการวิจัย

ในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรระดับชุมชน ซึ่งเน้นผลกระทบของการพัฒนาที่มีบทบาทต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของชาวอูรักลาโว้ย ได้กำหนดขอบเขตในการวิจัย ได้แก่ ขอบเขตเชิงพื้นที่ในการศึกษา ขอบเขตชุมชนที่ทำการศึกษา และขอบเขตในเชิงประวัติศาสตร์ของชุมชน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ขอบเขตเชิงพื้นที่ ในการศึกษาครั้งนี้ได้เลือกศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวอูรักลาโว้ยที่อาศัยอยู่ในจังหวัดภูเก็ต ซึ่งถือว่าเป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยวทางทะเลที่สำคัญของประเทศไทย และการเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญ ทำให้เกาะภูเก็ตมีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว มีการลงทุนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว พื้นที่ชายฝั่งทะเลถูกปรับเปลี่ยนเป็นโรงแรม รีสอร์ท ร้านอาหาร ในขณะที่วิถีชีวิตของผู้คนส่วนใหญ่เกิดการเปลี่ยนแปลงในค่านิยมและรูปแบบวัฒนธรรม เช่นกัน โดยเฉพาะวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวอูรักลาโว้ยที่อาศัยอยู่ในจังหวัดภูเก็ต ทั้ง 3 ชุมชน คือชุมชนสะปำ ชุมชนแหลมตุ๊กแก และชุมชนราไวย์ เนื่องจากปัจจุบันชาวอูรักลาโว้ยมีการยอมรับวัฒนธรรมจากภายนอกและระบบเศรษฐกิจแบบใหม่มากขึ้น โดยเฉพาะชาวอูรักลาโว้ยที่อาศัยอยู่ที่หาดราไวย์

หมู่บ้านถูกกดดันจากการพัฒนา เนื่องจากพื้นที่หาดราไวย์เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ อีกทั้งหมู่บ้านยังตั้งอยู่บนถนนสายหลัก ที่นักท่องเที่ยวสามารถแวะเวียนเข้ามาดูวิถีชีวิตของชาวบ้าน และซื้อหาอาหารทะเล ของฝากของที่ระลึกได้ ทำให้ในแต่ละวันมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก และที่สำคัญหมู่บ้านตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เช่น แหลมพรหมเทพ หาดในหาน เกาะไม้ท่อน เกาะเฮ เกาะราชา เป็นต้น สำหรับพื้นที่บริเวณหาดราไวย์มีสถานประกอบการด้านโรงแรม รีสอร์ท ร้านอาหาร บริษัทนำเที่ยวเกิดขึ้นจำนวนมาก ชาวอูรักลาโว้ยถูกรายล้อมจากการพัฒนาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ทั้งการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่หันมาพึ่งพาวิถีบกที่เกิดจากการพัฒนาใหม่ และมีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย มีวิธีคิด ความเชื่อ วัฒนธรรมและภาษา ที่เปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงเลือกชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์ หมู่ที่ 2 ตำบลราไวย์ อำเภอเมืองภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีความเสี่ยงต่อการสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” อย่างชัดเจน

การศึกษาครั้งนี้ได้กล่าวถึงหน่วยวิเคราะห์ที่เป็นพื้นที่ทางนิเวศ คือ พื้นที่นิเวศทางทะเล เพราะนั้นหมายถึงวิถีชีวิต แหล่งอาหาร เป็นพื้นที่ที่ก่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” ก่อให้เกิดความเชื่อในธรรมชาติ พิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรมและภาษา ที่ทำให้ชาวอูรักลาโว้ยรับรู้ถึงความเป็นมาและเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ และอีกพื้นที่คือพื้นที่บกกับการพัฒนาใหม่

เพราะปัจจุบันชาวอูรักลาโว้ยมีความสัมพันธ์กับพื้นที่บกที่ถูกกดดันจากการพัฒนามากขึ้น ทั้งการอยู่อาศัยและการทำงานที่ตัดขาดชาวอูรักลาโว้ยออกจากนิเวศทางทะเล

2) ขอบเขตชุมชน หมู่บ้านชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์ เป็นชุมชนขนาดใหญ่มีทั้งชาวอูรักลาโว้ยและชาวมอแกน รวมถึงคนท้องถิ่นที่แต่งงานกับชาวเล อาศัยอยู่ร่วมกันในเนื้อที่ของเอกชน จำนวน 19 ไร่ โดยชาวบ้านมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน คือ พื้นที่ทางทิศตะวันตกเป็นที่อยู่อาศัยของมอแกน พื้นที่กลางหมู่บ้านและพื้นที่ทางทิศตะวันออกเป็นที่อยู่อาศัยของชาวอูรักลาโว้ย ปัจจุบันชาวเลทั้ง 2 กลุ่มมีการแต่งงานข้ามกลุ่ม เกิดการกลมกลืนทางวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน การศึกษาครั้งนี้จึงศึกษาเฉพาะชาวเลกลุ่มอูรักลาโว้ย และจากการสอบถามคณะกรรมการหมู่บ้าน พบว่าในปัจจุบันมีจำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน โดยประมาณการทั้งสิ้นรวม 1300 คน แบ่งเป็นประชากรหญิง 660 คน และประชากรชาย 640 คน และมีจำนวนครัวเรือนประมาณ 239 ครัวเรือน

3) ขอบเขตเชิงระยะเวลา การศึกษาครั้งนี้ได้ศึกษาวิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ยที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่หาดราไวย์ ตั้งแต่ปีพ.ศ.2481-2551 โดยศึกษาวิถีชีวิตในอดีตที่อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” มากำหนดรูปแบบวิถีหากินทางทะเล จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ที่ปัจจุบันมีอายุ 70 ปี เพื่อให้มองเห็นภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน ทั้งวิถีหากินทางทะเล พื้นที่ทำมาหากิน รูปแบบการใช้ทรัพยากร เครื่องมือประมง การอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” การพึ่งพาพื้นที่บก การติดต่อกับคนท้องถิ่น และการพัฒนาใหม่ที่เข้ามามีผลกระทบต่อวิถีชีวิต และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

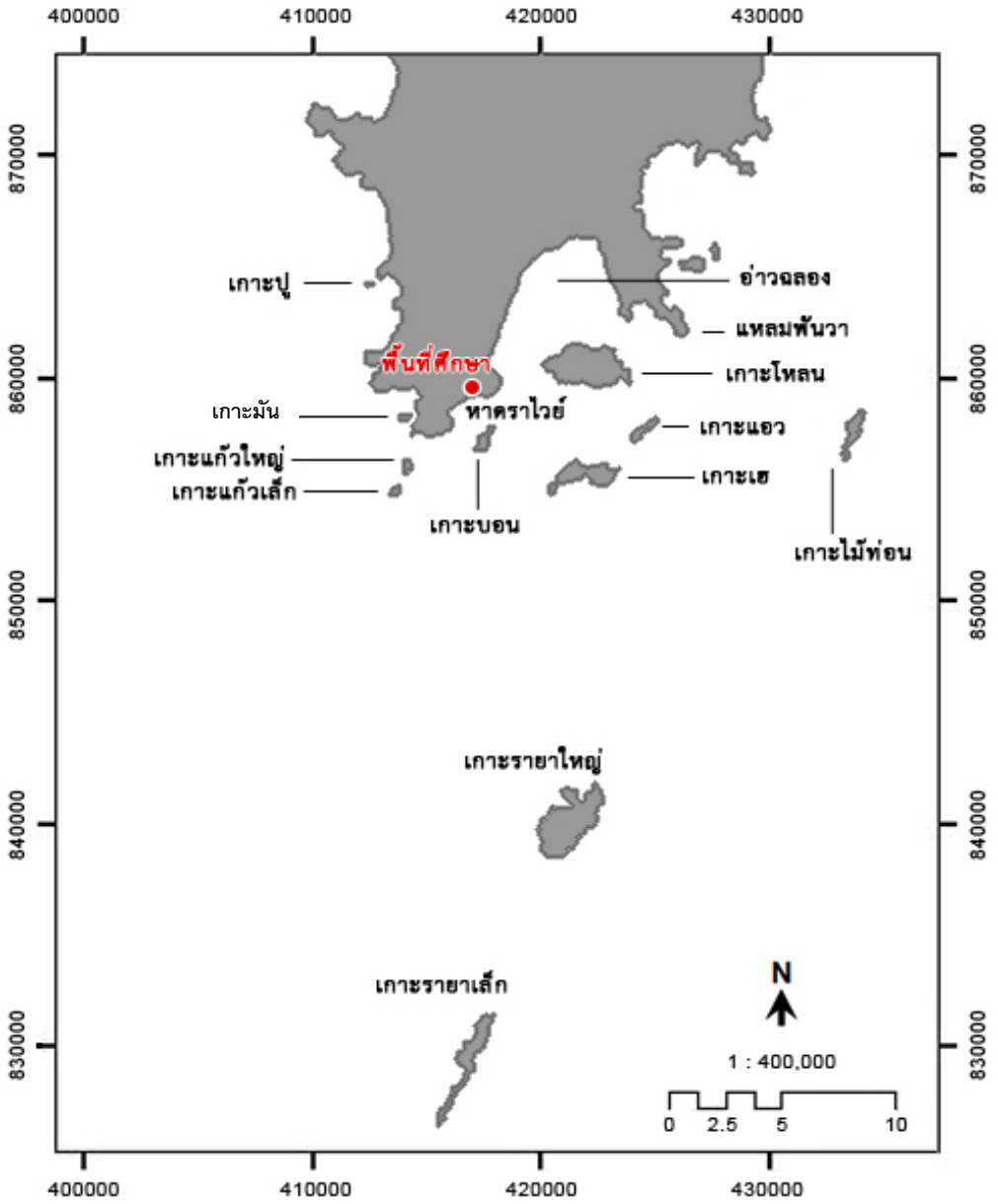

รูปภาพ 3-2 แผนที่ที่ตั้งของพื้นที่ศึกษา (ปรับปรุงเพิ่มเติมจาก กรองแก้ว สูอัมพันธ์, 2007: 41)

3.3 วิธีการศึกษา

3.3.1 ประชากรศึกษาและการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก

วิธีการเลือกผู้ตอบคำถามในการศึกษาที่เกี่ยวกับวิธีคิด ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เป็นการวิจัยเชิงลึกจึงต้องเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นความรู้ ความจริง จากตัวคน โดยผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1) ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรม (โต๊ะหมอ) และผู้อาวุโสที่เป็นชายและหญิง เป็นผู้รู้ที่มีประสบการณ์ยาวนานในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ และอาศัยอยู่ในหมู่บ้านมาตั้งแต่เกิด ซึ่งปัจจุบันมีอายุราว 50 ปีขึ้นไป กลุ่มนี้จะมองเห็นภาพของประวัติศาสตร์ของชุมชน พัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงของชุมชน และการจัดการทรัพยากรส่วนรวม มีบทบาทในการสืบทอดด้านพิธีกรรม ความเชื่อ วัฒนธรรม ภาษา และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยาวนาน

2) ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นวัยกลางคนทั้งหญิงและชาย เป็นกลุ่มที่มีอายุอยู่ในช่วง 30-50 ปี ซึ่งผ่านการถ่ายทอดและการสืบทอดความรู้มาแล้วทั้งความเชื่อ พิธีกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการดำเนินตามรอยบรรพบุรุษในเรื่องการจัดการทรัพยากรส่วนรวม และกลุ่มคนวัยกลางคนนี้จะเป็นผู้สืบทอดตัวจริง ซึ่งอยู่ระหว่างกลุ่มคน 2 กลุ่มอายุ คือ กลุ่มผู้อาวุโสและกลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มคนวัยกลางคนจึงเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อในการสืบทอดความรู้ไปยังกลุ่มหนุ่มสาวในภายหน้า และเป็นบุคคลที่ปัจจุบันยังคงทำมาหากินทางทะเลหรือบางคนเปลี่ยนอาชีพมาทำงานบนบก

3) ผู้ให้ข้อมูลหลักในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้และจะต้องสืบทอดความรู้ดังกล่าวต่อจากผู้ให้ข้อมูลหลักในข้อ 1-2 ได้แก่ กลุ่มคนรุ่นใหม่หรือกลุ่มหนุ่มสาว ซึ่งเป็นผู้รับการสืบทอดโดยตรงในเรื่อง พิธีกรรม ความเชื่อ วัฒนธรรม ภาษา และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่กำหนดสืบสานมาจาก ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน นอกจากนี้ยังได้รับแนวคิด ความรู้ความเชื่อ แบบใหม่ที่กำหนดมาจากภายนอกชุมชน เป็นกลุ่มที่มีอายุอยู่ในช่วง 15-30 ปี ผู้ให้ข้อมูลหลักในกลุ่มนี้มีความสำคัญเพราะเป็นตัวกำหนดการคงอยู่หรือการสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาข้อมูลจากกลุ่มหน่วยงาน องค์กรอื่น ๆ ซึ่งเป็นกลุ่มภายนอก เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด นโยบาย ในการพัฒนาชุมชนชาวอูรักลาโว้ย โดยกลุ่มหน่วยงานหรือองค์กรในพื้นที่ที่เข้าไปให้การช่วยเหลือหรือพัฒนาด้านต่าง ๆ ในชุมชน และเก็บข้อมูลเกี่ยวกับชาวอูรักลาโว้ย ตำบลราไวย์ อำเภอเมืองภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักพัฒนาชุมชนหรือพัฒนากร เป็นต้น

3.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทั้งจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านนิเวศทางทะเลและกระบวนการสืบทอด อย่างเป็นระบบโดยอาจแบ่งข้อมูลที่ต้องเก็บรวบรวมดังนี้

- ข้อมูลเกี่ยวกับชาวเล เช่น งานวิจัยเกี่ยวกับชาวเล ชาวเลมีกี่กลุ่ม มีวิถีชีวิตสังคม วัฒนธรรมอย่างไร ที่ตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพ ความสามารถในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับทะเล และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในกลุ่มชาวเลจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ข้อมูลนโยบายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับชาวเล โดยรวบรวมจากงานวิจัย และบทความที่เกี่ยวข้อง

- ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวทางการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น งานวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล

- ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา ที่ตั้ง ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ลักษณะภูมิอากาศฤดูกาล ข้อมูลด้านลักษณะสภาพแวดล้อมในพื้นที่ สัตว์ทะเลที่จับได้ในแต่ละวัน สภาพชีวิตความเป็นอยู่ และความสัมพันธ์กันของคนในชุมชน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม (field work) ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามประมาณ 3 เดือน ตั้งแต่ เดือนกุมภาพันธ์-เมษายน 2551 ก่อนการเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ผู้วิจัยได้มีการลงสำรวจหมู่บ้านทำความรู้จักกับพื้นที่ และทำความรู้จักแนะนำตัวอย่างไม่เป็นทางการกับประธานหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านส่วนหนึ่งว่าผู้วิจัยเป็นใคร บ้านอยู่ที่ไหน เข้ามาในหมู่บ้านเพื่อทำอะไร และเริ่มมีการพูดคุยถึงความรู้ด้านนิเวศทางทะเลผ่านการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน โดยใช้เวลาในการสำรวจพื้นที่ 2 ครั้ง ครั้งละ 2 สัปดาห์ ในช่วงเดือนตุลาคม และเดือนธันวาคม 2550 สำหรับการเก็บข้อมูลภาคสนามได้พักค้างที่บ้านญาติซึ่งอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนัก เหตุที่ไม่ได้พักกับชาวบ้านเนื่องจากความไม่สะดวกของพื้นที่ เพราะที่ตั้งของหมู่บ้านนั้นแออัดหนาแน่นด้วยครัวเรือนจำนวนมากในพื้นที่ที่จำกัด บ้านหลังเล็กอาศัยอยู่ประมาณ 5-7 คน จึงเป็นเหตุผลที่ไม่อาจจะพักกับชาวบ้านได้ ภาษาที่ใช้ในการเก็บข้อมูลตลอดระยะเวลา 4 เดือน ที่ผ่านมาใช้ภาษาไทยปักษ์ใต้ในการพูดคุย ทำให้ชาวบ้านรู้สึกเป็นกันเองไม่รู้สึกเขินอายในการพูดคุย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้เรียนรู้การพูด การออกเสียง ภาษาอูรักลาโว้ยจากชาวอูรักลาโว้ยในหมู่บ้าน ที่ให้การต้อนรับผู้วิจัยเป็นอย่างดี

3.3.3 เครื่องมือการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ในการรวบรวมข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งสัมภาษณ์บุคคลและสัมภาษณ์กลุ่มย่อย และการสนทนากลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ โดยข้อมูลที่เก็บรวบรวมแต่ละประเด็นสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้ กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ดำเนินไปอย่างยืดหยุ่น ไม่มีโครงสร้างที่เคร่งครัด การเก็บรวบรวมข้อมูลจึงเป็นสิ่งสำคัญเบื้องต้น ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนั้นจึงต้องแบ่งข้อมูลออกเป็นแต่ละประเภท การบันทึกภาพจากการสังเกต การบันทึกเสียงและการถอดเทปบันทึกเสียงชนิดคำต่อคำ ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งสัมภาษณ์บุคคลและสัมภาษณ์กลุ่มย่อย และการสนทนากลุ่มอย่างไม่เป็นทางการอย่างละเอียด โดยแยกข้อมูลออกเป็นเรื่อง ๆ แล้วบันทึกแบบคำต่อคำลงในสมุดที่แบ่งหน้ากระดาษออกเป็นสองส่วน เรียกว่าคอลัมน์ซ้าย/ขวา ใช้คอลัมน์ด้านซ้ายบันทึกรายละเอียดของข้อมูลที่ได้จากภาคสนามให้มากที่สุด ทั้งสีหน้า ความรู้สึก ท่าทางของผู้สนทนาและสัมภาษณ์ เพื่อดูความคิดภายในใจนอกเหนือจากการรู้จักเพียงลักษณะภายนอก คอลัมน์ขวา ใช้บันทึกความคิดเห็นของผู้วิจัยต่อเรื่องที่อยู่ทางซ้าย รวมถึงการตีความในเรื่องที่อยู่ทางซ้ายด้วย (ฉลวยวรรณ ชินะโชติ และคณะ, 2547: 24-44) ซึ่งการบันทึกข้อมูลแบบคอลัมน์ซ้าย/ขวา จะบันทึกทุกวันที่อยู่ในภาคสนามเพื่อเป็นการตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูล หากข้อมูลยังเก็บไม่ครบจะได้เก็บข้อมูลเพิ่มทันเวลาก่อนจะออกจากพื้นที่

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากภาคสนาม

1) หัวข้อคำถามหลักเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าด้วยเรื่องความรู้ด้านนิเวศทางทะเลและการสืบทอด

2) อุปกรณ์บันทึกเสียง

3) สมุดบันทึก

4) กล้องถ่ายรูป

5) แผนที่หมู่บ้าน

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาภูมิปัญญาในสังคม ภูมิปัญญาในชุมชน จะต้องอาศัยการวิจัยเชิงลึกในการเข้าถึงข้อมูล และนำข้อมูลที่เป็นจริงออกมาตีแผ่ เพราะการวิจัยเชิงลึก เป็นการแสวงหาความรู้โดยพิจารณาปรากฏการณ์ทางสังคม จากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น วิธีการนี้สนใจข้อมูลด้านความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม หรืออุดมการณ์ของบุคคลนอกเหนือไปจากข้อมูลเชิงปริมาณ การเก็บรวบรวมข้อมูลทำได้โดยวิธีการสังเกตจากการเข้าไปอยู่ในชุมชนที่ศึกษา สัมภาษณ์ผู้อยู่ในชุมชนที่ศึกษา เน้นการ

วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความ สร้างข้อสรุปโดยไม่อาศัยตัวเลขสถิติเป็นหลัก หากแต่สร้างขึ้นจากสิ่งที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์และจดบันทึกด้วยตนเอง (สุภางค์ จันทวานิช, 2548: 13)

ชยันต์ วรรธนะภูติ (2524) ได้ชี้ให้เห็นลักษณะที่สำคัญของการวิจัยเชิงลึกว่า เป็นการวิจัยที่มองจากทัศนะของคนในและเป็นการใช้ถ้อยคำเชิงบรรยาย ในต่างประเทศก็มีงานเขียนออกมาหลายชิ้นที่ตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องนี้ (Bogdan & Biklen,1982, pp 27-30 อ้างถึงใน ประเสริฐ ตระการศุภกร, 2540: 18) ได้เขียนหนังสือที่เกี่ยวกับการประยุกต์วิธีการเชิงลึกกับการวิจัยทางการศึกษา ทั้งสองเขียนถึงลักษณะที่สำคัญของการวิจัยเชิงลึกว่ามีอยู่ 5 ประการ คือ 1) การวิจัยเชิงลึกให้สภาพธรรมชาติเป็นแหล่งโดยตรงของข้อมูลและผู้วิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญ 2) การวิจัยเชิงลึกเป็นการพรรณนาลักษณะ 3) นักวิจัยเชิงลึกสนใจกับกระบวนการมากกว่าผลลัพธ์หรือผลผลิต 4.) นักวิจัยเชิงลึกมีแนวโน้มที่จะวิเคราะห์ข้อมูลอย่างอนุมาน และ 5) ความหมาย เป็นเข็มมุ่งสำคัญของวิธีการเชิงลึก ผู้เขียนทั้งสองยังชี้ให้เห็นว่าการวิจัยเชิงลึกอาศัยข้อสมมุติฐานของแนวคิด ปรากฏการณ์นิยมที่เชื่อว่าไม่มีใครสามารถที่จะมองความเป็นจริงได้ครบ เป็นเรื่องของทัศนะในการมองความจริงของคน การหาความจริงจึงต้องพึ่งอัตวิสัยของคนที่เกี่ยวข้อง วัฒนธรรมเป็นอีกเรื่องที่ (Bogdan & Biklen,1982, pp 27-30 อ้างถึงใน ประเสริฐ ตระการศุภกร, 2540: 18) มองว่าเป็นแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญของการวิจัยเชิงลึกเป็นแนวคิดที่ได้จากการวิจัยของนักมานุษยวิทยาที่มุ่งสนใจมโนทัศน์ของวัฒนธรรม ทั้งสองชี้ต่อไปว่าความพยายามที่จะพรรณนาวัฒนธรรมหรือแง่ต่าง ๆ ของวัฒนธรรมเรียกว่า ชาติพันธุ์วรรณนา

ดังนั้น การศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของชาวอูรักลาโว้ย จะทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงจากคนในโดยการบอกเล่าผ่านประสบการณ์และวิถีชีวิตที่ผูกพันกับระบบนิเวศทางทะเล ซึ่งในการศึกษานั้นนักวิจัยมุ่งทำความเข้าใจแบบแผนพฤติกรรมทางสังคมวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ย โดยใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลหลายแบบ เช่น วิธีการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มย่อย เป็นต้น และมีตัวนักวิจัยเองเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บข้อมูล (ชาย โพธิสิตา, 2549: 148) การให้ได้มาซึ่งข้อมูลจากคนในผู้วิจัยต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชาวบ้านก่อน โดยการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล 2 อาทิตย์แรกจะเป็นการเสวนาพูดคุยกันธรรมดาเพื่อสร้างความคุ้นเคยระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย

1) การสังเกต (Observation) หมายถึง “การเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นหรือปรากฏขึ้นอย่างเอาใจใส่และกำหนดไว้อย่างมีระเบียบวิธี เพื่อวิเคราะห์หรือหาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นกับสิ่งอื่น” (สุภางค์ จันทวานิช, 2548: 45) การสังเกตเป็นวิธีการเบื้องต้นในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมของบุคคล โดยอาศัยประสาทสัมผัสของผู้สังเกตโดยตรง แต่ในการวิจัยเชิงลึกมักใช้การสังเกตควบคู่ไปกับวิธีการเก็บข้อมูลอื่น ๆ ด้วย จุดเด่นสำคัญของการสังเกต คือทำ

ให้รับรู้พฤติกรรมที่แสดงออกมาอย่างเป็นธรรมชาติ เป็นข้อมูลโดยตรงตามสภาพความเป็นจริง จัดเป็นข้อมูลแบบปฐมภูมิที่มีความน่าเชื่อถือมาก (สุภางค์ จันทวานิช, 2548: 45)

ประเด็นสำคัญของการสังเกตอยู่ที่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่สังเกตมากกว่าการใช้ชีวิตร่วมอยู่ในชุมชนกับประชาชนที่ถูกสังเกต ซึ่งการสังเกตที่มีประสิทธิผล จะต้องควบคู่ไปกับการจดบันทึกและพรรณนารายละเอียดของข้อมูลอย่างดีและอย่างสม่ำเสมอ และในระหว่างที่ทำการสังเกตอยู่ในสนาม นักวิจัยสามารถวิเคราะห์ข้อมูลในเบื้องต้นไปด้วย

(ชาย โพธิสิตา, 2549: 349-350)

ผู้วิจัยได้เข้าไปเฝ้าสังเกตวิถีชีวิตทั่วไปของชาวอูรักลาโว้ย บ้านราไวย์ โดยมีส่วนร่วมในการออกทะเลหาปลากับชาวอูรักลาโว้ยที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน เพื่อจะได้มีส่วนร่วมรับรู้ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลมาใช้ในการหาปลา และเรียนรู้วิธีการสังเกตธรรมชาติ อีกทั้งยังมีส่วนร่วมกับชาวอูรักลาโว้ยกลุ่มผู้หญิง เช่น แม่ค้าขายปลาที่แผงขายปลากลางหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความคิดหรือโลกทัศน์ที่แตกต่างจากรุ่นแม่และรุ่นยาย และมีส่วนร่วมกับครอบครัวชาวอูรักลาโว้ยในการไปใช้ประโยชน์พื้นที่เกาะบอนเพื่อเก็บเมล็ดมะม่วงหิมพานต์ โดยไปดูร่องรอยถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวอูรักลาโว้ยในอดีต นอกจากนี้ยังมีส่วนร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ประเพณีไหว้โต๊ะเลซึ่งจะจัดในเดือนเมษายน โดยมีโต๊ะหมอประจำหมู่บ้านเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม และมีชาวบ้านโดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มคนวัยกลางคนทั้งหญิงและชายเข้าร่วมพิธีกรรม ทั้งนี้ผู้วิจัยได้มีโอกาสซักถามความหมายของพิธีกรรม ประเพณี แต่ละขั้นตอนเพื่อให้เกิดความเข้าใจ

2) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) มักใช้กับการวิจัยทางชาติพันธุ์วรรณา ซึ่งต้องการข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้งเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกลุ่มชน เป็นการสัมภาษณ์โดยมีทิศทาง ในประเด็นที่ต้องการทราบชัดเจนแน่นอน อยู่ในความนึกคิดของผู้สัมภาษณ์แล้วเป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยมีจุดสนใจอยู่แล้ว มีการกำหนดโครงสร้างของคำถาม หากทว่าขณะสัมภาษณ์จะไม่เป็นการสอบถามโดยตรง แต่เป็นการสนทนาที่พยายามปรับบรรยากาศให้เป็นในการพูดคุยให้เป็นกันเองกับผู้ถูกสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์อาจมีประเด็นที่หลากหลายกว้างขวางซึ่งผู้สัมภาษณ์จำเป็นต้องควบคุมการสนทนาให้อยู่ในประเด็นที่ต้องการทราบเท่านั้น การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกครั้งนี้มีกลุ่มเป้าหมายที่จะสัมภาษณ์เป็นการเจาะจง เพราะผู้ตอบนั้นมีข้อมูลที่ดี ลึกซึ้ง กว้างขวางเป็นพิเศษ เหมาะสมกับความต้องการของผู้วิจัย เรียกว่า ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant)

(ชาย โพธิสิตา, 2549: 263-265)

ชาวอูรักลาโว้ยที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งชายและหญิง จะได้รับเลือกแบบเฉพาะเจาะจง(Purposive Sampling) แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ ตัวแทนกลุ่มที่ยังคงออกทะเลประกอบ

อาชีพประมงพื้นบ้าน และตัวแทนกลุ่มที่เปลี่ยนอาชีพแล้ว โดยในแต่ละกลุ่มจะแบ่งเป็นช่วงอายุเหมือนกัน คือ กลุ่มผู้สูงอายุ มีอายุราว 50 ปีขึ้นไป กลุ่มคนวัยกลางคนมีอายุอยู่ในช่วง 30-50 ปี และกลุ่มคนรุ่นใหม่มีอายุอยู่ในช่วง 15-30 ปี โดยมีรายละเอียดแนวคำถามงานวิจัยในภาคผนวก ก ซึ่งผู้วิจัยได้เตรียมแนวคำถามไว้แล้ว เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้

สำหรับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกชาวอูรักลาโว้ย ประกอบด้วยการสัมภาษณ์บุคคลและการสัมภาษณ์กลุ่มย่อยแบบไม่เป็นทางการ ช่วงเวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์บุคคลเป็นช่วงที่บุคคลนั้นว่างจากการทำงาน ผู้ถูกสัมภาษณ์อยู่ในสภาพที่พร้อมต่อการให้ข้อมูล เป็นการสัมภาษณ์ในบรรยากาศที่ผู้ถูกสัมภาษณ์มีความเป็นกันเองกับผู้สัมภาษณ์ สำหรับการสัมภาษณ์กลุ่มย่อยแบบไม่เป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์กลุ่มที่นั่งถักไซริมชายหาดหรือบางกลุ่มกำลังประกอบโครงไซ บางกลุ่มทำพู่เพื่อลากปลาหางแข็ง บางกลุ่มมานั่งพักผ่อนตากลมพูดคุยถึงเรื่องราวในการทำมาหากินในแต่ละวัน ผู้วิจัยจึงถือโอกาสดังกล่าวในการเปิดประเด็นในการสัมภาษณ์กลุ่มย่อย

โดยการสัมภาษณ์ชาวอูรักลาโว้ยที่ยังคงออกทะเลประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน เช่น ทำประมงไซ ตกปลา ลากปลา ลากหมึก ดำน้ำลึก หาหอย จำนวน 26 คน สัมภาษณ์ในช่วงเวลาที่ผู้ถูกสัมภาษณ์และกลุ่มที่ถูกสัมภาษณ์สะดวก คือช่วงเวลาประมาณ 08.00-17.00 น. (เฉพาะในวันที่ผู้ถูกสัมภาษณ์และกลุ่มที่ถูกสัมภาษณ์ไม่ได้ออกทะเล) และเวลาประมาณ 13.00-16.00 น. (เฉพาะวันที่ออกทะเลเพราะเป็นช่วงเวลาที่ชาวอูรักลาโว้ยส่วนใหญ่กลับเข้าฝั่ง และหลังจากเวลา 16.00 น. ผู้ถูกสัมภาษณ์และกลุ่มที่ถูกสัมภาษณ์จะออกทะเลอีกครั้งกลับเข้าฝั่งมาประมาณเวลา 20.00 น. ซึ่งเป็นเวลาพักผ่อน

การสัมภาษณ์ชาวอูรักลาโว้ยที่เปลี่ยนอาชีพ เช่น สัมภาษณ์พนักงานดูแลนักท่องเที่ยวดำน้ำ ลูกจ้างเทศบาลเก็บกวาดขยะ พนักงานโรงแรม พนักงานรีสอร์ทและสปา งานรับจ้างทั่วไป และงานอื่น ๆ จำนวน 19 คน ใช้ช่วงเวลาในการสัมภาษณ์ คือช่วงที่ผู้ถูกสัมภาษณ์และกลุ่มที่ถูกสัมภาษณ์เลิกงาน คือช่วงเวลาประมาณ 15.00-18.00 น. การสัมภาษณ์ชาวบ้านทั้ง 2 กลุ่ม จะใช้สถานที่สัมภาษณ์บริเวณที่เป็นจุดนัดพบของคนในหมู่บ้าน เช่น บริเวณใต้ต้นมะขาม บริเวณพื้นที่ถักไซ บริเวณแผงขายปลา บริเวณที่นั่งพัก เป็นต้น

3) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นการอภิปรายของคนที่เลือกมาโดยเฉพาะจำนวนหนึ่ง คนเหล่านี้จะถูกจัดเป็นกลุ่ม ๆ ตามลักษณะที่ผู้วิจัยกำหนด และจะถูกขอให้อภิปรายกันอย่างเต็มที่เกี่ยวกับหัวข้อที่ผู้วิจัยยกมาเป็นประเด็นในการสนทนา โดยผู้วิจัยจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินรายการ ซึ่งทำหน้าที่ยกประเด็นขึ้นมาให้กลุ่ม “ถกกัน” ตามความคิดเห็นและประสบการณ์มากกว่าที่จะถามคำถามแบบการสัมภาษณ์ และวิธีนี้เป็นอีกวิธีหนึ่งในการได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นจริง (ชาย โพธิสิตา, 2549: 210-215)

การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการสนทนากลุ่มแบบไม่เป็นทางการ โดยแบ่งกลุ่มผู้สนทนาออกเป็นกลุ่มที่ยังคงออกทะเลประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน และกลุ่มที่เปลี่ยนอาชีพแล้ว โดยเลือกผู้สนทนาแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ชาวอูรักลาโว้ยที่ประกอบอาชีพทำประมงไซ ตกปลา ลากปลา ลากหมึก ดำน้ำลึก หาหอย จำนวน 16 คน ประกอบด้วยชาวอูรักลาโว้ยผู้ชายกลุ่มผู้อาวุโส กลุ่มวัยกลางคน กลุ่มคนรุ่นใหม่ เหตุที่ต้องกำหนดให้ผู้สนทนากลุ่มมีช่วงอายุที่ต่างกัน เพราะจะทำให้ทราบถึงข้อมูลของภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสืบทอดในแต่ละรุ่น ที่ผู้สนทนากลุ่มพร้อมที่จะบอกเล่าออกมาจากความทรงจำอันงดงาม อีกทั้งยังทำให้มองเห็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงโดยปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ นอกจากนี้ยังทำให้ทราบถึงการสูญหายไปของภาษา และภูมิปัญญาท้องถิ่นบางอย่างที่ไม่ได้มีการสืบทอด ช่วงเวลาในการสนทนาจะเป็นช่วงที่ผู้สนทนากลุ่มพร้อมที่จะบอกเล่าถ่ายทอดข้อมูล โดยกลุ่มที่ยังคงออกทะเลประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านจะสนทนากลุ่มได้ในช่วงเวลาประมาณ 13.00-16.00 น.

สำหรับการสนทนากลุ่มที่เปลี่ยนอาชีพแล้ว ปัจจุบันทำงานเป็นพนักงานดูแลนักท่องเที่ยวดำน้ำ ลูกจ้างเทศบาลเก็บกวาดขยะ พนักงานโรงแรม พนักงานรีสอร์ท และสปา งานรับจ้างทั่วไป จำนวน 13 คน ประกอบด้วยชาวอูรักลาโว้ยผู้ชายและผู้หญิงวัยกลางคน และคนรุ่นใหม่ โดยใช้ช่วงเวลาเลิกงานในการสนทนากลุ่ม คือช่วงเวลาประมาณ 15.00-18.00 น. ซึ่งในการสนทนากลุ่มจะเป็นการพูดคุยในบรรยากาศที่เป็นกันเอง เป็นการสนทนาที่ไม่มีหลักเกณฑ์มากมาย เพียงแค่ควบคุมการสนทนาให้อยู่ในหัวข้อคำถามงานวิจัย ซึ่งประเด็นในการสนทนาจะมีการกำหนดโครงสร้างคำถามไว้โดยมีรายละเอียดอยู่ในหัวข้อแนวคำถามงานวิจัยในภาคผนวก ก ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ได้ สถานที่ที่ใช้ในการจัดสนทนากลุ่มคือบริเวณลานนั่งเล่นใต้ต้นมะขามหน้าชายหาด

3.3.4 แนวคำถามในการเก็บข้อมูล

แนวคำถามในการเก็บข้อมูล คือรายการหัวข้อและคำถามที่นักวิจัยสร้างขึ้นและจัดลำดับไว้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ (Kvale 1996 อ้างถึงใน ชาย โพธิสิตา, 2549: 281) แนวคำถามจะช่วยบอกผู้ทำการสัมภาษณ์ว่า ควรจะดำเนินการสัมภาษณ์ไปในทิศทางใด และจะไปสู่จุดหมายปลายทางใด ลักษณะพิเศษของแนวคำถามเชิงลึก คือมีโครงสร้างที่ไม่เคร่งครัดและสามารถยืดหยุ่นได้มาก คำถามในแนวคำถามนั้นจะเป็นแบบปลายเปิด ไม่มีการเตรียมคำตอบไว้ล่วงหน้าเพื่อให้ผู้ตอบเลือก ผู้วิจัยได้เตรียมแนวคำถามโดยมีรายละเอียดของแนวคำถามอยู่ในภาคผนวก ก ซึ่งแบ่งเป็นหัวเรื่องหลักดังนี้

1) ประวัติความเป็นมาของชุมชน และการตั้งถิ่นฐานที่หาดราไวย์ เป็นอย่างไร

2) วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพในสมัยก่อนและในปัจจุบัน เป็นอย่างไร

3) ระบบความเชื่อในธรรมชาติ พิธีกรรม วัฒนธรรม จารีตประเพณี ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศทางทะเล มีอะไรบ้าง

4) ฐานทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนและรูปแบบการใช้ทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน เป็นอย่างไร

5) รายละเอียดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล โดยเฉพาะเรื่อง “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” มีอะไรบ้าง เป็นอย่างไร

6) การสืบทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล ใครเป็นผู้ถ่ายทอด และใครเป็นผู้สืบทอด และมีวิธีการอย่างไร

7) การพัฒนาที่มีผลต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตมีอะไรบ้างและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นอย่างไร

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะต้องเริ่มด้วยการจัดระเบียบข้อมูลก่อน ในสาระสำคัญแล้วการจัดระเบียบข้อมูลก็คือการเตรียมวัตถุดิบ (ข้อมูล) ที่ถูกนำมาวิเคราะห์ให้อยู่ในสภาพที่พร้อมที่จะวิเคราะห์โดยสะดวก การจัดระเบียบทางกายภาพเป็นเรื่องของการจัดรูปแบบของข้อมูล แปลงข้อมูลที่อยู่ในเทปบันทึกเสียงออกมาเป็นเอกสาร โดยหลังจากบันทึกเสียงแล้วได้นำไปถอดข้อความตามเสียงที่ได้ยินชนิดคำต่อคำ พร้อมทั้งระบุชื่อผู้พูดเพื่อให้สามารถนำไปวิเคราะห์อารมณ์ ความรู้สึกของผู้พูดได้ โดยบันทึกแบบคำต่อคำลงในสมุดที่แบ่งหน้ากระดาษออกเป็นสองส่วน เรียกว่าคอลัมน์ซ้าย/ขวา ใช้คอลัมน์ด้านซ้ายบันทึกรายละเอียดของข้อมูลที่ได้จากภาคสนามให้มากที่สุด ทั้งสีหน้าความรู้สึก ท่าทางของผู้สนทนากลุ่มย่อยและผู้ถูกสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อดูความคิดภายในใจ และตัวตนนอกเหนือจากการรู้จักเพียงลักษณะภายนอก คอลัมน์ขวา ใช้บันทึกความคิดเห็นของผู้วิจัยต่อเรื่องที่อยู่ทางซ้าย รวมถึงการทำความเข้าใจอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดและตัวตนของผู้ถูกสัมภาษณ์และผู้เข้าร่วมสนทนาด้วย (ฉลวยวรรณ ชินะโชติ และคณะ, 2547: 24-44)

ต่อจากนั้นคัดเลือกเอาข้อความที่มีความหมายตรงประเด็นกับเรื่องที่จะทำการวิเคราะห์พร้อมกับให้สัญลักษณ์แทนความหมายนั้น (ชาย โพธิสิตา, 2549: 359-402) ในขณะที่นักวิจัยจะเริ่มเห็นมโนทัศน์หรือผลที่มีลักษณะเป็นนามธรรมจากข้อมูลซึ่งเป็นการพรรณนา จากนั้นทำการสรุปและตีความจากผลที่ได้จากการแสดงข้อมูล การสรุปและตีความก็คือ การที่ผู้วิจัยสามารถบอกได้ว่า

ผลที่ได้นั้นบอกอะไรแก่ผู้วิจัยบ้าง ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจประเด็นคำถามวิจัย และที่สำคัญคือผลหรือข้อค้นพบนั้นมีนัยสำคัญอย่างไรต่อเรื่องที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ อาจแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ข้อมูลจากเอกสารที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิ จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทั้งจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาค และข้อมูลจากภาคสนาม ซึ่งข้อมูลทั้งสองส่วนมีความสำคัญยิ่งในการตอบคำถามหลักของการวิจัย

เนื่องจากข้อมูลจากเอกสารที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิทำให้ผู้วิจัยเข้าใจภาพรวมของชาวเลทั้ง 3 กลุ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องรูปแบบการดำเนินชีวิต วิถีชีวิต วัฒนธรรม รูปแบบการประกอบอาชีพ ความรู้ของชาวเลในการสร้างเรือและการเก็บหาทรัพยากรทางทะเล การพัฒนาที่ปิดล้อมชุมชนชาวเลตามพื้นที่ต่าง ๆ ในขณะที่ข้อมูลจากภาคสนามที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลและกลุ่มย่อย การสนทนากลุ่มย่อย ในหัวข้อเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของชุมชนชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์ ที่ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเรื่องความรู้ด้านนิเวศทางทะเล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผ่านการประกอบอาชีพประมง กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลจากการพัฒนาที่แยกชาวอูรักลาโว้ยออกจากระบบนิเวศทางทะเล เพื่อทำการวิเคราะห์ต่อว่า เมื่อชาวอูรักลาโว้ยถูกแยกออกจากระบบนิเวศ เมื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสิ้นสุดลงจะส่งผลกระทบกับชาวอูรักลาโว้ยอย่างไร จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมาประมวลคุณลักษณะและประเภทของข้อมูลเปรียบเทียบเลือกเฟ้นเหตุการณ์ที่เป็นกุญแจสำคัญ และสร้างเป็นข้อสรุปในเชิงนามธรรม เพื่อนำเสนอผลหรือข้อค้นพบที่ได้ว่ามีนัยสำคัญอย่างไรต่อเรื่องที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของการนำไปใช้ในการพัฒนาการแก้ปัญหา การกำหนดนโยบาย หรือแม้แต่การเพิ่มองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล

สรุป กรอบแนวคิดและระเบียบวิธีวิจัยในบทที่ 3 เป็นการเชื่อมโยงให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปจากอดีตสู่ปัจจุบันของกลุ่มชาติพันธ์ชาวอูรักลาโว้ยที่อาศัยอยู่ในเมืองท่องเที่ยวอย่างจังหวัดภูเก็ต โดยเทคนิคการเก็บข้อมูลภาคสนามที่เลือกใช้ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล ผ่านการบอกเล่าจากประสบการณ์ที่สั่งสมมาตลอดชีวิตในการทำมาหากินอยู่คู่กับทะเลของชาวอูรักลาโว้ย โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มวัยกลางคนที่ยังคงทำมาหากินทางทะเลและทำให้ทราบถึงอุปสรรคที่มีผลกระทบต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลในปัจจุบัน เพราะเมื่อการพัฒนาเข้ามากดดันทำให้กลุ่มคนรุ่นใหม่มีความสนใจในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นน้อยลง

บทที่ 4
บริบทหมู่บ้านชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์

งานวิจัยเชิงลึกโดยเฉพาะที่เน้นศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวอูรักลาโว้ยที่อยู่ในภาวะวิกฤตของการปิดล้อมจากการพัฒนาเชิงพื้นที่ สภาพพื้นฐานของชุมชนที่ศึกษาจึงเป็นข้อมูลสำคัญเพื่อปูทางให้ผู้อ่านงานวิจัยได้เข้าใจและมองเห็นภาพรวมของชุมชน ผู้วิจัยจึงขอเสนอภูมิหลังเอกลักษณ์ความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์อูรักลาโว้ย และเพื่อให้มองเห็นภาพรวมหรือบริบทของหมู่บ้านชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์ ตั้งแต่ช่วงที่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านจนมาถึงปัจจุบัน ทำให้เข้าใจวิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้านชาวอูรักลาโว้ย วิวัฒนาการรูปแบบการประกอบอาชีพประมง และการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมากว่าร้อยปี เพื่อสร้างความเข้าใจพื้นฐานก่อนที่จะวิเคราะห์ประเด็นซึ่งจะเป็นหัวใจของการศึกษา ดังต่อไปนี้

4.1 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล

4.1.1 กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในน่านน้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่คุ้นเคยและคลุกคลีอยู่กับทะเล จนแทบเรียกได้ว่าเกิดและตายในทะเล คนกลุ่มนี้ไม่ได้ใช้เรือเป็นพาหนะอย่างเดียวเขามีเรือเป็นที่อยู่อาศัยด้วย และจะเดินทางเร่ร่อนไปตามชายฝั่งและหมู่เกาะต่าง ๆ คนภายนอกจึงเรียกขานคนกลุ่มนี้ว่า “ยิปซีทะเล” (sea gypsies) ชาวทะเล (sea people) หรือโอรังละอุต (Orang laut) แปลว่าคนทะเล ไม่มีคำตอบที่แน่นอนว่าชาวเลมาจากไหน พอ ๆ กับคำถามที่ว่าคนไทยมาจากไหน แต่มีหลายบทความที่กล่าวถึงถิ่นที่อยู่ของชาวเล (ประเทือง เครือหงส์, 2543: 8) กล่าวว่า มีผู้เขียนบทความเกี่ยวกับชาวเลว่า เดิมชาวเลอาศัยอยู่ตามลุ่มน้ำแยงซีเกียงในประเทศจีน แล้วอพยพหนีภัยเร่ร่อนมาทางใต้เป็นพวก ๆ โดยอาศัยแม่น้ำโขงร่องเรือไปตามยถากรรมเมื่อออกทะเลก็อาศัยเร่ร่อนอยู่ตามเกาะต่าง ๆ ตลอดลงไปถึงพม่าและแหลมมลายู จากการสำรวจพบวัตถุเก่าแก่ เครื่องมือเครื่องใช้และมีประเพณีหลงเหลืออยู่ สันนิษฐานว่าชาวเลเป็นบรรพบุรุษของชาวมาลายูอย่างแน่นอน (นฤมล อรุโณทัย, 2549: 11) กล่าวว่า ชาวเล (sea people) หรือชนเผ่าผู้เร่ร่อนทางทะเลซึ่งเดินทางไปมาและทำมาหากินแถบชายฝั่งและตามเกาะต่าง ๆ ในทะเลอันกว้างใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น กลุ่มบาเจา (bajau) ที่มีประชากรหลายหมื่นคนอยู่แถบเกาะสุลาเวสี

ตอนเหนือของมาลูกู กาลิมันตันและเกาะในทะเลซุนดาตะวันออก ในประเทศอินโดนีเซีย และแถบหมู่เกาะซูลู ทางทิศตะวันตกของเกาะมินดาเนาประเทศฟิลิปปินส์

อย่างไรก็ตามนักมานุษยวิทยาก็ไม่อาจตอบคำถามได้แน่ชัดว่าชาวเลทั้งหมดมาจากไหน บ้างว่าเป็นแอฟริกัน จากกาฬทวีปที่เปลี่ยนวิถีชีวิตมาอยู่ในน้ำ บ้างว่าเป็นมนุษย์ที่เหลือรอดมาจากยุคน้ำแข็ง ที่เดินทางจากมองโกเลียผ่านรัฐฉานของพม่าลงมาลอยเรืออยู่ในทะเลและบ้างก็ว่าบางส่วนอพยพมาจากชายฝั่งของประเทศอินเดียสู่หมู่เกาะนิโคบาร์ (Nicobar Archipellaco) กลางมหาสมุทร แล้วมุ่งสู่ทิศตะวันออกสู่หมู่เกาะมะริด (Mergui Islands) ของพม่า แต่ทั้งหมดนั้นหามีหลักฐานยืนยันไม่ นักชาติพันธุ์วิทยาหลายคนระบุว่า นับย้อนรอยไปถึง 5-6 ศตวรรษก่อน ชาวเลส่วนใหญ่เร่ร่อนมาจากแปซิฟิก จากงานวิจัยของ ฌ้าค อิวานอฟ (Jacques Ivanoff) นักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศส ผู้เข้าไปศึกษาวิถีชีวิตของชาวมอแกนในอันดามันหลังจาก พี. อิวานอฟ ผู้เป็นบิดา ซึ่งได้วิพากษ์โดย สำเริง เชยชื่นจิตร (2550: 1-5) สันนิษฐานว่า มอแกนจัดอยู่ในกลุ่ม Malaysian Littoral จากแปซิฟิก ชาติพันธุ์ Malaysian Littoral กอปรด้วยสองชนเผ่าคือ Malay Nomad และ Proto-Malay Nomad ปัจจุบันมีประชากรรวมกันทั้งหมดราว 3 หมื่นคน อาศัยอยู่ในทะเลคิดเป็นระยะทางจากใต้ขึ้นเหนือราว 3,000 กม. เริ่มตั้งแต่ทะเลเซลีเบสและบริเวณทิศตะวันตกเฉียงเหนือและเฉียงใต้ของหมู่เกาะโมลุกกะ เรื่อยขึ้นมาถึงเขตตะนาวศรีของพม่า หากดูในแผนที่จะแปลความได้ว่าชาติพันธุ์มาเลเซียน-ลิตโตรัล เดินทางผ่านเส้นทางเดินเรือในทะเล หรือ Sea Lane มาจาก ทะเลบันดา (Banda Sea) ของอินโดนีเซีย (หรือทะเลนอกฝั่งของ เกาะสุลาเวสี Sulawesi Islands) ผ่านขึ้นมาทางทะเลชวา (Java Sea) มาเข้าช่องแคบมะละกา (Malacca Strait) ที่อยู่ระหว่างมาเลเซียกับเกาะสุมาตรา เพื่อแล่นเลยขึ้นมาทางทะเลอันดามันในมหาสมุทรอินเดีย

เพื่อการแบ่งแยกชาติพันธุ์ อิวานอฟ แบ่งรอยต่อระหว่างมหาสมุทรแปซิฟิกและมหาสมุทรอินเดียออกเป็น 3 เขต เขตแรกอยู่ในอาณาบริเวณหมู่เกาะมะริดในทะเลอันดามันของพม่า ในแถบดังกล่าวเป็นที่อาศัยของชาวเลกลุ่มมอแกน (MoKen) โอรังสิเรห์ (Orang Sireh) โอรังลาอุตแคปปีร์ (Orang Laut Kappir) อูรัคละโว้ย (Urak Lawoi) และโอรังลอนตา (Orang Lonta) เขตที่สองอยู่ในบริเวณหมู่เกาะเรียว-ลิงกา (Riau-Lingga Archipelago) ทางใต้ของมาเลเซีย เป็นที่อาศัยของกลุ่มโอรังกัวลา (Orang Kuala) โอรังซีแลต (Orang Selat) กลุ่มหลังนี้ยังแยกย่อยออกเป็นกลุ่ม ดวนโน (Duano) ซากู (Saku) บาโรค (Barok) และกลุ่มกาลัง (Galang) เขตที่สามได้แก่ทะเลเซลีเบส (Celebes) แผ่นน้ำในมหาสมุทรแปซิฟิก ซึ่งเป็นเขตติดต่อระหว่างฟิลิปปินส์และอินโดนีเซีย บริเวณดังกล่าวแวดล้อมด้วยเกาะใหญ่สามเกาะคือ กะลิมันตัน สุลาเวสี มินดาเนา เป็นที่อาศัยของกลุ่มบาเจา (Bajao) อันประกอบด้วยเผ่าย่อยซามา (Sama) ซามาล (Samal) และอื่น ๆ กล่าวได้ว่าเขตทั้งสามซึ่งมีความยาวจากเหนือ-จรดใต้ด้วยระยะทางราว 3,000 กม. จากทะเลอันดามันถึงทะเลเซลีเบส อัน

เป็นพื้นที่คาบเกี่ยวระหว่างสองมหาสมุทร เป็นนิวาสถานของมนุษย์ทะเลแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันที่จริงในเขตที่สามซึ่งเป็นเขตใต้สุดนั้น น่าจะหมายรวมถึงหมู่เกาะในน่านน้ำทะเลบันดาด้วย ชาวเลจากทะเลเซลีเบสและทะเลบันดาต่างแล่นเรือมาสู่ทะเลชวา และมุ่งขึ้นเหนือสู่ช่องแคบมะละกาตามเส้นทางเดินเรือในทะเล หรือกล่าวโดยรวมได้ว่านิวาสถานของคนเหล่านี้ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 14-8 องศาใต้

นอกจากนี้ตามข้อเท็จจริงในแผนที่ หมู่เกาะเรียวและหมู่เกาะลิงกา (Riau-Lingga Archipelago) ตรงปลายคาบสมุทรมาเลเซียต่อด้วยสิงคโปร์นั้น เป็นหมู่เกาะที่ตั้งอยู่บริเวณปากทางเข้าของช่องแคบมะละกา ซึ่งถือเป็นช่วงกึ่งกลางของเส้นทางอพยพระหว่างเขตที่หนึ่ง (หมู่เกาะมะริด) กับเขตที่สาม (หมู่เกาะในทะเลเซลีเบสและทะเลบันดา) จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่บริเวณนั้นจะกลายเป็นชุมทางของผู้อพยพในทะเล จากหมู่เกาะเรียว-ลิงกา ชนเผ่าในทะเลแล่นเรือลอดช่องแคบมะละกาขึ้นมาสู่ปีนังเป็นระยะทางราว 600 กม. จากนั้นมุ่งเหนือด้วยลมอุตราสู่หมู่เกาะในจังหวัดสตูล เช่น เกาะอาดัง หลีเป๊ะ ตะรุเตา กระทั่งข้ามเขตทางทะเลสู่จังหวัดตรัง กระบี่ ภูเก็ต พังงา ระนอง และสุดท้ายคือหมู่เกาะมะริดของพม่า คอลลิน นิโคลาส (Colin Nicolas) ซึ่งเดินทางเข้าไปศึกษาชีวิตของชนเผ่าโอรัง แอสลี (Orang Asli) ในทะเลตรงปลายคาบสมุทรมาเลเซียระบุว่า เว้งฟ้าแถบนั้นมีชนเผ่าดั้งเดิมอยู่ 18 กลุ่มย่อย ทั้งหมดมาจาก 3 เผ่าหลัก ได้แก่เผ่าเนกริโต (Negrito) เผ่าซีนอย (Senoi) และเผ่าโปรโต-มาเลย์ (Proto-Malay) ในการสำรวจของทางการมาเลเซียเมื่อปี 1997 พบว่าประชากรของทั้ง 18 ชนเผ่ารวมกันมีประมาณ 105,000 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 0.5 ของประชากรชาวมาเลเซียทั้งหมด คนเหล่านี้ใช้ภาษาตระกูล ‘ออสโตรนีเซียน’ (Austronesian) เมื่อแบ่งแยกตามวัฒนธรรมการเร่ร่อนแล้ว ชาวเลเลถูกจัดประเภทออกได้เป็น 3 กลุ่ม กล่าวคือ กลุ่มอยู่ติดที่ (Sedentary) กลุ่มกึ่งเร่ร่อน (Semi-Nomad) และกลุ่มเร่ร่อนถาวร (Nomad) กลุ่มแรกอาจถูกผนวกเข้าไว้เป็นพลเมืองของรัฐบนแผ่นดินใหญ่ได้ง่าย ขณะที่กลุ่มที่สองและกลุ่มที่สามยากที่จะได้สถานภาพพลเมือง และกลายเป็นคนไร้รัฐอยู่ในโลกสมัยใหม่ นักประวัติศาสตร์ทะเลหลายคนเขียนว่า สาเหตุที่ทำให้ชาวเลอพยพไปเรื่อย ๆ คือความกลัวภัยพิบัติและโรคระบาด แต่บางคนระบุว่าความรักอิสระที่ฝังอยู่ในสายเลือดต่างหากที่กระตุ้นให้ชาวเลเผ่านี้ถือเอาเรือเป็นบ้าน พวกเขาจะหยุดการเร่ร่อนชั่วคราวเฉพาะฤดูฝนเท่านั้น

4.1.2 กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในประเทศไทย

"ชาวเล" เป็นคำในภาษาปักษ์ใต้ที่ย่นย่อมาจากคำว่า "ชาวทะเล" โดยรวมมีอยู่สองความหมาย อาจหมายถึงคนที่อาศัยอยู่ริมทะเลประกอบอาชีพประมงหรือหากินอยู่กับทะเล กับอีกความหมายหนึ่ง เป็นคำใช้เรียกขานกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลออสโตรนีเชียน ซึ่งอาศัยอยู่ตามชายฝั่งหรือเดินทางเร่ร่อนบริเวณทะเลอันดามันทางตอนใต้ของประเทศไทย ประกอบด้วยสามกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มมอแกน กลุ่มมอแกลน และกลุ่มอูรักลาโว้ย (นฤมล อรุโณทัย, 2545) การอพยพของชาวเลเข้ามาสู่ประเทศไทยนั้น มีที่มาจาก 2 แหล่ง คือ กลุ่มหนึ่งอพยพมาจากหมู่เกาะแถบประเทศมาเลเซีย มาอาศัยอยู่ตามเกาะในจังหวัดสตูล กระบี่ และภูเก็ต อีกกลุ่มหนึ่งอพยพมาจากหมู่เกาะในประเทศพม่ามาอาศัยอยู่ตามเกาะและชายฝั่งของจังหวัดระนอง จังหวัดพังงาและจังหวัดภูเก็ตบางพื้นที่ (เลิศชาย ศิริชัย, 2546: 246) หากแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ตามวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภาษา จะแบ่งชาวเล (sea people) ออกเป็นสามกลุ่มคือ

1) กลุ่มมอแกน หรือ มอเก็นปูเลา (MOKEN PULAU) อาศัยเรือเร่ร่อนบริเวณ หมู่เกาะพยาม เกาะช้าง เกาะเหลา เกาะสินไห จังหวัดระนอง เกาะระ เกาะพระทอง และหมู่เกาะสุรินทร์จังหวัดพังงา ประชากรชาวเลมอแกนประมาณ 678 คน เป็นประชากรผู้หญิง 340 คน ประชากรผู้ชาย 338 คน จากจำนวน 183 ครัวเรือน (ไม่รวมประชากรชาวเลมอแกนที่ย้ายไปอยู่กับชาวเลกลุ่มอื่น) แหล่งที่มอแกนเร่ร่อนหากินและพักอาศัยจะเป็นบริเวณหมู่เกาะที่อุดมสมบูรณ์ สามารถเก็บหาพืชผักตามแนวป่าและอาหารทะเลตามชายฝั่งขณะแวะพักหลบลมพายุฝนได้ สามารถตัดไม้ และหาวัสดุธรรมชาติมาสร้างที่พักชั่วคราวได้ ที่สำคัญจะต้องมีแหล่งน้ำจืดสามารถขึ้นไปดื่มกินและนำไปกักตุนเป็นเสบียงในเรือได้ นอกจากนั้นยังไม่ไกลจากแหล่งที่สามารถออกเรือไปหาอาหารทะเลได้ เนื่องจากแหล่งทำมาหากินหลักของชาวเลมอแกนอยู่ในทะเลดังคำกล่าวที่ว่า "ที่นา ที่สวนของมอแกนอยู่ในทะเล" (อาภรณ์ อุกฤษณ์, 2546)

2) กลุ่มมอแกลน หรือมอเก็นตามับ (MOKEN TAMAB) ประชากรชาวแกลนตามับสำรวจได้ประมาณ 3,194 คน เป็นประชากรผู้หญิง 1,613 คน ประชากรผู้ชาย 1,581 คน จากจำนวน 639 ครัวเรือน (ไม่นับรวมประชากรมอแกลนที่อาศัยรวมกับชาวเลอูรักลาโว้ย และมอแกนที่หาดราไวย์และชุมชนอื่น ๆ) ส่วนใหญ่มอเก็นตามับอาศัยอยู่บริเวณบ้านน้ำเค็ม (แหลมป้อม) ทับตะวัน (บางสัก) บางม่วง ปากวีป (แหลมปะการัง) บางขยะ (แหลมปะการัง) ในบ้านบางเนียง เขตอำเภอตะกั่วป่า บ้านไทยใหม่ คลองญวน เกาะนก บ้านขนิม บ้านทับปลา บ้านลำปี และบ้านหินลาด (ท่าดินแดง) เขตอำเภอท้ายเหมือง บ้านท่าใหญ่ อำเภอท่านุ่น จังหวัดพังงา ท่าฉัตรชัย (แหลมหลา) บ้านเหนือ (บ้านหินลูกเดียว) อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต ที่พักอาศัยของมอแกลนเดิมเป็นเพิงพักเล็ก ๆ

สำหรับครอบครัวเดี่ยว สร้างด้วยวัสดุที่หาได้จากสภาพแวดล้อมบริเวณใกล้เคียง เช่น ไม้ไผ่ ไม้รวก และจาก ต่อมามีการจับจองที่ดินสร้างขนำหรือกระต๊อบเล็ก ๆ มีทั้งแบบยกพื้นมีบันไดขึ้นลง และแบบไม่ยกพื้น หลังคามุงจาก ฝาทำด้วยไม้ไผ่สานขัดแตะ ปัจจุบันบางครัวเรือนยังคงอาศัยกระต๊อบไม้ไผ่ แต่บางครัวเรือนที่มีสวนยาง มีที่ดินเป็นของตนเอง มีรายได้จากการรับจ้างแรงงานหรือขายสิทธิ์ในที่ดินที่ตนครอบครอง หรือแต่งงานกับไทยพุทธ ไทยมุสลิม หรือไทยเชื้อจีน ที่มีธุรกิจเป็นของตนเองก็มีเงินสร้างบ้านก่ออิฐฉาบปูนเหมือนบ้านชาวบ้านทั่วไปในชุมชนใกล้เคียง และมีเครื่องใช้เครื่องอำนวยความสะดวกภายในบ้านครบทุกอย่าง บางครัวเรือนจะสร้างบนที่ดินในชุมชนดั้งเดิม แต่บางครัวเรือนจะย้ายออกไปอยู่อาศัยกับคู่แต่งงานนอกชุมชน ไม่ทราบแน่ชัดว่าในอดีตชาวเลมอแกลน เคยมีช่วงเวลาที่อาศัยเรือเร่ร่อนหรือไม่ แต่ในช่วงที่ชาวเลอูรักลาโว้ยและชาวเลมอแกน อาศัยเรือเร่ร่อนในทะเลอันดามัน บรรพบุรุษของมอแกลนได้ตั้งถิ่นฐานบนบกแล้ว แต่ส่วนใหญ่ยังคงมีวิถีชีวิตที่เร่ร่อนตามชายฝั่งทะเลที่สามารถเก็บหาและออกเรือไปทำมาหากินทางทะเลได้ (อาภรณ์ อุกฤษณ์, 2546)

3) กลุ่มอูรักลาโว้ย (URAK LAWOI) ประชากรชาวเลอูรักลาโว้ยประมาณ 5,062 คน เป็นประชากรผู้หญิง 2,578 คน ประชากรผู้ชาย 2,484 คน จากจำนวน 970 ครัวเรือน (รวมจำนวนประชากรมอแกลนและมอแกนที่อาศัยในชุมชนเดียวกับชาวเลอูรักลาโว้ย) ชาวอูรักลาโว้ยมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกับกลุ่มชาติพันธุ์ในมาเลเซียและอินโดนีเซียที่เรียกกันว่า “ออรัง ลาอุต” เป็นภาษามาเลเซีย แปลว่า คนของทะเล วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวเลอูรักลาโว้ยในประเทศไทยอาศัยเรือเร่ร่อนหากินในทะเลมีถิ่นที่อยู่ไม่แน่นอน แต่จำกัดเฉพาะน่านน้ำฝั่งทะเลตะวันตกทางภาคใต้ของไทยเท่านั้น ชาวเลอูรักลาโว้ยจะเร่ร่อนหากินและพักอาศัยบริเวณหมู่เกาะแถบทะเลอันดามันนับตั้งแต่ช่องแคบมะละกาขึ้นมา บริเวณหมู่เกาะอาดัง เกาะหลีเป๊ะ เกาะบุโหลน จังหวัดสตูล เกาะพีพี (แหลมตง) เกาะจำ และ เกาะลันตา (กระจายกันอยู่บริเวณบ้านคลองดาว บ้านในไร่ บ้านบอแหน บ้านหัวแหลมกลาง และบ้านสังกะอู้) จังหวัดกระบี่ และเกาะสิเหร่ (แหลมตุ๊กแก) หาดราไวย์ บ้านสะปำ จังหวัดภูเก็ต ซึ่งลักษณะภูมิประเทศที่พักอาศัยเป็นที่กำบังลมในฤดูมรสุม และสภาพแวดล้อมบริเวณใกล้เคียงมีแหล่งน้ำจืดสำหรับดื่มและปรุงอาหาร ชายฝั่งทะเลมีกุ้ง หอย ปู ปลา ให้เก็บหายามที่มีลมมรสุมไม่สามารถออกทะเลลึกได้และมีมะพร้าว พืชผักที่เก็บหาเป็นอาหารได้ แหล่งที่พักชั่วคราวดังกล่าวส่วนใหญ่จะเป็นที่ที่เคยแวะพักเป็นประจำและบางแหล่งเป็นที่ฝังศพด้วย (อาภรณ์ อุกฤษณ์, 2546)

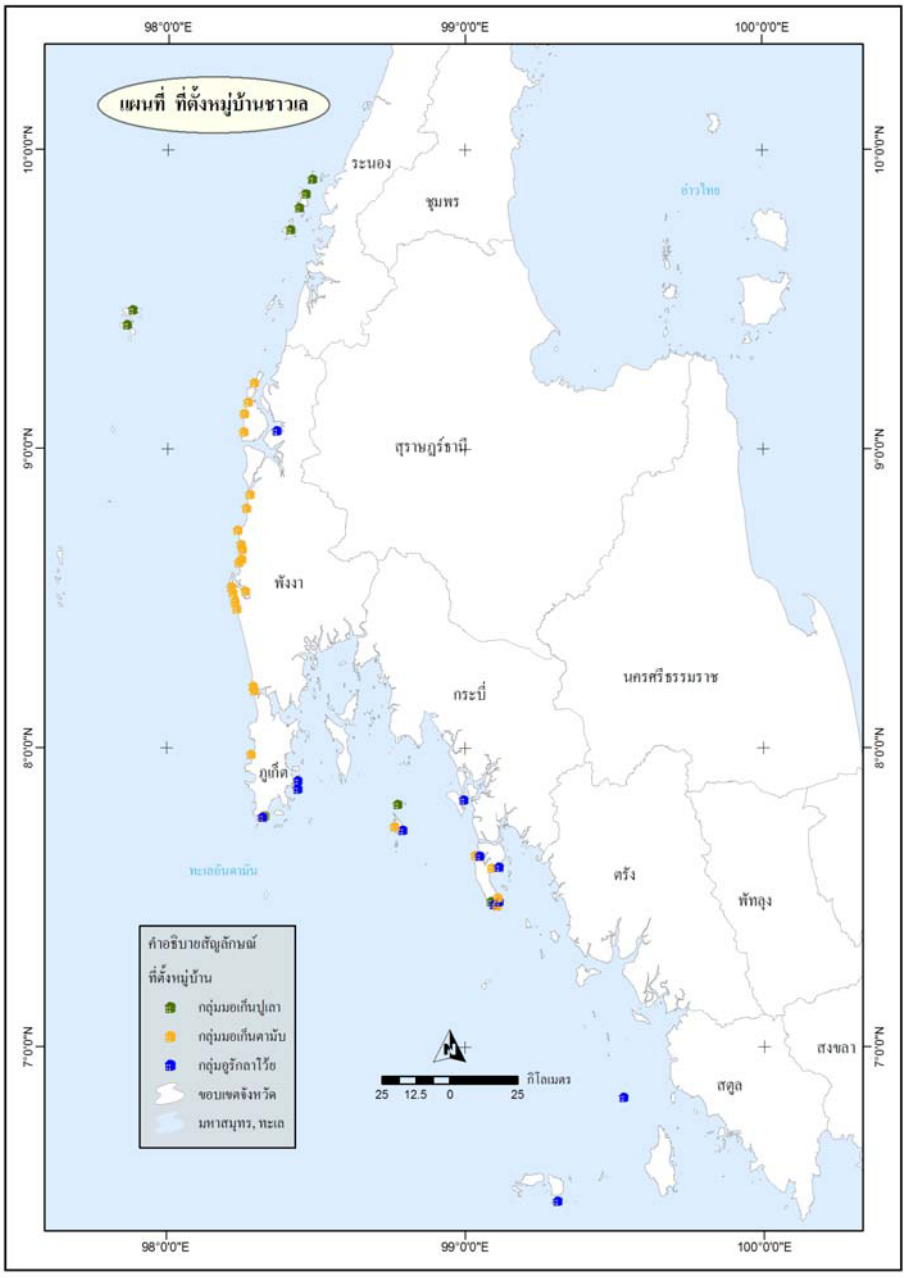

รูปภาพ 4-1 ที่ตั้งหมู่บ้านชาวเลในประเทศไทย (ปรับปรุงเพิ่มเติมจาก อาภรณ์ อุกฤษณ์,2546)

4.1.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต กับการใช้ทรัพยากรของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล

วิถีชีวิตของชาวเลทั้ง 3 กลุ่มคล้ายคลึงกันเป็นกลุ่มคนที่อพยพโยกย้ายไปมาบริเวณชายฝั่งและเกาะในทะเลอันดามัน ในฤดูแล้งเมื่ออากาศดีและทะเลเรียบเป็นส่วนใหญ่ ชาวเลจะออกเดินทางไปทำมาหากินบริเวณเกาะและชายฝั่งทะเล เช่น แทงปลา หาปู งมหอย งมปลิงทะเล และเก็บรังนกมาขายแลกเปลี่ยนกับพ่อค้าคนกลาง เครื่องมือหากินของชาวเลเป็นเครื่องมือที่ทำขึ้นเองไม่ต้องใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ มากมาย เครื่องมือแต่ละชนิดจะมีชื่อบอกชัดเจนว่าถูกสร้างขึ้นมาเพื่อทำอะไร เช่น ไซกุ้ง ไซหมึก อวนปลาจาระเม็ด อวนปลาหลังเขียว ไม่มีเครื่องมือที่กวาดจับสัตว์ทะเลมาโดยไม่จำแนก จะเห็นได้ว่าเป็นการใช้ทะเลในลักษณะที่วงจรธรรมชาติของทะเลได้ทำงานของตัวเองได้ตามปกติทำให้สัตว์ทะเลมีโอกาสวางไข่ทะเลมีโอกาสฟื้นตัว ส่วนในฤดูฝนเมื่อคลื่นลมทำให้การเดินเรือยากลำบาก ชาวเลจึงขึ้นมาสร้างเพิงพักชั่วคราวบนชายฝั่งในอ่าวที่สามารถกำบังคลื่นลมได้ และเน้นใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในป่าแทน เช่น พืชผัก หน่อไม้ หัวมันชนิดต่าง ๆ
(นฤมล อรุโณทัย, 2549: 13)

วิถีชีวิตที่พึ่งพาทรัพยากรทางทะเลทำให้ชาวเลสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากการสังเกตทะเล และการอยู่ร่วมกับทะเลเป็นเวลามากกว่าร้อยปีอย่างมากมาย จนทำให้ชาวเลสามารถ “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” โดยอาศัยความรู้ท้องถิ่นเกี่ยวกับกระแสน้ำ ทิศทางลม การโคจรของดวงจันทร์และดวงดาว ชาวเลมีความชำนาญในการใช้เรือเดินทางไปตามที่ต่าง ๆ ในระยะไกล จากงานวิจัยของ เอฟ.เอ็น. โคลมีเลย์ F.N. Cholmeley ซึ่งได้วิพากษ์โดย พลาเดช ณ ป้อมเพชร (2546) กล่าวว่า นักธรณีวิทยาชาวอังกฤษแห่งยุคอาณานิคมบันทึกไว้ว่า นักกรรเชียงเรือชาวมอแกนมีประเพณีผิวปากเรียกลม ในขณะกรรเชียงเรืออยู่ในทะเลนั้น หากพวกเขาเห็นละลอกคลื่นหรือสัญญาณอื่นใดที่ชี้ว่าลมกำลังจะมา คนเหล่านั้นจะหยุดนิ่งและเริ่มผิวปากเรียกลม และเรียกกระแสอากาศที่พัดสู่ทิศเหนือว่า ‘ลมอุตรา’ (Utra) อีกทั้งชาวเลยังรู้ดีว่าบริเวณไหนมีปลาชนิดใด บางคนรู้แม้กระทั่งเสียงชนิดใดคือเสียงของปลาอะไร กำลังอยู่บริเวณไหนมากโดยดำน้ำลงไปฟัง ชาวเลเป็นนักดำน้ำที่เชี่ยวชาญและทนทาน วิถีชีวิตของชาวเลเป็นการปรับตัวให้เข้ากับระบบนิเวศและสภาพธรรมชาติในพื้นที่ เพื่อความอยู่รอดและการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์ การทำมาหากินของชาวเลเน้นที่การยังชีพหาเช้ากินค่ำไปวัน ๆ

4.1.4 สังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล

สังคมชาวเลเป็นสังคมขนาดเล็กแบบเครือญาติ ที่มีการดูแลจัดการกันเอง อาศัยกระจายอยู่ตามชายฝั่ง โดยไม่มีการครอบครองจับจองเป็นเจ้าของที่ดิน แต่มีการใช้พื้นที่อย่างอิสระร่วมกัน และวิถีชีวิตในอดีตมีการอพยพโยกย้ายอยู่ตลอดเวลา เพราะชาวเลชอบอยู่อย่างอิสระ ปัจจุบันตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง ในกลุ่มชาวเลมีหัวหน้าปกครองและเป็นที่เคารพนับถือของคนในกลุ่ม มีหน้าที่ระงับข้อพิพาท ให้ความเห็นในการโยกย้ายถิ่นทำมาหากิน กำหนดฤดูกาลทำมาหากินในรอบปี ชาวเลเรียกหัวหน้าปกครองว่า โต๊ะ คงกร่อนมาจากคำว่า ดะโต๊ะ (ประเทือง เครือหงส์, 2543: 32) นอกจากโต๊ะแล้วชาวเลมีระบบอาวุโสผู้น้อยต้องเคารพผู้อาวุโสกว่าโดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ หากเกิดความขัดแย้งขึ้นในหมู่บ้านผู้อาวุโสจะทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยให้ และเรื่องมักจะยุติลงด้วยดีโดยไม่ต้องพึ่งพาเจ้าหน้าที่บ้านเมือง

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวเลมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตหลายเรื่องด้วยกันเพราะชาวเลมีวิถีชีวิตที่เร่ร่อนผ่านร้อนผ่านหนาวในทะเลมายาวนาน ชาวเลจึงมีความรู้เกี่ยวกับการใช้ชีวิตในทะเลเป็นอย่างดี เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการสร้างเรือ จากการศึกษาของ อาภรณ์ อุกฤษณ์ (2546: 1-15) กล่าวว่า เรือของชาวเลทั้งสามกลุ่มมีความแตกต่างกันดังนี้

- เรือของชาวเลมอแกนคือ “ก่าบางกอมัน” ซึ่งเปรียบเสมือนบ้านของพวกเขา ขนาดของ “ก่าบางกอมัน” กว้างยาว ประมาณ 2.5 x10 เมตร รูปแบบเดิมใช้ไม้ทั้งต้นขุดเจาะตรงกลางเพื่อทำท้องเรือ ส่วนหัวและท้ายเรือถากแต่งให้เรียว และทำเป็นง่ามคล้ายปากนกหรือปากปลา ใช้เป็นบันไดสำหรับก้าวขึ้นลงเรือ กราบทั้งสองข้างทำด้วยไม้ระกำ หลังคาทำด้วยใบเตยหรือใบปาล์ม แล่นไปได้ด้วยใบ บนหลังคามีไม้กันผีลักษณะคล้าย “ตาเหลว” ด้านข้างของเรือแต่ละลำจะเขียนลวดลายแตกต่างกันไป ปัจจุบันรูปแบบของเรือยังคงเป็นแบบดั้งเดิม แต่กราบเรือสองข้างใช้ไม้กระดานแทนไม้ระกำ และมีเรือกรรเชียงเล็ก ๆ สำหรับเข้าฝั่งหรือออกไปตกปลา ปัจจุบันบางลำใช้เครื่องเรือหางยาวแทนใบเรือ ภายในเรือมีการแบ่งเนื้อที่ใช้สอยเป็นสัดส่วน ครอบครัวรวมจะใช้เนื้อที่บริเวณท้ายเรือ เป็นที่พักผ่อนหลับนอนของพ่อแม่ ซึ่งเป็นผู้นำครอบครัวและทำหน้าที่ถือหางเสือเรือเมื่อนำเรือออกทะเล เนื้อที่ว่างกลางลำเรือกลางวันใช้เป็นที่กินอาหาร กลางคืนเป็นที่หลับนอนของลูกสาวและลูกเขย

- สำหรับ “ก่าบางมาด” เรือที่ชาวเลมอแกลนใช้ในชีวิตประจำวัน ไม่ทราบแน่ชัดว่าในอดีตใช้วัสดุอะไรในการประดิษฐ์ แต่ปัจจุบันใช้ไม้กระดาน ลักษณะเป็นเรือท้องแบนท้ายตัด ขนาดเล็กส่วนท้ายเสมอกับกราบเรือ ส่วนหัวสูงกว่ากราบเรือเล็กน้อย กว้างยาวประมาณ

80x2 เมตร ขับเคลื่อนได้ด้วยใบเรือที่ทำจากผ้า หรือพายด้วยแรงคน ใช้สำหรับออกไปตกปลาทอดแห วางอวนน้ำตื้นหรือเดินทางในระยะที่ไม่ไกลมากนัก สมาชิกจะนั่งได้ประมาณ 3-5 คน หากอากาศร้อนสามารถทำประทุนตรงส่วนท้ายของเรือ

- ชาวอูรักลาโว้ย ใช้เรือไม้ระกำ หรือ “ ปราฮู้” ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน “ปราฮู้”เป็นเรือลำเล็ก ๆ ขนาดประมาณ 10-4 ตัวกง รูปแบบคล้ายเรือแจวหัวโทง หรือเรือหางยาวในปัจจุบันแต่หัวท้ายจะสั้นและสมดุลกว่า กระดูกงูทำด้วยไม้ขุด กราบเรือทั้ง 2 ข้างทำด้วยไม้ระกำใช้แจวคู่ เป็นตัวบังคับให้ขับเคลื่อนด้วยแรงคน ภายในเรือปูด้วยฟากไม้ไผ่สำหรับเป็นที่นอน และที่พักอาศัยของครอบครัวเล็ก ๆ ประมาณ 3-5 คน และใช้ “กายัก” หรือ“แชง” เย็บติดกันเป็นชั้น ๆ ด้วยใบของต้นจากทะเล สามารถพับเป็นสามเหลี่ยมหน้าจั่วให้ปลายฐานทั้งสองข้างกางออกชิดขอบแคมเรือด้านในทั้งสองข้างเมื่อทำหน้าที่เป็นหลังคาบังแดด ลม และฝน เมื่อขึ้นบกสามารถพับเก็บนำติดตัวไปกางบนหาดทรายเป็นเพิงพักชั่วคราวได้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการสร้างเรือจะไม่เกิดขึ้น หากชาวเลไม่รู้จักวิถีชีวิตเร่ร่อนทางทะเล และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลที่มีความสำคัญ ในการกำหนดวิถีหากินทางทะเล ที่นักวิชาการให้การยกย่องชาวเลว่าสามารถ “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” ได้ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่วยให้ชาวเลรู้ทิศทางในการเดินเรือโดยอาศัยการเรียนรู้และสังเกตจากดวงดาวบนท้องฟ้า ทำให้ชาวเลมีความแม่นยำในการเดินทางไปมาหาสู่กันระหว่างชาวเลในหมู่เกาะต่าง ๆ

นอกจากนี้ชาวเลยังมีความรู้เกี่ยวกับคลื่นลมในท้องทะเล ที่สัมพันธ์กับวิถีหากินทางทะเลเป็นอย่างดี กล่าวคือ ชาวเลจะรู้ว่าในแต่ละวันมีน้ำขึ้น น้ำลงกี่ครั้ง โดยสังเกตจากการโคจรของดวงจันทร์ และนิยามลักษณะของน้ำขึ้น น้ำลง ในแต่ละวันเป็นภาษาของชาวเลเอง เช่นเดียวกับการพัดของลม ชาวเลรู้ดีว่าในแต่ละช่วงเดือนมีลมอะไรพัดบ้าง และพัดไปในทิศทางใด ชาวเลจะอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” ในการออกหากินในทะเล จากภูมิปัญญาดังกล่าวจะทำให้ชาวเลรู้ว่าสัตว์ทะเลแต่ละชนิดจะอยู่บริเวณไหนเป็นจำนวนมากในช่วงเวลาใด และฝูงปลาจะเคลื่อนย้ายไปตามที่ต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับกระแสน้ำและทิศทางลม โดยชาวเลจะใช้เครื่องมือประมงที่ประดิษฐ์ขึ้นเองแบบง่ายในการจับสัตว์ทะเล หากเป็นช่วงที่มีลมมรสุมชาวเลจะไม่ได้ออกทะเล และใช้เวลาส่วนใหญ่ในการซ่อมแซมเครื่องมือประมงและเรือ วิถีชีวิตดังกล่าวเป็นการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติ โดยไม่คิดจะทำลายธรรมชาติ เพราะช่วงเวลาดังกล่าวสัตว์ทะเลได้มีโอกาสฟื้นตัว

สำหรับเรื่องความเชื่อ ปัจจุบันชาวเลยังนับถือผี เทวดา วิญญาณของบรรพบุรุษ และวิญญาณต่าง ๆ ในธรรมชาติ โดยเฉพาะในทะเล ป่า ภูเขา และยังมีการจัดพิธีประจำปีของชาวมอแกน มอแกลน และอูรักลาโว้ย เพื่อเซ่นไหว้หรือฉลองวิญญาณเหล่านี้และเพื่อขจัดทุกข์โศก

โรคภัยออกจากชุมชน ในช่วงพิธีจะมีการสร้างหรือตกแต่งศาลวิญญาณหรือหลาทวดเพื่อเซ่นไหว้สักการะวิญญาณต่าง ๆ พิธีของชาวเลทั้งสามกลุ่มจะจัดในช่วงวันเพ็ญประมาณเดือน 4-5-6 ทางจันทรคติ และเดือน 11-12 ซึ่งเป็นช่วงต่อระหว่างฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันตกเฉียงใต้ (นฤมล อรุโณทัย, 2549: 19) แต่สัญลักษณ์และจุดเน้นในพิธีกรรมของชาวชาวมอแกน มอแกลน และอูรักลาโว้ย ต่างกันคือ มอแกนเน้นการฉลองวิญญาณบรรพบุรุษที่มีสัญลักษณ์เป็นเสาไม้แกะสลักเรียกว่าหล่อโบง และเรียกพิธีฉลองนี้ว่า “เหน่เอ็น หล่อโบง” พิธีจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือนห้าทางจันทรคติ ส่วนพิธีกรรมหลักของมอแกลนคือ พิธีบนตายายเป็นพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษและวิญญาณศักดิ์สิทธิ์เช่นกัน แต่จุดเน้นคือพิธี “เฆ่าทวด” และบนตายาย จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือนสี่ทางจันทรคติ ส่วนอูรักลาโว้ยมีพิธีลอยเรือ “เปอลาจั้ก” และการปักไม้กันผี “ก่าย่ พาฮาดั๊ก” จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือนหกและเดือนสิบเอ็ดทางจันทรคติ โดยมีการต่อเรือไม้ทองหลางทำพิธีฉลองเรือ ใส่ข้าวกับข้าว หมาก พลูตัดเล็บตัดผม แกะไม้เป็นรูปต่าง ๆ ใส่ไว้ในเรือ เพื่อเป็นตัวแทนสิ่งโชคร้ายและช่วยนำพาเรือลอยเคราะห์นี้เดินทางไปจากหมู่บ้าน ไปยังดินแดนตำนาน คือ ฆูนุงฌีรัย พิธีกรรมที่เกิดขึ้นเป็นการย้ำความสัมพันธ์แบบพี่น้องและการผูกพันกับวิญญาณบรรพบุรุษ ยังมีความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเชื่อถืออำนาจของผีทั้งผีบรรพบุรุษและผีดูแลทรัพยากรธรรมชาติซึ่งช่วยผลิตซ้ำพฤติกรรมการไม่ทำลายทรัพยากรและการใช้ทรัพยากรร่วมกัน

4.2 บริบทชุมชนชาวอูรักลาโว้ย จังหวัดภูเก็ต

จังหวัดภูเก็ต มีชุมชนชาวอูรักลาโว้ยอาศัยอยู่มาช้านาน และเรียกพื้นที่แห่งนี้ว่า “ปูเลาเต๊าะข่า” คือสถานที่หรือถิ่นที่พวกเขาเลือกได้พอใจแล้วชอบที่จะอาศัยอยู่ หลังจากได้อพยพเร่ร่อนไปทำมาหากินยังเกาะต่าง ๆ ทุกแห่งแล้วเกาะนี้มีความสะดวกสบายมากกว่าเกาะอื่น โดยชุมชนชาวอูรักลาโว้ยทั้ง 3 ชุมชนจึงเลือกตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณชายฝั่งและเกาะดังต่อไปนี้ (ประเทือง เครือหงส์, 2543)

1) ชุมชนสะปำ ตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมืองภูเก็ต ชาวอูรักลาโว้ยเรียกพื้นที่นี้ว่า “ตะโละสะปั๊บ” ส่วนใหญ่เป็นชาวอูรักลาโว้ยที่อพยพมาจากเกาะสิเหร่ เพื่อมาประกอบอาชีพหาหอยแครงและได้อาศัยอยู่ที่สะปำเป็นการถาวร เพราะบริเวณดังกล่าวมีหอยแครงจำนวนมาก การทำมาหากินสะดวก และระหว่างปีพ.ศ.2545-2546 มีการสำรวจจำนวนประชากรชาวอูรักลาโว้ยที่บ้านสะปำ พบว่ามีจำนวนประชากรประมาณ 405 คน และมีจำนวนครัวเรือน 37 ครัวเรือน (อาภรณ์ อุกฤษณ์, 2546)

2) ชุมชนแหลมตุ๊กแก เกาะสิเหร่ ตำบลรัษฎา อำเภอเมืองภูเก็ต ชาวอูรักลาโว้ยเรียกพื้นที่นี้ว่า “ปูเลาสิเหร่” สันนิษฐานว่าในอดีตมีการปลูกพลูที่เกาะแห่งนี้จำนวนมาก ชาวอูรักลาโว้ยหาพลูที่นี่เพื่อไปกินกับหมาก จึงได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ พื้นที่แห่งนี้ ในระหว่างปีพ.ศ.2545-2546 เกาะสิเหร่มีจำนวนประชากรชาวอูรักลาโว้ยรวมทั้งหมดประมาณ 1,087 คน และมีจำนวนครัวเรือน 239 ครัวเรือน (อาภรณ์ อุกฤษณ์,2546)

3) ชุมชนราไวย์ ตำบลราไวย์ อำเภอเมืองภูเก็ต ชาวอูรักลาโว้ยเรียกพื้นที่นี้ว่า “ปาไตราไวย์” (ปาไต-หาด, ราไวย์-เบ็ด) สันนิษฐานว่าเดิมแถบบริเวณนี้มีการตกเบ็ดหาปลาหากุ้งจำนวนมาก และที่ชุมชนราไวย์แห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยของชาวเล 2 กลุ่ม คือ กลุ่มอูรักลาโว้ยและมอแกน จากการรวบรวมข้อมูลจำนวนประชากรของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2551 มีจำนวนประชากรทั้งหมดประมาณ 1,300 คน และมีจำนวนครัวเรือน 239 ครัวเรือน ปัจจุบันชาวอูรักลาโว้ยชุมชนราไวย์มีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย เช่น ประมงพื้นบ้าน ขับเรือเร็ว ดูแลนักท่องเที่ยวดำน้ำ ทำงานในโรงแรมรีสอร์ท และรับจ้างทั่วไป การที่ชุมชนตั้งอยู่บนถนนสายหลักและอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวทำให้ชุมชนค่อนข้างเปิด ชาวบ้านมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับสังคมภายนอก ซึ่งอาจทำให้เกิดการละทิ้งภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม จึงเลือกหมู่บ้านชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์เป็นพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้

ชายชาวอูรักลาโว้ย อายุ 49 ปี สัมภาษณ์ (กุมภาพันธ์ 2551) ที่บ้านราไวย์ บอกเล่าถึงความเป็นมาในชาติพันธุ์ของเขาว่า “บรรพบุรุษของผมเคยบอกเอาไว้ว่าพวกเราอพยพมาจากประเทศอินโดนีเซีย ประเทศมาเลเซีย แล้วมาอาศัยอยู่ตามหมู่เกาะในทะเลอันดามันเมื่อครั้งก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งตอนนั้นเป็นรุ่นทวด รุ่นปู่ ย่า พอสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นรุ่นพ่อแม่และคนแก่ในหมู่บ้าน ตอนนี้บุคคลเหล่านี้อายุ 70-80 ปี เขาบอกว่าเขาก็อยู่ที่นี้มาตั้งแต่เกิดแล้ว สมัยก่อนชาวเลจะไปมาหาสู่กันบ่อยโดยใช้เรือเชียง (เรือพาย) ญาติของผมอยู่ที่ เกาะสิเหร่ อ่าวสะปำ จังหวัดภูเก็ต เกาะลันตา เกาะพีพี จังหวัดกระบี่ และเกาะอาดัง เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล”

4.3 ที่ตั้งหมู่บ้าน

หมู่บ้านชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์อยู่ห่างจากตัวเมืองภูเก็ตประมาณ 17 กิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเกาะภูเก็ต อยู่ในเขตพื้นที่หมู่ 2 ตำบลราไวย์ อำเภอเมืองภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต มีเนื้อที่ทั้งสิ้น 19 ไร่ ทิศใต้ของหมู่บ้านติดกับหาดราไวย์ การเดินทางสามารถเดินทางจากวงเวียนห้าแยกฉลองโดยมีถนนวิเศษเป็นแนวยาวเรียบชายฝั่งทะเลอันดามัน หมู่บ้านตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกของหาดราไวย์ (โปรดดูรูปภาพหมายเลข 4-2) หาดราไวย์เป็นหาดที่มีชื่อเสียงของจังหวัดภูเก็ตมาแต่

เก่าก่อน ในปัจจุบันหาดราไวย์มีร้านค้าและร้านอาหารตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นในแต่ละปี หาดราไวย์ตั้งอยู่ใกล้กับสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญหลายแห่ง เช่น แหลมพรหมเทพ แหลมกาน้อย แหลมกาใหญ่ หาดในหาน หาดยะนุ้ย หาดอ่าวเสน และตั้งอยู่ใกล้กับพื้นที่เกาะบริวารของเกาะภูเก็ต จำนวน 9 เกาะ คือ เกาะโหลน เกาะเฮ เกาะรายาน้อย เกาะรายาใหญ่ เกาะบอน เกาะมัน เกาะแอว เกาะแก้วนอก และเกาะแก้วใน ด้วยเหตุนี้เองชาวอูรักลาโว้ยในอดีตจึงเลือกพื้นที่แห่งนี้เป็นที่ตั้งของหมู่บ้าน เพราะพื้นที่ดังกล่าวเหมาะแก่วิถีชีวิตพรานทะเล ผู้เก็บหาและล่าสัตว์ทะเล เนื่องจากสามารถเดินทางไปยังพื้นที่บริเวณเกาะต่าง ๆ ได้อย่างสะดวก พื้นที่บริเวณชายหาดยังสามารถจอดเรือได้ นอกจากนี้ยังมีเส้นทางคมนาคมทางบกเพื่อนำทรัพยากรทางทะเลไปแลกเปลี่ยนซื้อขายกับคนท้องถิ่น

4.3.1 ลักษณะทางกายภาพ

หมู่บ้านชาวอูรักลาโว้ยตั้งอยู่ปลายหาดราไวย์ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเกาะภูเก็ตซึ่งเป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ตั้งอยู่ระหว่างละติจูดที่ 7 องศา 45 ลิปดา ถึง 8 องศา 15 ลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ 98 องศา 15 ลิปดา ถึง 98 องศา 40 ลิปดา ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกทางภาคใต้ของประเทศไทย มีเกาะบริวารจำนวน 32 เกาะ ส่วนกว้างที่สุดของเกาะภูเก็ตเท่ากับ 21.3 กิโลเมตร ส่วนยาวที่สุดของเกาะภูเก็ตเท่ากับ 48.7 กิโลเมตร เฉพาะเกาะภูเก็ตมีพื้นที่ 543.034 ตารางกิโลเมตร ส่วนเกาะบริวารมีพื้นที่ 27 ตารางกิโลเมตร รวมพื้นที่ทั้งหมด 570.034 ตารางกิโลเมตร หรือ 356,271.25 ไร่ (www.phuket.go.th สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2551)

ภูมิประเทศบริเวณหาดราไวย์มีลักษณะเป็นอ่าวเว้าเข้ามาโดยมีแหลมไม้ไผ่ทางทิศตะวันตกและแหลมราไวย์ทางทิศตะวันออกของชายหาด สภาพภูมิประเทศแบบนี้ช่วยกำบังลมพายุได้ดีเมื่อเข้าสู่ช่วงฤดูมรสุม ครั้งเกิดเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิพื้นที่บริเวณหาดราไวย์ถือว่าได้รับความเสียหายน้อยกว่าพื้นที่อื่นเพราะภูมิประเทศที่เป็นอ่าว อีกทั้งยังมีเกาะบริวารของเกาะภูเก็ตกำบังอยู่จึงช่วยลดระดับความรุนแรงของคลื่นลงได้ระดับหนึ่ง ด้านทิศตะวันออกของหาดราไวย์ตั้งอยู่ใกล้กับหาดแหลมกา ด้านทิศตะวันตกตั้งอยู่ใกล้กับแหลมพรหมเทพ ลักษณะภูมิอากาศได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ มีอากาศร้อนชื้นตลอดปี มี 2 ฤดูประกอบด้วย ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงต้นเดือนพฤศจิกายน และฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่ปลายเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายน มีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดทั้งปี 28.61 องศาเซลเซียส มีฝนตก 139 วัน ปริมาณน้ำฝนในปี 2549 วัดได้ 1,638.4 มิลลิเมตร (www.phuket.go.th สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2551)

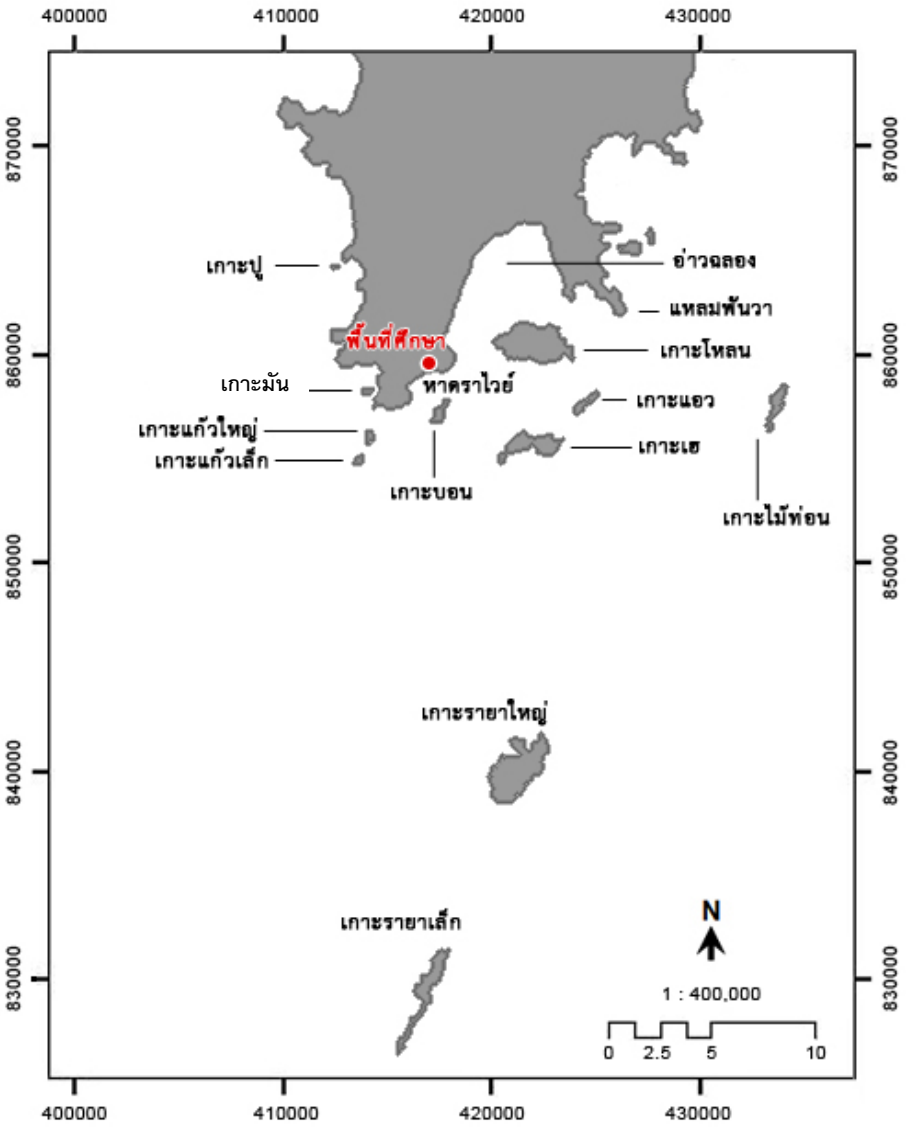

รูปภาพ 4-2 แผนที่ทางตอนใต้ของเกาะภูเก็ตและเกาะบริวาร (ปรับปรุงเพิ่มเติมจาก กรองแก้ว สูอัมพันธ์, 2007: 41)

4.3.2 ประชากร

จากการสอบถามผู้นำหมู่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน (มีนาคม 2551) พบว่าปัจจุบันในหมู่บ้านมีจำนวนประชากรรวมทั้งสิ้นประมาณ 1,300 คน จำนวนครัวเรือน 239 ครัวเรือน อนึ่งจำนวนสมาชิกในหมู่บ้านได้รวมชาวมอแกน ชาวอูรักลาโว้ย และคนต่างถิ่นที่ได้แต่งงานกับชาวอูรักลาโว้ยซึ่งได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในหมู่บ้าน จากการสอบถามและการสังเกต พบว่าในหมู่บ้าน

ไม่นิยมการคุมกำเนิดจึงทำให้แต่ละครัวเรือนมีบุตรหลายคนเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 3 คน ต่อครัวเรือน โดยสามารถประมาณช่วงชั้นอายุของคนในหมู่บ้านได้ดังนี้ เด็กที่มีอายุน้อยกว่า 13 ปี มีจำนวนประมาณ 250 คน เด็กวัยรุ่นจนถึงคนวัยกลางคน อายุระหว่าง 13-60 ปี มีจำนวนประมาณ 1,000 คน บุคคลที่มีอายุมากกว่า 60 ปี ซึ่งเป็นผู้อาวุโสมีจำนวนประมาณ 50 คน จะสังเกตได้ว่าหมู่บ้านมีจำนวนประชากรเด็กและประชากรเด็กวัยรุ่นจนถึงคนวัยกลางคนจำนวนมาก ส่วนผู้อาวุโสมีจำนวนน้อยลงเพราะหลายคนเสียชีวิตตั้งแต่อายุยังไม่ถึง 60 ปี เนื่องจากการทำงานหนักตั้งแต่ในวัยเด็ก

4.3.3 ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

มีการสันนิษฐานกันว่าประชาชนกลุ่มแรกที่มาอยู่อาศัยบริเวณหาดราไวย์คือ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลซึ่งมาอยู่อาศัยนานกว่า 150 ปี ชาวเลที่อาศัยอยู่กลุ่มแรกคือ ชาวอูรักลาโว้ย และต่อมามีกลุ่มมอแกนอพยพมาอาศัยเพิ่มเติม การศึกษาครั้งนี้จึงให้ความสำคัญที่จะศึกษาวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของชาวอูรักลาโว้ย เพราะเป็นกลุ่มแรกที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้มานาน มีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในชุมชนอย่างดี อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าชาวอูรักลาโว้ยจะอพยพมาอยู่อาศัยพื้นที่แห่งนี้เป็นกลุ่มแรก แต่ชาวอูรักลาโว้ยไม่ได้คิดจับจองที่ดินเป็นของตนเอง จึงทำให้ที่ดินที่พวกเขาอยู่อาศัยตกเป็นของคนอื่นและมีปัญหาเรื่องที่ดินตามมาจนถึงปัจจุบัน จากการเก็บข้อมูลเชิงลึกสามารถแบ่งประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้านได้เป็น 3 ยุค ดังนี้

4.3.3.1 ยุคของการเดินทาง (พ.ศ.2383-พ.ศ.2502)

ยุคก่อนที่จะมีการตั้งถิ่นฐานที่หาดราไวย์เป็นการถาวร ก่อนปี พ.ศ.2383 ชาวอูรักลาโว้ยได้อพยพเข้ามาอยู่อาศัยบริเวณชายหาด และเกาะบริวารของจังหวัดภูเก็ต และได้เลือกพื้นที่บริเวณหาดราไวย์เป็นที่ตั้งถิ่นฐาน ในช่วงแรกเป็นการตั้งถิ่นฐานแบบไม่ถาวร เพราะสมัยนั้นยังมีการเดินทางเร่ร่อนไปตามสถานที่ต่าง ๆ ได้อย่างอิสระ ชาวอูรักลาโว้ยตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยได้ไม่นานในพื้นที่หาดราไวย์เกิดโรคอหิวาต์ระบาดมีผู้คนล้มตายจำนวนมาก จึงอพยพครอบครัวไปตั้งถิ่นฐานยังเกาะเฮห่างจากหาดราไวย์ประมาณ 5 กิโลเมตร และเกาะบอนห่างจากหาดราไวย์ประมาณ 2 กิโลเมตร แต่ยังมีชาวบ้านจำนวนหนึ่งที่ยังคงอยู่อาศัยบริเวณหาดราไวย์ ในเวลาต่อมาประมาณปี พ.ศ.2383 ชาวอูรักลาโว้ยที่อพยพครอบครัวไปตั้งถิ่นฐานที่เกาะเฮและเกาะบอน จำนวนหนึ่งได้กลับมาอยู่อาศัยที่หาดราไวย์อีกครั้ง และได้ตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรเพราะพื้นที่หาดราไวย์ตั้งอยู่ในทำเล

ที่เหมาะกับการทำมาหากินทางทะเล อีกทั้งการคมนาคมทางบกมีความสะดวกสบายสามารถเดินทางไปซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวันกับคนท้องถิ่นได้

ชาวบ้านรวมกลุ่มกันสร้างบ้านเรือนอยู่ติดทะเล เพราะความเคยชินและสามารถเข้าถึงทรัพยากรในทะเลได้สะดวก ในขณะเดียวกันช่วงเวลานั้นคนไทยท้องถิ่นได้เข้ามาสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยบริเวณใกล้เคียงกัน คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านเล่าให้ฟังถึงภาพหาดราไวย์ในอดีตเมื่อครั้งที่พวกเขายังเป็นเด็กว่า สมัยก่อนบริเวณหาดราไวย์มีแต่ต้นไม้ใหญ่หลายคนโอบ เช่น ต้นตะเคียน ต้นเมา มีสัตว์ป่าหลายชนิด เช่น เสือ หมูป่า กระจง กระรอก เป็นต้น การสร้างบ้านเรือนเป็นการสร้างแบบง่าย ใช้วัสดุธรรมชาติที่หาได้จากป่า เช่น ไม้สำหรับสร้างโครงบ้าน เชือกย่านางและหวายสำหรับผูก บ้านสมัยก่อนไม่มีการตอกตะปู ฝาบ้านทำจากทางมะพร้าวโดยชาวบ้านสามารถหาทางมะพร้าวได้จากเกาะแก้ว แล้วนำทางมะพร้าวมาแช่น้ำเค็มไว้เพื่อให้ทางมะพร้าวอ่อน หลังจากนั้นจึงจะนำมาเย็บจาก เมื่อเย็บเสร็จนำไปตากไว้แล้วจึงนำมามุงหลังคา สำหรับพื้นบ้านทำมาจากไม้ไผ่หรือไม้กระดาน บ้านบางหลังนำเอาไม้ไผ่มาสานเป็นฝาบ้าน ส่วนที่นอนสานด้วยไม้ไผ่เช่นกัน บ้านสมัยก่อนเป็นบ้านมีใต้ถุนทำให้อากาศถ่ายเทได้ดี

พ.ศ.2482-2488 ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 วิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ยมีความเป็นอยู่อย่างยากลำบาก ต้องหลบซ่อนตัวอยู่ในป่าเพราะออกทะเลไปทำมาหากินไม่ได้ด้วยกลัวจะถูกลูกระเบิด ทำให้ไม่มีอาหารประทังชีวิตจึงต้องขุดหัวมัน หัวกลอย รับประทานประทังชีวิตแทนข้าว ต่อมาในช่วงปี พ.ศ.2484-2485 กลุ่มชาวมอแกนประมาณ 10 ครอบครัว อพยพมาจากเกาะย่านเชือก เกาะสอง เกาะเหลา เกาะสินไห หมู่เกาะใกล้ประเทศพม่า และหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา โดยใช้เรือง่ามในการเดินทางเพื่อมาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยที่หาดราไวย์ (Krongkaew Soo-ampon, 2007: 40-71) ชาวอูรักลาโว้ยและชาวมอแกนอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยมีการแบ่งพื้นที่ของหมู่บ้านออกเป็น 3 ส่วน คือ บ้านตกเป็นที่อยู่อาศัยของชาวมอแกน ส่วนบ้านกลางและบ้านบนเป็นที่อยู่อาศัยของชาวอูรักลาโว้ย ต่อมามีการแต่งงานกันข้ามกลุ่มระหว่างชาวอูรักลาโว้ยกับชาวมอแกนและมีการแลกเปลี่ยนซึมซับวัฒนธรรมร่วมกัน

นายปลาและนายหมึก (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (กุมภาพันธ์ 2551) กล่าวว่า “ช่วงที่ผมเป็นเด็กอายุ 6-7 ขวบ พื้นที่บริเวณหัวแหลมราไวย์และเกาะบอน เกาะเส เป็นที่ปลูกข้าวไร่ของชาวอูรักลาโว้ย โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนที่ทำงานในทะเลไม่สะดวกเพราะคลื่นลมแรง และเมื่อปี พ.ศ.2502 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จพระราชดำเนินมาเยี่ยมเยือนราษฎรในจังหวัดภูเก็ตและทรงเสด็จพระราชดำเนินมาที่บริเวณหาดราไวย์ ผู้อาวุโสในหมู่บ้านหลายคนยังคงจำเหตุการณ์ครั้งนั้นได้ดี เพราะได้มีโอกาสเข้าเฝ้ารับเสด็จ และได้ถวายหอยมุกโข่งและกัลปังหา แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”

4.3.3.2 ยุคเอกสารสิทธิ์ที่ดิน (พ.ศ.2523-2539)

เมื่อประมาณปี พ.ศ.2523 ชาวอูรักลาโว้ยและชาวมอแกนส่วนหนึ่งได้บัตรประจำตัวประชาชน เป็นหลักฐานบอกให้รู้ว่าพวกเขาเป็นคนไทยมีสิทธิทุกอย่างเหมือนคนไทยทั่วไป และในปีพ.ศ.2526 ที่ดินที่ชาวบ้านอยู่อาศัยมานานร้อยกว่าปีได้ถูกครอบครองโดยคนไทยท้องถิ่นคือ นายเจริญ มุขดี ผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น นายราบ มุขดี และนายว่าน อารีย์รอบ อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

นายสีกุนและนายวีวาย (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (ตุลาคม 2550) เล่าว่า “ในสมัยก่อนเมื่อชาวบ้านเห็นพวกใส่ชุดกากีอันหมายถึงเครื่องแบบราชการ ชาวบ้านเกิดความกลัวต้องวิ่งเข้าไปแอบในป่า ผู้ใหญ่บ้านในสมัยนั้นจึงได้รวมตัวกับคนท้องถิ่นไปออกเอกสารสิทธิ์ที่ดิน ทำให้ที่ดินที่ชาวบ้านอยู่อาศัยตกเป็นของผู้ใหญ่บ้านและคนท้องถิ่นอีกสองคน ชาวบ้านเป็นคนซื่อคนท้องถิ่นใช้ให้ถางป่าแล้วปลูกมะพร้าวแลกกับข้าวสารชาวบ้านมักทำตามโดยที่ไม่เคยรู้มาก่อนว่านี่คือการจับจองที่ดิน เพราะชาวบ้านไม่เคยคิดที่จะจับจองทั้งที่พื้นที่บริเวณชายหาดและพื้นที่เกาะล้วนเป็นที่อยู่ของชาวบ้านมาแล้วทั้งสิ้น และชาวบ้านคิดว่าทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้”

ปัญหาที่ดินได้ปะทุขึ้นเมื่อเจ้าของที่ดินอ้างกรรมสิทธิ์อันชอบธรรมในความเป็นเจ้าของที่ดินตามกฎหมาย พยายามที่จะขับไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่ แต่ชาวบ้านยังคงไม่ยอมย้ายออกจากที่ดินที่ชาวบ้านอาศัยอยู่มานานนับร้อยปี เมื่อเป็นดังนี้ชาวบ้านจึงอยู่อย่างยากลำบากในที่ดินของตนเอง แต่มิได้เป็นเจ้าของตามกฎหมาย ทำให้หมู่บ้านขาดการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ล้าหลังกว่าหมู่บ้านอื่นในตำบลราไวย์ เพราะเจ้าของที่ดินห้ามมิให้มีการสร้างบ้านเรือนเพิ่มและขัดขวางทางการในการเข้าไปพัฒนาพื้นที่เพราะอ้างว่าเป็นพื้นที่ส่วนบุคคล และเมื่อปี พ.ศ. 2539 มีการเรียกร้องสิทธิ์ในที่ดินระหว่างชาวบ้านกับเจ้าของที่ดิน โดยมีองค์กรเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนเข้ามาช่วยเรียกร้อง แต่ก็ยังไม่ได้ข้อยุติ (Krongkaew Soo-ampon, 2007: 40-71)

4.3.3.3 ยุคปัจจุบัน (พ.ศ.2544-2550)

ประมาณปีพ.ศ.2544 เป็นต้นมาการท่องเที่ยวของจังหวัดภูเก็ตขยายตัวเพิ่มขึ้น ตามจำนวนนักท่องเที่ยวชาวยุโรปและเอเชีย โดยจังหวัดภูเก็ตได้ประชาสัมพันธ์และจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างบรรยากาศกระตุ้นการท่องเที่ยว ส่งผลให้สถิตินักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในจังหวัดภูเก็ตในช่วงเดือนมกราคม-กันยายน 2549 เพิ่มขึ้นร้อยละ 82.81 เมื่อเทียบกับปี 2548 ส่วนรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นร้อยละ 165.94 หากคิดเป็นจำนวนเงินที่ได้จากการท่องเที่ยวช่วงมกราคม-กันยายน 2549 ประมาณ 45,890.57 ล้านบาท จำนวนนักท่องเที่ยวโดยรวมขยายตัว

(ช่วงฤดูการท่องเที่ยว) อัตราการเข้าพักตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2549 จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2550 เฉลี่ยอยู่ที่ประมาณร้อยละ 80-90 โดยกลุ่มนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาจากประเทศสวีเดน ประเทศเกาหลี ประเทศออสเตรเลีย ประเทศฟินแลนด์ และประเทศเยอรมัน (www.pcoc.moc.go.th สืบค้นเมื่อ 6 สิงหาคม 2551) จึงทำให้พื้นที่บริเวณชายหาดมีธุรกิจโรงแรม รีสอร์ท สปา และร้านอาหารเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

ตำบลราไวย์มีสถานที่ท่องเที่ยวหลายแห่งที่มีชื่อเสียงสำหรับดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งพื้นที่ชายหาดและพื้นที่เกาะ ส่งผลให้ตำบลราไวย์มีธุรกิจโรงแรม รีสอร์ท สปา ร้านอาหารเพิ่มขึ้นจำนวนมาก ตั้งแต่ริมชายหาดจนไปถึงเกาะทั้งหลาย พื้นที่ของหมู่บ้านทางทิศตะวันออกจึงถูกสร้างเป็นรีสอร์ทและสปาขนาดใหญ่ เจ้าของที่ดินพยายามปิดกั้นไม่ให้ชาวบ้านใช้หรือสัญจรผ่านพื้นที่ดังกล่าว แต่พื้นที่ด้านในสุดของแหลมราไวย์ซึ่งใกล้กับรีสอร์ทและสปาดังกล่าวเป็นที่ตั้งของศาลพิธีประจำหมู่บ้าน และเป็นพื้นที่ถักไซเครื่องมือจับปลาของคนในหมู่บ้าน มานานชาวบ้านจึงไม่ยินยอมให้ปิดทางสัญจรเกิดการประท้วงขึ้น เจ้าของรีสอร์ทและสปาจึงต้องเปิดทางให้ชาวบ้านใช้สัญจรได้ต่อไป

ต่อมาเมื่อปีพ.ศ.2547 พื้นที่บริเวณ 6 จังหวัดทางภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามันประสบเหตุธรณีพิบัติภัยสึนามิ ทำให้เกิดความเสียหายและการสูญเสียอย่างยิ่งใหญ่ที่ทุกคนต้องจดจำ จังหวัดภูเก็ตมีผู้เสียชีวิต 281 ราย บาดเจ็บ 1,282 ราย สูญหาย 2,181 ราย (www.manager.co.th สืบค้นเมื่อ 29 กันยายน 2551) นอกจากนี้ยังมีทรัพย์สินเสียหายอีกจำนวนมาก พื้นที่หาดราไวย์และบริเวณหมู่บ้านไม่มีใครเสียชีวิต มีแค่เพียงทรัพย์สิน บ้านเรือน เรือ และอุปกรณ์ทำมาหากินเสียหาย เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้สังคมได้รับรู้ถึงการมีอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลทั้ง 3 กลุ่ม จึงมีหลายภาคส่วนทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนยื่นมือมาให้ความช่วยเหลือ ให้เงินเป็นค่าซ่อมแซมเรือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เสียหาย เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้ชาวอูรักลาโว้ยได้มีบทบาทในการร่วมแสดงความคิดในเวทีสาธารณะ ทำให้ชาวบ้านกล้าที่จะติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐมากขึ้น

ปัจจุบัน (พ.ศ. 2550) หมู่บ้านในเนื้อที่ประมาณ 19 ไร่ มีทั้งชาวอูรักลาโว้ย มอแกน และคนไทยเข้ามาตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างแออัดคับแคบ โดยมีชาวอูรักลาโว้ยเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด หมู่บ้านมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 239 ครัวเรือน ชุมชนขยายตัวออกไปด้านในอย่างไม่เป็นระเบียบ มีทางเดินแคบ ๆ สำหรับคนเดินและเชื่อมระหว่างบ้าน บ้านเรือนส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไปมากจากที่ใช้วัสดุธรรมชาติมาใช้สังกะสีในการปลูกสร้าง บางบ้านใช้กระเบื้องมุงหลังคา ฝาบ้านกั้นด้วยสังกะสีหรือฉาบปูน มีบ้านเพียงไม่ถึง 20 หลังที่ใช้ฝาไม้ไผ่ ปัจจุบันบ้านส่วนใหญ่เป็นบ้านชั้นเดียว และมีคนไทยที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานปะปนกับชาวเล ซึ่งส่วนใหญ่จะเปิดร้านค้าขายของชำ ปล่อยเงินกู้ เปิดร้านขายของที่ระลึก เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และโรงบรรจุปลาสดส่งขาย

มาเลเซีย สิงค์โปร์ โดยมีชาวอูรักลาโว้ยเป็นลูกจ้าง สภาพพื้นที่ยังคงเป็นพื้นที่ที่ขาดการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ถนนหนทางในหมู่บ้านเป็นหลุมเป็นบ่อ ช่วงฤดูฝนในหมู่บ้านน้ำท่วมขัง เพราะไม่มีพื้นที่ระบายน้ำเนื่องจากความหนาแน่นของครัวเรือน นอกจากนี้ยังมีครัวเรือนประมาณร้อยละ 70 ที่ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกด้านห้องน้ำห้องส้วมจึงต้องอาศัยพื้นที่บริเวณหาดเป็นห้องขับถ่าย ปัจจุบันนี้มีห้องน้ำสาธารณะประมาณ 5 ห้อง ซึ่งไม่เพียงพอกับจำนวนประชากร

นอกจากความไม่สะดวกเรื่องสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานแล้ว ขวัญและกำลังใจของชาวบ้านยังค่อนข้างตกต่ำเพราะยังไม่มีความแน่นอนเรื่องที่อยู่อาศัย เนื่องจากปัญหาเรื่องที่ดินยังไม่สิ้นสุด เจ้าของที่ดินใหม่พยายามขับไล่ให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่ อีกทั้งพื้นที่บริเวณศาลพิธีกรรมของชาวบ้านถูกเจ้าของรีสอร์ทและสปาขอคืน เพราะจะนำที่ดินส่วนดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ไว้สำหรับเป็นที่พักผ่อนของนักท่องเที่ยว โดยจะให้ที่ดินส่วนที่ติดกับกำแพงไว้ให้ชาวบ้านถักไซ และย้ายศาลพิธีกรรมของหมู่บ้านมาไว้บริเวณที่ดินดังกล่าวแต่ชาวบ้านยังไม่ยินยอม

นายสีกุน (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (กุมภาพันธ์ 2551) กล่าวว่า “บริเวณนั้นเป็นที่ตั้งศาลพิธีของหมู่บ้านมานานมากตั้งแต่รุ่นแรก ๆ ที่มาอยู่ที่หาดราไวย์ จะให้เคลื่อนย้ายไปอยู่ที่อื่นไม่ได้หากเกิดการเคลื่อนย้ายอาจจะเกิดเหตุร้ายขึ้นในหมู่บ้านได้” นายสีกุน (นามสมมุติ) ได้ย้ำอีกว่า “ผมมีความผูกพันกับที่นี่ ขนาดลูกชายของผมไปมีครอบครัวอยู่ที่จังหวัดตรัง ลูกชายชวนผมไปอยู่ด้วย แต่บ้านของลูกชายอยู่ในป่ายางไม่ได้ติดทะเล ผมจึงไม่อยากไปอยู่ เพราะไม่ได้เห็นทะเล ไม่ได้ยินเสียงคลื่นแล้วคิดถึงบ้าน” ปัจจุบันพื้นที่เกาะที่ชาวบ้านเคยไปเที่ยวพักผ่อนกลับกลายเป็นพื้นที่ส่วนบุคคลห้ามเข้า โดยเฉพาะเกาะที่มีรีสอร์ทเพราะผู้ประกอบการท่องเที่ยวกลัวว่าชาวบ้านจะไปรบกวนการพักผ่อนของนักท่องเที่ยว

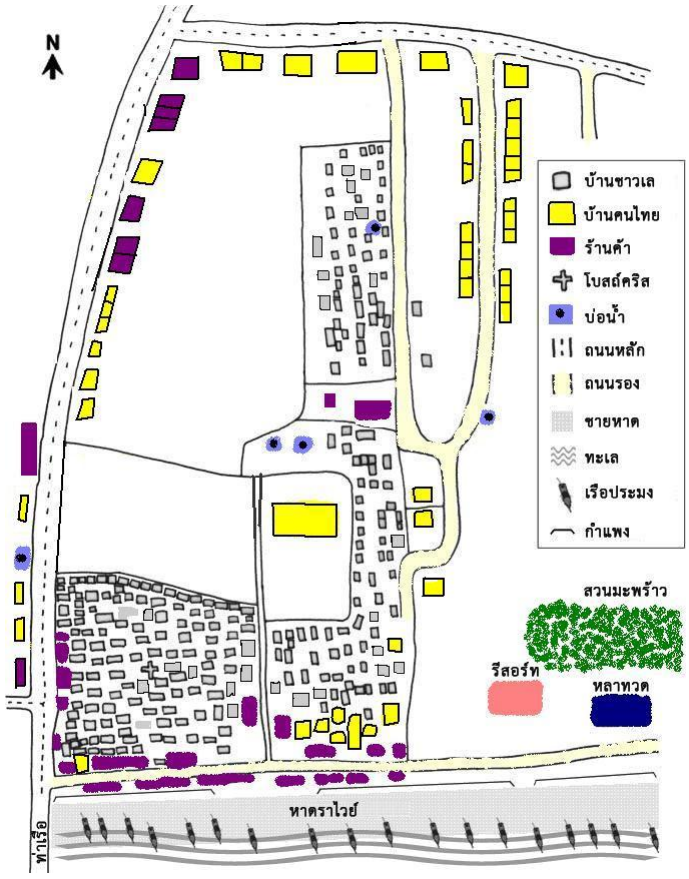

รูปภาพ 4-3 แผนผังภาพจำลองหมู่บ้านชาวเลบ้านราไวย์ (ปรับปรุงเพิ่มเติมจาก กรองแก้ว สูอัมพันธ์, 2007: 49)

4.3.4 วิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์

4.3.4.1 ช่วงปีพ.ศ. 2481-2501

ในช่วงนั้นชาวอูรักลาโว้ยใช้ชีวิตส่วนใหญ่กับการเป็นพรานผู้เก็บหาและล่าสัตว์ทะเล โดยใช้เครื่องมือประมงที่ได้คิดค้นดัดแปลงจากวัสดุธรรมชาติที่หาได้ในพื้นที่ เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับการใช้งานในแต่ละประเภท ชาวอูรักลาโว้ยใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการเก็บหาทรัพยากรทางทะเลที่ชาวบ้านใช้ในการดำรงชีวิต เพื่อให้มีอาหาร มีรายได้ และสั่งสมประสบการณ์ในการอยู่ร่วมกับท้องทะเลมาตั้งแต่วัยเด็กจนตลอดชีวิต ทำให้ชาวอูรักลาโว้ยรับรู้และเข้าใจระบบนิเวศทางทะเลเป็นอย่างดี เป็นบ่อเกิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องต่าง ๆ มากมาย อีกทั้งได้ปลูกฝังและถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวให้กับลูกหลานผ่านการเรียนรู้ในธรรมชาติตลอดมา โดยเด็กผู้ชายมีความใกล้ชิดกับพ่อและญาติที่เป็นผู้ชาย เพราะได้มีโอกาสติดตามพ่อ ญาติ หรือเพื่อน

บ้านออกทะเลตั้งแต่วัยเด็ก ช่วงเวลานั้นเองจึงเป็นช่วงเวลาของการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศทางทะเลจากพ่อสู่ลูก เพื่อให้ลูกได้สืบทอดความรู้ดังกล่าวสำหรับใช้ในการทำมาหากิน สำหรับเด็กผู้หญิงมีความใกล้ชิดกับแม่และญาติผู้หญิง หน้าที่ของเด็กผู้หญิงคือการทำงานบ้าน หุงหาอาหารและเลี้ยงน้อง บางครั้งมีโอกาสติดตามแม่และญาติผู้หญิงออกทะเลไปหาหอยและหาอาหารบริเวณเกาะ จึงได้รับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการหาหอย การหาอาหารจากแม่ เพื่อวันข้างหน้าลูกเติบใหญ่จะได้ช่วยแบ่งเบาภาระให้กับครอบครัว

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวอูรักลาโว้ยกับท้องทะเลสะท้อนให้เห็นผ่านความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรทางทะเลอย่างเดียวในการดำรงชีวิตคงไม่เพียงพอ เพราะในช่วงฤดูมรสุมพวกเขาไม่สามารถจะออกทะเลได้ และอาหารหลักของชาวอูรักลาโว้ยคือข้าว ดังนั้น ในอดีตช่วงฤดูมรสุมพื้นที่บริเวณหัวแหลมราไวย์ เกาะบอน เกาะเฮ จึงเป็นพื้นที่ปลูกข้าวไร่ของชาวอูรักลาโว้ย

วิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ยในช่วงพ.ศ.2481-2501 มีชีวิตอยู่อย่างยากลำบาก มีรายได้จากการนำทรัพยากรที่หาได้จากทะเลไปขายเพื่อนำเงินมาซื้อของใช้ที่จำเป็น และในช่วงฤดูมรสุมที่ไม่สามารถออกทะเลชาวบ้านจึงไม่มีรายได้ พื้นที่ปลูกข้าวไร่ที่มีอยู่เล็กน้อยมีผลผลิตไม่พอที่จะเลี้ยงหลายครอบครัวได้ ด้วยเหตุจำเป็นเพื่อให้ครอบครัวอยู่รอด หัวหน้าครอบครัวจึงต้องไปรับจ้างทำงานทั่วไปขึ้นอยู่กับคนท้องถิ่นว่าจ้าง เช่น ขึ้นมะพร้าว ดำนา นวดข้าว ถางป่า เป็นต้น เพื่อนำเงินมาซื้อข้าวสาร พริก เกลือ กะปิ ของใช้จำเป็นในครัวเรือน บางครั้งค่าตอบแทนที่ได้คือข้าวเปลือก ซึ่งชาวบ้านต้องนำมาตำเพื่อให้ได้ข้าวสาร คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านหลายท่านเล่าให้ฟังถึงวิถีชีวิตที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่ที่ยากลำบากในอดีตว่า “ชีวิตชาวบ้านอยู่กับทะเลทำงานในทะเลทั้งวันไม่มีวันหยุดยกเว้นช่วงที่มีมรสุมเข้า ในทะเลมีคลื่นลมแรงชาวบ้านจะไม่ออกทะเลเพราะอันตราย ส่วนใหญ่ถักไซ ซ่อมแซมเรืออยู่ที่บ้าน บางคนไปทำงานรับจ้างกับคนท้องถิ่น”

การใช้ชีวิตในรอบปีของชาวอูรักลาโว้ยในอดีตมีความกลมกลืนไปกับฤดูกาล ในช่วงฤดูแล้งประมาณเดือนพฤศจิกายน-เดือนเมษายน วิถีชีวิตส่วนใหญ่ของชาวอูรักลาโว้ยอยู่ในทะเล ออกทะเลไปตกปลา ตกหมึก ดำหอย ดำปลิงทะเล จมไซ ยิงปลา ลากปลา เป็นต้น แต่เมื่อย่างเข้าสู่ฤดูฝนประมาณเดือนพฤษภาคม-เดือนตุลาคม ซึ่งเป็นช่วงมรสุมการทำมาหากินในทะเลมีอุปสรรคเพราะคลื่นลมแรงบางครั้งมีพายุเข้า ชาวอูรักลาโว้ยบางคนจึงต้องไปหางานบนบกทำส่วนใหญ่จะเป็นงานรับจ้างทั่วไปที่จะต้องใช้แรงงาน บางคนปลูกข้าวไร่ บางคนซ่อมแซมอุปกรณ์หากิน เช่นตอกหมันเรือ ถักไซ เตรียมพร้อมไว้สำหรับฤดูกาลหน้าที่จะมาเยือน

แผนการทำงานในรอบปีของชาวอูรักลาโว้ย

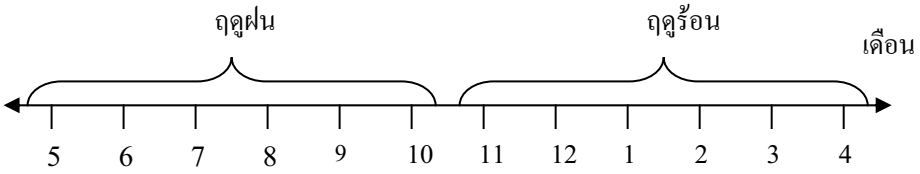

ฤดูฝน
- ถักไซ
- ซ่อมแซมเรือ (ตอกหมันเรือ ทาสีเรือ)
- ตกปลาบริเวณหน้าบ้าน
- รับจ้างทั่วไป
- ปลูกข้าวไร่

ฤดูร้อน
- ตกปลา ตกหมึก
- วางไซ
- ยิงปลา แทงปลา
- ดำหอย ดำกุ้ง
- ลากปลา

นายนกแก้ว นายมังกร นายมุข (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (กุมภาพันธ์-มีนาคม 2551) กล่าวถึงชีวิตในวัยเด็กว่า “พวกเราออกเลตั้งแต่ยังเด็กตามพ่อและญาติ ๆ ไปตกปลาเมื่ออายุประมาณ 12-13 ปี เคยขายปลาได้เงินมากที่สุด 20 บาท ซึ่งถือว่าเป็นเงินจำนวนมากแล้วในสมัยนั้น เพราะว่าในสมัยก่อนข้าวสารราคาถูก มีเงินแค่ 50 บาทสามารถซื้อสินค้าที่ต้องการได้ครบ สมัยก่อนมีรถสองแถวแค่คันเดียวนาน ๆ มาครั้ง ชาวบ้านจึงใช้วิธีเดิน บางครั้งเดินไปจนถึงบ้านกะตะ ป่าตอง กระทู้ บ้านพอน บ้านดอน เพื่อนำทรัพยากรที่หาได้จากทะเลไปแลกข้าวสารกับคนไทยท้องถิ่นที่ทำนา ระหว่างทางเกิดหิวน้ำก็หยุดพักดื่มน้ำที่บ้านคนไทย บางครั้งได้ไปช่วยคนไทยเกี่ยวข้าว นวดข้าว แลกกับข้าวเปลือกแทนเงินค่าจ้างซึ่งจำนวนข้าวเปลือก เราก็ไม่ได้เรียกร้องแล้วแต่จะให้ เมื่อได้ข้าวเปลือกมาต้องเอามานวดมาตำกันเอง ชีวิตของเราลำบากเสื้อผ้าไม่มีจะใส่ปะแล้วปะอีก บางครั้งเอาใบสับปะรดมาขูดหนามออกเหลือแต่เส้นใยแล้วเอาไปทำกางเกง เมื่อถึงคราวเจ็บป่วยจะรักษากันเองโดยใช้วิธีการแบบพื้นบ้านให้หมอพื้นบ้านหรือผู้ที่มีความรู้ทางด้านนี้ปัดเป่า

4.3.4.2 ช่วงปีพ.ศ. 2502-2511

วิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ยในช่วงนั้นเด็ก ๆ บางคนเริ่มมีโอกาสได้เรียนหนังสือในภาคบังคับ แต่ส่วนใหญ่เรียนจบแค่ประถมศึกษาปีที่ 4 จึงทำให้ชาวอูรักลาโว้ยไม่มีความรู้ที่จะไปประกอบอาชีพอื่นนอกจากการทำงานทางทะเล หลังจากเลิกเรียนหรือในช่วงวันหยุดเด็ก ๆ

มีโอกาสติดตามพ่อแม่ไปทำมาหากินทางทะเล เพื่อที่จะได้มีอาหารมีรายได้จากการนำปลาที่จับได้ไปขาย จะได้มีเงินไปโรงเรียนและซื้อของใช้ที่จำเป็นในครัวเรือน

นายกล้วยแดง (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (กุมภาพันธ์-มีนาคม 2551) กล่าวว่า " เด็กสมัยก่อนมีชีวิตที่ลำบากต้องต่อสู้ชีวิต ได้เงินไปโรงเรียนเพียง 50 สตางค์ พอกลับมาจากโรงเรียนต้องออกไปหาปลากับพ่อ เมื่อได้ปลามาก็ทำเป็นพวงเอาไปขายตามบ้านคนไทย ปลาส่วนหนึ่งเก็บไว้จะได้มีกับข้าว เงินที่ได้จากการขายปลาจะไปซื้อข้าวสารและเก็บไว้เป็นเงินไปโรงเรียน"

นางปลิง นางกุ้ง นางปู นางกั้ง (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (มีนาคม-เมษายน 2551) เล่าให้ฟังว่า "วิถีชีวิตของผู้หญิงชาวอูรักลาโว้ยในอดีต วัยเด็กต้องช่วยแม่ทำงานบ้านทุกอย่าง เลี้ยงน้อง เมื่อมีเวลาว่างก็จะตามแม่และญาติผู้หญิงไปหาหอย กุ้ง ปลา ตามหน้าบ้าน ตามหัวแลม ตามข้างเกาะ เวลาน้ำแห้ง บางครั้งไปหาผักมาไว้ทำอาหารเมื่อถึงช่วงที่เม็ดมะม่วงหิมพานต์เป็นลูกจะไปเก็บเอาเมล็ดและลูกของมันมาแกง บางคนก็เอาไปคั่ว เมื่อโตเป็นสาวก็แต่งงานมีครอบครัว ตอนที่แต่งงานใหม่ ๆ จะช่วยสามีหาปลา พอได้ปลามาก็นำมาร้อยเป็นพวงแล้วพาไปขาย พวงละ 10-15 บาท แต่พอมีลูกก็ไม่ได้ออกทะเลเลยเพราะต้องเลี้ยงลูกและหุงหาอาหาร"

4.3.4.3 ช่วงปีพ.ศ. 2540-2551

ปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ยยังคงทำมาหากินทางทะเลอย่างในอดีต และมีวิธีการจับปลาโดยอาศัยอุปกรณ์ทำมาหากินที่ทันสมัยขึ้น เช่น เครื่องลมที่ช่วยให้ชาวบ้านดำน้ำได้นานขึ้น เป็นต้น มีการประกอบอาชีพที่หลากหลายอาชีพส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ชาวบ้านในหมู่บ้านหลายคนโดยเฉพาะเด็กรุ่นใหม่เลือกที่จะทำงานโรงแรม รีสอร์ท ขับเรือท่องเที่ยว และนำนักท่องเที่ยวดำน้ำดูทัศนียภาพใต้น้ำ ลูกจ้างร้านอาหาร และรับจ้างทั่วไป ปัจจุบันชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมาก สังเกตได้จากครัวเรือนส่วนใหญ่มีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม หม้อหุงข้าว เป็นต้น ยุคข้าวสารแลกปลาแบบสมัยก่อนจึงหมดความหมาย เพราะอาหารทะเลมีราคาแพง มีนักท่องเที่ยวและคนท้องถิ่นมาซื้ออาหารทะเลสดที่หมู่บ้านทุกวัน โดยที่ชาวบ้านไม่ต้องเดินทางไปหาผู้ซื้ออย่างเช่นในอดีต

หญิงชาวอูรักลาโว้ยวัยกลางคนกลุ่มหนึ่งกล่าวว่า "วิถีชีวิตของพวกเราต่างจากวิถีชีวิตของเด็กในปัจจุบัน เพราะเด็กสมัยก่อนต้องมีความรับผิดชอบสูงเกี่ยวกับงานบ้าน และเมื่อมีโอกาสจะติดตามพ่อแม่ออกทะเลบ่อยครั้ง แต่เด็กปัจจุบันนี้ไม่มีใครสนใจเลย พ่อแม่ชักชวนไปยังไม่มีใครไป ชอบเที่ยวเตร่ไปวัน ๆ และเด็กผู้หญิงปัจจุบันนี้แต่งตัวเก่ง กับข้าวกับปลาก็ไม่สนใจทำ บางคนติดการพนันอย่างหนัก ไม่สนใจแม้แต่การเลี้ยงดูลูก"

4.3.5 การศึกษา

เด็กในหมู่บ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นส่วนใหญ่มีโอกาสได้เรียนหนังสือ แต่ก็เรียนจบแค่การศึกษาภาคบังคับ เนื่องจากเด็ก ๆ ในหมู่บ้านหลายคนไม่มีความสุขกับการเรียนหนังสือและบางคนขาดเรียนบ่อยครั้ง ทำให้ครูที่โรงเรียนต้องไปตามให้มาเรียนหรือต้องบังคับพ่อแม่ให้ส่งลูกมาเรียนอย่างสม่ำเสมอ เด็กบางคนไม่ตั้งใจเรียนเบื่อโรงเรียนเพราะถูกบังคับให้ทำการบ้าน ถูกเพื่อนล้อถึงสิ่งที่คิดว่าเป็นปมด้อย เมื่อผลการเรียนอ่อนโดนคุณครูดุและทำโทษ ดังนั้นจึงมีเด็กกลุ่มหนึ่งที่เล่นอยู่บริเวณชายหาด เดินขอเศษเงินนักท่องเที่ยว บางคนออกจากโรงเรียนและไม่คิดจะหวนกลับไปเรียนหนังสือต่ออีกเลย ปัจจุบันนี้เด็กในหมู่บ้านเรียนระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนวัดสว่างอารมณ์ จำนวน 140 คน (สอบถามจากอาจารย์ฝ่ายธุรการ เมื่อเดือนมีนาคม 2551) เมื่อจบชั้นประถมเด็กบางคนได้เรียนต่อชั้นมัธยมต้นและมัธยมปลายที่โรงเรียนเมืองภูเก็ต จำนวน 8 คน (สอบถามจากรองผู้อำนวยการฝ่ายกลุ่มบริหารกิจการนักศึกษา เมื่อเดือนมีนาคม 2551) และโรงเรียนดาวรุ่งวิทยา จำนวน 14 คน (รวมชั้นประถมศึกษา มัธยมต้นและมัธยมปลาย) (สอบถามจากอาจารย์ฝ่ายธุรการ เมื่อเดือนมีนาคม 2551) เด็ก ๆ ที่มีโอกาสเรียนหนังสือที่โรงเรียนดาวรุ่งวิทยาส่วนใหญ่อยู่ในความรับผิดชอบของชาวต่างชาติคนหนึ่งที่ได้แต่งงานกับผู้หญิงชาวอูรักลาโว้ย โดยชาวต่างชาติจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเรียนให้กับเด็กในหมู่บ้านที่ต้องการเรียน รวมถึงมีบริการรถรับส่ง เด็ก ๆ ที่ได้เรียนต่อถึงมัธยมปลายหรือปวช.มีจำนวนน้อยมาก

4.3.6 สภาพเศรษฐกิจ

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกชายอูรักลาโว้ยกลุ่มผู้อาวุโสและกลุ่มวัยกลางคนที่มีอายุประมาณ 40-50 ปี พบว่าในอดีตชาวอูรักลาโว้ยมีรายได้หลักจากการเก็บหาและล่าสัตว์ทะเลในช่วงลมว่าวพัดโดยการออกทะเลร่วมกันประมาณ 8-10 วัน ไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วทะเลอันดามัน เช่น หมู่เกาะสุรินทร์ เกาะพีพี เกาะอาดัง เกาะหลีเป๊ะ เป็นต้น เพื่อไปดำน้ำเก็บหาทรัพยากรนำมาขายพ่อค้าคนจีนในเมืองภูเก็ต ในการออกทะเลร่วมกันแต่ละครั้งได้เงินมาประมาณ 1,200-1,300 บาท บางครั้งได้เงินมากที่สุด 1,500-1,700 บาท ซึ่งถือว่าเป็นเงินที่มากพอสมควรในสมัยก่อนและคุ้มค่ากับความเหน็ดเหนื่อย

ทรัพยากรที่ชาวบ้านเก็บหามีหลากหลายชนิด เช่น หอยนมสาว หอยเบี้ย หอยมุกโข่ง เป็นต้น ชาวบ้านจะไม่หาหอยเพียงแค่ชนิดเดียวและต้องหาหอยหลายชนิดรวมกัน เพราะคิดว่าหากหาหอยเพียงชนิดเดียวไม่นานหอยชนิดนั้นคงหมดไป หากหาหอยหลากหลายชนิดจะมีหอยให้ชาวบ้านได้เก็บหาหมดทุกตัว ทรัพยากรส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านเก็บหามีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4-1 ทรัพยากรที่ชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์เก็บหาในอดีต

ทรัพยากรที่ชาวอูรักลาโว้ยเก็บหา (ในอดีต)	ราคา ทรัพยากร (ในอดีต)
- กุ้งมังกรดอก	ราคาขายตัวละ 7 บาท
- กุ้งมังกรเขียว บางคืนสามารถดำน้ำหาได้ 30-40 กิโลกรัม บางคืนหาได้ 10-15 กิโลกรัม	ราคาขายตัวละ 10-13.50 บาท (ขึ้นอยู่กับขนาด)
- หอยนมสาวฝาเดียว ภายในเวลา 8-10 วัน สามารถดำน้ำหาได้ 3,000-4,000 ตัว ในช่วงน้ำขึ้นหอยนมสาวฝาเดียวมักอยู่บริเวณหัวแหลม	ราคาขายตัวละ 50 สตางค์
- หอยนมสาวเจดีย์ สามารถดำน้ำหาได้ตลอดทั้งวัน โดยเฉพาะช่วงน้ำขึ้นจะมองเห็นได้ง่าย ช่วงน้ำลดหอยชอบเข้าไปอยู่บริเวณซอกหิน	ราคาขายกิโลกรัมละ 40-60 บาท ขึ้นอยู่กับสภาพความสวยงามของหอย
- หอยมุกโข่ง ภายในเวลา 8-10 วัน สามารถดำน้ำหาหอยมุกโข่งได้ 40-50 กิโลกรัม	ราคาขายกิโลกรัมละ 70-80 บาท หอยมุกโข่งหายากคืนหนึ่งหาได้ 4-5 กิโลกรัม บางคืนหาไม่ได้
- หอยนิ้วนาง ในเวลา 8-10 วัน สามารถดำน้ำหาหอยนิ้วนางได้ 300-400 ตัว	ราคาขายขึ้นอยู่กับขนาด ตัวใหญ่ราคา 25 บาท ตัวเล็กราคา 8 บาท
- หอยเบี้ย ภายใน8-10 วัน สามารถดำน้ำหาได้ถึง 2,000-3,000 ตัว หรือ 5,000-6,000 ตัว	ราคาขายตัวละ 2.50 สตางค์ เวลาขายพ่อค้าจะคิดราคาเหมาไม่ได้คัดขนาด
- หอยเจดีย์ ภายในเวลา 8-10 วัน สามารถดำน้ำหาหอยเจดีย์ได้ถึง 120 กิโลกรัม	ราคาขายตัวละ 5-7 บาท
- หอยเชลล์ ภายในเวลา 8-10 วัน สามารถดำน้ำหาหอยเชลล์ได้ 3,000-4,000 ตัว	ราคาขายตัวละ 20-25 บาท คัดตามขนาด
- หอยหน้ายักษ์ มีจำนวนมากแต่ชาวบ้านหามาแค่ 200 ตัว	ราคาขายตัวละ 20-30 บาท
- ปลาหมึกกระดอง ภายในช่วง 8-10 วัน สามารถหาหมึกกระดองได้ประมาณ 150 กิโลกรัม	ราคาขายกิโลกรัมละ 20-25 บาท
- ปลิงทะเลตากแห้ง ภายในเวลา 8-10 วันได้ปลิงทะเลกลับมา 120-130 กิโลกรัม	ราคาขายกิโลกรัมละ 80 บาท

ในการดำน้ำแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับลักษณะของคลื่น ลม ในขณะนั้นด้วย หากคลื่นเป็นเดิ่งการทำงานในทะเลลำบากทำให้หาหอยและทรัพยากรอย่างอื่นได้น้อย เมื่อได้ทรัพยากรพอเท่าที่ต้องการจึงเดินทางกลับเพื่อนำทรัพยากรมาขายและนำเงินที่ได้มาแบ่งปันให้กับทุกคนในเรือ

และในช่วงเวลาเดียวกันนั้นมีชาวอูรักลาโว้ยบางคนในหมู่บ้านไปเป็นลูกจ้างนายทุนทำงานระเบิดปลาบริเวณหมู่เกาะสินไห เกาะเหลา เกาะสอง จังหวัดระนองและเขตประเทศ

พม่า ทุกครั้งที่ทำการระเบิดปลาจะต้องได้ปลาประมาณ 20-30 ตัน โดยนายทุนให้ค่าจ้างคิดเป็นเข่ง เข่งละ 100 บาท (เข่งหวายขนาดใหญ่) เวลา 2 เดือนถึงจะกลับมาเยี่ยมบ้านและมีเงินกลับมาประมาณ 4,000-5,000 บาท

ปัจจุบันรายได้ในครัวเรือนสำหรับชาวอูรักลาโว้ยที่ประกอบอาชีพประมง มีประมาณ 15,000 บาทต่อเดือน เป็นรายได้ที่ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับทรัพยากรทางทะเลที่หาได้ บางเดือนอาจได้น้อยหรือมาก ชาวอูรักลาโว้ยที่ประกอบอาชีพประมงจะได้เงินจากการขายทรัพยากรทางทะเลที่หามาได้ บางคนมีเงินเก็บบางคนมีหนี้สินทั้งที่ทำงานได้เงินอยู่ทุกวัน เหตุที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากชาวบ้านไม่รู้จักการเก็บออมเงินได้มาแล้วใช้ไปไม่เหลือเก็บ บางครอบครัวใช้จ่ายเกินรายได้ที่หาได้ทำให้เกิดภาระหนี้สิน

สำหรับชาวอูรักลาโว้ยที่เปลี่ยนอาชีพจากอาชีพประมงที่ได้เงินมาทุกวัน เปลี่ยนผันตัวเองมาทำงานเงินเดือนงานที่เกี่ยวกับธุรกิจท่องเที่ยว เช่น พนักงานโรงแรม และพนักงานดูแลนักท่องเที่ยวดำน้ำดูทัศนียภาพใต้น้ำหรือ “ซีวอล์คเกอร์” และ “ไดร์วิ่ง” ได้เงินตอนกลางเดือนหรือสิ้นเดือน ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวมีรายได้ต่อเดือนประมาณ 15,000-20,000 บาท เมื่อหมดฤดูกาลท่องเที่ยวมีรายได้ประจำประมาณ 8,000-10,000 บาทต่อเดือน สำหรับชาวบ้านที่เป็นลูกจ้างของเทศบาลราไวย์มีรายได้ประจำเดือนละ 6,080 บาท การที่ได้รับเงินเดือนตอนสิ้นเดือนทำให้ชาวบ้านกลุ่มนี้บางคนมีเงินเก็บ สามารถผ่อนรถจักรยานยนต์ได้จนหมด แต่บางคนยังคงมีหนี้สินเพราะไม่รู้จักการเก็บออมเงิน

รายจ่ายหลักในครัวเรือนของชาวบ้านกลุ่มที่ประกอบอาชีพประมงและกลุ่มที่เปลี่ยนอาชีพแล้วยังคงเหมือนกัน ประกอบด้วย ค่าเครื่องอุปโภคบริโภคในครัวเรือน เช่น ข้าวสาร กะปิ พริกแห้ง พริกสด หัวหอม กระเทียม ผงซักฟอก สบู่ ยาสระผม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีค่าไฟฟ้า ค่าน้ำใช้ ค่าน้ำดื่ม ค่าขนมลูก ค่าโทรศัพท์บ้าน (สำหรับครัวเรือนที่มีโทรศัพท์บ้าน) ค่าโทรศัพท์มือถือ (สำหรับครัวเรือนที่ใช้โทรศัพท์มือถือ) และที่เพิ่มขึ้นมาสำหรับชาวบ้านกลุ่มที่เปลี่ยนอาชีพคือ รายจ่ายค่าอาหารทะเล เนื่องจากหัวหน้าครอบครัวไม่ได้ออกทะเลหาปลาหรือหาอาหารจากทะเลเอง แม่บ้านจึงต้องซื้ออาหารทะเลจากเพื่อนบ้าน ซึ่งต่างจากครัวเรือนที่ยังคงประกอบอาชีพประมง เนื่องจากสามารถช่วยลดรายจ่ายค่าอาหารไปได้เพราะหัวหน้าครอบครัวสามารถหาปลาหรือทรัพยากรอื่น ๆ จากทะเลมาประกอบอาหารได้

นายมุกโข่ง (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (มีนาคม 2551) ชาวอูรักลาโว้ยที่ยังคงประกอบอาชีพประมงกล่าวถึงรายจ่ายในครัวเรือนว่า “ปัจจุบันมีรายจ่ายเพิ่มมากขึ้นนอกจากจะซื้อข้าวสารและของใช้ในครัวเรือนแล้วยังคงมีค่าใช้จ่ายจากค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ต่างจากสมัยก่อนที่ชาวบ้านใช้น้ำจากบ่อน้ำธรรมชาติ แต่ปัจจุบันมีครัวเรือนเพิ่มมากขึ้นทำให้น้ำในบ่อน้ำสกปรกไม่สามารถดื่มกิน

และอาบได้ ชาวบ้านจึงต้องซื้อทั้งน้ำดื่มและน้ำใช้ อีกทั้งสมัยก่อนชาวบ้านไม่ได้ใช้ไฟฟ้า คนสมัยก่อนใช้เทียนไขและใช้ตะเกียง เวลาหุงข้าวใช้ไม้ฟืนไม่มีเตาแก๊ส เมื่อมีไฟฟ้าเข้ามาในหมู่บ้านสิ่งอำนวยความสะดวกจึงตามมา เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น เครื่องเล่น DVD หม้อหุงข้าว พัดลม โทรศัพท์ รายได้ที่หามาได้จึงไม่เพียงพอกับรายจ่าย”

4.3.7 โครงสร้างความสัมพันธ์ในสังคม

ลักษณะโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มชาติพันธ์ชาวเลที่หาดราไวย์ โดยทั่วไปเป็นคนรักสงบไม่ชอบมีปัญหากับใครและชอบสนุกสนาน เมื่อมีงานประเพณี พิธีกรรม หรือมีการละเล่นสนุกสนานชาวบ้านจะมารวมกลุ่มทำกิจกรรมด้วยกัน โดยทั่วไปชาวบ้านในหมู่บ้านมีการทะเลาะเบาะแว้งกันน้อยมาก และให้ความเคารพต่อผู้อาวุโสในหมู่บ้าน

4.3.7.1 ระดับชุมชน

ในหมู่บ้านชาวอูรักลาโว้ยมีระบบอาวุโสที่ทำหน้าที่คอยควบคุมการอยู่ร่วมกัน คือผู้น้อยต้องเคารพนับถือผู้อาวุโสกว่าโดยเฉพาะ “โต๊ะหมอ” เป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้านทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมและเป็นผู้นำชุมชนในด้านความเชื่อ (เลิศชาย, 2546: 236) ผู้ที่เป็นโต๊ะหมอได้จะต้องผ่านการเรียนวิชาความรู้เชิงศักดิ์สิทธิ์ และได้รับเลือกจากครูผู้สอนวิชาซึ่งเป็นโต๊ะหมอในขณะนั้นโดยที่ชาวบ้านในหมู่บ้านให้ความเห็นชอบ สำหรับการเป็นผู้สืบทอดการเป็นโต๊ะหมอคนต่อไป บุคคลที่เป็นโต๊ะหมอต้องประพฤติปฏิบัติตัวอยู่ในศีลธรรมอย่างเคร่งครัด มีจิตสาธารณะ เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับนับถือจากคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ในหมู่บ้านชาวเลที่หาดราไวย์มีโต๊ะหมอ 2 คน เป็นผู้กำหนดและประกอบพิธีกรรมสำคัญของหมู่บ้าน เช่น พิธีอาบน้ำมนต์ พิธีกินข้าวล่าง พิธีบูชาโต๊ะเล เป็นต้น และนอกจากนี้โต๊ะหมอยังเป็นผู้คุมกฎจารีตประเพณีของหมู่บ้าน เช่น หากมีข้อพิพาทระหว่างชาวบ้านในหมู่บ้านโต๊ะหมอจะเป็นบุคคลหลักในการตัดสินไกล่เกลี่ยทำให้เรื่องยุติลงด้วยดี โดยมีผู้อาวุโสของชุมชนร่วมตัดสินด้วยและไม่ต้องพึ่งพาเจ้าหน้าที่บ้านเมือง อันแสดงให้เห็นถึงบทบาทของโต๊ะหมอและผู้อาวุโสที่ทุกคนให้การยอมรับเสมอมา เมื่อมีชาวบ้านเจ็บป่วยโต๊ะหมอจะทำหน้าที่รักษาด้วยวิธีการแบบพื้นบ้าน ผู้ป่วยบางคนอาจมีการบนบานไว้ขณะป่วย เมื่อหายจากอาการป่วยจะให้โต๊ะหมอทำพิธีแก้บนให้ นอกจากนี้โต๊ะหมอและผู้อาวุโส มีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับระบบนิเวศทางทะเลเป็นอย่างดี ช่วยไขข้อข้องใจเกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติที่เกิดขึ้นให้กับลูกหลานได้เข้าใจด้วยดีเสมอมา

4.3.5.2 ระดับเครือญาติและเพื่อนบ้าน

โครงสร้างชุมชนระดับเครือญาติและเพื่อนบ้านในหมู่บ้านถือว่ายังคงเหนียวแน่นพอสมควรเพราะชาวบ้านถือว่าทุกคนเป็นญาติพี่น้อง จึงมีการช่วยเหลือเกื้อกูลในด้านต่าง ๆ เรื่อยมาก่อเกิดเป็นความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เช่น การช่วยกันเย็บจากมุงหลังคา เนื่องจากบ้านเรือนสมัยก่อนหลังคามุงจาก และจะต้องรีบเย็บให้เสร็จเร็ว ๆ เพื่อได้นำมามุงหลังคาบ้าน

นายวีวาย (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (กุมภาพันธ์ 2550) กล่าวว่า “ชาวบ้านสมัยก่อนเขาช่วยเหลือกัน บางครั้งเพื่อนบ้านเย็บจากมุงหลังคาบ้านเราก็ไปช่วยเย็บ เวลาเราเย็บจากมุงหลังคาบ้านบ้างเขาก็มาช่วยเรา เมื่อมีงานแต่งงานเกิดขึ้นเพื่อนบ้านและญาติพี่น้องต่างก็มาช่วยงานกันอย่างสนุกสนานโดยมีการแบ่งหน้าที่กันทำงาน ผู้หญิงมีหน้าที่ช่วยกันทำกับข้าว ทำขนม ผู้ชายมีหน้าที่หาไม้ฟืนมาเป็นเชื้อเพลิง หาปลามาให้ และเมื่อมีงานศพในหมู่บ้าน วันแรกชาวบ้านช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ ถ้วยชาม วันสุดท้ายที่เอาศพไปฝังที่สุสาน ชาวบ้านจะไม่ออกเลและจะไปช่วยงานศพ พอถึงเวลาแห่ศพออกจากบ้าน ผู้ชายก็จะช่วยกันหามโลงศพแห่กันไปที่สุสาน”

นอกจากจะมีการช่วยเหลือกันเวลามีงานแต่ง งานศพ แล้วยังมีการช่วยเหลือเรื่องอาหารการกินและการประกอบอาชีพประมงอีกด้วย ในอดีตภาพการแบ่งปันอาหารให้กันระหว่างเพื่อนบ้าน เกิดขึ้นบ่อยครั้งจนดูเป็นสิ่งปรกติ

นายสมุทร (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (เมษายน 2551) กล่าวว่า “วันไหนชาวบ้านหาปลาได้เยอะก็นำเอามาแบ่งปันให้กับเพื่อนบ้านบางคนที่ไม่ได้ออกทะเลบ้าง เพื่อไว้ให้ทำอาหารไม่ต้องไปซื้อกิน” เช่นเดียวกับ นายสีกุน (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (มีนาคม 2551) กล่าวว่า “พอได้ปลามาตาจะพาไปฝากลูกหลานขาย ที่ในหมู่บ้านจะมีแผงขายปลาอยู่ ชาวประมงทุกคนก็จะไปขายกันที่นั้น บางคนไม่มีแผงเป็นของตนเองก็ต้องฝากเพื่อนบ้านขาย ซึ่งเพื่อนบ้านก็จะไม่คิดเงินค่าฝากปลาขาย บางครั้งปลาเหลือตาก็เอาไปแจกเพื่อนบ้านบ้าง”

ในปัจจุบันการทำประมงเป็นกลุ่มยังคงมีอยู่ในหมู่บ้าน โดยถ้อยที่ถ้อยอาศัยในการออกทะเลร่วมกันสำหรับชาวบ้านที่ไม่มีเรือประมงเป็นของตนเอง นายปลา นายหมึก (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (มีนาคม 2551) กล่าวว่า “ เราออกเรือเป็นกลุ่มมาตั้งแต่สมัยโบราณ เวลาฤดูแล้งจะไปหากินไกลถึงหมู่เกาะสุรินทร์บางครั้งเข้าไปในเขตประเทศพม่า หากไปฝั่งสตูลจะไปแถวเกาะอาดัง และเกาะเล็กในเขตประเทศมาเลเซีย โดยที่พวกเราช่วยกรรเชียง (พาย) เรือไป เรือ 1 ลำ มีคนประมาณ 10 คน ไปกันประมาณ 5 ลำ ในเรือแต่ละลำจะมีคนแก่ที่มีความรู้ในเชิงศักดิ์สิทธิ์อยู่ด้วยและมีความชำนาญด้านการเดินเรือ เป็นผู้มีประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตในทะเล ปัจจุบันยังออกเรือไปหาปลากันเป็นกลุ่ม มีทั้งญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงในหมู่บ้าน พอได้ปลามาจะนำมาขายแล้วนำเงิน

ที่ได้มาแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ค่าเครื่องลมที่ใช้ดำน้ำ ค่าเรือ ค่าเครื่องยนต์ และต้องมีการหักค่าน้ำมันเรือ ส่วนเงินที่เหลือนำมาแบ่งให้กับทุกคนคนละเท่า ๆ กัน”

จากการสังเกต ช่วงเช้าประมาณ 06.00 น. ก่อนที่ชาวบ้านจะออกไปทำงานในทะเล ชาวบ้านมักมานั่งรวมกลุ่มกันที่ร้านขายกาแฟโบราณหรือบริเวณใต้ต้นมะขาม และร่วมพูดคุยกันถึงจุดมุ่งหมายของพื้นที่ทำมาหากิน ชาวบ้านพูดคุยสอบถามกันเสมอเพื่อให้รู้ว่าเพื่อนบ้านออกทะเลไปตกปลา ลากเบ็ด กู้ไซ จมไซ ดำหอย บริเวณไหนและบริเวณดังกล่าวมีปลาชุกชุมหรือไม่ เช่น นายกล้วยแดง (นามสมมุติ) บอกเล่านายมง (นามสมมุติ) ว่า “เมื่อวานไปกู้ไซบริเวณเกาะแก้ว เจอปลาหางแข็งจำนวนมากเล่นน้ำอยู่บริเวณหัวเรือ” เช่นเดียวกับ นายหางแข็ง (นามสมมุติ) ที่ได้บอกเล่าให้เพื่อนฟังโดยไม่หวงพื้นที่ทำมาหากินว่า “ บริเวณเกาะแก้วมีปลาหางแข็งจำนวนมากจริง ๆ เมื่อวานไปลากปลาหางแข็งบริเวณดังกล่าวได้ปลามา 20 กิโลกรัม” นายมง (นามสมมุติ) จึงตัดสินใจที่จะไปลากปลาหางแข็งตามที่เพื่อนบอก “วันนี้ผมจะไปลากปลาหางแข็งแถวเกาะแก้ว แต่ผมจะไม่ไปลากปลาหางแข็งจุดเดียวกับที่เพื่อนหากินอยู่ ถ้าเพื่อนลากปลาแถวหน้าเกาะผมจะไปลากปลาแถวหลังเกาะ” นอกจากพื้นที่ทำกินในทะเลที่ต้องแบ่งปันกัน พื้นที่ทำกินบนบกยังต้องแบ่งปันกันอีกด้วย เช่นพื้นที่ถักไซ นายกล้วยแดง (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (กุมภาพันธ์ 2551) กล่าวว่า “ผมต้องรีบถักไซให้เสร็จ เพราะพื้นที่ที่ผมใช้ถักไซทำไซมีจำกัดลง ทำให้ต้องแบ่งกันใช้ไม่ใช้เพียงคนเดียว ผมต้องแบ่งให้ชาวบ้านคนอื่นมาใช้ด้วย”

อย่างไรก็ตามปัจจุบันโครงสร้างชุมชนระดับเครือญาติและเพื่อนบ้านของหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เมื่อมีอำนาจของเงินเข้ามาทำให้ชาวบ้านมีพฤติกรรมเปลี่ยนไป เนื่องจากมีการขโมยปลาในไซ เมื่อไม่นานมานี้ปลาในไซของชาวบ้านกลุ่มหนึ่งสูญหายโดยคนที่ขโมยเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านซึ่งไม่ได้ทำประมงไซ ชาวบ้านกลุ่มนี้ไปดำน้ำหาหอยหากุ้งและบังเอิญเจอปลาจำนวนมากในไซ เกิดความโลภจึงได้ขโมยปลาในไซและทำลายไซของเพื่อนบ้าน เมื่อเจ้าของไซทราบภายหลังว่าชาวบ้านกลุ่มดังกล่าวคือขโมยเรื่องดังกล่าวจึงเป็นที่รับรู้กันในหมู่บ้าน

4.3.7.3 ระดับครอบครัว

โครงสร้างครอบครัวของชาวอูรักลาโว้ยโดยทั่ว ๆ ไปเป็นครอบครัวใหญ่ ในครอบครัวหนึ่งมีบิดา มารดา บุตร และตายาย หรือปู่ย่า ชาวอูรักลาโว้ยเรียกทวดว่า “ยั้ง” เรียก ปู่และตาว่า “แจ้” เรียกย่าและยายว่า “แยะ” เรียกพ่อว่า “ป๊ะ” เรียกแม่ว่า “มะ” ส่วนใหญ่เมื่อแต่งงานแล้วจะแยกครอบครัวออกไปตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ ๆ กันในบริเวณหมู่บ้านนั่นเอง เนื่องจากขนาดของบ้านที่มีขนาดเล็กไม่สามารถอยู่รวมกันได้หลายคน

ภายในครอบครัวผู้ชายมีหน้าที่ออกไปทำงานเพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยสี่ในการเลี้ยงดูครอบครัว ผู้หญิงมีหน้าที่เป็นแม่บ้านหุงหาอาหาร ทำงานบ้าน และอบรมเลี้ยงดูลูกในช่วงที่ลูกยังเล็ก แต่เมื่อลูกโตขึ้นอายุประมาณ 10 ขวบขึ้นไป โดยเฉพาะลูกผู้ชายเริ่มใกล้ชิดกับพ่อและญาติที่เป็นผู้ชาย ด้วยต้องออกทะเลไปหาปลาด้วยกัน ส่วนเด็กผู้หญิงจะใกล้ชิดกับแม่และญาติผู้หญิง และได้รับการฝึกหัดเกี่ยวกับงานบ้านงานเรือน เพื่อเตรียมตัวทำหน้าที่แม่บ้านแม่เรือนต่อไป นอกจากนี้ผู้หญิงยังถูกสอนให้รู้จักวิธีการหาอาหาร เช่น หาหอย หาปลาหมึกสายเล็ก บริเวณกองหินหน้าบ้านในช่วงน้ำลง การอบรมสั่งสอนลูกส่วนใหญ่จะสอนให้รู้จักการดำรงชีวิต การเรียนรู้เรื่องราวของธรรมชาติ

ปัจจุบันนี้โครงสร้างระดับครอบครัวของชาวอูรักลาโว้ยเปลี่ยนแปลงไป เพราะเด็กผู้ชายไม่ได้ใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับพ่อและออกทะเลไปตกปลาด้วยกัน เช่นเดียวกับเด็กผู้หญิงที่ไม่ได้สนใจงานบ้านเหมือนในอดีต เพราะเด็ก ๆ ในหมู่บ้านต้องไปโรงเรียนเมื่อกลับจากโรงเรียนก็มักจะรวมกลุ่มอยู่กันแค่เฉพาะเด็ก ๆ โดยเฉพาะเด็กที่ย่างเข้าสู่วัยรุ่น ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ แม่ และลูกห่างเหินกันอย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งปัจจุบันชาวอูรักลาโว้ยทั้งผู้ชายและผู้หญิงติดสุราและการพนันหลายคนซึ่งเป็นปัญหาของชุมชนในตอนนี้

4.3.8 ความเชื่อในอดีตและปัจจุบัน

ชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์มีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ และเรื่องวิญญาณในธรรมชาติอย่างเหนียวแน่น ชาวบ้านเชื่อว่าอาการเจ็บป่วยหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติเกิดจากการกระทำของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณบรรพบุรุษที่ชาวบ้านนับถือ ซึ่งต้องให้โต๊ะหมอผู้มีวิชาความรู้ในเชิงศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้แก้ไขรักษา ถึงแม้ว่าการระบุศาสนาบนบัตรประชาชนของชาวอูรักลาโว้ยจะนับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์แต่ในทางปฏิบัติแล้วชาวบ้านไม่ได้ประพฤติตนเหมือนคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ทั่วไป เช่น ผู้ชายจะไม่มีการบวชเรียนอย่างเช่นคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ และเมื่อถึงวันพระชาวอูรักลาโว้ยจะไปวัดเช่นกัน แต่เพียงแค่ไปรับอาหารจากคนไทยพุทธที่นำอาหารมาถวายพระเท่านั้น และมีชาวบ้านบางคนที่นับถือศาสนาคริสต์อย่างเคร่งครัด มีการเข้าโบสถ์ทุกวันอาทิตย์แต่ก็ยังเป็นส่วนน้อย

4.3.8.1 ความเชื่อในธรรมชาติ

ธรรมชาติทุกอย่างในความเข้าใจของชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์ คือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในมิติของความเชื่อ โดยชาวบ้านเชื่อว่าทุกสถานที่ที่ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยดูแลปกปักรักษาที่ชาวบ้านเรียกกันว่าเจ้าที่ หรือ “ดะโต๊ะ” ชื่อของเจ้าที่จะต่างกันขึ้นอยู่กับสถานที่ต่าง ๆ เช่นเจ้าที่บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านคือ (ดะโต๊ะกามั้ย) เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ใหญ่ที่สุด เจ้าที่ที่อยู่บริเวณปลายแหลมเรียกว่า โต๊ะแหลม (ดะโต๊ะตันโหยก) เจ้าที่ที่อยู่บริเวณภูเขาเรียกว่า โต๊ะเขา (ดะโต๊ะบูเก๊ะ) เจ้าที่ที่อยู่บริเวณเกาะเรียกว่า โต๊ะเกาะ (ดะโต๊ะปูเล่า) เจ้าที่ที่อยู่ในทะเลเรียกว่า โต๊ะเล (ดะโต๊ะอะเยมาเสด) เจ้าที่ที่อยู่บริเวณทุงหญ้า เรียกว่า โต๊ะทุ่งหญ้า (ดะโต๊ะปาดั๊ก) เจ้าที่ที่อยู่บริเวณชายหาดเรียกว่า โต๊ะชายหาด (ดะโต๊ะปาไต่) เจ้าที่ที่อยู่บริเวณลำคลองเรียกว่า โต๊ะคลอง (ดะโต๊ะซูไง้) ทุกครั้งเมื่อออกทะเลชาวบ้านต้องกล่าวขออนุญาตในการทำมาหากินจากเจ้าที่ทั้งหลาย เพื่อให้สามารถทำมาหากินได้สะดวกไม่มีอุปสรรคติดขัด โดยชาวบ้านต้องให้ความเคารพเกรงกลัวต่อเจ้าที่ทุกครั้งที่ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีเจ้าที่คอยดูแลอยู่ ทำให้ชาวบ้านอยู่ร่วมกับธรรมชาติแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน และในทุกปีชาวอูรักลาโว้ยจะมีการจัดงานตามประเพณีพิธีกรรม ที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเพื่อขอบคุณสิ่งศักดิ์ที่ช่วยให้ชาวบ้านมีแหล่งอาหาร ช่วยคุ้มครองให้ชาวบ้านปลอดภัย และเพื่อขอขมาในบางสิ่งที่ชาวบ้านได้กระทำล่วงเกินไป เป็นต้น

นายเสียด นายสีกุน นายลูกทัด นายวีวาย นายกล้วยแดง นายมง นายหางแข็ง นายโอ (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (มีนาคม-เมษายน 2551) กล่าวว่า “ทุกครั้งที่ออกทะเลพวกเราจะบอกกล่าวให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์รับรู้ว่าพวกเราไปทำมาหากินสุจริตของที่ไม่ดีให้ไปให้ไกลเหมือนฟ้ากับดิน เวลาจะดำน้ำจะต้องยกมือไหว้ทุกทิศเพื่อบอกให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยคุ้มครอง ให้ทำมาหากินได้สะดวกอย่ามีอะไรติดขัด หากไปตัดไม้หรือหาของป่าที่เกาะจะก็ต้องขออนุญาตเจ้าที่เกาะ และหากเป็นเกาะที่ยังไม่เคยไปมาก่อนให้หยิบทรายขึ้นมาดมเพื่อเป็นการให้เกียรติ ขออนุญาตและเป็นการขอขมาต่อเจ้าที่เจ้าทางที่ดูแลเกาะนั้น ๆ หากไปหาหอยตามแหลมก็ต้องกล่าวขออนุญาตโต๊ะแหลมก่อน หากชาวบ้านกระทำสิ่งใดที่เป็นการล่วงเกิน เช่น เวลาปวดหนักปวดเบาแล้วไม่ขออนุญาตจะทำให้มีอาการไม่สบาย เช่นปวดท้องโดยไม่ทราบสาเหตุได้ และถ้านำอาหารไปกินระหว่างที่กำลังทำงานอยู่ในทะเล จะต้องชวนเจ้าที่กินอาหารด้วย หากกินไม่ชวนกลับมาบ้านแล้วจะไม่สบาย ผู้อาวุโสเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีจริงถ้าพวกเราให้ความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็จะช่วยเหลือเรา บางครั้งขณะที่เราออกทะเลเห็นฝนตั้งเค้าเราก็จะบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือ เช่น หลวงพ่อแช่ม ดะโต๊ะทั้งหลายให้ช่วยปัดเป่าฝนให้ไปทางอื่นเพื่อจะได้กลับมาถึงฝั่งได้อย่างปลอดภัย”

ชาวอูรักลาโว้ยในอดีตยึดถือกันว่า วันเดือนดับคือช่วงแรม 14-1 ค่ำ ชาวอูรักลาโว้ยในสมัยก่อนจะไม่ออกทะเลเพราะถือว่าเป็นวันที่ฤกษ์ไม่เป็นมงคล เป็นวันว่างที่ไม่เหมาะในการเดินทางไปทำมาหากิน และเมื่อเกิดปรากฏการณ์จันทรุปราคาขึ้นคือเมื่อดวงอาทิตย์ โลก และดวงจันทร์ เรียงอยู่ในแนวเดียวกันพอดี หากเกิดขึ้นในช่วงพระจันทร์เต็มดวง เมื่อดวงจันทร์ผ่านเงาของโลกจะเรียกว่า จันทรุปราคา ปรากฏการณ์จันทรุปราคาแม้จะเกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่มีอิทธิพลต่อความคิดและความเชื่อในหลายวัฒนธรรมมาช้านาน รวมทั้งของชาวอูรักลาโว้ยด้วย ลักษณะของจันทรุปราคาขึ้นอยู่กับตำแหน่งของดวงจันทร์ที่เคลื่อนที่ผ่านเงาของโลกในเวลานั้น ๆ เป็นเส้นตรงเดียวกัน เงาของโลกจะบังแสงอาทิตย์ที่จะส่องไปยังดวงจันทร์

นายสีกุน นายมง นายหางเหลือง นายแก้ว นายโอ นายโม (นามสมมุติ) (เมษายน 2551) บอกเล่าเรื่อง ราหูอมจันทร์ หรือปรากฏการณ์จันทรุปราคาว่า “ช่วงที่เกิดราหูอมจันทร์หากเป็นช่วงข้างขึ้นจะเกิดตอน 14-15 ค่ำ และหากเป็นช่วงข้างแรมจะเกิดตอน 3-4 ค่ำ คนเฒ่าคนแก่เคยเล่าว่า หากดวงจันทร์เลื่อนผ่านเงาโลกไปได้หมด เหมือนพระราหูสามารถอมพระจันทร์ได้ ซึ่งก็คือดวงจันทร์สามารถผ่านเงาโลกจากฝั่งซ้ายไปทางขวาได้ แสดงว่าดวงจันทร์อุจจาระ ชาวอูรักลาโว้ยจะทำนายว่าการทำมาหากินลำบากมีอุปสรรคตลอดเวลา อาจจะหาสัตว์ทะเลไม่ได้เหมือนอย่างที่ผ่านมา แต่ถ้าเกิดดวงจันทร์เลื่อนผ่านเงาโลกไปได้ครึ่งเดียวแล้วกลับออกมาเหมือนพระราหูอมพระจันทร์ได้ครึ่งเดียวแล้วคายออกมา ชาวอูรักลาโว้ยทำนายว่าการทำมาหากินง่ายสะดวกไม่มีอุปสรรคใด ๆ เมื่อเกิดราหูอมจันทร์ชาวบ้านจะเอาน้ำใส่ขันแล้วเอาเศษกระจกใส่ลงไปแล้วไปส่องดูเงาที่สะท้อนกลับจะเห็นเหมือนเขี้ยวยักษ์ ชาวบ้านจะช่วยกันโห่ร้องให้พระราหูให้คายพระจันทร์ออกมา”

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องอื่น ๆ เช่น ความเชื่อเรื่องการถักไซ ชาวบ้านเชื่อว่าขณะที่ผู้ชายกำลังถักไซผู้หญิงห้ามมายืนบริเวณหน้างา (ประตูที่ปลาเข้า) หรือเข้าไปในไซ เพราะชาวบ้านเชื่อว่าหากผู้หญิงมายืนที่หน้างาปลาจะไม่เข้าไซ และถ้าผู้หญิงเข้าไปในไซไซลูกนั้นจะได้แค่ปลากระเบนชนิดเดียว

นายลูกทัด นายไม้ไผ่ และนายเสียด (นามสมมุติ) (มีนาคม 2551) กล่าวว่า “บรรพบุรุษของพวกเรามีความรู้ในเชิงศักดิ์สิทธิ์เรื่องต่าง ๆ มากมาย เมื่อออกทะเลหากเจอพายุหมุนผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อนสามารถท่องคาถาให้พายุสลายตัวได้ แต่จะท่องคาถาเฉพาะพายุที่จะเข้ามาใกล้เรือเขาเท่านั้น หากพายุอยู่ในทิศทางอื่นที่เรือชาวบ้านไม่ได้รับผลกระทบก็จะไม่ท่องคาถา เพราะเชื่อว่าจะบาป และชาวบ้านสมัยก่อนยังไม่รู้จักสึนามิแต่ก็มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับเรื่องคลื่นลูกใหญ่ 7 ลูก ผู้เฒ่าผู้แก่ เล่าว่าถ้าเราเห็นคลื่นใหญ่ 7 ลูกให้รีบวิ่งหนีไปให้ไกล เพราะคลื่นดังกล่าวจะพังบ้านเรือน โค่นล้มต้นไม้ได้ เกิดความเสียหายเป็นสิ่งที่น่ากลัวมาก ซึ่งบรรพบุรุษคงหมายถึงสึนามิในปัจจุบันนี้ แต่

ความรู้ความเชื่อเหล่านี้ได้หายไปพร้อมกันผู้เฒ่าผู้แก่ที่เสียชีวิตลงเพราะปัจจุบันไม่มีใครสามารถตัดพายุได้เหมือนในอดีต และสำหรับบางคนให้ผู้หญิงเข้าไปในไซ หรือยืนที่หน้างาได้ เหตุที่ความเชื่อบางอย่างเริ่มเลือนรางไปเพราะชาวอูรักลาโว้ยรุ่นใหม่ให้ความสนใจในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ จากภายนอกมากขึ้น”

4.3.8.2 ความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีและวิญญาณบรรพบุรุษ

ปัจจุบันชาวบ้านในหมู่บ้านยังคงให้ความสำคัญกับการนับถือวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งมีการนับถือสืบต่อกันมาตลอดตั้งแต่ครั้งอดีตกาล ก่อนที่บางส่วนจะนับถือศาสนาอื่น วิญญาณบรรพบุรุษคือ วิญญาณ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย บรรพบุรุษของชาวอูรักลาโว้ย ที่ทำให้มีชาวอูรักลาโว้ยอยู่จนถึงทุกวันนี้ หากมีวันไหนที่ชาวบ้านฝันเห็น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย บรรพบุรุษของพวกเขา แสดงว่าบรรพบุรุษของบุคคลนั้นมาขออาหารกิน บุคคลนั้นจะต้องนำอาหารจัดสำรับตั้งให้บรรพบุรุษและเอ่ยชื่อเรียกให้บรรพบุรุษมากินอาหารที่ได้จัดเตรียมไว้ และในบางครั้งก่อนกินข้าวหัวหน้าครอบครัวหรือคนอื่นในบ้านต้องเรียกให้บรรพบุรุษมากินอาหารร่วมกันกับทุกคนในบ้าน เพราะชาวบ้านเชื่อว่าบรรพบุรุษอยู่ใกล้ ๆ ตลอดเวลา

นอกจากวิญญาณบรรพบุรุษแล้วชาวบ้านยังมีความเชื่อเรื่องภูตผีต่าง ๆ ด้วย โดยชาวบ้านเชื่อว่าในทะเลและเกาะมีผีอยู่โดยเฉพาะผีชิน จะมีลักษณะเป็นดวงไฟดวงใหญ่คล้ายพระจันทร์ เมื่อชาวบ้านเห็นผีชินที่ไหนห้ามทักห้ามพูดเด็ดขาดและห้ามถ่มน้ำลายลงไปในทะเลตอนที่เห็นผีชินในน้ำทะเลด้วย หากชาวบ้านทำอะไรล่วงเกินผีชินผีชินจะลงโทษเกิดอาการไม่สบายจนถึงตายได้ ชาวบ้านที่โดนผีชินลงโทษให้โต๊ะหมอประจำหมู่บ้านรักษาด้วยวิธีการแบบพื้นบ้าน เมื่อมีคนไม่สบายโต๊ะหมอเอาน้ำใส่กะลามะพร้าวแล้วท่องบริกรรมคาถาให้ผู้ป่วยดื่ม ทำให้ผู้ป่วยหายจากอาการไม่สบายได้ ดังนั้นทุกครั้งเมื่อออกทะเลชาวบ้านต้องกล่าวขอช่องทางทำมาหากิน หลังจากกลับมาจากออกทะเลทุกคนต้องล้างเท้าก่อนเข้าบ้านทุกครั้งมิเช่นนั้นภูตผีจะตามเข้าบ้านด้วย บ้านไหนที่มีเด็กอยู่เด็กจะไม่สบาย คนเฒ่าคนแก่เชื่อว่ากัลปังหาจะช่วยป้องกันภูตผีสิ่งชั่วร้ายได้ จึงนิยมนำมาทำกำไลให้เด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายบางคนนิยมนำกัลปังหามาผูกไว้ที่เอว

4.3.9 วัฒนธรรมประเพณี

แม้ว่าวิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ยในอดีตจะมีการอพยพไม่มีที่อยู่อาศัยที่เป็นหลักแหล่งแน่นอน แต่ก็มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของกลุ่ม ถึงแม้ว่าในปัจจุบันวัฒนธรรมของชาวอูรักลาโว้ยจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างเพราะได้รับอิทธิพลจากภายนอกก็ตาม

4.3.9.1 ภาษา

ภาษาของชาวอูรักลาโว้ยเป็นภาษาพูด ไม่มีภาษาเขียนหรือมีการบันทึกเป็นตัวอักษร ลักษณะของภาษาพูดคล้ายกับภาษามาลายู ดังนั้นประวัติความเป็นมา ตำนาน นิทาน เพลงร้อง รวมทั้งความรู้พื้นบ้านในด้านต่าง ๆ ของชาวอูรักลาโว้ยจึงมิได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และใช้การสื่อสารพูดคุยในการสืบทอดองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ เป็นหลัก ในระยะหลัง ๆ เมื่อชาวอูรักลาโว้ยตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรจึงหันมาซึมซับวัฒนธรรมและภาษาไทยท้องถิ่นใต้มากขึ้น วัฒนธรรมดั้งเดิมถูกละเลยและค่อย ๆ สูญหายไป เด็กชาวอูรักลาโว้ยรุ่นใหม่ในหมู่บ้านหันมาใช้ภาษาไทยท้องถิ่นใต้กันแทบทั้งสิ้น แม้แต่การสื่อสารพูดคุยกันภายในครอบครัวมีการใช้ภาษาไทยเป็นหลัก ชาวอูรักลาโว้ยรุ่นหลังได้รับการปลูกฝังในระบบกระบวนการกลายเป็น “ไทยใหม่” ทำให้ภาษาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวอูรักลาโว้ยเจือจางลงทุกที

4.3.9.2 ศิลปะและการบันเทิง

ชาวอูรักลาโว้ยมีการละเล่นพื้นเมืองหลายอย่าง เช่น “โนรากาบง” ซึ่งเป็นการร่ายรำที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาวอินโดนีเซีย การแสดงเป็นการเล่าเรื่องราวต่าง ๆ และมีตัวตลกสวมหน้ากากแสดงสอดแทรกเพื่อให้เกิดความตลกขบขัน การละเล่นอย่างหนึ่งคือ “รองเง็ง” โดยมีนางรำเป็นหญิงสาว ในอดีตบ้านใดมีลูกสาวมักจะฝึกให้ลูกสาวรำรองเง็ง การแสดงมีเครื่องดนตรีประเภทกลองรำมะนา ไวโอลิน หรือซอ ฆ้อง กรับ บทเพลงที่ใช้ในการขับร้องเป็นภาษาอูรักลาโว้ย กล่าวถึงการเกี้ยวพาราสีระหว่างชายหนุ่มและหญิงสาว (สมบูรณ์ อัยรักษ์, 2538: 38-39) การร่ายรำศิลปะการต่อสู้ “ฆายก” ซึ่งเป็นศิลปะการต่อสู้แบบดั้งเดิม มีท่ารำที่เป็นเอกลักษณ์ โดยมีการเล่นดนตรีประกอบก่อนที่จะมีการต่อสู้ เมื่อมีงานประเพณีในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะนำเครื่องดนตรี ได้แก่ กลองรำมะนา ไวโอลิน หรือซอ ฆ้อง กรับไม้ ฉิ่ง มานั่งร้องเพลงเป็นภาษาอูรักลาโว้ย เพื่อบอกกล่าวให้สิ่งศักดิ์ที่ชาวบ้านนับถือ และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วได้รับรู้ว่าวันนี้ชาวบ้านได้มีการจัดงานตามประเพณีขึ้นจึงขอเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย และบรรพบุรุษ ที่ล่วงลับไปแล้วมาร่วมสนุกสนานด้วยกัน

อย่างไรก็ตามปัจจุบันนี้ศิลปะการแสดงต่าง ๆ ไม่ได้รับความสนใจในกลุ่มของเด็กรุ่นใหม่มากนัก สังเกตได้จากผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุและวัยกลางคนที่จะเป็นคนแสดงและเล่นดนตรี นายวีวาย (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (มีนาคม 2551) หัวหน้าวงรองเง็งบ้านราไวย์ กล่าวว่า “เด็กสมัยนี้ไม่ค่อยสนใจที่จะฝึกฝนการแสดงพื้นบ้านแบบของตนเอง ลุง

พยายามชวนหลานมาฝึกสีไวโอลิน แต่หลานบอกว่ามันยากไปไม่เหมือนเล่นกีต้าร์ ลุงจึงหมดปัญญา เมื่อเขาไม่สนใจก็ไม่อยากไปบังคับ ลุงจะถ่ายทอดความรู้ให้กับคนที่สนใจเท่านั้น"

นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังมีประเพณีอีกหลายอย่างที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนได้ผลิตสร้างหรือรับความเชื่อที่สอดคล้องกับการสืบทอดความสัมพันธ์แบบสิทธิชุมชน ดังนี้

4.3.9.3 ประเพณีอาบน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์กรรม

ชาวอูรักลาโว้ยที่บ้านราไวย์มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องการสะเดาะเคราะห์กรรม โดยทำพิธีอาบน้ำมนต์ซึ่งต่างจากชาวเลกลุ่มอื่นในภูเก็ต วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีกรรม เพื่อสะเดาะเคราะห์กรรมให้กับชาวบ้าน และอันเชิญเจ้าที่จากทุกสถานที่ที่ชาวบ้านไปใช้ประโยชน์ ทั้งเจ้าที่ในหมู่บ้าน เจ้าที่ที่เกาะ เจ้าที่ในทะเล เป็นต้น และอันเชิญวิญญาณบรรพบุรุษให้มาร่วมพิธีกรรมมารับอาหารที่ลูกหลานได้จัดเตรียมไว้ โดยประเพณีอาบน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์กรรมจัดขึ้นปีละ 2 ครั้ง คือ วันขึ้น 12 ค่ำ จนถึงเช้าตรู่ของวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 6 ในช่วงลมพลัด และวันขึ้น 12 ค่ำ จนถึงเช้าตรู่ของวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 ในช่วงลมว่าว ดังนั้นชาวบ้านต้องหยุดออกทะเลตั้งแต่วันขึ้น 12 ค่ำ เพื่อช่วยกันเตรียมงาน เช่น ช่วยเรี่ยไรเงินครอบครัวละ 20-30 บาท ช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ ทำให้ชาวบ้านได้มาพบเจอพูดคุย ทำงานของส่วนรวมร่วมกัน และมีการดื่มสุราร้องเพลง อย่างสนุกสนาน ช่วงเช้าตรู่ของวันขึ้น 13 ค่ำ ชาวบ้านแต่ละบ้านจะนำโอ่งน้ำที่มีฝาปิดมาเรียงไว้ที่หน้าลานพิธี ส่วนชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งจะแยกกันไปที่ศาลพิธี หรือที่ชาวอูรักลาโว้ยเรียกว่า "บาไหล้" ผู้หญิงจะเตรียมขนมลาก้า ขนมอี๋ ขนมจู้จุน อย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ชายจะเตรียมไก่ย่าง เตรียมข้าวเหลือง เตรียมน้ำมาใส่ตุ่มที่ลานพิธีที่ทำน้ำมนต์ โดยการนำเอาดอกมะพร้าว ดอกหมาก ใบเงิน ใบทอง ใบหมากผู้หมากเมียมามัดรวมกัน ในตอนเย็นของวันงานชาวบ้านจึงนำอาหารประเภทคาวและของหวานไปยังศาลพิธี เมื่อโต๊ะหมอมาถึงบริเวณศาล พิธีกรรมต่าง ๆ จึงเริ่มขึ้น โต๊ะหมอเริ่มทำพิธีโดยจุดเทียนและกำยาน พร้อมกับยกมือพนมท่องบริกรรมคาถาต่าง ๆ เพื่อบอกกล่าวเจ้าที่และวิญญาณบรรพบุรุษให้มาร่วมพิธีกรรมและรับอาหารที่ชาวบ้านจัดเตรียมมาให้ จากนั้นส่งกำยานที่จุดไฟแล้วไปให้คนข้าง ๆ ส่งต่อกันวนรอบศาลพิธี 3 รอบ จากนั้นโต๊ะหมอจะนำข้าวตอกเดินโปรยไปรอบบริเวณที่ชาวบ้านนั่ง 3 รอบ ชาวบ้านช่วยกันหยิบข้าวตอกกิน พร้อมกันนั้นผู้ช่วยโต๊ะหมอจะส่งสัญญาณให้ชาวบ้านเข้าไปกินไก่ย่าง ต่อจากนั้นทุกคนต้องช่วยกันกินอาหารที่นำมาบริเวณศาลพิธีจนหมดห้ามเหลือกลับบ้าน เมื่อพิธีที่ศาลเสร็จเรียบร้อยชาวบ้านต้องนำธงและข้าวเหลืองกลับบ้าน ขณะที่เดินทางกลับบ้านห้ามหันกลับไปมองที่ศาลทำพิธี เมื่อถึงบ้านต้องนำธงมาปักไว้เหนือประตูบ้านไว้สำหรับป้องกันผี ส่วนข้าวเหลืองจะนำไปโปรยรอบบ้านเพื่อไล่ผี

ประมาณ 2 ทุ่มโต๊ะหมออีกคนเตรียมพร้อมทำพิธีเสกบริกรรมคาถาบริเวณตุ่มน้ำที่นำมาวางเรียงไว้ จากนั้นโต๊ะหมอจะขับบทสวดเพื่อบอกกล่าวให้เจ้าที่ และวิญญาณบรรพบุรุษได้รับรู้ เพื่อเชิญเจ้าที่ทั้งหลายและวิญญาณบรรพบุรุษได้มาร่วมงาน โดยมีเครื่องดนตรี เช่น รำมะนา ไวโอลิน ฆ้อง กรับไม้ ฉิ่ง ประโคนจังหวะ มีการดื่มเหล้า เต้นรำกันอย่างสนุกสนาน จนกระทั่งถึงเวลาประมาณตี 4 ของวันขึ้น 14 ค่ำ โต๊ะหมอเริ่มทำพิธีที่ตุ่มน้ำอีกครั้ง พิธีเสร็จสิ้นตอนฟ้าสางทุกคนพากันอาบน้ำ ดื่มน้ำเพื่อสะเดาะเคราะห์และบรรจุน้ำใส่ขวดกลับบ้านเพราะเป็นน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ ไว้สำหรับคนมีเคราะห์ดื่ม ประเพณีอาบน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์กรรมของชาวอูรักลาโว้ยที่บ้านหาดราไวย์ สะท้อนให้เห็นถึงการสืบทอดจิตสำนึกชุมชนที่สำคัญ เพราะเป็นการย้ำความสัมพันธ์แบบพี่น้องและการผูกพันกับวิญญาณของบรรพบุรุษ (เลิศชาย ศิริชัย, 2546: 255-257)

4.3.9.4 ประเพณีกินข้าวล่างหรือกินข้าวกลางบ้าน

จัดขึ้นในช่วงเดือน 8 เกิดจากการที่โต๊ะหมอฝันไม่ดีมีบรรพบุรุษมาขออาหารในฝัน และกลัวว่าลูกบ้านจะเจ็บไข้ไม่สบาย จึงต้องจัดพิธีขึ้น วัตถุประสงค์เพื่อเชิญเจ้าที่ในธรรมชาติ โต๊ะแหลม โต๊ะเกาะ โต๊ะเล เจ้าที่ที่ชาวบ้านนับถือ บรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงรับไปแล้วให้มารับประทานอาหารที่คนในหมู่บ้านได้จัดเตรียมทำมาให้ พิธีดังกล่าวจัดขึ้นที่ลานกลางหมู่บ้าน เมื่อเวลาประมาณ 5 โมงเย็น ทุกครัวเรือนจะนำสำรับอาหารมาวางไว้กลางลานของหมู่บ้านเพื่อรอโต๊ะหมอประกอบพิธีกรรม เมื่อพิธีกรรมเสร็จรอจนเทียนดับ ทุกคนในหมู่บ้านจึงจะรับประทานอาหารร่วมกันโดยที่ไม่มีการเชิญชวนคนอื่นมาร่วมรับประทานหรือแม้กระทั่งลูก เมีย ของตัวเอง คนที่ไม่นำอาหารมาสามารถรับประทานร่วมกันได้โดยที่ไม่ต้องมีการเชิญชวน เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าหากเชิญคนอื่นรับประทานอาหารจะเปรียบเสมือนการเรียกผีสาง นางไม้มาร่วมรับประทานด้วย ซึ่งเป็นการเรียกเคราะห์กรรมเข้าบ้าน หลังจากรับประทานอาหารเสร็จแต่ละบ้านจะนำเอาใบหนาด ใบตู ใบหมุ้ย มารวมกันให้โต๊ะหมอทำพิธีอีกครั้ง เสร็จพิธีชาวบ้านจึงนำใบไม้ดังกล่าวไปเผารมใต้ถุนบ้านเพื่อไล่สิ่งไม่ดีออกจากบ้าน พิธีดังกล่าวนี้ปฏิบัติมาตั้งแต่ครั้งโบราณ หากปีใดไม่ทำพิธีจะมีเหตุร้ายเกิดขึ้นกับคนในหมู่บ้าน เช่น อาจจะมีคนเจ็บป่วยไม่สบายโดยไม่ทราบสาเหตุ เป็นต้น (เลิศชาย ศิริชัย, 2546: 255-257)

4.3.9.5 ประเพณีไหว้โต๊ะเล

จัดขึ้นในช่วงข้างขึ้น 11 ค่ำ เดือน 4 ภาษาของชาวอูรักลาโว้ยเรียกพิธีนี้ว่า “พิธีปูย่าเล” สิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรมได้แก่ ธูป เทียน กำยาน หมาก พลู ใบจาก 1 มวน ตอก กล้วย น้ำว้า ปลามีหัวมีหาง น้ำหวาน น้ำจืด เหล้า ข้าวต้มกะทิ ข้าวต้มน้ำตาลแดงที่ชาวบ้านช่วยกันจัดเตรียม หลังจากเตรียมสิ่งของเสร็จแล้วชาวบ้านจะช่วยกันนำสิ่งของทั้งหมดไปยังชายทะเลเพื่อประกอบพิธีกรรม พิธีปูย่าเลจัดขึ้นทุกปีและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นร้อยปี เพื่อขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยดูแลทะเล และได้ช่วยให้ชาวบ้านมีอาหาร มีรายได้ จากการเก็บหาทรัพยากรในทะเล และช่วยให้ชาวบ้านปลอดภัยทุกครั้งเมื่อออกทะเล และเพื่อเป็นการขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านได้ล่วงเกินตลอดระยะเวลาหนึ่งปีที่ผ่านมา ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายได้แก่ เจ้าที่เจ้าทาง (ดะโต๊ะกามั้ย) โต๊ะแหลม (ดะโต๊ะตันโหยก) โต๊ะเขา(ดะโต๊ะบูเกะ) โต๊ะเกาะ (ดะโต๊ะปูเล่า) โต๊ะเล (ดะโต๊ะอะเยมาเสด) โต๊ะทุ่งหญ้า (ดะโต๊ะปาดั๊ก) โต๊ะชายหาด (ดะโต๊ะปาไต่) โต๊ะคลอง(ดะโต๊ะซูไง้) และวิญญาณบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงรับไปแล้ว เพราะชาวบ้านเชื่อว่าทรัพยากรทุกอย่างที่หาได้จากทะเลนั้นมีโต๊ะเลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายเป็นเจ้าของ ในช่วงบ่ายก่อนที่พิธีกรรมจะเริ่มขึ้นชาวบ้านทุกคนจะไม่ออกทะเล และห้ามไม่ให้เด็ก ๆ ลงเล่นน้ำทะเล เมื่อถึงเวลาประมาณบ่าย 15 นาฬิกา โต๊ะหมอจึงเริ่มทำพิธีกรรมที่บริเวณชายหาด เมื่อพิธีกรรมบริเวณชายหาดเสร็จเรียบร้อยชาวบ้านจะไปรวมตัวกันที่ลานกลางหมู่บ้านเพื่อทำพิธีเชิญพ่อ แม่ ปู ย่า ตา ยาย ครูหมอ บุคคลที่ล่วงรับไปแล้วทั้งหลายให้มาร่วมสนุกสนานกัน ที่ลานพิธีกลางหมู่บ้านมีการตีกลอง ตีฆ้อง ร้องเพลงเป็นภาษาอูรักลาโว้ยอย่างสนุกสนาน ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้ในเชิงศักดิ์สิทธิ์จะออกไปร่ายรำฆายกเพื่อรับครูหมอ และหลังจากทำพิธีของตอนเย็นวันนั้นเสร็จสิ้นชาวประมงทุกคนห้ามออกทะเลเป็นเวลา 3 วัน เพราะชาวบ้านเชื่อกันว่า 3 วันนั้นโต๊ะเลจะไปเรียกพวกปลา กุ้ง หอย สัตว์ทะเลทั้งหลายมาให้ชาวบ้านได้จับได้กินกันอย่างสบาย และหากมีชาวบ้านออกทะเลในช่วงนี้อาจเป็นการลบหลู่ ทำให้มีอาการเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุได้

ปัจจุบันนี้ความเคร่งครัดในการถือปฏิบัติตามแบบสมัยก่อนน้อยลงเหลือแค่ 1 วันเท่านั้น เพราะเวลา 3 วันนั้นถือว่านานไปสำหรับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน เพราะระหว่างที่ไม่ได้ออกทะเลชาวบ้านไม่มีรายได้มีแต่รายจ่ายทุกวัน ปัจจุบันจึงถือปฏิบัติแค่วันเดียวแต่ชาวอูรักลาโว้ยบางกลุ่มยังคงออกทะเลกันอย่างปกติ โดยเฉพาะกลุ่มที่เปลี่ยนความเชื่อและไม่เข้าร่วมในพิธีกรรม เพราะคิดว่าพิธีกรรมดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปมาก ตั้งแต่สิ่งของที่ใช้ร่วมในพิธีกรรมสมัยก่อนสิ่งของที่ใช้ร่วมในพิธีกรรมจะไม่มีเหล้า เบียร์ ปัจจุบันหลังจากเสร็จพิธีกรรมชาวบ้านทั้งหญิงและชายต่างก็ฉลองกันด้วยเหล้าและเบียร์

4.3.9.6 ประเพณีไหว้เรือ หรือไหว้แม่ย่านาง

ประเพณีนี้ไม่ได้เป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวบ้าน แต่มาถือปฏิบัติกันเมื่อไม่นานมานี้ คาดว่าคงได้รับอิทธิพลมาจากประเพณีของคนไทยเชื้อสายจีน ชาวอูรักลาโว้ยในหมู่บ้านไม่ได้ปฏิบัติตามกันทุกบ้าน เรือบางลำไม่ได้จัดพิธี ในช่วงเช้าของวันตรุษจีนชาวอูรักลาโว้ยเจ้าของเรือและกลุ่มญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ที่อาศัยออกทะเลด้วยกันจะมาช่วยกันทำความสะอาดเรือ ช่วงเวลาประมาณ 15-16 นาฬิกา เจ้าของเรือจะจัดเตรียมอาหาร ได้แก่ หมี่เหลืองผัด ก๊วยเตี๋ยวผัด ไก่ หมู เหล้า เบียร์ ผลไม้ แล้วนำไปจัดเตรียมไว้ในเรือ ต่อจากนั้นจึงจุดธูปเพื่อเรียนเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ เช่น แม่ย่านางเรือ โต๊ะเล โต๊ะเกาะ โต๊ะแหลม เจ้าที่เจ้าทาง ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้วให้มารับประทานอาหารคาว-หวาน ของเซ่นไหว้ที่เจ้าของเรือได้เตรียมไว้ หลังจากพิธีไหว้สิ้นสุดจะมีการจุดประทัด แล้วจึงให้เด็ก ๆ เข้าไปกินอาหารที่เซ่นไหว้

4.3.9.7 ประเพณีไหว้ป่าช้า

ประเพณีดังกล่าวจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 โดยชาวบ้านจะช่วยกันทำความสะอาดป่าช้า ที่ตั้งอยู่ที่หาดมิตรภาพห่างจากหมู่บ้านไปทางทิศเหนือประมาณ 3 กิโลเมตร และเมื่อถึงเวลาชาวบ้านจะจัดเตรียมอาหาร เช่น ขนมจีน กับข้าว ข้าวเปล่า แล้วนำไปที่ป่าช้าเพื่อให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วได้รับประทาน เมื่อบอกกล่าวให้บรรพบุรุษได้รับประทานแล้วอาหารที่เหลือชาวบ้านจะร่วมกันรับประทานต่อ ประเพณีไหว้ป่าช้าคล้ายคลึงกับประเพณีเช็งเม้งของคนไทยเชื้อสายจีน และจัดขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน คาดว่าประเพณีดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากประเพณีของคนไทยเชื้อสายจีนเช่นกัน

4.3.10 รูปแบบการประกอบอาชีพประมง

รูปแบบการประกอบอาชีพประมงของชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์มีวิวัฒนาการเรื่อยมาตามยุคสมัย ตั้งแต่ยุคเริ่มตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งจนถึงยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงในหลายเรื่อง เช่น การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศทางทะเล การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการผลิตและการตลาด เป็นต้น

ในช่วงปี พ.ศ.2383 รูปแบบการทำประมงของชาวอูรักลาโว้ย เริ่มต้นจากการเป็นพรานผู้เก็บหาและล่าสัตว์ทะเล โดยการดำน้ำเพื่อหาหอยมุก หอยนมสาว และหอยชนิดอื่น ๆ หาปลิงทะเล กุ้งมังกร โดยการเก็บหาด้วยมือเปล่า และใช้เรือปราฮูที่ต้องอาศัยแรงงานคนพายเป็น

พาหนะในการเดินทาง อีกทั้งยังมีเครื่องมือประมงที่ทำมาจากวัสดุธรรมชาติที่หาง่ายในพื้นที่ เช่น ไซ ซึ่งไซในสมัยก่อนทำจากธรรมชาติทั้งลูก โดยนำไม้ไผ่มาผ่าเหลาส่วนที่เป็นข้อไม้ไผ่ให้บางแล้วนำมาสานกัน และนำเถาวัลย์ที่หาได้บริเวณเกาะมามัดให้แตกใช้แทนเชือก การทำไซไม้ไผ่ต้องใช้ความสามารถพิเศษ เทคนิค รวมถึงประสบการณ์ในการทำไซ โดยที่ไซไม้ไผ่มีอายุการใช้งานประมาณ 2-3 เดือน ในอดีตชาวบ้านมักไปตัดไม้ไผ่บริเวณหัวแหลมหาดราไวย์ฝั่งตะวันตก เพราะบริเวณดังกล่าวมีไม้ไผ่จำนวนมาก ชาวอูรักลาโว้ยจึงเรียกหัวแหลมดังกล่าวว่าแหลมไม้ไผ่ บางครั้งไปตัดไม้ไผ่ที่หาดในหานและแบกเดินเลียบชายหาดมาจนถึงบ้าน ขนาดของไซจะขึ้นอยู่กับขนาดของไม้ไผ่ที่ตัดมา มีทั้งไซลูกเล็กและลูกใหญ่ ปลาจะชอบเข้าในไซไม้ไผ่เพราะไม้ไผ่มีความเปรี้ยวเมื่อแช่อยู่ในน้ำ อีกทั้งความเปื่อยของไม้ไผ่ทำให้ปลาชอบและเป็นสิ่งล่อปลาให้เข้ามาอยู่ในไซ ในบางครั้งชาวอูรักลาโว้ยจะดำน้ำลงไปแทงปลาด้วยฉมวกที่ทำมาจากไม้ไผ่ สมัยก่อนดำน้ำลึกเพียง 7-8 วา ด้วยแว่นตาที่ชาวบ้านประดิษฐ์ขึ้นเองเพียงอย่างเดียวชาวบ้านก็สามารถหาหอย หาปลิง ได้จำนวนมาก

หลังจากปี พ.ศ.2383 นอกจากชาวบ้านมีเครื่องมือประมงคือไซแล้วชาวบ้านยังได้คิดค้นอุปกรณ์ยิงปลา โดยใช้เหล็กก้านเล็ก ๆ หรือก้านของร่ม นำมาถูส่วนปลายเหล็กให้คมแล้วนำมาผูกไว้กับไม้ไผ่ ชาวบ้านบางคนออกทะเลตกเบ็ดโดยผูกเบ็ดสายทรงยาว 4-5 วา ใช้เบ็ดขนาดเบอร์ 7-8 จำนวน 2 ตา เพราะใช้ตกปลาใหญ่ ที่ตรงกลางสายทรงจะมีลูกตะกั่วผูกติดไว้ การผูกเบ็ดแบบดังกล่าวใช้ตกปลาสีเงินหัวลาย ปลาเก๋า สำหรับชาวบ้านบางคนที่ตกปลาบริเวณหน้าบ้านมักผูกตาเบ็ดเช่นเดียวกับการตกปลาที่ทะเลด้านนอกแต่ความยาวของสายทรงต่างกัน การตกปลาหน้าบ้านใช้สายทรงยาวประมาณ 1 เมตร หากทำสายทรงยาวเกินปลาจะลากสายทรงไปติดกับปะการัง และขนาดของตาเบ็ดที่ใช้จะต่างจากตาเบ็ดที่ใช้ตกบริเวณทะเลด้านนอก โดยใช้ตาเบ็ดเบอร์ 11-12 หากตกปลาตามหัวงัด (หัวงัดคือส่วนที่อยู่เลยกองหิน) ผู้เฒ่าผู้แกมักใช้เบ็ดแค่ตาเดียวใช้สายทรงเส้นเดียวขนาดสายทรงยาวประมาณครึ่งวา หากตกปลาใหญ่ใช้เบ็ดเบอร์ 9 หากตกปลาเล็กใช้เบ็ดเบอร์ 12

ในช่วงดังกล่าวเรื่อยมารูปแบบการประกอบอาชีพประมงของชาวอูรักลาโว้ยเริ่มเปลี่ยนไปจากการประกอบอาชีพประมงแบบยังชีพมาเป็นรูปแบบเพื่อการค้ามากขึ้น ชาวอูรักลาโว้ยออกไปดำน้ำหาปลิงทะเล หอยมุก หอยนมสาว และหอยชนิดอื่น ๆ บริเวณหมู่เกาะในภาคใต้ ตั้งแต่ชายฝั่งแถบจังหวัดระนองเขตชายแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่า ไปจนถึงชายฝั่งจังหวัดสตูลและหมู่เกาะในประเทศมาเลเซีย การออกไปดำน้ำที่ไกล ๆ ในแต่ละครั้งมักไปกันเป็นกลุ่มหลายลำเรือโดยใช้เรือเชียง (เรือพาย) ที่ชาวบ้านช่วยกันพาย แต่หากช่วงใดมีลมพัดจะกางใบเรือซึ่งทำมาจากใบเตยหนาม หรือนำผ้ามาเย็บต่อกัน การออกทะเลทำมาหากินในแต่ละครั้งใช้เวลาเป็นเดือนในการอยู่กินในทะเลและเกาะแก่งต่าง ๆ เมื่อได้ทรัพยากรครบตามจำนวนที่ต้องการจึงนำมา

ขายบนฝั่งแล้วนำเงินมาแบ่งปันกัน การออกทะเลแต่ละครั้งในอดีตถือว่าคุ้มค่ากับความเหน็ดเหนื่อย ในช่วงเวลาดังกล่าวนอกจากการดำน้ำแล้ว ชาวบ้านยังรู้จักการระเบิดปลาโดยชาวบ้านบางส่วนในหมู่บ้านทำงานรับจ้างพวกนายทุนระเบิดปลาบริเวณหมู่เกาะในจังหวัดระนอง บริเวณ เกาะไหง เกาะเหลา เกาะสอง เป็นต้น การระเบิดปลาทำให้ทรัพยากรปลาลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว และเป็นการทำลายแนวปะการังและระบบนิเวศใต้ท้องทะเลด้วย

ในราวพ.ศ. 2490-2496 ชาวอูรักลาโว้ยบางส่วนเริ่มใช้เรือหัวโทงแทนเรือพายแบบเดิม เพราะเรือพายนั้นชาวบ้านต้องต่อเรือเองและผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความสามารถในการต่อเรือได้เสียชีวิตไปแล้วหลายคน จึงทำให้ไม่มีใครมีความรู้สามารถที่จะต่อเรือได้อีก จึงหันมาใช้เรือหัวโทงที่สามารถหาซื้อได้มีความสะดวกไม่ต้องเสียเวลาในการประกอบเอง และเป็นเรือที่มีเครื่องยนต์ช่วยเบาแรงเมื่อต้องเดินทางไกล แต่มีรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นในเรื่องของค่าน้ำมัน

นายวีวาย (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (กุมภาพันธ์ 2551) กล่าวว่า “สมัยก่อนเรือที่ชาวบ้านใช้คือเรือปราฮู เป็นเรือเชียง (เรือพาย) ไม่มีเครื่องยนต์ เรือแบบนั้นคนสมัยก่อนจะต่อกันเอง แต่ปัจจุบันคนที่ต่อเรือได้เสียชีวิตไปหมดแล้วไม่มีใครประกอบเรือได้อีก ชาวบ้านจึงต้องซื้อเรือจากคนอื่น และหากเรือผุพังต้องจ้างนายช่างเรือคนไทยมาซ่อมแซม สมัยก่อนเรือของชาวบ้านคล้ายกับเรือหัวโทง ใช้ไม้ตะเคียนทราย ตะเคียนหิน สามารถไปตัดไม้ได้บริเวณป่าแถวบ้าน” และในช่วงดังกล่าวได้มีการออกกฎตามพระราชบัญญัติการประมง ห้ามใช้การระเบิดปลาทำให้รูปแบบการทำการประมงแบบระเบิดปลาห่างหายไปจากหมู่บ้าน

ในช่วงพ.ศ. 2512-2516 มีการประกาศเขตรักษาพืชพันธุ์ในพื้นที่ทำมาหากินของชาวบ้านแต่การบังคับใช้ยังไม่เข้มงวดมากนัก และรูปแบบการทำประมงมีวิวัฒนาการมาตามยุคสมัย เมื่อถึงช่วงดังกล่าวชาวบ้านยึดอาชีพประมงพื้นบ้านแทนการเป็นพรานทะเล มีการใช้เรือหัวโทงติดเครื่องยนต์ และใช้อุปกรณ์เครื่องมือจับปลาที่หลากหลายและทันสมัยขึ้นแตกต่างจากในอดีต ในช่วงดังกล่าวมีการดำน้ำโดยใช้เครื่องปั๊มลมหรือเครื่องอัดอากาศและสายลม เพื่อให้สามารถจับปลาได้นานขึ้นและสามารถดำน้ำลึกเกินกว่าเดิม มีการจับหอยทะเลที่ระดับน้ำลึกกว่า 50 เมตร ทำให้เกิดความเสี่ยงอย่างมากต่อการเป็นโรคน้ำหนีบหรือน้ำบีบ หรือทางการแพทย์เรียกว่าโรคที่เกิดจากความดันน้ำ (DCS: Decompression Sickness) นอกจากนี้ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่มีตลาดปลาสวยงามเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองนักเลี้ยงปลาตู้ ชาวบ้านจึงต้องจับสัตว์น้ำที่มีชีวิตโดยใช้มือเปล่าและใช้สารไซยาไนด์เป็นการวางยา และเมื่อวันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2517 ได้มีประกาศให้พื้นที่เกาะตะรุเตา เกาะอาดัง และเกาะใกล้เคียงเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ การเดินทางไปทำมาหากินยังพื้นดังกล่าวจึงสิ้นสุดลง

ในช่วงพ.ศ. 2522-2527 มีการประกาศพื้นที่หมู่เกาะสุรินทร์เป็นอุทยานแห่งชาติทางทะเล เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2524 และในปีต่อมาหมู่เกาะสิมิลันได้ประกาศเป็นพื้นที่อุยานแห่งชาติทางทะเลเช่นกัน ลงวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2525 ต่อมาเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2526 พื้นที่หมู่เกาะพีพีและเกาะใกล้เคียงรวมถึงพื้นที่หาดนพรัตน์ธาราได้ประกาศเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติทางทะเล ทำให้การเดินทางไปทำมาหากินช่วงลมว่าวพัดได้สิ้นสุดลง ขณะเดียวกันในช่วงนั้นมีการออกกฎหมายห้ามส่งออกปลาสวยงาม เปลือกหอย และปะการัง และในช่วงเวลานั้นในหมู่บ้านมีการทำประมงโดยใช้อวนญี่ปุ่น ซึ่งต้องใช้วิธีการไล่ต้อนปลาเข้าไปในอวน

ในช่วงพ.ศ. 2532-2535 มีการจับสัตว์น้ำโดยใช้อวนล้อมซึ่งคิดค้นขึ้นโดยชาวบ้านกลุ่มหนึ่งในหมู่บ้าน เป็นการจับปลาที่ชอบซ่อนตัวอยู่ในแนวปะการังและกองหิน ประกอบกับมีการใช้สารไซยาไนด์และไฟฉายในการไล่ต้อนปลาออกมาจากที่ซ่อน วิธีนี้จะต้องใช้คนหลายคนช่วยกันดำน้ำลงไปต้อนปลาเข้ามาในอวน และในขณะเดียวกันช่วงนี้ได้มีการใช้ไซลวดแทนไซไม้ไผ่ในการดักปลา เนื่องจากลวดมีอายุการใช้งานนานกว่าไม้ไผ่อีกทั้งไม้ไผ่หายากขึ้นและมีจำนวนน้อยลง ขณะเดียวกันช่วงเวลาดังกล่าวยังเป็นช่วงที่เริ่มมีปัญหาในเรื่องการตัดไม้ในการทำไซที่ต้องขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่ก่อน ชาวบ้านจึงเปลี่ยนมาใช้ไซลวดแทน แต่โครงของไซยังคงทำด้วยไม้ซึ่งเป็นไม้ที่ชาวบ้านสามารถหาได้บริเวณเกาะ ฐานของไซจะลองด้วยเศษอวนที่ในบางครั้งได้จากเศษอวนของเรือประมงพาณิชย์ที่ไปติดกับปะการังหรือกองหิน สำหรับลวดชาวอูรักลาโว้ยต้องเข้ามาซื้อที่ตลาดในตัวเมืองภูเก็ต การทำไซจะมีการจำกัดขนาดของปลาที่จับให้เข้ากับขนาดของไซและขนาดความกว้างของตาลวดที่ถัก เช่น ไซดักปลากล้วยญี่ปุ่นมีความสูงไม่มากและมีความห่างของตาลวดขนาด 3 นิ้วมือคน ถ้าไซมีตาห่างกัน 4 นิ้วมือคนปลากล้วยญี่ปุ่นจะไม่เข้าไซ ไซขนาดดังกล่าวจึงใช้ดักปลามงแทน การทำประมงด้วยไซโดยใช้ลวดทำให้มีค่าใช่จ่ายเพิ่มขึ้นคือ ค่าลวด ตะปู เศษอวน ทำให้ไซหนึ่งลูกมีรายจ่ายประมาณ 5,000 บาท การทำไซลวดจะต้องอาศัยทักษะในการถักและต้องใช้เวลาประมาณ 3-7 วันในการถัก ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่ออกเรือกลุ่มเดียวกันจะช่วยกันถักไซ ซึ่งไซส่วนรวมจะมีขนาดใหญ่ เมื่อถักไซเสร็จแล้วชาวบ้านจะช่วยกันนำไซไปจม และเมื่อถึงเวลาจะไปช่วยกันกู้ไซ และนำปลามาขายพ่อค้าคนกลางแล้วจึงแบ่งเงินให้กับสมาชิกในกลุ่ม บางกลุ่มทำไซส่วนตัวแต่เวลาออกไปกู้ไซหรือจมไซชาวบ้านยังคงไปช่วยกัน เวลาที่ออกเรือไปกู้ไซจะใช้เวลาช่วงเช้าเพราะต้องไปกู้ไซของสมาชิกในกลุ่มหลายคน เมื่อได้ปลามาแล้วแต่ละคนต้องทำเครื่องหมายที่ตัวปลา เพื่อให้จำได้ว่าปลาที่ใส่รวมกันในรังน้ำแข็งเป็นของใคร โดยทำเครื่องหมายที่หางปลา บางคนสับหางปลาด้านซ้าย บางคนสับหางปลาด้านขวา เป็นต้น ช่วงประมาณ พ.ศ. 2535 มีการป้องกันและอนุรักษ์ทรัพยากรปะการัง และมีการประกาศเป็นพื้นที่คุ้มครองพืชพันธุ์และสัตว์ทะเลอย่างเข้มงวด เช่น ปะการังชนิดอ่อน ชนิดแข็ง กัลปังหา หญ้าทะเล และหอยยักษ์ เป็นต้น

ช่วงพ.ศ.2540-2547 มีการออกกฎหมายห้ามใช้อวนญี่ปุ่น อวนล้อม และห้ามทำประมงปลาสวยงาม แต่ในหมู่บ้านยังคงมีการลักลอบทำประมงปลาสวยงามอยู่ และในพ.ศ 2546 จังหวัดภูเก็ตได้ประกาศกำหนดเขตพื้นที่และมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในพื้นที่จังหวัดภูเก็ต มีการกำหนดขนาดและประเภทของสัตว์ทะเลที่ห้ามจับเพิ่มขึ้นอีกหลายประเภท รวม 110 รายชื่อ และเมื่อปีพ.ศ 2547 เกิดเหตุธรณีพิบัติภัยสึนามิบริเวณชายฝั่งอันดามันทั้ง 6 จังหวัดทางภาคใต้ของประเทศไทย สำหรับหมู่บ้านชาวเลที่หาดราไวย์ได้รับผลกระทบเล็กน้อย คือทำให้เครื่องมือประมงเกิดความเสียหาย เช่น เรือประมง อุปกรณ์จับปลา แต่ไม่มีผู้เสียชีวิต

พ.ศ.2550 รูปแบบการประกอบอาชีพประมงในหมู่บ้านยังคงเป็นการทำประมงด้วยไซเป็นหลักและใช้เครื่องปั๊มลมในการดำน้ำ นอกจากนี้ยังมีการตกปลาโดยใช้เบ็ดแบบต่าง ๆ เหมือนในอดีต แต่มีการเพิ่มจำนวนตาเบ็ดให้มากขึ้น เช่น การผูกเบ็ดสายทรงยาว 4-5 วา ใช้เบ็ดขนาดเบอร์ 7-8 จากจำนวน 2 ตาเพิ่มเป็น 3 ตา เบ็ดตาเทพ สายทรงยาว 1 วา ใช้เบ็ดขนาดเบอร์ 8-9 จำนวน 2-3 ตา เพราะใช้ตกปลาใหญ่ เบ็ดดังกล่าวจะมีลูกตะกั่วห้อยอยู่ด้านล่าง ผู้สูงอายุชอบนำเบ็ดไปตกปลาสีกุน ปลาเก๋า ที่ทะเลด้านนอกไกลออกไปจากฝั่ง เหยื่อที่ใช้ตกปลาได้แก่ ปลาหมึกและปลาทูแขก เพราะเหยื่อทั้ง 2 ชนิดมีความคาวทำให้ปลาชอบเข้ามากิน เบ็ดราวใช้ลากปลาหางแข็ง ปลาโอ ใช้สายทรงยาว 2 วา และมีสายผูกเบ็ดยาวประมาณครึ่งวา ใช้เบ็ดเบอร์ 11-13 จำนวนเบ็ดที่ใช้ประมาณ 10-15 ตา ที่ตาเบ็ดจะมีเชือกฟางมีสีสันและริบบิ้นผูกเป็นพู่ติดอยู่ซึ่งในอดีตใช้ขนไก่ สำหรับปลายสายทรงชาวบ้านบางคนใช้ปลาปลอมผูกไว้สำหรับล่อปลาตัวอื่น นอกจากนี้ชาวบ้านบางส่วนยังคงดำน้ำลึกเพื่อหาหอย หาปลิงทะเลและกุ้งมังกร ปัจจุบันอาหารทะเลได้รับความนิยมทำให้มีราคาสูงขึ้น รูปแบบการผลิตของชาวบ้านจึงเปลี่ยนไปจากที่หามาเพื่อบริโภคในครัวเรือนเหลือแล้วนำมาขาย เปลี่ยนเป็นความต้องการให้ได้ทรัพยากรมากขึ้นเพื่อสอบสนองความต้องการของตลาด ชาวบ้านจึงเพิ่มขนาดและจำนวนของตาเบ็ด และใช้อุปกรณ์ที่ทันสมัยเพื่อให้สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจแบบใหม่

อย่างไรก็ตาม หากเปรียบเทียบรูปแบบการประกอบอาชีพประมงระหว่างชาวประมงพื้นบ้านทั่วไปกับชาวอูรักลาโว้ยแล้ว พบว่าอาชีพประมงของชาวอูรักลาโว้ยมีความหลากหลายกว่าทั้งในแง่ของวิธีการประมง สัตว์ทะเลที่จับได้ แหล่งพื้นที่ทำมาหากิน แรงงานประมง ระยะเวลา และตลาดหรือแหล่งขาย (นฤมล และคณะ, 2550: 15)

บทที่ 5
“อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล

ในบทนี้เป็นการนำเสนอให้เห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลที่ว่าด้วยเรื่อง “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านกรณีศึกษากับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้ธรรมชาติของท้องทะเลที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการกำหนดแบบแผนการทำมาหากิน และวิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ย ส่งผลให้ชาวอูรักลาโว้ยสามารถอยู่ร่วมกับระบบนิเวศทางทะเลได้อย่างกลมกลืน โดยผ่านการสร้างความรู้ ความเข้าใจและระบบจริยธรรม คุณธรรม ที่มีต่อธรรมชาติรอบตัว

5.1 บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล

ในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้อยู่รอดร่วมกันทั้งชุมชน คน ระบบธรรมชาติ หรือระบบนิเวศทางทะเล ชาวบ้านต้องมี **ความรู้เชิงเทคนิคหรือปรากฏการณ์** สามารถนิยามหรือจำแนกแยกแยะ ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติ อธิบายหรือบอกเล่ารายละเอียดได้ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับน้ำและลมที่ชาวแม่กลองใช้ในการจัดการระบบนิเวศสามน้ำ คือ น้ำจืด น้ำกร่อย น้ำเค็ม ที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการกำหนดแบบแผนการทำมาหากินให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ประการต่อมาชาวบ้านต้องมี **ความรู้เชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม หรือหน่วยจัดการทางสังคม** ที่ปรากฏให้เห็นในรูปของความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบพึ่งพาอาศัยกัน บางส่วนเป็นความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์-ผู้ใต้อุปถัมภ์ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เช่นการอาศัยออกทะเลร่วมกัน การแบ่งพื้นที่ทำมาหากิน และการแบ่งปันทรัพยากรให้แก่กัน เป็นระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่ให้ทุกคนมีโอกาสเข้ามาใช้ทรัพยากรส่วนรวมได้ และยังช่วยกันรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรไว้ได้ เช่น ความรู้เชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา ที่อาศัยการทำงานร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีภายในครอบครัว นอกจากนี้ชาวประมงพื้นบ้านยังได้รักษาระบบความสัมพันธ์ โดยการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการทำมาหากิน เช่น การแบ่งพื้นที่ทำกิน การออกทะเลร่วมกัน เป็นต้น และประการสุดท้าย **ความรู้เชิงอุดมการณ์** ซึ่งเป็นที่มาของระเบียบกฎเกณฑ์ในการจัดการทรัพยากร โลกทัศน์ คือทัศนะคติที่มีต่อโลกต่อสิ่งที่มีชีวิตอื่น ๆ ที่สะท้อนให้เห็นระบบจริยธรรม คุณธรรม และความเชื่อที่มีต่อสิ่งเหล่านั้น

โดยอาศัยความเชื่อ พิธีกรรม เกี่ยวกับวิญญาณในธรรมชาติ และพระเจ้า สำหรับชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา สิ่งศักดิ์สิทธิที่ชาวบ้านเคารพนับถือคือทวด โดยทวดมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์และมีอภินิหารที่ก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ ข้อปฏิบัติให้ชาวบ้านยึดถือและเคารพในการใช้ทรัพยากร ดังนั้นชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบจึงได้มีการทำบุญทวดมรหุ่มทุกปี (ดังรายละเอียดที่กล่าวไว้ในหัวข้อ 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล)

5.2 บทบาทหน้าที่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของชาวอูรักลาโว้ย

เพื่อที่จะได้เข้าใจถึงแบบแผนการทำมาหากิน วิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรม ของชาวอูรักลาโว้ย จำเป็นต้องทำความเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากการปรับตัวตามเงื่อนไขของธรรมชาติ โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของชาวอูรักลาโว้ยที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวอูรักลาโว้ยกับธรรมชาติ ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 3 ประเภทเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ดังต่อไปนี้

5.2.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิค

สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคหรือปรากฏการณ์ของชาวอูรักลาโว้ยมิใช่เพียงแค่วิธีในการเก็บหา-ล่าสัตว์ทะเลเพียงอย่างเดียว แต่หมายรวมถึงความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้เฝ้าสังเกตและแยกแยะลักษณะทางธรรมชาติในพื้นที่ที่ชาวอูรักลาโว้ยใช้ทำมาหากิน และได้สั่งสมประสบการณ์แล้วนำมากำหนดแบบแผนการทำมาหากินให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคบางอย่างของชาวอูรักลาโว้ยนั้น เป็นการคาดการณ์ถึงภัยทางธรรมชาติได้อย่างแม่นยำ และเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ชาวอูรักลาโว้ยสามารถดำรงเผ่าพันธุ์มาจนถึงปัจจุบัน

5.2.1.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคเรื่องน้ำ

ชาวอูรักลาโว้ยออกทะเลทุกครั้งต้องรู้จักการสังเกตน้ำ ซึ่งประกอบด้วยชื่อที่ใช้เรียกปรากฏการณ์ทางธรรมชาติของน้ำ และบอกให้เข้าใจถึงลักษณะของน้ำทะเลในขณะนั้นได้ดี เป็นภูมิปัญญาของชาวอูรักลาโว้ยที่สืบทอดกันมา ชาวอูรักลาโว้ยได้สังเกตและสั่งสมความรู้เกี่ยวกับน้ำทะเลแล้วนำมาใช้ในการวางแผนการทำมาหากินที่สอดคล้องและกลมกลืนกับธรรมชาติ โดยการสังเกตน้ำเพื่อนำมากำหนดช่วงเวลาในการทำมาหากิน สถานที่ในการทำมาหากิน แหล่งที่อยู่

อาศัยของปลาในแต่ละช่วงเวลา และการสังเกตลักษณะของกระแสน้ำทำให้รับรู้ถึงภัยทางธรรมชาติได้ล่วงหน้าว่าอาจจะเกิดพายุหรือมีฝนตกหนัก

น้ำขึ้น-น้ำลง "อะเยปาซัก-อะเยซูโรจ" ใน 1 วัน จะมีน้ำขึ้น-น้ำลง 2 ครั้ง ครั้งละ 6 ชั่วโมงโดยเฉลี่ย และในแต่ละวันน้ำขึ้น-น้ำลงจะช้ากว่ากันประมาณ 50 นาที ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับดวงจันทร์ เพราะดวงจันทร์จะขึ้นล่าช้ากว่าวันก่อนประมาณ 50 นาที เช่น ในวันข้างขึ้นหรือข้างแรม 11 ค่ำ น้ำเริ่มขึ้นเวลา 03.00 น จนถึงเวลา 09.00 น น้ำขึ้นเต็มที่แล้วจึงเริ่มถอยลง และน้ำเริ่มขึ้นอีกครั้งเวลาประมาณ 15.00 น น้ำขึ้นเต็มที่และเริ่มถอยลงอีกครั้งเวลาประมาณ 21.00 น และวันต่อมาการขึ้นลงของน้ำยังคงเป็นเช่นนี้ตลอดไป โดยในแต่ละวันช่วงการขึ้นลงของน้ำจะคลาดเคลื่อนไปประมาณ 50 นาที วิธีการสังเกตน้ำขึ้นน้ำลงโดยการสังเกตจากดินบริเวณชายหาด เมื่อผิวดินด้านบนแห้งแสดงว่าน้ำลงนานแล้วและกำลังจะขึ้นอีก หากดินชื้นแสดงว่าน้ำลงได้ไม่นาน หรือการสังเกตคราบน้ำเมื่อเวลาที่น้ำลงเต็มที่จะมีคราบน้ำเป็นฟองขาว ๆ ติดอยู่ตามพื้นดินบริเวณแอ่งน้ำเล็ก ๆ เมื่อถึงเวลาน้ำเริ่มขึ้นคราบน้ำจะถูกคลื่นซัดขึ้นมาก่อน หรือการสังเกตนกตัวเขียวปากยาวหรือนกกาก้า (ชื่อที่ชาวบ้านเรียก) เมื่อใดที่นกกาก้าร้องจะบอกให้รู้ว่าน้ำทะเลกำลังขึ้น โดยน้ำทะเลด้านนอกอ่าวใช้เวลาขึ้นและลงเร็วกว่าน้ำทะเลบริเวณอ่าว ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องทำงานแข่งกับเวลาต้องรีบออกทะเลก่อนน้ำลงเพราะช่วงน้ำลงการนำเรือออกทะเลจะลำบากเพราะเรือจะติดทรายและกองหิน

ทิศทางการไหลของกระแสน้ำ ช่วงเวลาที่น้ำลงกระแสน้ำจะไหลจากทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตก ชาวประมงที่มีอาชีพดำน้ำลึกเพื่อหาหอย หากุ้งมังกร จึงต้องดำน้ำด้านหลังของเกาะ (ทางทิศตะวันตก) เพราะบริเวณดังกล่าวจะไม่มีกระแสน้ำไหลเชี่ยว ทำให้สามารถทำงานได้สะดวก โดยสลับกับช่วงเวลาน้ำขึ้นที่กระแสน้ำจะไหลจากทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออก ชาวประมงที่มีอาชีพดำน้ำลึกหาหอย หากุ้งมังกร จะต้องดำน้ำด้านหน้าเกาะ(ทางทิศตะวันออก) เพราะด้านหลังเกาะเป็นจุดที่มีน้ำหวนกลับ (น้ำวนกลับ) นอกจากนี้จากประสบการณ์การสังเกตของชาวอูรักลาโว้ยทำให้รู้ว่าช่วงก่อนที่จะเกิดพายุ กระแสน้ำในทะเลจะไหลไปบรรจบกันเป็นกระแสน้ำสายเดียวกันและมีความรุนแรงขึ้น โดยกระแสน้ำได้ไหลมาทางเดียวกับทิศที่เกิดพายุอยู่ประมาณ 3-4 วัน นับจากนั้นไม่เกิน 10-15 วัน พายุจะเข้ามาถึงฝั่ง หรือบางครั้งให้สังเกตนกนางนวลท้องดำเพราะตามปกตินกนางนวลท้องดำจะอยู่บริเวณทะเลด้านนอก แต่ช่วงที่มีพายุเข้านกนางนวลท้องดำจะบินเข้าฝั่ง ดังนั้นทิศทางการไหลของกระแสน้ำจะช่วยให้ชาวบ้านกำหนดพื้นที่ทำมาหากินได้ เพื่อหลีกเลี่ยงความรุนแรงของกระแสน้ำโดยสามารถไปทำมาหากินอีกพื้นที่หนึ่งได้

น้ำใหญ่ “อะเยเบอชัย” เกิดช่วงข้างขึ้นหรือแรม 11 ค่ำ 12 ค่ำ 13 ค่ำ 14 ค่ำ 15 ค่ำ 1 ค่ำ 2 ค่ำ 3 ค่ำ โดยลำดับ และเฉพาะช่วง15 ค่ำ 1 ค่ำ 2 ค่ำ เป็นช่วงที่มีกระแสน้ำไหลแรงหรือไหลเชี่ยว ในช่วงน้ำใหญ่เวลาน้ำขึ้นน้ำมีปริมาณมากช่วงเวลาน้ำลงน้ำจะลงมากจนแห้งไปไกลจนสามารถมองเห็นกองหินบริเวณชายหาดและน้ำจะมีลักษณะข้น

รูปภาพ 5-1 ลักษณะน้ำขึ้น-น้ำลง บริเวณริมชายหาดราไวย์ในช่วงน้ำใหญ่

น้ำตาย “อะเยมาตี” เกิดในระยะข้างขึ้นหรือข้างแรม 4 ค่ำ 5 ค่ำ 6 ค่ำ 7 ค่ำ 8 ค่ำ 9 ค่ำ 10 ค่ำ โดยลำดับ คือลักษณะของน้ำทะเลที่ขึ้นหรือลงน้อยกว่าช่วงน้ำใหญ่ จึงไม่สามารถมองเห็นกองหินบริเวณชายหาด จากช่วงน้ำใหญ่เข้าสู่ช่วงน้ำตายน้ำจะถอยทีละก้าว เช่น วันนี้ขึ้นหรือแรม 3 ค่ำ น้ำขึ้นจนถึงริมกำแพง พรุ่งนี้ 4 ค่ำ ระดับของน้ำที่เคยขึ้นถึงกำแพงจะลดลงไปประมาณ 1 ก้าวย่างเดิน เมื่อถึงช่วง 8 ค่ำ 9 ค่ำ 10 ค่ำ คือช่วงที่น้ำตายเต็มที่น้ำทะเลจะทรงตัวที่สุดความรุนแรงของคลื่นและกระแสน้ำไม่เหมือนทุก ๆ วันที่ผ่านมา คนเฒ่าคนแก่ชาวอูรักลาโว้ยจึงมักจะเปรียบเทียบเหมือนกับเด็กที่ทำงานเฉื่อยช้าไม่กระตือรือร้นว่า “มึงทำงานพันพรือ เรื่อยเหมือนน้ำ 9 ค่ำ” ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบพฤติกรรมของคนที่ทำงานช้าไม่ว่องไว เป็นเหตุให้งานเสร็จช้าเหมือนลักษณะของน้ำตายช่วง 9 ค่ำ ที่ระดับน้ำจะคงที่มีปริมาณน้ำขึ้น-น้ำลงไม่มาก และในช่วงนี้จะไม่มีกระแสน้ำไหลเชี่ยว

รูปภาพ 5-2 ลักษณะน้ำขึ้น-น้ำลง บริเวณริมชายหาดราไวย์ในช่วงน้ำตาย

ลักษณะของกระแสน้ำ กระแสน้ำจะไหลแรงในช่วงน้ำใหญ่ ทำให้ในช่วงนี้สัตว์ทะเลมีปริมาณมากกว่าช่วงน้ำตาย เพราะกระแสน้ำที่ไหลแรงได้พัดพาสัตว์ทะเลจากทะเลด้านนอกเข้ามาทะเลด้านใน และรวมกลุ่มกันอยู่บริเวณหัวแหลมหรือแนวกองหินที่มีกระแสน้ำไหลเชี่ยว โดยปลาจะชอบว่ายน้ำเล่นอยู่ตามผิวน้ำ ช่วงที่มีกระแสน้ำไหลเชี่ยวปลาจะย้ายที่อยู่เปลี่ยนไปเรื่อยตามกระแสน้ำที่ไหลเชี่ยว เช่น กองหินที่ 1 มีกระแสน้ำไหลเชี่ยวปลาจะอยู่ที่กองหินที่ 1 เป็นจำนวนมาก แต่เมื่อกระแสน้ำที่กองหินที่ 1 ลดระดับความรุนแรงลง ปลาจะย้ายไปอยู่ที่กองหินที่ 2 ที่มีกระแสน้ำไหลเชี่ยวกว่า นอกจากนี้กระแสน้ำที่ไหลเชี่ยวในช่วงน้ำใหญ่ยังช่วยทำให้อาหารของสัตว์ทะเลมีปริมาณเพิ่มขึ้น ต่างจากในช่วงน้ำตายที่มีกระแสน้ำไหลเชี่ยวน้อย ช่วงนี้ปลาจึงชอบอยู่บริเวณทะเลด้านนอกหรือบริเวณแนวกองหินที่มีกระแสน้ำไหลเชี่ยวและจะไม่เข้ามาเล่นใกล้ฝั่ง เมื่อถึง 11 ค่ำ เริ่มเข้าสู่ช่วงน้ำใหญ่อีกครั้ง ช่วงน้ำขึ้นยังไม่มีกระแสน้ำไหลเชี่ยว ช่วงน้ำลงกระแสน้ำไหลเชี่ยวเริ่มเกิดขึ้น เมื่อถึง 12 ค่ำ ทั้งช่วงน้ำขึ้น-น้ำลง มีกระแสน้ำไหลเชี่ยวเกิดขึ้นแต่ความรุนแรงยังไม่มากนักจนกว่าจะเข้าช่วงน้ำใหญ่เต็มที่

ชาวอูรักลาโว้ยที่ทำมาหากินทางทะเลได้ใช้ความจำและการสังเกตลักษณะของน้ำในแต่ละวันทั้งช่วงข้างขึ้นและข้างแรม โดยจะจำว่าปลาอยู่บริเวณที่กองหินไหนในแต่ละวันและจะมุ่งหน้าไปที่กองหินนั้น เพราะปลาจะย้ายที่อยู่ไปเรื่อย ๆ ตามลักษณะของน้ำ เช่น ช่วงน้ำใหญ่ ข้างขึ้นหรือแรม 15 ค่ำ ชาวอูรักลาโว้ยจะออกหาปลาบริเวณกองหินที่มีกระแสน้ำไหลเชี่ยวที่แต่ละคนได้ทำเครื่องหมายไว้ เมื่อเข้าสู่ช่วงน้ำตายขึ้นหรือแรม 10 ค่ำ ชาวอูรักลาโว้ยต้องเปลี่ยนไปหาปลาที่กองหินอื่นที่มีกระแสน้ำไหลเชี่ยวอยู่บ้างอาจเป็นกองหินที่ 2 ที่แต่ละคนได้ทำเครื่องหมายไว้ และปลาอาจย้ายมาอยู่บริเวณหินกองดังกล่าว ซึ่งกระแสน้ำในแต่ละพื้นที่มีลักษณะการไหลไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิประเทศ เช่น ภูมิประเทศที่เป็นอ่าวใหญ่กระแสน้ำไหลแรงเพราะเป็นอ่าวเปิดไม่มีเกาะกำบังอยู่ หากอ่าวนี้มีกองหินอยู่ปลาจะอาศัยอยู่บริเวณนี้ ต่างจากภูมิประเทศที่เป็นอ่าวเล็ก ๆ อยู่ใกล้กันเพราะกระแสน้ำจะไหลน้อยกว่าอ่าวเปิด

ดังนั้น ลักษณะของน้ำและการไหลของกระแสน้ำมีผลต่อการทำมาหากินของชาวบ้าน เช่น ช่วงน้ำใหญ่กระแสน้ำไหลแรงทำให้ชาวบ้านทำงานลำบากและอันตราย ชาวบ้านที่ดำน้ำลึกเพื่อหากุ้งมังกร หาหอยหน้ายักษ์ หอยมุกโข่ง หาปลิงทะเล จึงต้องดำน้ำข้าง ๆ เกาะ เมื่อถึงช่วง 5 ค่ำ 6 ค่ำ 7 ค่ำ 8 ค่ำ 9 ค่ำ 10 ค่ำ เริ่มเข้าช่วงน้ำตายความเชี่ยวของกระแสน้ำลดลง ชาวบ้านจึงไปดำน้ำบริเวณ “กลางช่อง” (ช่องว่างระหว่างเกาะ) ชาวบ้านบางกลุ่มใช้เวลาในช่วง 8 ค่ำ 9 ค่ำ 10 ค่ำ กับการวางไซและกู้ไซ บางคนไปลากปลาหางแข็ง ตกหมึก ยิงปลา ตกปลา แต่การตกปลาจะสามารถตกได้ทุกช่วงเวลาไม่ว่าจะเป็นช่วงน้ำใหญ่หรือน้ำตาย เมื่อเข้าสู่ช่วงน้ำใหญ่ชาวบ้านที่ถักไซส่วนใหญ่จะใช้เวลาในการประกอบโครงไซและถักไซอยู่กับบ้านไม่ได้ออกทะเล และจะต้องรอจนกว่าถึงช่วงน้ำตายครั้งต่อไปถึงจะได้ออกทะเลอีกครั้ง ชาวบ้านบางคนจึงใช้เวลาในช่วงนี้ออกทะเลไปลากปลาหางแข็งบ้างในบางครั้ง สำหรับผู้หญิงบางกลุ่มซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มวัยกลางคนมักออกทะเลไปหาหอยติบ หอยลิ้น หอยน้ำพริก เป็นต้น บริเวณโขดหินข้างเกาะหรือบริเวณหัวแหลมของเกาะ บางครั้งไปหาปลาหมึกสายเล็กช่วงน้ำลงบริเวณชายหาดหน้าบ้านในช่วงน้ำใหญ่ ประมาณ 12 ค่ำ 13 ค่ำ 14 ค่ำ 15 ค่ำ 1 ค่ำ

หมายเหตุ ในช่วงน้ำใหญ่หรือน้ำตาย บังเอิญกระแสน้ำไหลไปในทิศทางเดียวกันและจะไหลเชี่ยวมากกว่าช่วงน้ำใหญ่และน้ำตายตามปกติประมาณ 3-7 วัน แสดงว่าจะมีฝนฟ้าคะนองหรือพายุเกิดขึ้น ชาวอูรักลาโว้ยที่ทำงานในทะเลทุกวันจะรับรู้ได้ดีกว่าชาวอูรักลาโว้ยที่ทำงานบนบก และนานครั้งในรอบ 10 ปี น้ำตายจะมีกระแสน้ำที่ไหลเชี่ยวเหมือนน้ำใหญ่ ซึ่งชาวอูรักลาโว้ยเองไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นเพราะอะไรทั้งที่ท้องฟ้า คลื่น ลมปกติ อีกทั้งหลังจากเกิดเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิที่ผ่านมาชาวบ้านพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า น้ำทะเลผิดปกติไปมาก บางครั้งเมื่อเข้าสู่ช่วงน้ำตาย กระแสน้ำก็ยังคงไหลเชี่ยวต่างจากอดีตที่ผ่านมา

น้ำเชี่ยวบ้า “ดรัซฆีล่า” คือช่วงเวลาที่น้ำขึ้น-น้ำลงทั้งวัน ลักษณะของกระแสน้ำจะไหลไปทางเดียวกัน เช่น หากเป็นช่วงน้ำลงกระแสน้ำจะไหลไปทางทิศตะวันตกอย่างเดียวและน้ำจะลงนานกว่าปกติ เช่นเดียวกับช่วงน้ำขึ้นที่กระแสน้ำจะไหลไปทางทิศตะวันออกอย่างเดียวและใช้เวลานานกว่าปกติ น้ำเชี่ยวบ้าทำให้เกิดกระแสน้ำที่ไหลแรงกว่าช่วงอื่น มองดูจากชายฝั่งดูปกติเมื่อห่างออกไปจากฝั่งประมาณ 300 เมตร จะสังเกตเห็นน้ำเชี่ยวบ้า ซึ่งจะเกิดขึ้นนานครั้งส่วนมากจะเกิดช่วงเดือนมิถุนายนหรือในช่วงฤดูมรสุม วิธีการสังเกตน้ำเชี่ยวแบบง่ายอีกวิธีหนึ่งคือการโยนกิ่งไม้หรือสิ่งของเบา ๆ ลงไปในน้ำ หากไม่มีกระแสน้ำไหลแรงหรือเชี่ยวกราด กิ่งไม้จะเคลื่อนตัวช้า แต่หากมีกระแสน้ำไหลแรงกิ่งไม้จะเคลื่อนตัวอย่างเร็วไปทางทิศที่น้ำลงหรือน้ำขึ้น

น้ำวน หรือ น้ำหวน “อะเยรีโปก” สังเกตจากบริเวณกองหินหรือบริเวณด้านหน้าหรือด้านหลังของเกาะ หากบริเวณด้านหน้าหรือด้านหลังกองหินและเกาะมีกระแสน้ำไหลแรง แสดงว่าบริเวณดังกล่าวเกิดน้ำวนหรือน้ำหวน

น้ำทุ่น “อะเยตือนั่ง” คือ ลักษณะของน้ำที่ทรงตัว เป็นช่วงที่ไม่มีกระแสน้ำไหลเชี่ยวและน้ำจะไม่ไหลไปทางใดทางหนึ่ง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “น้ำไม่เดิน” น้ำทุ่นจะเกิดช่วงที่น้ำขึ้นเต็มที่และน้ำลงเต็มที่ น้ำทุ่นเกิดขึ้นทุกวันประมาณ 1 ชั่วโมง และในช่วง 8 ค่ำ 9 ค่ำ 10 ค่ำ คือช่วงที่เกิดน้ำทุ่นตลอดในช่วงนี้ชาวบ้านส่วนใหญ่ออกทะเลได้สะดวก หากเป็นช่วงน้ำใหญ่ชาวบ้านจะต้องรอช่วงเวลาให้เกิดน้ำทุ่นถึงจะดำน้ำเก็บหาทรัพยากรบริเวณ “กลางช่อง” ได้

กระแสน้ำเย็น เกิดขึ้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-เดือนเมษายน ในทะเลอันดามันด้านนอกช่วงนี้น้ำทะเลจะสองท้อง คือ ลักษณะของน้ำทะเลจากผิวน้ำลึกลงไปประมาณ 4-5 เมตร มีลักษณะใสและที่ระดับน้ำลึกลงไปประมาณ 15-20 เมตร น้ำทะเลมีอุณหภูมิต่ำทำให้รู้สึกเย็นและน้ำทะเลมีรสชาติจืดมีลักษณะขุ่นหรือข้น ผู้อาวุโสชาวอูรักลาโว้ยไม่เคยสัมผัสกับกระแสน้ำเย็นดังกล่าว อาจเป็นเพราะชาวอูรักลาโว้ยในอดีตดำน้ำไม่ลึกมาก หรือกระแสน้ำเย็นที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ โดยตามหลักการทางวิทยาศาสตร์กระแสน้ำเย็น คือ กระแสน้ำที่ไหลมาจากเขตละติจูดสูงเข้ามายังเขตอบอุ่นและเขตร้อน จึงทำให้กระแสน้ำเย็นลงหรืออุณหภูมิต่ำกว่าน้ำที่อยู่โดยรอบ กระแสน้ำเย็นที่เกิดขึ้นในทะเลอันดามันเพราะได้รับผลกระทบมาจากปรากฏการณ์เอลนินโญ่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิน้ำของทะเล เนื่องจากภาวะโลกที่ร้อนมากขึ้นทำให้น้ำแข็งขั้วโลกเกิดการละลาย จากนั้นกระแสน้ำเย็นได้ไหลลงมาสู่พื้นที่ด้านล่างและผ่านมาจนถึงท้องทะเลอันดามัน ซึ่งปกติแล้วปลาจะอาศัยอยู่ในท้องทะเลลึก แต่เมื่อต้องมาเจอกับกระแสน้ำเย็นจัด ปลาจึงพยายามจะว่ายขึ้นมาบนผิวน้ำเพื่อหาน้ำอุ่น แต่เนื่องจากการปรับเปลี่ยนอุณหภูมิในครั้งนี้เกิดขึ้นกะทันหัน ทำให้ปลาปรับสภาพไม่ทันจึงต้องตายไป ซึ่งยากที่จะหาหนทางแก้ไขหรือป้องกันได้ เพราะปลาต้องอาศัยอยู่ในท้องทะเลลึกเท่านั้น และไม่สามารถขึ้นมาอยู่บนผิวน้ำได้ เพราะกระแสน้ำร้อนมากเกินไป (http://www.komchadluek.net สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2551)

ชาวอูรักลาโว้ยระบุว่ากระแสน้ำเย็นมี 2 แบบ ดังนี้

- กระแสน้ำเย็นแบบข้นหรือขุ่น กระแสน้ำเย็นแบบนี้จะมีความเย็นมากเมื่อใครได้สัมผัสทำให้เกิดอาการไม่สบาย กระแสน้ำเย็นแบบข้นมีลักษณะเหมือนการม้วนเสื่อเป็นการม้วนตัวของคลื่นใต้น้ำเข้าหาฝั่ง เมื่อมาถึงฝั่งจะม้วนเอาทรายหรือขยะในทะเลขึ้นมา ทำให้ใต้ท้องทะเลดูปั่นป่วนมองไม่เห็นทัศนียภาพใต้ทะเล

- กระแสน้ำเย็นแบบใสหรือสีเหลืองอ่อน มีลักษณะคล้ายกับการนำน้ำตาลทรายมาละลายในน้ำ หรือคล้าย ๆ กับน้ำมันพืช กระแสน้ำเย็นแบบนี้ความรุนแรงและความเย็นจะน้อยกว่ากระแสน้ำเย็นแบบข้น

วิธีการสังเกตกระแสน้ำเย็น คือสังเกตจากผิวน้ำด้านบนจะมองเห็นเกลียวคลื่นหนา ๆ เป็นเส้นยาวแสดงว่าน้ำด้านล่างเป็นน้ำเย็น ในบางครั้งทำให้มองเห็นปลาไม่ชัดและบางครั้งที่ชาวบ้านได้สัมผัสกับกระแสน้ำเย็นจะทำให้นักดำน้ำทรงตัวลำบาก ช่วงที่มีกระแสน้ำเย็นเวลาน้ำขึ้นน้ำขึ้นช้ากว่าปกติในช่วงน้ำลงน้ำจะลงมากกว่าปกติ และน้ำทะเลช่วงนี้จะไหลทวนน้ำทะเลปกติ เช่น เวลาน้ำลงกระแสน้ำเย็นจะไหลทวนขึ้นเมื่อน้ำขึ้นกระแสน้ำเย็นจะไหลทวนลง กระแสน้ำเย็นม้วนเข้าทะเลอันดามันด้านในมีลักษณะเป็นลูก ๆ แต่ละลูกจะไหลทวนน้ำประมาณ 20-30 นาที โดยกระแสน้ำเย็นจะเกิดในช่วงน้ำใหญ่มากกว่าช่วงน้ำตาย ชาวบ้านเล่าว่าช่วงที่มีกระแสน้ำเย็นปลาไม่ค่อยกินเบ็ดเพราะเหยื่อที่ใช้ตกปลาจะแข็งและเย็น บางครั้งปลาในไซตายในช่วงนี้ปลาจึงหนีเข้ามาใกล้ฝั่งบริเวณน้ำตื้น แต่ในช่วงฤดูมรสุมจะไม่มีกระแสน้ำเย็น

5.2.1.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคเรื่องลมประจำถิ่น

ลมประจำถิ่นที่พัดมาจากทิศต่าง ๆ หรือพัดมาจากสถานที่ที่ชาวอูรักลาโว้ยใช้เรียกแทนชื่อทิศจะมีช่วงเวลาในการพัดแตกต่างกัน การเปลี่ยนทิศของลมทำให้ชาวอูรักลาโว้ยทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล โดยลมที่พัดในแต่ละฤดูกาลจะมีระดับความรุนแรงและช่วงเวลาในการพัดต่างกันไปใน 1 วัน ซึ่งลมมีบทบาทสำคัญที่ทำให้ชาวอูรักลาโว้ยต้องปรับตัวในการกำหนดพื้นที่ทำมาหากิน กำหนดรูปแบบของการทำมาหากิน และลมสามารถบ่งบอกถึงความชุกชุมและแหล่งที่อยู่อาศัยของปลาบางสายพันธุ์ รวมถึงรสชาติของปลาที่มีความอร่อยเพราะมีอาหารที่อุดมสมบูรณ์

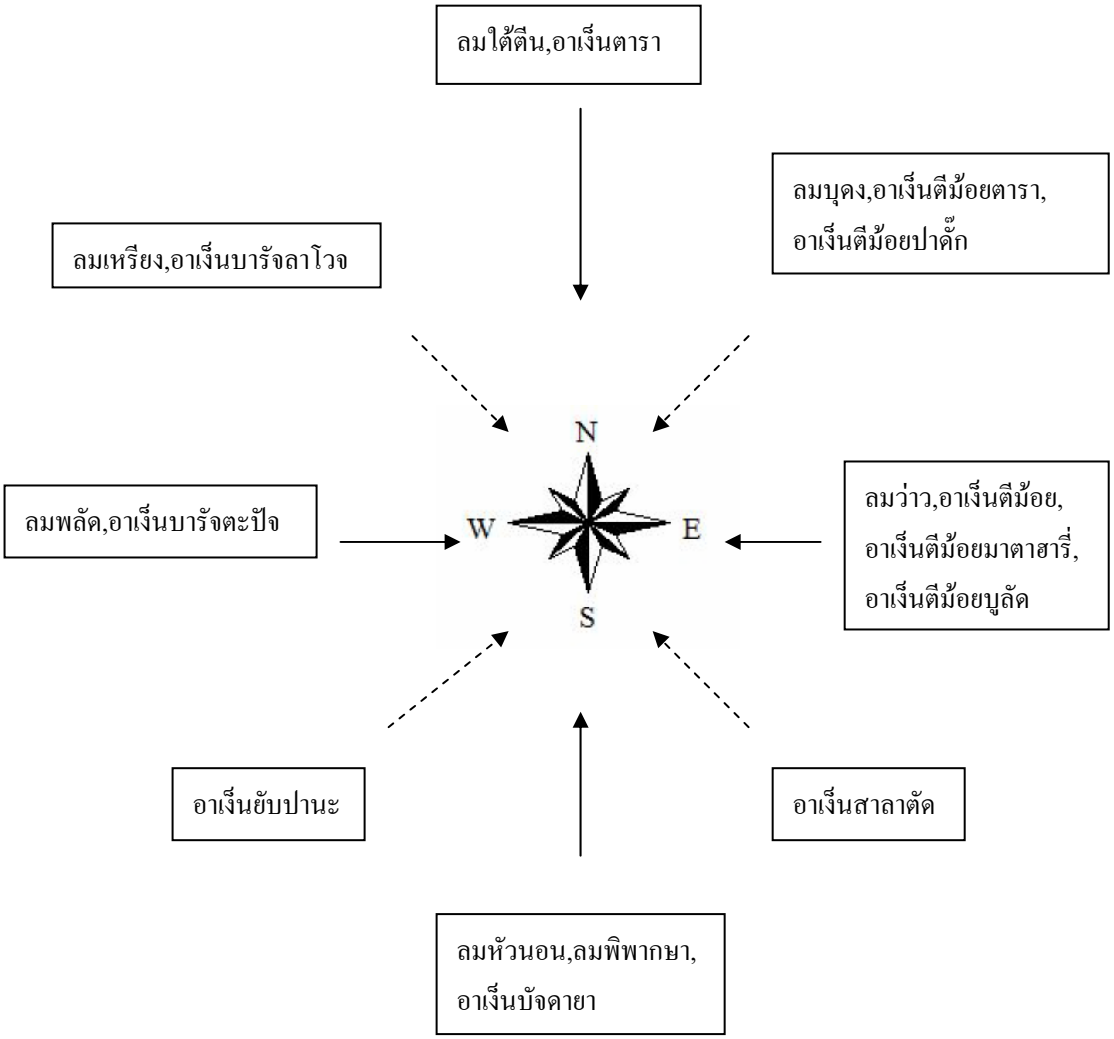

ลมว่าว หรืออีกชื่อเรียกว่า **“อาเง็นตีม้อย”** เป็นลมที่พัดมาจากทิศตะวันออกหรือลมที่พัดอยู่ระหว่างเกาะเฮและเกาะแอว โดยจะเริ่มพัดในช่วงประมาณกลางเดือนพฤศจิกายน-เดือนเมษายน และในช่วงที่มีลมว่าวพัดจะมีลมที่พัดมาจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศตะวันออกเฉียงใต้พัดสลับไปมาด้วย เรียกได้ว่าภายในระยะเวลา 1 วัน จะมีลมที่พัดมาจากทิศตะวันออกรวมถึงทิศตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันออกเฉียงใต้ประกอบด้วยดังนี้

เริ่มจากก่อนที่ท้องฟ้าใกล้สว่างในช่วงเดือนพฤศจิกายน-เดือนมกราคม ช่วงเวลาประมาณ 04.00-05.00 น. จะมีลมที่พัดมาจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือหรือพัดมาจากภูเขาโต๊ะแซะ คือ **ลมบุดง** หรือ **อาเง็นตีม้อยตารา** และลมที่พัดมาจากทิศเหนือหรือพัดมาจากในเมือง คือ **ลมใต้ตีน** หรือ **อาเง็นตารา** เริ่มพัดก่อนทำให้อากาศในช่วงใกล้ฟ้าสางเย็นสบาย (ตารา หมายถึงลมที่ทำให้อากาศเย็น) ชาวบ้านมักตื่นเช้าแล้วมาจับกลุ่มนั่งผิงไฟพูดคุยกันบริเวณชายหาดและมีการนำ

หัวมันมาเผากินเป็นอาหารเช้า สมัยก่อนในช่วงเดือนพฤศจิกายน-เดือนกุมภาพันธ์ ชาวบ้านส่วนใหญ่มักออกเดินทางไปทำมาหากินยังหมู่เกาะและชายฝั่งต่าง ๆ ในทะเลอันดามัน และในช่วงเวลาดังกล่าวปลากล้วยญี่ปุ่น ปลาตามะ ปลาโอ (ชื่อปลาเฉพาะของชาวอูรักลาโว้ย) จะมีจำนวนมากกว่าปลาชนิดอื่น ในช่วงเวลาดังกล่าวคลื่นลมในทะเลเงียบสงบ ไม่มีความรุนแรงชาวบ้านจึงออกทะเลไปดำหอย ดำกุ้ง ดำปลิง วางไซ ได้ตลอดเวลา

เมื่อเข้าสู่เดือนกุมภาพันธ์-เดือนเมษายน **อาเง็นตีม้อยตารา และ อาเง็นตารา** เริ่มอ่อนกำลังลงและหมดไป โดยมี **ลมทุ่งหญ้า** หรือ **“อาเง็นตีม้อยปาด๊ก”** ที่พัดมาจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือหรือพัดมาจากภูเขาโต๊ะแซะพัดมาแทน แต่จะพัดอยู่ในช่วงเช้าตรู่เพียงไม่กี่ชั่วโมง เมื่อแสงแดดเริ่มร้อนอาเง็นตีม้อยปาด๊กจึงเริ่มอ่อนกำลังลง หากในช่วงที่อาเง็นตีม้อยปาด๊กกำลังพัดเป็นช่วงที่ท้องฟ้าโปร่งไม่มีเมฆจะทำให้อาเง็นตีม้อยปาด๊กยิ่งพัดแรง ในภาษาชาวอูรักลาโว้ยคำว่า “ปาด๊ก” แปลว่าทุ่งหญ้า ดังนั้นเมื่อทุ่งหญ้าเริ่มร้อนอาเง็นตีม้อยปาด๊กจึงลดระดับความรุนแรงลง และจะมีลมที่พัดมาจากทิศตะวันออกหรือพัดมาจากเกาะเฮและเกาะแอวเริ่มพัดต่อจากอาเง็นตีม้อยปาด๊ก คือ **ลมตามหวัน** หรือ **“อาเง็นตีม้อยมาตาฮาริ่”** เป็นลมที่พัดตามดวงตะวัน เมื่อแดดยิ่งร้อนอาเง็นตีม้อยมาตาฮาริ่ยิ่งพัดแรง และในช่วงบ่ายอาเง็นตีม้อยมาตาฮาริ่จึงเริ่มอ่อนกำลังลง แต่จะกลับมาพัดแรงอีกครั้งในช่วงที่น้ำขึ้น (ช่วงเย็น-ช่วงค่ำ) เพราะเวลาน้ำขึ้นน้ำจะขึ้นมาจากทิศตะวันตกซึ่งจะสวนทางกับทิศทางของลม ชาวบ้านเรียกลักษณะดังกล่าวว่า “สวนงา” ทำให้ทะเลมีคลื่นลมแรง ในช่วงที่อาเง็นตีม้อยมาตาฮาริ่กำลังพัดท้องฟ้าขณะนั้นมีลักษณะโปร่งไม่มีเมฆที่ก่อตัวเป็นเมฆฝน และในช่วงบ่ายหรือช่วงเย็นก่อนที่อาเง็นตีม้อยมาตาฮาริ่เริ่มพัดอีกครั้งในขณะนั้นจะมีลมที่ชาวบ้านเรียกว่า **“อาเง็นสาลาตัด”** ซึ่งพัดมาจากทางทิศตะวันออกเฉียงใต้หรือพัดมาจากเกาะเฮพัดอยู่ก่อนแต่ใช้เวลาพัดอยู่เพียงไม่นานประมาณ 2-3 ชั่วโมงแล้วเงียบไป เมื่อถึงช่วงเวลากลางคืนมี **ลมดวงเดือน** หรือ **“อาเง็นตีม้อยบูลัด”** พัด โดยลมดังกล่าวเริ่มพัดตามดวงจันทร์และพัดมาทางทิศตะวันออกเช่นเดียวกับอาเง็นตีม้อยมาตาฮาริ่ และเมื่อดวงจันทร์เริ่มสูงขึ้นอาเง็นตีม้อยบูรัดเริ่มพัดแรง เมื่อถึงเวลาเที่ยงคืนดวงจันทร์ขึ้นตรงศรีษะอาเง็นตีม้อยบูรัดจึงเริ่มอ่อนกำลังลง ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-เดือนเมษายน ปลาส่วนใหญ่จึงไม่เข้ามาใกล้ฝั่งและชอบอยู่บริเวณเกาะทางทิศตะวันตกของเกาะภูเก็ต หรือบริเวณที่มีกระแสน้ำไหลเชี่ยว และบริเวณทะเลด้านนอกเพราะไม่ใช่ฤดูมรสุม ชาวบ้านเองสามารถทำมาหากินได้สะดวกทั้งตกปลา ลากปลา วางไซ ดำน้ำ เป็นต้น

ดังนั้น ในช่วงที่มีลมตะวันออกพัดพื้นที่ทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ยจึงเริ่มจากบริเวณอ่าวราไวย์และหมู่เกาะทางทิศตะวันตกของเกาะภูเก็ต สมัยก่อนในช่วงนี้ชาวอูรักลาโว้ยมักเดินทางเป็นกลุ่มประมาณ 8-9 คน ต่อเรือหนึ่งลำไปไกลถึงทับละมุ เขาหลัก เกาะตาชัย เกาะพระทอง หมู่เกาะสิมิลัน หมู่เกาะสุรินทร์ เกาะย่านเชือก และหมู่เกาะอื่นที่อยู่ในอาณาเขตของ

ประเทศพม่า บางกลุ่มเดินทางไปยังหมู่เกาะพีพี เกาะลันตา เกาะจำ เกาะตะเกียง หมู่เกาะตะรุเตา เกาะอาดัง เกาะบุโหลน และเข้าไปถึงเกาะลังกาวีเขตประเทศมาเลเซีย เพื่อไปเก็บหาหอยนมสาว หอยมุกโข่ง หอยเชลล์ หอยเบี้ย หอยหน้ายักษ์ หอยเจดีย์ หอยนิ้วนาง ปลิงทะเล หมึกกระดอง และปลา แล้วกลับมาขายพวกนายทุนซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองภูเก็ต พื้นที่ต่าง ๆ ที่ชาวอูรักลาโว้ยเดินทางไปทำมาหากินล้วนเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรทางทะเลที่อุดมสมบรูณ์ ชาวบ้านบางคนไปรับจ้างนายทุนทำงานระเบิดปลาบริเวณเกาะสินไห เกาะเหลา เกาะสอง เพราะในช่วงเวลานี้ชาวบ้านสามารถทำงานได้ทุกวันเพราะคลื่นลมไม่รุนแรงการทำงานจึงสะดวกกว่าช่วงลมพลัด แต่อาจมีฝนตกบ้างเล็กน้อยในบางพื้นที่ ลมที่ทำให้เมฆก่อตัวเป็นเมฆฝนในช่วงเวลานี้คือ อาเง็นอูยักสือการ่า เป็นลมฝนฟ้าคะนองพัดมาจากทิศตะวันออกเกิดจากก้อนเมฆที่ก่อตัวเป็นกลุ่มฝน ประกอบกับมีลมจากทิศตะวันตกทิศใดทิศหนึ่งที่พัดเข้าไปปะทะทำให้อาเง็นอูยักสือการ่าสะสมพลังงานกลายเป็นก้อนเมฆที่ใหญ่ขึ้นแล้วตกเป็นฝน อาเง็นอูยักสือการ่าจะพัดประมาณ 3 วัน ในช่วงเย็นและช่วงค่ำสังเกตได้ง่ายช่วงที่อาเง็นอูยักสือการ่าพัดต้นมะม่วงหิมพานต์เริ่มออกดอก ฝนในช่วงนี้ทำให้ต้นมะม่วงหิมพานต์มีลูก และอาเง็นอูยักสือการ่าจะพัดอีกครั้งช่วงที่ลูกมะม่วงหิมพานต์สุก (ช่วงเดือนเมษายน)

ทิศทางของลมจะเคลื่อนที่ไปตามฤดูกาลและเมื่อถึงปลายเดือนเมษายน-ต้นเดือนพฤษภาคม ลมกำลังจะเปลี่ยนทิศจากทิศตะวันออกเป็นทิศตะวันตก บอกให้ทราบถึงช่วงเวลาของการเปลี่ยนฤดูกาลจากฤดูร้อนเป็นฤดูฝน ในช่วงนี้ลมจะเพี้ยนไปเพี้ยนมา กล่าวคือในช่วงกลางวันมีลมที่พัดมาจากทิศตะวันออกคืออาเง็นตีม้อยมาตาฮาริ่ ช่วงเย็นมีลมที่พัดมาจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือคืออาเง็นบารัจลาโวจหรือลมเหรียง ช่วงเวลานี้ระบุแน่นอนไม่ได้ว่าลมจะพัดมาจากทิศไหน เพราะลมที่พัดมาจากทั้ง 2 ทิศพัดสลับไปมา ดังนั้นในช่วงเวลาเพียงไม่กี่วันนี้จึงมี**ลมพิพากษา** หรือ **“อาเง็นบัจดายา”** ที่พัดมาจากทิศใต้ของหาดราไวย์หรือพัดมาจากทางเกาะบอนเริ่มพัดอย่างรุนแรง เพื่อเป็นการตัดสินว่าให้ลมที่พัดมาจากทิศตะวันออกหยุดพัด เพราะเข้าสู่ฤดูฝนถึงเวลาที่ลมจากทางทิศตะวันตกเริ่มพัดแล้ว เมื่ออาเง็นบัจดายาเริ่มพัดครั้งแรกในช่วงกลางคืนจะทำให้ในช่วง 1-2 วันแรกในเวลากลางคืนไม่มีลมพัด ในช่วงเวลาดังกล่าวชาวบ้านสามารถออกทะเลไปตกปลาได้ และหากอาเง็นบัจดายาเริ่มพัดช่วงน้ำลงจะทำให้ลมเงียบทะเลเรียบเปรียบเหมือนน้ำที่อยู่ในขัน หากอาเง็นบัจดายาเริ่มพัดช่วงน้ำขึ้นจะทำให้ลมพัดแรง อีกทั้งช่วงที่อาเง็นบัจดายาพัดทำให้ชายหาดขาวสะอาด เพราะอาเง็นบัจดายาจะพัดล้างหาด ช่วยพัดพาสิ่งสกปรกบริเวณชายหาดลงทะเลไปด้วย

ตารางที่ 5-1 พื้นที่ทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์ในอดีตช่วงลมว่าว

พื้นที่ทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ย	รูปแบบและกิจกรรมการทำมาหากิน
-ทับละมุ เขาหลัก เกาะตาชัย เกาะพระทอง หมู่เกาะสิมิลัน หมู่เกาะสุรินทร์ เกาะย่านเชือก และหมู่เกาะในประเทศพม่า	-การออกทะเลเป็นกลุ่มเพื่อดำน้ำหาหอยนมสาว หอยมุกโข่ง หอยเชลล์ หอยเบี้ย หอยหน้ายักษ์ หอยเจดีย์ หอยนิ้วนาง ปลิงทะเล หมึกกระดอง ปลาและกุ้งมังกร
-เกาะพีพี เกาะลันตา เกาะจำ เกาะตะเกียง เกาะอาดัง เกาะหลีเป๊ะ เกาะลังกาวีเขตประเทศมาเลเซีย	-การออกทะเลเป็นกลุ่มเพื่อดำน้ำหาหอยนมสาว หอยมุกโข่ง หอยเชลล์ หอยเบี้ย หอยหน้ายักษ์ หอยเจดีย์ หอยนิ้วนาง ปลิงทะเล หมึกกระดอง ปลาและกุ้งมังกร
-เกาะสินไห เกาะเหลา เกาะสอง	-การออกทะเลเป็นกลุ่มเพื่อรับจ้างนายทุนทำงานระเบิดปลา
-หาดทรายแก้ว หาดไม้ขาว บ้านสาคู หาดในยาง หาดในทอน หาดบางเทา หาดกมลา หาดป่าตอง	-การออกทะเลเป็นกลุ่มเพื่อดำน้ำหาหอยนมสาว หอยมุกโข่ง หอยเชลล์ หอยเบี้ย หอยหน้ายักษ์ หอยเจดีย์ หอยนิ้วนาง ปลิงทะเล หมึกกระดอง ปลาและกุ้งมังกร
-หาดป่าตอง หาดกะตะ หาดกะรน หาดในหาน เกาะปู	-การออกทะเลคนเดียวเพื่อตกปลา หรือออกทะเลเป็นกลุ่มเพื่อวางไซ และดำน้ำเก็บหาหอยนมสาว หอยมุกโข่ง หอยเชลล์ หอยเบี้ย หอยหน้ายักษ์ หอยเจดีย์ หอยนิ้วนาง ปลิงทะเล หมึกกระดอง ปลาและกุ้งมังกร
-เกาะมัน เกาะแก้ว เกาะบอน เกาะรายา	-การออกทะเลคนเดียวเพื่อตกปลา หรือออกทะเลเป็นกลุ่มเพื่อยิงปลา วางไซ และดำน้ำเก็บหาหอยนมสาว หอยมุกโข่ง หอยเชลล์ หอยเบี้ย หอยหน้ายักษ์ หอยเจดี หอยนิ้วนาง ปลิงทะเล หมึกกระดอง ปลาและกุ้งมังกร
-เกาะแก้ว เกาะบอน เกาะรายา	-การออกทะเลคนเดียวเพื่อลากปลา หรือออกทะเลเป็นกลุ่มเพื่อต่อยหอยติบ หาหอยน้ำพริก หอยลิ้น หอยดำ หอยหลุ หอยหน้าวัว หอยพง

เมื่อเข้าสู่ช่วงเดือนพฤษภาคม-เดือนตุลาคม ลมที่พัดตลอดในช่วงนี้จะพัดมาจากทิศตะวันตก ชาวบ้านเรียกว่า **ลมพลัด** หรือ **“อาเง็นบารัจตะปัจ”** ในช่วงนี้มีมรสุมเกิดขึ้นบ่อยครั้ง มีฝนตกบ่อยทั่วทุกพื้นที่และตกติดต่อกันครั้งละหลายชั่วโมงหลายวันเป็นสัปดาห์ คลื่นลมในทะเลมีความรุนแรงคลื่นในทะเลส่วนใหญ่เป็นคลื่นโหลนและงัน ในช่วงนี้สัตว์ทะเลจึงเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณอ่าวด้านใน และบริเวณข้างเกาะเพื่อหาที่กำบังทำให้ช่วงนี้บริเวณอ่าวหน้าหาดราไวย์ชายฝั่งด้านตะวันออก และบริเวณเกาะทางฝั่งตะวันออกมีปลาจำนวนมาก ในขณะเดียวกันอาหารของปลามีจำนวนมากเช่นกัน เพราะคลื่นใต้น้ำที่มีความรุนแรงทำให้ปลาต้องอยู่บริเวณผิวน้ำซึ่งต่างจากช่วงลมว่าว ในช่วงนี้ปลาตัวเล็กจึงมักเป็นเหยื่อของปลาตัวใหญ่ ดังนั้นในช่วงเดือนพฤษภาคม-

เดือนตุลาคม ปลาจึงมีรสหวานมันกว่าช่วงเดือนอื่น ๆ โดยเฉพาะปลาหางแข็ง ปลาลัง ปลามง ปลาโอ ปลาแสรกร้า (ชื่อปลาเฉพาะของชาวอูรักลาโว้ย) เพราะได้กินปลาตัวเล็กเป็นอาหาร เมื่อเข้าสู่เดือนกันยายน-เดือนตุลาคม **ลมเหรียง**หรือ**"อาเง็นบารัจลาโวจ"** เริ่มพัดมาจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือพัดสลับกับ **"อาเง็นยับปานะ"** ที่พัดมาจากทิศตะวันตกเฉียงใต้หรือพัดมาจากเกาะแก้ว โดยลมทั้ง 2 ทำให้เกิดฝนตกในช่วงเดือนกรกฎาคม-เดือนตุลาคม ทำให้มีปลาจำนวนมากโดยเฉพาะปลาหูช้าง ปลามง ปลาก๋าว (ชื่อปลาเฉพาะของชาวอูรักลาโว้ย) และปลาอื่น ๆ

ในช่วงลมพลัด การทำมาหากินทางทะเลลำบากเพราะเป็นช่วงมรสุม ในช่วงนี้ชาวอูรักลาโว้ยจะไปทำมาหากินบริเวณชายฝั่ง และหมู่เกาะทางทิศตะวันออกของเกาะภูเก็ตและพื้นที่ชายฝั่งที่ไม่ห่างจากหาดราไวย์ไปมากนัก หากวันไหนที่สภาพอากาศพอที่จะเอื้ออำนวยให้ชาวบ้านออกทะเลได้ ชาวบ้านส่วนใหญ่มักออกไปตกหมึก ตกปลา ลากปลา วางไซ บริเวณหน้าหาดราไวย์ เกาะแก้ว เกาะเฮ เกาะโหลน เกาะแอว เกาะบอน แต่ในช่วงนี้การดำน้ำลึกลำบากเพราะคลื่นลมแรงและน้ำทะเลขุ่นมองไม่เห็นใต้ท้องทะเล ขณะเดียวกันในช่วงเวลาดังกล่าวปลาตัวใหญ่ เช่น ปลาโลมา มักเข้ามาใกล้ฝั่งบริเวณอ่าวเพราะทะเลด้านนอกใต้ท้องทะเลปั่นป่วนจากมรสุม และในช่วงลมพลัดจึงถือเป็นวันหยุดพักของชาวบ้าน ชาวบ้านจะนำเรือขึ้นมาซ่อมแซมบางคนถือโอกาสในช่วงเวลานี้จัดเตรียมอุปกรณ์หาปลา เช่น ตอกหมันเรือ ทาสีเรือ ถักไซ ทำเบ็ดลากปลา เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการออกทะเลในครั้งต่อไป สมัยก่อนชาวบ้านบางคนไปรับจ้างคนท้องถิ่นทำงานอาทิ เกี่ยวข้าว นวดข้าว ถางป่า ทำงานก่อสร้าง เป็นต้น เพื่อให้มีเงินมาจุนเจือครอบครัวและเมื่อถึงปลายเดือนตุลาคม-ต้นเดือนพฤศจิกายน ทิศทางของลมจะเคลื่อนที่ไปตามฤดูกาลอีกครั้ง ในช่วงนี้จึงมีลมพิพากษาพัดเพื่อตัดสินให้ถึงช่วงเวลาที่ลมว่าวพัดและเข้าสู่ฤดูร้อน ฤดูกาลวนครบรอบ 1 ปีพอดี วิถีชีวิตของชาวบ้านจึงกลับมาอยู่กับทะเลอีกครั้ง

หมายเหตุ บางปีลมพลัดหรืออาเง็นบารัจตะปัจ จะใช้เวลาพัดนานกว่าลมว่าวหรืออาเง็นตีม้อย แต่บางปีลมว่าวใช้เวลาพัดนานกว่าลมพลัด และทิศทางของลมอาจเปลี่ยนไปขึ้นอยู่กับปัจจัยทางธรรมชาติเป็นหลัก เช่น อาจมีพายุเกิดขึ้นโดยสามารถสังเกตได้ถ้าลมเงียบแสดงว่าลมกำลังเปลี่ยนทิศ

ตารางที่ 5-2 พื้นที่ทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์ในอดีตช่วงลมพลัด

พื้นที่ทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ย	รูปแบบและกิจกรรมการทำมาหากิน
- เกาะเฮ เกาะโหลน เกาะแอว เกาะบอน	- การออกทะเลเป็นกลุ่มเพื่อวางไซ บางคนออกทะเลคนเดียวเพื่อตกปลา ตกปลาหมึกหอม ลากปลา
- เกาะดอกไม้ เกาะไม้ท่อน เกาะไข่ กองหินมูสังแหลมกา	- การออกทะเลเพื่อตกปลา ตกปลาหมึกหอม
- หน้าหาดราไวย์ เกาะบอน เกาะแก้ว	- การออกทะเลเป็นกลุ่มเพื่อวางไซ บางคนออกทะเลคนเดียวเพื่อลากปลา ตกปลา

5.2.1.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคเรื่องน้ำและลม

ลักษณะของน้ำและลมมีความสัมพันธ์กันเพราะนอกจากลมจะเป็นผู้กำหนดเวลาและฤดูกาลแล้ว ลมยังมีอิทธิพลที่ทำให้น้ำในทะเลเกิดการเปลี่ยนแปลงได้อีกด้วย ชาวอูรักลาโว้ยรู้จักเรียนรู้ลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวเพื่อใช้ในการปรับตัวให้สอดคล้องกับธรรมชาติและกำหนดแบบแผนการทำมาหากิน

ในช่วงลมว่าวพัดน้ำทะเลจะขึ้นช้า และในช่วงเวลากลางวันน้ำทะเลขึ้น-ลงเต็มที่และมีปริมาณมากกว่าช่วงเวลากลางคืน ต่างจากช่วงลมพลัดที่ในช่วงเวลากลางคืนน้ำทะเลขึ้น-ลงเต็มที่และมีปริมาณน้ำมากกว่าเวลากลางวัน ในบางครั้งอาจขึ้นอยู่กับพายุฝนด้วยเพราะช่วงนี้ฤดูมรสุมมีผลทำให้น้ำขึ้นเยอะทั้งกลางวันและกลางคืน ในช่วงลมพิพากษาพัดน้ำทะเลจะลงมากกว่าปกติ เมื่อเข้าสู่ฤดูกาลเต็มที่น้ำทะเลจะกลับมาขึ้น-ลงตามปกติ ในช่วงลมพลัดเวลาที่ชาวบ้านออกทะเลและกลับเข้าฝั่งส่วนใหญ่จะเป็นช่วงน้ำขึ้น เพราะในช่วงน้ำขึ้นน้ำและลมมาจากทิศทางเดียวกันจะไม่เกิดการปะทะกัน แต่หากเป็นช่วงน้ำลงการออกทะเลลำบากและเป็นอันตรายต่อการเดินเรือเนื่องจากเกิดการปะทะกันของน้ำกับลม ตรงกันข้ามหากเป็นช่วงลมว่าวพัดสามารถกลับเข้าฝั่งได้ทั้งช่วงน้ำขึ้นและน้ำลงเพราะคลื่นลมไม่รุนแรงเท่ากับช่วงลมพลัด แต่หากบังเอิญเกิดพายุช่วงน้ำขึ้นห้ามกลับเข้าฝั่งเช่นกัน และในช่วงน้ำตายเวลาน้ำขึ้น-น้ำลง ลมจะพัดแรงแค่ไหนก็ตามลมจะชนะกระแสน้ำที่ไหลเชี่ยวได้ โดยลมสามารถพัดให้กระแสน้ำที่ไหลเชี่ยวตีหัวเรือให้หันไปทางทิศที่ลมพัดแต่ถ้าเป็นช่วงน้ำใหญ่กระแสที่ไหลน้ำเชี่ยวจะสามารถเอาชนะลมได้

5.2.1.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคเรื่องคลื่น

คลื่นเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญในการกำหนดวิถีการทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ย การทำความเข้าใจถึงลักษณะของคลื่นช่วยให้ชาวอูรักลาโว้ยกำหนดขอบเขตของพื้นที่ทำมาหากิน ขอบเขตของกิจกรรมในอาชีพ ทั้งยังรับรู้ถึงพฤติกรรมของสัตว์ทะเลแต่ละสายพันธุ์ และมีความปลอดภัยทุกครั้งที่ออกทะเล เพราะลักษณะของคลื่นบอกให้รู้ว่าอาจจะมีฝนตกหนักหรือมีพายุเข้า การสังเกตลักษณะของคลื่นทำให้ชาวอูรักลาโว้ยมีชีวิตอยู่รอดท่ามกลางการทำมาหากินในมหาสมุทรที่กว้างใหญ่

คลื่นโหลน หรือ **เดิ่ง** หรือ “**ฆลูมัฆตูฮ่า**” มีลักษณะเป็นคลื่นใต้น้ำที่ก่อตัวมาจากทะเลด้านนอกแล้วม้วนเข้าหาฝั่งหรืออ่าว คลื่นโหลนเป็นคลื่นลูกใหญ่ม้วนมาเป็นระลอก แต่ละระลอกมีระยะเวลาห่างกันประมาณ 2-3 นาที เมื่อมองในทะเลลักษณะของคลื่นโหลนคล้ายกับการโยนก้อนหินลงในน้ำที่ทำให้น้ำกระเพื่อมไปกระทบฝั่งเป็นระลอก เมื่อใกล้ถึงฝั่งประมาณ 5-10 เมตร คลื่นจะแตกเป็นฟองขาวบริเวณชายหาดกลายเป็นคลื่นหัวแตกและคลื่นซัดเข้าชายหาดไปไกลกว่าคลื่นปกติ ความรุนแรงของคลื่นโหลนในบางครั้งทำให้ไซใต้ทะเลของชาวบ้านพังเสียหาย ในช่วงที่เกิดคลื่นโหลนน้ำทะเลมีลักษณะขุ่น เพราะความรุนแรงของคลื่นได้ม้วนทรายและเศษขยะจากใต้ท้องทะเลขึ้นมา ในช่วงนี้ปลาจึงชอบหนีเข้ามาอยู่บริเวณอ่าวและทะเลด้านใน ปลาตัวเล็กที่แอบอยู่บริเวณซอกหินมักออกจากกองหิน เช่นเดียวกับพวกกุ้ง ปู ที่ชอบฝังตัวอยู่ใต้ทรายจะออกมาหากินในช่วงนี้

คลื่นโหลนมักเกิดขึ้นในช่วงลมพลัดให้สังเกตดูหากคลื่นในทะเลเริ่มเป็นคลื่นโหลนและบนท้องฟ้าจะมองเห็นปูโงจอาเง็น แสดงว่าอีกไม่เกิน 3-7 วันนับจากนี้จะมีฝนตกหนักหรือมีพายุเข้า ความรุนแรงของคลื่นทำให้ชาวบ้านออกทะเลไม่ได้เพราะการควบคุมเรือลำบาก ชาวบ้านจึงมีวิธีในการเดินเรือที่ช่วยให้ปลอดภัย คือ ต้องถือหางเรือเฉียงคลื่นประมาณ 45 องศาเฉียงคลื่นไปทางทิศตะวันออกหรือทิศตะวันตก หรือถือหางเรือขนานไปกับคลื่น หากถือหางเรือโต้คลื่นจะทำให้เรือพลิกคว่ำได้ อีกทั้งการดำน้ำในช่วงนี้เสี่ยงอันตรายชาวบ้านจึงไม่ฝืนและใช้เวลาส่วนใหญ่กับการซ่อมแซมเรือและอุปกรณ์ทำมาหากิน

ในอดีตบรรพบุรุษชาวอูรักลาโว้ยที่เดินทางในเวลากลางคืนช่วงเดือนมืดมองไม่เห็นดวงดาวหรืออาจเป็นคืนที่มีฝนตกทำให้ไม่สามารถมองเห็นดวงดาวในการนำทางได้ สิ่งที่ใช้นำทางแทนดวงดาวคือคลื่นโหลน ซึ่งรายละเอียดจะกล่าวในหัวข้อความรู้เรื่องดวงดาว

คลื่นงัน คือลักษณะของคลื่นโหลนที่มีความรุนแรงไปกระทบกับปลายแหลมหรือโขดหินข้างเกาะแตกกระเซ็นเป็นฟองขาว ช่วงที่มีคลื่นงันจะทำให้หอยติบตัวผอมไม่มีเนื้อ ในช่วงนี้ชาวบ้านจึงไม่นิยมไปต่อยหอยติบ อีกเหตุผลหนึ่งเพราะช่วงที่คลื่นเป็นงันอาจเกิดอันตรายได้ง่ายหากไปยืนบริเวณปลายแหลมหรือโขดหินความรุนแรงของคลื่นสามารถซัดคนให้ตกทะเลได้ เมื่อในสมัยที่เกาะภูเก็ตยังไม่เจริญก่อนที่จะมีพายุเข้าเสียงคลื่นงันที่กระทบแหลมและโขดหินจากหาดในหานที่ห่างจากที่หาดราไวย์เกือบ 10 กิโลเมตร ได้ยินมาถึงที่หาดราไวย์ ทำให้ชาวบ้านรู้ว่าจะมีพายุเข้า

คลื่นหัวลิง หรือ “**อูมักปาลาก้า**” เป็นลักษณะของคลื่นที่กระทบปลายแหลมแล้วมีเสียงดัง “ตุ๊บตั๊บ” จะเกิดขึ้นเฉพาะปลายแหลมที่มีกระแสน้ำเชี่ยวไหลไปมา ในช่วงเดือนพฤษภาคมเริ่มเกิดคลื่นหัวลิงเพราะเริ่มเข้าสู่ฤดูมรสุมลมปะทะกับคลื่นทำให้คลื่นปะทะตรงบริเวณปลายแหลมแรงขึ้น นอกจากนี้ยังมี **คลื่นสามเหลี่ยม** เป็นคลื่นอีกแบบหนึ่งที่มากระทบบริเวณปลายแหลม โดยคลื่นเข้ามากระทบปลายแหลมทั้งสามด้าน ด้านที่ตื้นที่สุดจะมากระทบปลายแหลมก่อน ด้านที่ลึกสุดจะตามมากระทบทีหลัง ชาวบ้านจึงต้องใช้ความระมัดระวังในการทำมาหากินบริเวณดังกล่าวอย่างมาก

คลื่นลม หรือ “**อูมักอาเง็น**” เป็นคลื่นลูกเล็กมาชิด ๆ กัน ในช่วงลมว่าวมักเกิดคลื่นลมในช่วงน้ำขึ้นเพียงอย่างเดียว และในช่วงลมพลัดมักเกิดคลื่นลมในช่วงน้ำลง คลื่นลมสามารถทำให้คนจมน้ำได้เพราะคลื่นที่มีลักษณะเป็นคลื่นลูกเล็กมาชิด ๆ กันจะทำให้น้ำเข้าปากหายใจไม่ทัน ดังนั้นในช่วงลมว่าวที่มีนักท่องเที่ยวชอบลงเล่นน้ำในช่วงนี้จึงต้องว่ายน้ำหันหน้าไปทางทิศตะวันตก และในช่วงที่ลมพลัดให้ว่ายน้ำหันหน้าไปทางทิศตะวันออกหรือเล่นน้ำขวางคลื่น ห้ามไม่ให้เล่นน้ำในทิศที่สวนทางกับลมหรือว่ายน้ำหันหน้าสู้กับคลื่น ในช่วงนี้คลื่นลมไม่มีความรุนแรงและไม่มีผลต่อการทำมาหากิน ชาวบ้านส่วนใหญ่สามารถทำมาหากินในทะเลได้สะดวก

5.2.1.5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคเรื่องเมฆ-ฝน

การอยู่ร่วมกับธรรมชาติทำให้ชาวอูรักลาโว้ยรู้จักการสังเกต และจดจำลักษณะของเมฆแต่ละอย่างเพื่อใช้ทำนายเหตุการณ์ทางธรรมชาติที่จะเกิดขึ้นร่วงหน้าได้อย่างแม่นยำ ทำให้มีการเตรียมพร้อมรับมือกับภัยทางธรรมชาติได้เป็นอย่างดี และลักษณะของเมฆบ่งบอกถึงระดับความรุนแรงของพายุฝนที่จะเกิดขึ้น หรือบ่งบอกถึงช่วงเวลาที่สามารถทำมาหากินทางทะเลได้อย่างสะดวกปลอดภัยจากพายุฝน ก่อให้เกิดเป็นภูมิปัญญาของชาวอูรักลาโว้ยที่สืบทอดต่อกันมา

บูติกบียก หรือ **ตือบียก** คือลักษณะของเมฆที่จะก่อตัวเป็นพายุในทะเล โดยเริ่มจากก้อนเมฆขนาดเล็กที่รวมตัวกันกลายเป็นก้อนเมฆขนาดใหญ่สีดำ และมีส่วนที่คล้ายจงอยโผล่ออกมาจากก้อนเมฆเพื่อดูดน้ำทะเลขึ้นไปสะสมทำให้ก้อนเมฆมีขนาดใหญ่ขึ้นแล้วกลายเป็นฝนตกลงมา ชาวอูรักลาโว้ยสามารถแบ่งประเภทของตือบียกออกเป็นตัวผู้และตัวเมีย ตัวเมียจะมีจงอยที่สั้นกว่าตัวผู้ ลักษณะของจงอยคล้ายเดือยไก่ ตือบียกที่เกิดในช่วงกลางวัน เรียกว่า “ตือบียกปาร่าอาเง็น” ส่วนตือบียกที่เกิดในช่วงเวลากลางคืน เรียกว่า “อาเง็นตือบียก” โดยเมฆมีลักษณะสีแดงส้มและมีความรุนแรงมากกว่าตือบียกที่เกิดในช่วงกลางวัน ระหว่างที่ชาวอูรักลาโว้ยออกทะเลหากมองเห็นเมฆที่ก่อตัวเป็นตือบียกจะต้องหาที่หลบฝนหรือต้องรีบกลับบ้านก่อนที่จะเกิดพายุหรือฝนตก บรรพบุรุษชาวอูรักลาโว้ยบอกไว้ว่าหากกลับบ้านหรือหาที่หลบไม่ทันให้รีบแก้ผ้าแล้วตือบียกจะเปลี่ยนทิศทางไป ซึ่งเป็นความเชื่อของคนสมัยโบราณที่บอกเล่าต่อ ๆ กันมาแต่หากช่วงนั้นมีลมพัดแรงเมฆจะไม่ก่อตัวเป็นตือบียก

บรรพบุรุษของชาวอูรักลาโว้ยมีคาถาที่สามารถสลายตือบียกที่กำลังก่อตัวในทะเลและอาจกลายเป็นพายุขนาดใหญ่ได้โดยการท่องบริกรรมคาถา แต่จะท่องคาถาเมื่อพายุเข้ามาใกล้เรือซึ่งชาวบ้านไม่สามารถหาที่หลบพายุได้ทันจึงต้องสลายพายุเพื่อเอาชีวิตรอด หากพายุอยู่ไกลหรืออยู่คนละทิศกับเรือชาวอูรักลาโว้ยจะไม่สลายพายุ เพราะถือว่าไม่ได้รับผลกระทบหรืออันตรายหากสลายพายุถือว่าเป็นบาป แต่น่าเสียดายที่ในปัจจุบันวิชาความรู้ทางไสยศาสตร์ในการสลายพายุได้สูญหายไปพร้อมกับการเสียชีวิตของบรรพบุรุษ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังมีชีวิตอยู่ในหมู่บ้านไม่มีใครจดจำคาถาดังกล่าวได้ เพราะชาวอูรักลาโว้ยถ่ายทอดวิชาความรู้เป็นภาษาพูดไม่มีภาษาเขียนจึงง่ายที่จะลืมเลือน

รูปภาพ 5-3 ลักษณะการเกิดตือบียกที่ก่อตัวขึ้นในทะเล
(www.trekkingthai.com/board/photo/trekking/150 สืบค้นเมื่อวันที่25 พฤษภาคม 2551)

ปูโงจอาเง็น คือเมฆที่มีลักษณะคล้ายแท่งสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่มีขนาดหนาและกว้างพอสมควรมีความยาวประมาณ 1 วา ปูโงจอาเง็นจะมีสีหลากหลายสี โดยจะสามารถมองเห็นปูโงจอาเง็นได้ชัดเจนทั้งแนวตั้งและแนวนอน เพราะปูโงจอาเง็นมักเกิดขึ้นอยู่โดด ๆ เหนือก้อนเมฆ ในบางครั้งจะมองเห็นปูโงจอาเง็นที่สุดขอบฟ้า มีขนาดเพียงแค่ 1 กำมือ หากปูโงจอาเง็นปรากฏทางทิศไหนจะเกิดฝนตกหนักหรือพายุเข้าฝั่งทางทิศนั้น ปูโงจอาเง็นเกิดขึ้นบ่อยครั้งในช่วงฤดูมรสุม เพราะปูโงจอาเง็นเป็นลางบอกเหตุให้ชาวบ้านได้รับรู้ว่าอีกประมาณ 3-4 วัน จะมีฝนตกหนักหรือพายุเข้าให้ชาวเรือเตรียมพร้อมรับมือ

ปาลาปูโฮด หรือ **ปาลาอาเง็น** เกิดจากการก่อตัวของกลุ่มเมฆหลายก้อนกลายเป็นก้อนเมฆที่มีขนาดใหญ่และหนาเป็นชั้น ๆ ส่วนข้างใต้ของก้อนเมฆจะเป็นสีเทาถึงเทาดำหมายถึงกลุ่มฝน ส่วนข้างบนขาวใสจนถึงสีส้มแดงเรียกว่าหัวลม เวลาที่ปาลาปูโฮดก่อตัวหนาขึ้นแล้วมีลมจากทิศใดทิศหนึ่งพัดเข้าไปปะทะทำให้มีกำลังมากขึ้นแสดงว่าฝนจะตกหรือมีลมพัดแรง

ปาลาปูโฮดเกิดขึ้นบ่อยครั้งในช่วงลมพลัด สามารถสังเกตเห็นได้ในช่วงเช้าตรู่และช่วงค่ำ ช่วงที่เกิดปาลาปูโฮดบนท้องฟ้าให้สังเกตคลื่นในทะเลจะเป็นเดิ่งหรือโหลน และปาลาปูโฮดทำให้เกิดฝนตกตลอดทั้งวัน บางครั้งขณะที่เกิดปาลาปูโฮดจะมีตือบียกเกิดขึ้นด้วย ในช่วงนี้ชาวบ้านออกทะเลไม่ได้เพราะคลื่นลมในทะเลรุนแรง แต่หากเกิดปาลาปูโฮดในช่วงลมพิพากษาพัดฝนจะตกประมาณ 1 ชั่วโมงแล้วหมด

รูปภาพ 5-4 ลักษณะของการก่อตัวของก้อนเมฆที่ชาวอูรักลาโว้ยเรียกว่าเมฆตั้งหัว

เลอมะแฆรก คือก้อนเมฆที่มีลักษณะคล้ายเกล็ดปลา หรือน้ำแข็งก้อนเล็กๆ ลอยอยู่บนท้องฟ้าในระดับที่สูงมาก เลอมะแฆรกบอกให้ชาวอูรักลาโว้ยรู้ว่าช่วงเวลาดังกล่าวลมจะเงียบไม่มีลมไม่มีฝน ช่วงเวลานี้สามารถออกทะเลทำมาหากินได้สะดวก เลอมะแฆรกเกิดขึ้น

ในวันต่อมาหลังจากที่เมื่อวานมีฝนตกโดยเฉพาะช่วงรอยต่อระหว่างฤดูกาลจากลมพลัดไปเป็นลมว่าวและช่วงที่ลมว่าวพัดเต็มที่

รูปภาพ 5-5 ลักษณะของเมฆเลอมะแฆรกที่เกิดขึ้น
(http://th.wikipedia.org/ สืบค้นเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2551)

ฆูรนุง เกิดจากก้อนเมฆหลายก้อนรวมกัน หรือที่ชาวอูรักลาโว้ยเรียกเป็นภาษาไทยว่า ขี้ลม ลักษณะของฆูรนุงทำให้ชาวอูรักลาโว้ยหลายคนหลง เพราะเมื่อมองไปที่สุดขอบฟ้าเห็นฆูรนุงมีลักษณะคล้าย ๆ กับเกาะหากมองเห็นฆูรนุงบนท้องฟ้าแสดงว่าช่วงนี้ลมเงียบชาวอูรักลาโว้ยที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านสามารถออกเรือทำมาหากินได้สะดวก

ตาฮิอาเง็น คือลักษณะของเมฆก้อนเล็ก ๆ หลายก้อนลอยอยู่ทั่วไปบนท้องฟ้า ตาฮิอาเง็นบอกให้รู่ว่าลมอ่อนกำลังลงหรือลมสงบเงียบแล้ว ชาวอูรักลาโว้ยสามารถออกทะเลทำมาหากินได้

อาเง็นเตอโดฮ คือเมฆที่มีลักษณะเป็นเส้นติดกับท้องฟ้า มองไปที่สุดขอบฟ้าจะเห็นอาเง็นเตอโดฮประมาณ 1 ฝ่ามือ ก่อนที่จะเกิดอาเง็นเตอโดฮลมจะพัดแรงติดต่อกันหลายวัน หลังจากนั้นจะมองเห็นอาเง็นเตอโดฮบนท้องฟ้าแสดงให้รู้ว่าลมเงียบแล้วและท้องฟ้าโปร่ง

นอกจากนี้ชาวอูรักลาโว้ยยังสามารถแบ่งแยกรุ้งกินน้ำออกเป็น 2 ประเภท คือรุ้งกินน้ำตัวผู้กับตัวเมีย รุ้งกินน้ำตัวผู้สามารถมองเห็นได้ชัดมีชื่อเรียกเป็นภาษาอูรักลาโว้ยว่า “รายัยฮาตู้” รุ้งกินน้ำตัวเมียมองเห็นไม่ชัดมีชื่อเรียกเป็นภาษาอูรักลาโว้ยว่า “รายัยฮาตู้อาย่า”

5.2.1.6 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคเรื่องดวงดาว

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคเรื่องดวงดาวเกิดจากประสบการณ์ในการเดินทางรอนแรมโดยเฉพาะในช่วงลมว่าว การเดินทางในช่วงเวลากลางคืนที่มองไม่เห็นสภาพแวดล้อมรอบข้างว่าขณะนี้การเดินทางถึงบริเวณไหนและควรเดินทางต่อไปทางทิศใดเพื่อให้ถึงจุดหมายปลายทาง จึงต้องอาศัยการสังเกตดวงดาวในการนำทางแทนการใช้เข็มทิศหรือเทคโนโลยีที่ทันสมัย

การสังเกตดวงดาวนั้นเริ่มจากการรู้ทิศของจุดหมายปลายทางว่าอยู่ทางทิศไหน ต่อจากนั้นสังเกตว่าดาวดวงไหนหรือดาวกลุ่มไหนที่อยู่ในทิศเดียวกับจุดมุ่งหมายของการเดินทาง และในการเดินทางแต่ละครั้งหากเดินทางไกลสังเกตดาวเพียงดวงเดียวไม่ได้ เนื่องจากจะทำให้หลงทางเพราะดวงดาวมีการเคลื่อนที่อยู่ตลอดเวลา หากในทิศดังกล่าวมีดาวเป็นกลุ่มให้เลือกที่จะสังเกตดาวที่อยู่เป็นกลุ่มเพราะจะง่ายกว่าการสังเกตดาวเพียงดวงเดียว และหากในทิศดังกล่าวไม่มีดาวเป็นกลุ่มให้เลือกดาวดวงเดียวที่อยู่ใกล้กันมากที่สุด การเลือกดวงดาวขึ้นอยู่กับแต่ละคนว่าจะสังเกตดาวดวงไหน บางคนดูกลุ่มดาวช้างบางคนดูกลุ่มดาวไถแล้วแต่ความถนัดและความเข้าใจแต่ต้องอยู่ในทิศเดียวกับจุดหมายปลายทางเป็นสำคัญ เช่น ในอดีตชาวอูรักลาโว้ยบางกลุ่มเดินทางไปดำน้ำเก็บหา หอย ปลิง กุ้ง ปลา บริเวณหมู่เกาะสุรินทร์และหมู่เกาะในเขตแดนประเทศพม่า บางกลุ่มเดินทางไปยังหมู่เกาะอาดัง-ราวี และหมู่เกาะในเขตแดนประเทศมาเลเซีย การเดินทางในช่วงเวลากลางคืนต้องอาศัยดวงดาวในการนำทาง โดยสังเกตดาวดวงที่ตั้งอยู่ในทิศเดียวกับเกาะเป้าหมาย ชาวบ้านบางคนจะสังเกตดาวไถโดยเริ่มดูดาวไถดวงที่ 1 ซึ่งอยู่ล่างสุดเมื่อดาวไถดวงที่ 1 เคลื่อนที่ให้สังเกตดูดาวไถดวงที่ 2 ที่มาแทนตำแหน่งดาวไถดวงที่ 1 หากยังไม่ถึงจุดหมายปลายทางให้ดูดาวไถดวงที่ 3 หากพอจะจำรูปร่างของเกาะและสภาพแวดล้อมที่อยู่ใกล้กับเกาะที่เป็นจุดหมายของการเดินทางได้การดูดาวจึงสิ้นสุดลง ในช่วงเดินทางกลับจากหมู่เกาะสุรินทร์มายังเกาะภูเก็ต ชาวอูรักลาโว้ยบางคนเลือกดูดาวช้าง (กลุ่มดาวที่มีลักษณะคล้ายช้าง) ซึ่งจะอยู่ทางหัวเรือและทางซ้ายมือ โดยเริ่มจากการสังเกตดาวดวงที่อยู่ในตำแหน่งงวงช้างล่างสุดก่อน แล้ววิ่งเรือตามดาวดวงนั้น เมื่อดาวดวงที่หนึ่งในตำแหน่งงวงช้างล่างสุดเคลื่อนที่เข้ามาใกล้ถึงศีรษะโดยทำมุมประมาณ 45 องศา ให้เริ่มสังเกตดาวดวงที่ 2 ที่มาแทนตำแหน่งงวงช้างล่างสุด และตามด้วยดาวดวงที่ 3 ตามลำดับ เมื่อดาวดวงที่ 3 เลยศีรษะไปในขณะนั้นเรือวิ่งเข้ามาในเขตหาดในยาง หาดบางเทา ของเกาะภูเก็ตพอดี ในบางครั้งเดินทางกลับจากหมู่เกาะสุรินทร์ช่วงขึ้น 13 ค่ำ 14 ค่ำ 15 ค่ำ ช่วงนี้จะเดินเรือโดยอาศัยดวงจันทร์และดวงดาว เนื่องจากดวงจันทร์ขึ้นมาจากทิศตะวันออกทิศเดียวกับเกาะภูเก็ต (เมื่อมองจากหมู่เกาะสุรินทร์) ชาวอูรักลาโว้ยบางกลุ่มจึงเริ่มสังเกตดวงจันทร์ก่อน เมื่อดวงจันทร์ขึ้นมาทำมุม 45

องศากับศีรษะ จะต้องเปลี่ยนไปสังเกตดวงดาวที่อยู่ในทิศเดียวกับดวงจันทร์เมื่อครั้งเริ่มต้นออกเดินทาง

เพื่อความแน่ใจในการเดินเรือนอกจากสังเกตดวงดาวแล้วชาวอูรักลาโว้ยยังสังเกตลมและคลื่นในขณะนั้นประกอบด้วย อาทิ เมื่อเดินทางกลับจากหมู่เกาะสุรินทร์ ลมต้องอยู่ทางซ้ายมือเช่นเดียวกับคลื่น หากคลื่นซัดมาทางซ้ายมือเปียกแสดงว่ากลับบ้านถูกทาง หากคลื่นซัดมาทางขวามือเปียกแสดงว่าเดินเรือผิดทาง ต้องหันหัวเรือกลับไปทางหมู่เกาะสุรินทร์ใหม่เพื่อตั้งหลัก หากหัวเรือยังคงตรงกับดวงดาวที่ใช้ดูทิศตั้งแต่ครั้งแรกก่อนออกเดินทาง และบังเอิญมีลมกับคลื่นพัดมาทางขวามือแสดงว่าช่วงเวลาดังกล่าวลมได้เปลี่ยนทิศทางอาจจะเป็นลมที่พัดมาจากทิศตะวันตก ดังนั้นชาวอูรักลาโว้ยต้องมีความมั่นใจในการสังเกตดวงดาวเพียงอย่างเดียวในการเดินเรือขณะนั้น ในบางครั้งช่วงที่เดินทางกลับจากหมู่เกาะสุรินทร์บังเอิญเกิดฝนตกมองไม่เห็นดวงดาว ชาวอูรักลาโว้ยจึงต้องสังเกตคลื่นแก่หรือคลื่นโหลน โดยก่อนจะออกเดินทางจากหมู่เกาะสุรินทร์ต้องสังเกตก่อนว่าคลื่นโหลนอยู่ทางทิศไหน หากคลื่นโหลนซัดจะเข้ามากระทบเรือทางด้านซ้ายมือและท้ายเรือแสดงว่าเดินทางมาถูกทางแล้ว

5.2.1.7 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคเรื่องการทำเครื่องหมายพื้นที่ทำกิน

การทำมาหากินในทะเล เช่น การวางไซ การดำหอย การดำกุ้ง การตกปลา การลากปลาทุกครั้ง ชาวอูรักลาโว้ยจะไปอย่างมีจุดหมายปลายทางโดยไปยังบริเวณพื้นที่ที่แต่ละบุคคลได้ทำเครื่องหมายไว้ การทำเครื่องหมายหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “การจำหมัก” พื้นที่ที่เคยเก็บหาทรัพยากรได้จำนวนมากจะใช้วิธีจับมุมเป็นสามเหลี่ยมมุมฉาก ซึ่งการจับมุมจะยึดเอาลักษณะทางภูมิศาสตร์หรือธรรมชาติของเกาะที่สามารถมองเห็นได้ เช่น การจดจำลักษณะของต้นไม้ การจดจำยอดของเกาะ เป็นต้น โดยการทำเครื่องหมายเริ่มจากการจดจำว่าขณะนี้เรือจอดอยู่ ณ บริเวณไหนของทะเลและบริเวณนั้นสามารถจดจำสิ่งใดได้บ้าง เช่น ฝั่งซ้ายมือสามารมองเห็นต้นไม้ที่แหลมราไวย์ ฝั่งขวามือสามารถมองเห็นปลายแหลมของเกาะเฮ บางคนจำลักษณะของเกาะบอนกับเกาะรายาใหญ่โดยจำเครื่องหมายเป็นมุมฉาก เช่น มุมที่ 1 จำปลายแหลมของเกาะบอน มุมที่ 2 จำยอดเขาที่ 4 ของเกาะรายาใหญ่ มุมที่ 3 จำลักษณะของหินที่หัวแหลมราไวย์ และครั้งต่อไปในช่วงข้างขึ้นหรือข้างแรมค่ำเดียวกัน ชาวบ้านจะไปทำมาหากินที่จุดเดิมโดยดูระยะของเครื่องหมายที่จดจำไว้ โดยการทำเครื่องหมายหรือการจำหมักของแต่ละคนจะต่างกันและมีมากกว่าจุดเดียว เรียกได้ว่าพื้นที่ในทะเลอันดามันที่ชาวอูรักลาโว้ยไปทำมาหากินได้มีการทำเครื่องหมายแล้วแทบทั้งสิ้น

5.2.1.8 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคเรื่องทรัพยากรและสิ่งมีชีวิตใต้ทะเล

บรรพบุรุษชาวอูรักลาโว้ยในสมัยก่อนมีวิธีการสังเกตว่ากองหินไหนเป็นแหล่งชุมนุมของปลา โดยการนำไม้พายจุ่มน้ำลงไปให้เหลือส่วนด้ามเอาไว้ประมาณ 1 คืบ แล้วฟังเสียงหากมีเสียงดัง “กุ๊บกั๊บ” แสดงว่าบริเวณนั้นมีปลาอาศัยอยู่ บางคนดำน้ำดูบริเวณที่มีกระแสน้ำไหลเชี่ยวหากมีอุจาระปลาลอยมาแสดงว่าบริเวณกองหินใกล้ ๆ นั้นมีปลาชุกชุม และในการออกทะเลไปวางไซ กู้ไซ ดำน้ำเก็บหากุ้งมังกร หอย และยิงปลาในแต่ละครั้งแค่ดำน้ำลงไปประมาณ 3-4 เมตร มักจะได้ยินเสียงปลา แต่ไม่สามารถระบุได้ทุกชนิดว่ามีปลาอะไรบ้าง รู้แค่ว่าบริเวณดังกล่าวมีปลาอาศัยอยู่ ในบางครั้งชาวอูรักลาโว้ยจะใช้ไม้พายฟังเสียงกัลปังหาและปะการังว่าอยู่ในระดับสูงหรือต่ำจากพื้นทรายใต้ทะเล หากบริเวณนั้นมีปะการังอยู่ในระดับสูงจะต้องเลื่อนที่ไปทำมาหากินยังจุดที่มีปะการังอยู่ในระดับต่ำ เพราะหากตกปลาบริเวณที่มีปะการังในระดับสูงมักทำให้สายเบ็ดขาดอีกทั้งสมอเรืออาจทำให้กัลปังหาและปะการังเสียหายได้

ปลา หรือ “อีกั๊ด” แต่ละชนิดมีที่อยู่อาศัยที่แตกต่างกัน บางชนิดชอบอาศัยอยู่บริเวณแนวกองหินขนาดเท่ากับบ้านหรือมีพื้นที่ประมาณ 1-2 ไร่ บางกองหินมีลักษณะคล้ายก้อนหิน บางกองหินมีลักษณะเป็นอุโมงค์คล้ายถ้ำ ปลาบางชนิดชอบอาศัยอยู่บริเวณแนวปะการัง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นตระกูลปลาสวยงาม เช่น ปลานกแก้ว (อีกั๊ดญัตบาญัต) ปลาการ์ตูน (อีกั๊ดปรีโม) ปลาโนรี (อีกั๊ดยัยลายัยปาญี่) เป็นต้น ทั้งแนวกองหินและแนวปะการังเปรียบเสมือนบ้านของปลา เมื่อมีคนดำน้ำลงไปปลาชอบเข้ามาใกล้คล้ายกับมาต่อว่าชาวอูรักลาโว้ยที่มารบกวน แต่ปลาหลายชนิดรู้สึกคุ้นเคยเมื่อเจอคน เช่น ปลามงเกลื้อน (อีกั๊ดมงมงตาเน่า) ปลาหางเหลือง (อีกั๊ดอีโกยกูนึง) ชอบเข้ามาใกล้คนประมาณ 1-2 เมตร ปลานกแก้ว (อีกั๊ดญัตบาญัต) ชอบว่ายน้ำตามเมื่อเห็นคนดำน้ำลงไป เพราะมีฟองอากาศทำให้ปลานกแก้วนึกว่าเป็นอาหารมันจึงเข้ามาเล่น ปลาฉลามวาฬ (อีกั๊ดฮียูเบอซัจ) มีพฤติกรรมที่ไม่สนใจและไม่ทำร้ายคน เช่นเดียวกับปลาขี้ตัง (อีกั๊ดฌาบัก) และปลากระเบนราหู (อีกั๊ดปาริ่กาฮู) จะไม่ชอบเข้าใกล้คนและไม่ทำร้ายคน

ช่วงเวลากลางคืนมีปลาบางชนิดนอนหลับ คือ ปลาจะอยู่นิ่ง ๆ แต่ไม่หลับตา เช่น ปลานกแก้ว เวลาที่ปลานกแก้วนอนหลับมักปล่อยใยเมือกออกมาห่อหุ้มตัวเองไว้ ทำให้ช่วงกลางคืนปลานกแก้วจับยากกว่าช่วงกลางวัน เพราะจะยิงโดนใยเมือกก่อนทำให้ปลานกแก้วรู้สึกตัวแล้วหนีได้ทัน ปลาขี้ตังชอบนอนตามซอกหิน ปลาทราย (อีกั๊ดเตอมูโรจ) ปลาเกศริน (อีกั๊ดกระกระฮีเฌา) ปลาลูกทัด ชอบนอนตามเนินทรายใต้ท้องทะเล และกลางวันชอบอยู่บริเวณแนวกัลปังหา ปลาตระกูลปลาเก๋า (อีกั๊ดฆราปู) ปลากะพงแดง (อีกั๊ดมีรัฮ) ปลาสร้อย (อีกั๊ดปูโนก) ปลาหัวเสี้ยม (อีกั๊ดซาเนอะ) ชอบออกหากินตอนกลางคืนกลางวันชอบแอบอยู่บริเวณกองหิน ซึ่งปลาก๋าว

ชอบอาศัยอยู่บริเวณกองหินที่มีลักษณะคล้ายถ้ำ เช่นเดียวกับปลามง ปลาขี้ตัง ปลากล้วยญี่ปุ่น ที่ชอบอยู่เป็นกลุ่มบริเวณกองหิน ปลาหางแข็ง (อีกั๊ดจารู) เป็นปลาผิวน้ำชอบอยู่เป็นกลุ่มในช่วงเวลากลางคืนปลาหางแข็งชอบอยู่บริเวณปลายแหลมและบริเวณกองหินใกล้ฝั่ง ปลาโอ (อีกั๊ดมุงมุงดาแระ) เป็นปลาผิวน้ำชอบอยู่เป็นกลุ่มกลางทะเลหรือพื้นที่ระหว่างเกาะที่ชาวบ้านเรียกว่า “กลางช่อง”

ปลาส่วนใหญ่วางไข่ช่วงต้นเดือนเมษายน-ต้นเดือนพฤษภาคม ที่วางไข่ของปลาคือ บริเวณสาหร่าย ขอนไม้ เศษกิ่งไม้ ปลากะพงชอบไข่ตามโพรงหิน ช่วงน้ำขึ้นน้ำจะพัดพาไข่ไปเรื่อย บางครั้งพัดไปติดกับสาหร่ายเมื่อลูกปลาเกิดมาต้องเลี้ยงตัวเองให้มีชีวิตรอดด้วยการเข้าไปอยู่ในแมงกะพรุนตัวใหญ่ หรือในบางครั้งปลาตัวเล็กชอบแอบอยู่บริเวณกิ่งไม้ เพื่ออำพรางตัวไม่ให้เป็นอาหารของปลาตัวใหญ่

5.2.1.9 4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคเรื่องเครื่องมือประมง

เครื่องมือประมงที่สำคัญของชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์ ได้แก่

ไซ หรือ **ลอบ** หรือ “**บูบู้**” ใช้สำหรับดักปลา เช่น ปลามง ปลากะพง ปลากล้วยญี่ปุ่น ปลาก๋าว ปลาขี้ตัง ปลานกแก้ว ปลาหูช้าง ปลาหัวเสี้ยม เป็นต้น ส่วนใหญ่เป็นปลาหน้าดินเนื่องจากไซต้องวางไว้กับพื้นทรายใต้ทะเล ไซเป็นเครื่องมือประมงที่ชาวบ้านนิยมใช้มากที่สุด มีความกว้างยาวหลายขนาดขึ้นอยู่กับชนิดพันธุ์ปลาที่จับ ในอดีตไซทำจากวัสดุธรรมชาติที่หาได้ในพื้นที่ ประกอบด้วยไม้ไผ่ หวาย เถาวัลย์ เป็นต้น แต่ปัจจุบันไซส่วนใหญ่ใช้ลวดถักแทนไม้ไผ่ สำหรับโครงสร้างของไซยังคงใช้ไม้และหวายที่หาได้ในพื้นที่เป็นองค์ประกอบหลัก พื้นที่ที่ใช้วางไซต้องเป็นพื้นที่ที่มีกระแสน้ำไหลทางเดียว อีกทั้งเป็นบริเวณกองหินที่มีเนินทราย โดยวางไซหันหน้างาขวางทางน้ำ เพราะปลาชอบเล่นทวนน้ำบริเวณน้ำไหลหรือน้ำเดิน หากวางสุ่มสี่สุ่มห้าโดยไม่รู้หลักธรรมชาติทำให้ปลาไม่เข้ามาในไซ พื้นที่วางไซส่วนใหญ่อยู่บริเวณที่มีระดับน้ำลึกตั้งแต่ 5-40 เมตร บริเวณเกาะรายาน้อย เกาะรายาใหญ่ เกาะเฮ เกาะบอน เกาะแก้ว เกาะมัน โดยมีระยะเวลาในการวางไซไม่น้อยกว่า 7 วัน ถึงจะไปกู้ไซ 1 ครั้ง หรือบางคนวางไซไว้นานถึง 15 วัน ดังนั้นในระยะเวลา 1 เดือนชาวบ้านที่ทำประมงไซจะออกทะเล 2-4 ครั้ง ส่วนในวันที่ไม่ได้ออกทะเลชาวบ้านจะตอกไซ ถักไซ หรือบางคนอาศัยเวลาช่วงเย็นออกทะเลไปลากปลาหางแข็ง เป็นต้น

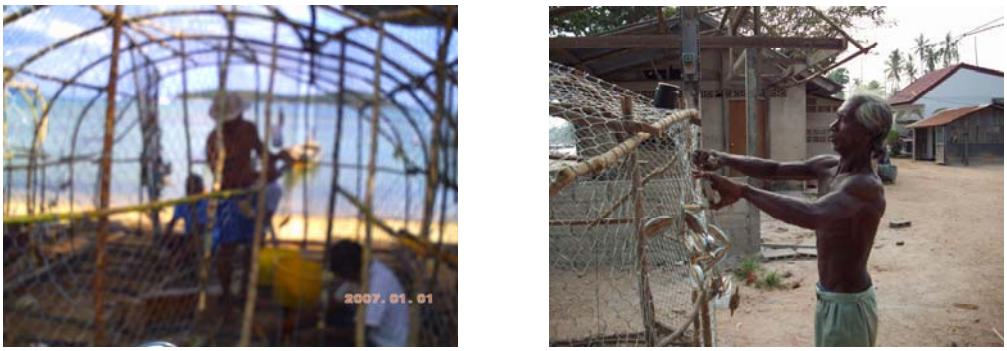

รูปภาพ 5-6 ไซหรือบูบู้เครื่องมือประมงที่ชาวอูรักลาโว้ยใช้ในการดักปลา

ปาโต๊ะ ลักษณะคล้ายกับค้อนมีส่วนปลายที่แหลมใช้สำหรับต่อยหอยติบ ส่วนปลายแหลมไว้สำหรับเจาะลงไปที่ผิวหินเพื่อกระเทาะให้เปลือกหอยหลุดออกมา แล้วนำหอยมาแกะเปลือกออก การต่อยหอยติบมักเป็นงานของผู้หญิง พื้นที่ต่อยหอยติบอยู่บริเวณเกาะบอน เกาะโหลน เกาะไม้ท่อน เกาะดอกไม้ เกาะรายา และเกาะเฮ เป็นต้น

รูปภาพ 5-7 ปาโต๊ะเครื่องมือประมงที่ชาวอูรักลาโว้ยใช้ในการต่อยหอยติบ

เบ็ดราว “**มอนูน่า** หรือ **มาตามืออีแระ**” ใช้สำหรับลากปลาหางแข็ง ปลาโอ เบ็ดราวประกอบด้วยตาเบ็ดประมาณ 10-15 ตา ใช้สายทรงยาว 2 วา และมีสายผูกเบ็ดยาวประมาณครึ่งวา นิยมใช้เบ็ดเบอร์ 11-13 ที่ตาเบ็ดจะมีเชือกฟางที่มีสีสันและริบบิ้นทำเป็นพู่เล็ก ๆ ผูกติดอยู่ ซึ่งในสมัยก่อนชาวบ้านจะใช้ขนไก่ปัจจุบันได้ใช้เชือกฟางแทน บริเวณปลายสายทรงบางคนใช้ปลาปลอมผูกติดไว้สำหรับล่อปลาตัวอื่น วิธีลากปลาหางแข็งโดยชาวบ้านจะถือสายเบ็ดส่วนหัวเอาไว้ แล้วปล่อยส่วนปลายลงไปในน้ำ ลากวนไปมาสักพักแล้วดึงสายเบ็ดทั้งหมดขึ้นมาดูว่ามีปลาติดเบ็ดกี่ตัว ในการออกลากปลาทุกครั้งจะสังเกตดูฝูงนกนางนวล เพราะนกนางนวลจะคอยแย่งกินปลาตัวเล็กที่เป็นอาหารของปลาหางแข็ง ปลาโอ จึงทำให้รู้ว่าบริเวณดังกล่าวมีปลาหางแข็ง ปลาโอ อาศัยอยู่

จำนวนมาก หากไม่มีฝูงนกนางนวลพื้นที่ลากปลาหางแข็งส่วนใหญ่อยู่บริเวณอ่าวหรือข้างเกาะ และพื้นที่ลากปลาโอจะอยู่บริเวณกลางช่อง

รูปภาพ 5-8 เบ็ดลากปลาเครื่องมือประมงที่ชาวอูรักลาโว้ยใช้ในการลากปลา

นอกจากนี้ยังมีเบ็ดราวอีกประเภทหนึ่งไว้สำหรับลากปลาหมึกหอม การลากปลาหมึกหอมต้องออกลากเวลากลางคืนและต้องเป็นช่วงเดือนแจ้งหรือบริเวณอ่าวที่มีแสงไฟฟ้าสว่าง เพราะช่วงกลางคืนปลาหมึกหอมมักเข้ามาใกล้อ่าวหรือชายฝั่ง เนื่องจากปลาหมึกหอมชอบมาเล่นพายน้ำและอาศัยอยู่บริเวณผิวน้ำที่มีปะการัง ทำให้มองเห็นปลาหมึกหอมช่วงเวลากลางคืนอย่างชัดเจน

เหล็กสองง่าม มีขนาดประมาณนิ้วก้อยมีส่วนปลายข้างหนึ่งแหลม ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับแทงปลาหมึกสายเล็ก ที่มีลักษณะคล้ายปลาหมึกยักษ์แต่ตัวเล็กกว่า ชอบอาศัยอยู่ในรู เมื่อเวลาน้ำลงข้างขึ้นหรือแรมในช่วงน้ำใหญ่ประมาณ 13 ค่ำ 15 ค่ำ 1 ค่ำ 2 ค่ำ ชาวอูรักลาโว้ยโดยเฉพาะผู้หญิงวัยกลางคนบางกลุ่มจะไปหาปลาหมึกสายเล็กบริเวณชายหาดโดยใช้ปูลมเป็นเหยื่อและนำก้านมะพร้าวส่วนปลายมาขมวดปมแล้วนำปูลมที่หักออกเป็นชิ้นมาเสียบ นำไปวางไว้บริเวณที่เป็นรูหรือโพรงเพื่อล่อปลาหมึกสายเล็กออกมากินแล้วจึงใช้เหล็กสองง่ามแทง

เหล็กขาว หรือ เหล็กจากโครงด้านในของร่ม เป็นอุปกรณ์ที่ชาวอูรักลาโว้ยดัดแปลงขึ้นมาสำหรับใช้ยิงปลา โดยทำให้ปลายด้านหนึ่งของเหล็กมีลักษณะแหลมและใช้ยางผูกปลายเหล็กไว้ การยิงปลาในช่วงกลางคืนมีความสะดวกกว่าช่วงกลางวัน เพราะช่วงกลางคืนโลกใต้ทะเลมืดอีกทั้งปลาบางชนิดนอนหลับทำให้ปลามองเห็นผู้บุกรุกไม่ชัดเจน อุปกรณ์เสริมในการดำน้ำคือ เครื่องช่วยหายใจหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าเครื่องลมและไฟฉาย

เบ็ด การตกเบ็ดของชาวอูรักลาโว้ยบ้านหาดราไวย์มีหลายแบบ เช่น เบ็ดที่มีลักษณะคล้ายกับเบ็ดจีนโดยมีลูกล้อขดสายเบ็ดไว้และที่ปลายสายเบ็ดมีตาเบ็ดผูกติดอยู่ การตกเบ็ดสายทรงยาว 4-5 วา ใช้เบ็ดขนาดเบอร์ 7-8 จากจำนวน 2-3 ตา การตกเบ็ดตาเทพสายทรงยาว 1วา ใช้เบ็ดขนาดเบอร์ 8-9 จำนวน 2-3 ตา มักใช้ตกปลาใหญ่ เบ็ดทั้งสองแบบนี้จะมีลูกตะกั่ว ห้อยอยู่ด้านล่าง ผู้เฒ่าผู้แก่ชอบนำเบ็ดดังกล่าวไปตกปลาสีกุน ปลาเก๋า ที่ทะเลด้านนอกไกลออกไปจากฝั่ง และไม่ตกปลาบริเวณที่มีปะการัง เพราะสายทรงจะไปพันกับปะการังทำให้สายทรงขาดและปะการังเสียหายได้ เหยื่อที่ชาวบ้านนิยมใช้ตกปลาได้แก่ ปลาหมึกและปลาทูแขกเพราะเหยื่อทั้ง 2 ชนิดมีความคาวซึ่งปลาชอบ นำเหยื่อมาหั่นเป็นชิ้นเล็กแล้วใช้ปลาหมึกเกี่ยวเบ็ดก่อนต่อจากนั้นตามด้วยปลาทูแขกหากใช้ปลาหมึกเพียงอย่างเดียวความคาวยังไม่เพียงพอปลาจะไม่ค่อยกินเหยื่อ

นอกจากนี้ยังมีอุปกรณ์เสริมในการดำน้ำ ได้แก่ เครื่องปั๊มลมสำหรับปั๊มอากาศหายใจใต้น้ำเป็นอุปกรณ์ประจำเรือ สายลมหรือท่ออากาศหายใจใต้น้ำ มีความยาวประมาณ 100 เมตร หน้ากากดำน้ำโดยส่วนใหญ่เป็นแว่นดำน้ำธรรมดา และตะกั่วถ่วงตัวเพื่อให้จมลงใต้น้ำ

สิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันจนแทบแยกออกจากกันไม่ได้ เนื่องจากเป็นลักษณะที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ชาวอูรักลาโว้ยได้อาศัยความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์และการสังเกตมาประกอบกัน เพราะการมีวิถีชีวิตอยู่ร่วมกับทะเลจะอาศัยปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งเป็นหลักเพียงอย่างเดียวไม่ได้จึงต้องอาศัยความรู้เชิงเทคนิคทั้งหมดประกอบกัน จึงทำให้ชาวอูรักลาโว้ยรู้ว่าจะออกทะเลในช่วงไหน แล้วจะจับสัตว์อะไรในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นต้น

5.2.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นจะอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคที่มีการเปลี่ยนแปลงเพียงอย่างเดียวคงไม่ทำให้เข้าใจถึงเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างแท้จริง จึงต้องศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเป็นหน่วยทางสังคมที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีทั้งผู้รับและผู้ให้ เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันให้ความเคารพผู้ที่อาวุโสกว่า และเกิดความรักใคร่สามัคคีในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมทำให้เกิดการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น การอาศัยออกทะเลร่วมกันของชาวอูรักลาโว้ยเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวกับระบบการผลิต และความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน เป็นต้น เป็นความรู้ที่อยู่เบื้องหลังของภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคที่เปิดโอกาสให้ชาวอูรักลาโว้ยได้เข้าไปสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติ และเกิดการถ่ายทอดความรู้ให้กันระหว่างครอบครัวเครือญาติและชุมชน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวอูรักลาโว้ยเริ่มจากความสัมพันธ์ระหว่างชาวอูรักลาโว้ยด้วยกันเอง ทุกครั้งที่ชาวอูรักลาโว้ยออกทะเลไปทำมาหากินจะมีแรงงานที่ประกอบด้วยญาติและเพื่อนบ้านอาศัยลงเรือออกทะเลร่วมกันมาตั้งแต่สมัยอดีตเมื่อครั้งที่ยังคงเดินทางไปทำมาหากินยังพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วท้องทะเลอันดามันมาจวบจนถึงปัจจุบัน การเดินทางในสมัยก่อนมักเดินทางเป็นกลุ่มหลายลำเรือ เป็นระบบของการเอาแรงงานเพราะใช้เรือพาย (เรือเชียง) ที่ทุกคนช่วยกันพายในเรือหนึ่งลำประกอบด้วยลูกเรือประมาณ 8-10 คน โดยมี “ตือม่า” ผู้อาวุโสที่มีความรู้ความชำนาญทำหน้าที่เป็นหัวหน้าเรือ ที่คอยบอกทิศทางในการเดินเรือคอยสังเกตธรรมชาติและบอกเล่าถ่ายทอดความรู้ในการทำมาหากินให้กับทุกคนในเรือฟัง และในปัจจุบันถึงแม้ว่าการเดินทางไกลได้สิ้นสุดลงแต่การออกทะเลร่วมกันเป็นกลุ่มยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะชาวอูรักลาโว้ยที่ทำประมงไซที่ได้ลงแรงช่วยกันตัดไม้เพื่อมาประกอบเป็นโครงสร้างไซ ช่วยกันถักไซ ช่วยกันนำไซไปวางและช่วยกันกู้ไซ ทั้งไซส่วนรวมที่ทุกคนมีส่วนร่วมลงแรงและเงินในการซื้ออุปกรณ์และไซส่วนบุคคลที่ทุกคนต้องช่วยกันเพราะถือว่าได้ลงเรือลำเดียวกัน

นอกจากนี้ยังมีระบบการแบ่งปันของชาวอูรักลาโว้ย เช่น การแบ่งปันผลผลิต เพราะเมื่อกลับมาจากการออกทะเลร่วมกันจะมีระบบการแบ่งปันผลผลิตที่ได้ให้กับทุกคนที่ได้ออกทะเลร่วมกันตามสัดส่วน ทำให้ทุกคนมีรายได้จากการทำงานร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีการแบ่งปันทรัพยากรที่หาได้จากทะเลให้กับเพื่อนบ้านที่ไม่ได้ออกทะเลหรือแบ่งปันข้าวสารอาหารแห้งให้แก่เพื่อนบ้านอยู่เสมอ การแบ่งปันมักเกิดขึ้นเมื่อชาวบ้านจับปลาได้จำนวนมากจึงนำมาแบ่งปันให้กับเครือญาติและเพื่อนบ้าน โดยให้ลูกชายลูกสาวมีบทบาทสำคัญในการแบ่งปันอาหาร และการแบ่งปันพื้นที่ทำมาหากินที่ทุกคนใช้ประโยชน์ร่วมกันได้โดยไม่มีใครเป็นเจ้าของ เช่น การแบ่งปันพื้นที่ใช้ประโยชน์ริมชายหาดหรือการแบ่งปันพื้นที่ทำกิน หากได้ร่วมวงสภากาแฟหรือร่วมพูดคุยขณะรอเวลาออกไปทำมาหากินในช่วงเช้า เรื่องที่นำมาสนทนาส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับพื้นที่ทำมาหากินที่เป็นจุดเป้าหมายของแต่ละคนในวันนั้น เช่น ชาวบ้านที่มีอาชีพลากปลาหางแข็งจะบอกให้เพื่อนบ้านรู้ว่าพื้นที่ที่เขาไปทำมาหากินมีปลาหางแข็งอาศัยอยู่ชุกชุม โดยชาวบ้านไม่คิดหวงแหนพื้นที่ทำมาหากินหรือกลัวเพื่อนบ้านแย่งจับปลา แต่เพื่อให้เพื่อนบ้านได้ไปทำมาหากินและมีรายได้จึงนำมาแลกเปลี่ยนกัน สำหรับชาวบ้านที่ทำประมงไซได้มีการแบ่งปันพื้นที่ประกอบไซให้แก่กัน เพราะทุกคนคิดว่าพื้นที่บริเวณชายหาดที่ชาวบ้านใช้ประกอบไซไม่มีใครเป็นเจ้าของทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ โดยชาวบ้านจะรีบถักไซของตนเองให้แล้วเสร็จและผลัดเปลี่ยนให้เพื่อนบ้านคนอื่นได้ใช้พื้นที่ถักไซต่อ เป็นต้น การแบ่งปันจึงเป็นสื่อที่ช่วยกระชับความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง เยาวชนยังได้เรียนรู้ความสัมพันธ์และการติดต่อกับชุมชนเป็นการเรียนรู้การให้ตั้งแต่วัยเด็ก

นายกล้วยแดง (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (เมษายน 2551) กล่าวว่า “สมัยก่อนในวันที่ชาวบ้านหาปลาได้จำนวนมากก็นำเอามาแจกจ่ายให้กับเพื่อนบ้าน เพราะสมัยก่อนค่าของเงินไม่มี ค่าของน้ำใจใหญ่กว่า สำหรับบางคนที่ไม่ได้ออกทะเลเพื่อนบ้านก็จะแบ่งปันปลาที่หาได้ไว้ให้เป็นอาหาร เมื่อพ่อผมออกทะเลได้ปลามามากมักจะให้ผมเอาไปให้ญาติและเพื่อนบ้าน บางทีที่ไม่มีข้าวสารกรอกหม้อผมจะไปขอจากญาติหรือไม่ก็เพื่อนบ้านก่อน แล้วจำไว้ว่าเอามากี่กระป๋อง พอมีเงินไปซื้อข้าวสารแล้วค่อยเอาไปคืนเขา”

สุดท้ายคือระบบการจัดการทรัพยากรเพื่อให้เกิดความยั่งยืน โดยชาวอูรักลาโว้ยมีกฎเกณฑ์ของการจับปลา เริ่มจากการประดิษฐ์เครื่องมือประมงที่เฉพาะเจาะจงสัตว์ทะเลที่ต้องการ มีการกำหนดขนาดและปริมาณสัตว์ทะเลที่จับ และมีวิธีการทำประมงที่ไม่ทำลายระบบนิเวศ เช่น การทำประมงไซที่มีการจำกัดความกว้างของลวดแต่ละช่องไม่ให้มีขนาดเล็กเกิน 3 นิ้วมือ เพื่อให้ปลาตัวเล็กสามารถหลุดรอดออกมาได้ ไซมีอยู่หลายขนาดขึ้นอยู่กับชนิดของปลาที่จับ เช่น ไซปลามง มีขนาด 3.5-4 นิ้วมือ ไซปลากล้วยญี่ปุ่นมีขนาด 3 นิ้วมือ โดยชาวบ้านจะวางไซบริเวณที่เป็นเนินทราย ซึ่งไม่เป็นการทำลายปะการังหรือทรัพยากรอื่น ๆ ที่เป็นที่อยู่อาศัยของปลา และจะวางไซไว้ไม่น้อยกว่า 7-15 วัน แล้วจึงออกทะเลไปกู้ไซ โดยเฉลี่ยแล้วในเวลา 1 เดือน ชาวบ้านที่ทำประมงไซเพียงอย่างเดียวจะออกทะเล 2-4 ครั้ง เพื่อไปวางไซและกู้ไซ

การประดิษฐ์เบ็ดราวโดยใช้วัสดุที่หาได้ง่ายและเฉพาะเจาะจงเพื่อลากปลาหางแข็งและปลาโอที่มักอาศัยอยู่บริเวณผิวน้ำ และการตกปลาที่ใช้อุปกรณ์แบบเรียบง่ายเฉพาะเจาะจงปลาและพื้นที่ทำมาหากิน เห็นได้ว่ารูปแบบการทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ยเพื่อการบริโภคในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ อีกส่วนหนึ่งสำหรับขายเพื่อนำเงินที่ได้ไปซื้อข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นในครัวเรือนเท่านั้น ไม่ได้มีความต้องการจับปลาทุกชนิดทุกขนาดและจับปลาจนหมด นอกจากนี้การแบ่งพื้นที่ทำมาหากินของชาวบ้านออกเป็น 2 พื้นที่ในช่วงลมว่าวและลมพลัดทำให้ทรัพยากรใต้ท้องทะเลได้ฟื้นตัว ต่างจากรูปแบบการทำประมงพาณิชย์ที่ทำประมงในพื้นที่เดิมได้ตลอดทั้งปี และใช้เครื่องมือทำมาหากินที่ทำลายล้างระบบนิเวศใต้ท้องทะเล เช่น อวนลาก อวนรุน กวาดต้อนจับสัตว์ทะเลทุกชนิดและจับปลาโดยเน้นที่ปริมาณเพื่อพาณิชย์เป็นหลัก ทำให้โลกใต้ท้องทะเลเกิดความเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวอูรักลาโว้ยมีลักษณะเป็นนามธรรมที่ยากต่อการเปลี่ยนแปลง ถึงแม้ว่าความอิสระในการเดินทางจะสิ้นสุดลงแต่ชาวบ้านยังคงพยายามรักษาความสัมพันธ์ของการออกทะเลร่วมกัน การแบ่งปันผลผลิต การแบ่งปันพื้นที่ทำมาหากิน รวมถึงการจัดการทรัพยากรส่วนรวมให้สามารถอยู่คู่กับชาวบ้านไปตราบนานเท่านาน ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นปึกแผ่นที่มั่นคง

5.2.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงอุดมการณ์

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงอุดมการณ์ เป็นที่มาของระเบียบ กฎเกณฑ์ ความสัมพันธ์และการจัดการในเรื่องต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษชาวอูรักลาโว้ยสร้างขึ้น เพื่อให้ทุกคนในชุมชนมีโอกาสได้ใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า รู้จักหวงแหนและเฝ้าดูแลรักษาทรัพยากรที่มีอยู่เป็นอย่างดี สะท้อนให้เห็นระบบจริยธรรม ระบบคุณธรรม ของชาวอูรักลาโว้ยที่แสดงถึงความเคารพที่มีต่อธรรมชาติ และอยู่ร่วมกับธรรมชาติแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน โดยแหล่งอุดมการณ์อำนาจอันเป็นที่มาของระเบียบกฎเกณฑ์ ของชาวอูรักลาโว้ย บ้านราไวย์ คือ ความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณี ซึ่งเป็นที่มาของความสัมพันธ์ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ กล่าวคือ ชาวอูรักลาโว้ยให้ความเคารพต่อสถานที่ในหมู่บ้านและสถานที่ต่าง ๆ เพราะชาวอูรักลาโว้ยเชื่อว่าธรรมชาติที่มีอยู่รอบตัวนั้นมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเจ้าของคอยปกปักรักษา ซึ่งหมายถึงเจ้าที่ หรือ “ดะโต๊ะ”

ดังนั้น การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต่าง ๆ ทุกครั้งจึงต้องมีการขออนุญาตต่อเจ้าที่ ณ สถานที่แห่งนั้น อันเป็นอุบายอันแยบยลในการใช้ทรัพยากรส่วนรวมอย่างรู้คุณค่า เช่น การไปตัดไม้มาประกอบเป็นโครงสร้างของไซบริเวณเกาะต่าง ๆ จะต้องขออนุญาตเจ้าที่ที่อยู่บริเวณเกาะที่เรียกว่า โต๊ะเกาะ (ดะโต๊ะปูเลา) โดยการพูดบอกกล่าวให้เจ้าที่ได้รับรู้ว่าชาวบ้านมีวัตถุประสงค์เพื่อมาทำอะไรที่เกาะแห่งนี้ โดยจะเลือกตัดไม้พื้นถิ่นที่สามารถขึ้นได้ง่ายหรือหากไปต่อยหอยติบบริเวณปลายแหลมต้องขออนุญาตเจ้าที่ที่อยู่บริเวณปลายแหลมซึ่งเรียกว่า โต๊ะแหลม (ดะโต๊ะตันโหยก) โดยบอกกล่าวให้เจ้าที่รับรู้ก่อนเริ่มทำมาหากิน เป็นต้น โดยเจ้าที่จะมีชื่อเรียกต่างกันขึ้นอยู่กับสถานที่ที่ชาวอูรักลาโว้ยไปใช้ประโยชน์ เช่น เจ้าที่บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านคือ (ดะโต๊ะกามั้ย) เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญที่สุด เจ้าที่ที่อยู่บริเวณภูเขาเรียกว่า โต๊ะเขา (ดะโต๊ะบูเก๊ะ) เจ้าที่ที่อยู่ในทะเลเรียกว่า โต๊ะเล (ดะโต๊ะอะเยมาเสด) เจ้าที่ที่อยู่บริเวณทุ่งหญ้า เรียกว่า โต๊ะทุ่งหญ้า (ดะโต๊ะปาดั๊ก) เจ้าที่ที่อยู่บริเวณชายหาดเรียกว่า โต๊ะชายหาด (ดะโต๊ะปาไต่) เจ้าที่ที่อยู่บริเวณลำคลองเรียกว่า โต๊ะคลอง (ดะโต๊ะซูไง้) ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ยทั้งสิ้น

ดังนั้น เมื่อออกทะเลทุกครั้งชาวอูรักลาโว้ยจะให้ความเคารพและเกรงกลัวต่ออำนาจของเจ้าที่ โดยการบอกกล่าวให้เจ้าที่รับรู้เพื่อขออนุญาตในการใช้พื้นที่เพื่อการเก็บหาทรัพยากรธรรมชาติที่ต้องการ และขอให้ทำงานได้อย่างสะดวกไม่มีอุปสรรคติดขัด หากชาวบ้านมีการนำอาหารติดตัวไประหว่างการทำมาหากินจะต้องแบ่งอาหารส่วนหนึ่งให้เจ้าที่หรือกล่าวเชิญชวนให้เจ้าที่บริเวณดังกล่าวมาร่วมรับประทานอาหารด้วยกัน เช่น การออกทะเลไปตกปลา ชาวบ้านบางคนอาจมีอาหารติดตัวไปก่อนกินอาหารชาวบ้านจะแบ่งอาหารใส่ช้อนหรือใส่ภาชนะอย่างอื่นที่พอหาได้แล้วนำไปตั้งไว้ที่กาบเรือหรือใกล้หัวเรือเพื่อเซ่นไหว้เจ้าที่ หากชาวบ้านไม่ตั้งอาหารเซ่น

ไหว้หรือไม่กล่าวเชิญชวนให้มารับประทานอาหารร่วมกัน ในวันนั้นจะไม่มีปลากินเหยื่อหรือทะเลมีคลื่นลมแรงที่เป็นอุปสรรคในการทำมาหากิน ดังนั้น ชาวบ้านจึงไม่กระทำการสิ่งใดที่เป็นการล่วงเกินให้เจ้าที่ไม่พอใจมิเช่นนั้นจะถูกลงโทษ ชาวบ้านบางคนที่กระทำการลบหลู่ทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนาจะมีอาการเจ็บไข้ได้ป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ หรือมีเหตุร้ายเกิดขึ้นกับตนหรือคนในครอบครัวจะต้องให้โต๊ะหมอประจำหมู่บ้านประกอบพิธีกรรมขอขมาในสิ่งที่ได้ล่วงเกิน นอกจากเจ้าที่ที่กล่าวมาแล้วชาวอูรักลาโว้ยยังให้ความเคารพนับถือต่อวิญญาณบรรพบุรุษที่ช่วยให้ชาวอูรักลาโว้ยมีที่อยู่อาศัยมีความรู้ในการทำมาหากินทางทะเล และคอยดูแลคุ้มครองชาวบ้านหากมีวันไหนที่ชาวบ้านฝันเห็นบรรพบุรุษมาขออาหาร เช้าวันต่อมาชาวบ้านจะต้องจัดเตรียมอาหารแล้วให้โต๊ะหมอเชิญวิญญาณบรรพบุรุษมารับประทานอาหารที่ลูกหลานได้จัดเตรียมไว้

ดังนั้นในช่วงเดือน 4 เดือน 6 เดือน 8 เดือน 11 ชาวอูรักลาโว้ยจะจัดงานตามประเพณีที่ถือปฏิบัติมา (โปรดดูรายละเอียดในหัวข้อ 4.2.9 วัฒนธรรมประเพณี) เพื่อประกอบพิธีกรรมขอบพระคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (เจ้าที่) ที่ช่วยดูแลท้องทะเลให้มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ช่วยให้ชาวบ้านมีแหล่งอาหาร มีรายได้ จากการเก็บหาทรัพยากรในทะเล และช่วยให้ชาวบ้านปลอดภัยทุกครั้งเมื่อออกทะเลไปทำมาหากิน และเพื่อขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านได้กระทำการล่วงเกินตลอดระยะเวลาหนึ่งปีที่ผ่านมา นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมที่เป็นการทำบุญให้กับวิญญาณบรรพบุรุษที่ได้สร้างที่อยู่อาศัยให้ชาวบ้านอยู่ดีมีสุข และเป็นการขับไล่ภูตผีสิ่งชั่วร้ายออกจากหมู่บ้าน อีกทั้งยังมีการจัดพิธีสะเดาะเคราะห์กรรมให้กับชาวบ้านในหมู่บ้านด้วย เช่น พิธีกรรมอาบน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์กรรม เป็นพิธีกรรมที่แตกต่างจากชาวอูรักลาโว้ยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อื่น พิธีกรรมดังกล่าวจัดขึ้นในช่วงวันขึ้น 12 ค่ำ จนถึงเช้าตรู่ของวันขึ้น 14 ค่ำ ในช่วงเดือน 6 และเดือน 11 วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีกรรม เพื่อสะเดาะเคราะห์กรรมให้กับชาวบ้านและอันเชิญเจ้าที่จากทุกสถานที่ที่ชาวบ้านไปใช้ประโยชน์ ทั้งเจ้าที่ในหมู่บ้าน เจ้าที่ที่เกาะ เจ้าที่ในทะเล เป็นต้น และอันเชิญวิญญาณบรรพบุรุษให้มาร่วมพิธีกรรมมารับอาหารที่ลูกหลานได้จัดเตรียมไว้ให้

สำหรับชาวอูรักลาโว้ยกลุ่มอื่นจะจัดประเพณีลอยเรือหรือ “ปลาจั๊ก” (เปอ-ลาจั๊ก) เป็นพิธีกรรมทางความเชื่อของชาวอูรักลาโว้ย โดยเฉพาะชาวอูรักลาโว้ยบ้านหัวแหลมกลางและบ้านสังกะอู้ จังหวัดกระบี่ ที่ถือปฏิบัติสืบทอดร่วมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ประเพณีนี้จะจัดขึ้นปีละสองครั้ง คือ วันขึ้น 13 ค่ำ-แรม 1 ค่ำ เดือน 6 เมื่อเริ่มฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้หรือ “ลมพลัด” และวันขึ้น 13 ค่ำ-แรม 1 ค่ำ เดือน 11 เมื่อเริ่มฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือหรือ “ลมออก” โดยมีจุดประสงค์ที่จะสะเดาะเคราะห์ ส่งวิญญาณบรรพบุรุษกลับบ้านเมืองเดิมและส่งสัตว์ที่เคยฆ่ากินเป็นอาหารกลับไปคืนเจ้าของเดิมเพื่อไถ่บาป ในวันขึ้น 13 ค่ำ สมาชิกชาวอูรักลาโว้ยในชุมชนบ้านหัวแหลมและเครือญาติจากที่อื่น ๆ เช่น เกาะจำ เกาะพีพี เกาะอาดัง เกาะภูเก็ต จะเดินทางมายังบ้าน

หัวแหลมกลาง ซึ่งเป็นสถานที่จัดพิธีลอยเรือ ประเพณีลอยเรือจึงเป็นอีกประเพณีหนึ่งที่ชาวอูรักลาโว้ยให้ความสำคัญและเป็นพิธีกรรมที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มชน ให้รู้สึกถึงความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ของเผ่าพันธุ์ได้มากที่สุด ชุมชนชาวอูรักลาโว้ยที่สามารถจัดประเพณีลอยเรือได้จะต้องเป็นชุมชนที่มีโต๊ะหมอซึ่งผ่านการสืบทอดวิชาที่ใช้ประกอบพิธีกรรมมาแล้ว เช่น ชุมชนชาวอูรักลาโว้ยเกาะอาดัง จังหวัดสตูล ชุมชนชาวอูรักลาโว้ยบ้านแหมลตุ๊กแก จังหวัดภูเก็ต (อาภรณ์ อุกฤษณ์, 2546: 19-24)

ดังนั้น ชาวอูรักลาโว้ยจะมีอุบายวิธีในการควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติส่วนรวมโดยผ่านทางความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ เหมือนกันทุกกลุ่ม ถึงแม้ว่าพิธีกรรมของชุมชนชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์จะเป็นพิธีอาบน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์กรรม และชาวอูรักลาโว้ยกลุ่มอื่นจะเป็นพิธีลอยเรือ แต่พิธีกรรมจะมีวัตถุประสงค์คล้ายกันและมีความเชื่อเดียวกัน คือ การเคารพนับถือผีบรรพบุรุษและเจ้าที่

ความรู้เชิงอุดมการณ์มีลักษณะที่เป็นนามธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงช้า และตกผลึกกลายเป็นวิธีคิดที่ก่อให้เกิดเป็นแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรม และกำหนดรูปแบบการดำรงชีวิตของชาวอูรักลาโว้ยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้ทุกคนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรส่วนรวมได้ โดยอยู่ภายใต้กรอบความคิดเกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม

กล่าวโดยสรุป ชาวอูรักลาโว้ยมีความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” เพื่อนำไปใช้ในการปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับระบบนิเวศได้อย่างกลมกลืนโดยมีการสังเกต แยกแยะ จดจำ ธรรมชาติที่อยู่รอบตัวแล้วนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต ก่อเกิดความสัมพันธ์ระหว่างชาวอูรักลาโว้ยกับระบบนิเวศทางทะเล เพื่อความอยู่รอดและสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่รู้คุณค่า โดยอยู่ภายใต้ระบบคุณธรรมที่ทำให้ชาวอูรักลาโว้ยมีความเคารพต่อธรรมชาติอยู่ร่วมกับธรรมชาติแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่กันเพื่อให้ทุกคนในชุมชนสามารถมีชีวิตอยู่รอด เป็นการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่นำไปสู่ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

บทที่ 6
การสืบทอดและการสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล

การสืบทอดความรู้เป็นกระบวนการที่วัฒนธรรมส่งผ่านจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ทำให้ครอบครัว เครือญาติ และชุมชนที่ได้รับการสืบทอดมีความรู้ความเข้าใจถึงหลักเกณฑ์ของการดำรงชีวิต ค่านิยม บรรทัดฐาน ความรู้ทางด้านวัฒนธรรม ภาษา และภูมิปัญญาท้องถิ่นอันทรงคุณค่าอย่างยิ่งของกลุ่ม และช่วยให้กลุ่มสามารถอยู่ร่วมกับระบบนิเวศ และดำรงรักษาอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของกลุ่มไว้ได้ตลอดไป เกิดความภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิดเป็นการยกระดับจิตใจขึ้นมาอีกขั้นหนึ่ง ดังนั้น บรรพบุรุษชาวอูรักลาโว้ยจึงได้สร้างชุดความรู้ทางด้านวัฒนธรรม ภาษา ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อรวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลขึ้น และร่วมแลกเปลี่ยนส่งผ่านความรู้ดังกล่าวจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ทั้งในสถาบันครอบครัว เครือญาติ และสถาบันชุมชน เพื่อให้เกิดการยึดถือปฏิบัติเป็นหลักเกณฑ์ในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และเพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิด และเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มตลอดไป

6.1 การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับครอบครัวและเครือญาติ

การสืบทอดความรู้ในระดับครอบครัวและเครือญาติเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ลุงป้าน้าอา ที่มีหน้าที่เตรียมพร้อมสมาชิกใหม่ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแบบแผนการดำเนินชีวิต รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพชนสร้างขึ้น เพื่อให้ลูกหลานสามารถดำรงชีวิตอยู่รอด โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มไว้

6.1.1 การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการใช้ชีวิตประจำวัน

การสืบทอดความรู้ผ่านการใช้ชีวิตประจำวันมักสอดแทรกอยู่ระหว่างการติดสอยห้อยตามพ่อแม่ หรือเครือญาติในการทำงาน หรืออาจเกิดจากการรับมอบหมายจากพ่อแม่ให้ทำหน้าที่ในการแบ่งปันทรัพยากรและอาหารให้กับเพื่อนบ้าน เป็นต้น

6.1.1.1 การติดสอยห้อยตามพ่อแม่ในการทำงาน

การติดสอยห้อยตามพ่อแม่ในการทำงานสะท้อนให้เห็นถึงการแบ่งบทบาทหน้าที่ของพ่อและแม่อย่างชัดเจนทั้งในด้านการสืบทอดและการทำมาหากิน ส่งผลให้มีความสัมพันธ์ในสังคมที่ลูกชายติดตามพ่อลูกสาวติดตามแม่ ซึ่งลูกจะพยายามเลียนแบบพ่อแม่ทุกอย่าง โดยชีวิตในวัยเด็กของชาวอูรักลาโว้ยทั้งชายและหญิงในอดีตตั้งแต่แรกเกิดจวบจนอายุประมาณ 6 ขวบ ต้องอยู่กับแม่ ย่า และยายหรือญาติที่เป็นผู้หญิง เพราะส่วนใหญ่พ่อต้องออกไปทำงานในทะเลหาเลี้ยงครอบครัว และเมื่อถึงวัยประมาณ 7 ขวบ ลูกเริ่มติดตามพ่อแม่ออกไปทำงาน ลูกชายเรียนรู้ชีวิตในทะเลและบทบาทของความเป็นชายจากพ่อ ปู่และตา หรือญาติที่เป็นผู้ชาย ส่วนลูกสาวเรียนรู้จากแม่ ย่าและยาย หรือญาติที่เป็นผู้หญิงในงานด้านต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานบ้านงานเรือนที่ลูกผู้หญิงทุกคนต้องรับผิดชอบ เช่น หุงข้าว กวาดบ้าน ซักผ้า ล้างจาน ทำกับข้าว เป็นต้น

ในสมัยก่อนนอกจากงานบ้านที่ลูกสาวทุกคนต้องรับผิดชอบแล้วยังมีงานนอกบ้าน เช่น การตัดทางมะพร้าวมาเย็บเป็นจากมุงหลังคา การปลูกข้าวไร่ การเก็บเกี่ยวข้าวไร่ การตำข้าว นอกจากนี้ในช่วงน้ำใหญ่ ประมาณ 12 ค่ำ-1 ค่ำ ลูกสาวมักติดตามแม่ ยายและย่า หรือญาติผู้หญิงออกทะเลไปต่อยหอยติบ หาหอยน้ำพริก หอยลิ้น หอยดำ บริเวณโขดหินและปลายแหลมบางคนออกทะเลไปหาวีวาย หากุ้งฤง หาปลิงขาว บริเวณชายหาดในช่วงน้ำลง ดังนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวจึงเป็นการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ด้านนิเวศทางทะเลและวิธีการทำมาหากินของแม่ให้ลูกสาว ทำให้ลูกสาวได้เรียนรู้ ฝึกสังเกตและฝึกปฏิบัติในพื้นที่จริงและสืบทอดความรู้ดังกล่าวต่อไป

นางผีเสื้อ และนางมีโม่ (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (มีนาคม 2551) กล่าวว่า “ในช่วงวัยเด็กมักติดตามแม่และญาติผู้หญิงออกทะเลไปหาวีวาย หาหอยในช่วงน้ำลง โดยมีแม่คอยสอนและถ่ายทอดความรู้ในการหาวีวาย การหาหอย และการหากุ้งฤง นอกจากงานนอกบ้านแล้วงานบ้านงานเรือน เช่น การเย็บจากมุงหลังคาให้ การทำอาหาร การทำงานบ้าน เด็กผู้หญิงทุกคนจะต้องฝึกฝนเรียนรู้ไว้ เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของพ่อแม่”

สำหรับลูกชายได้ติดตามพ่อ ปู่และตา หรือญาติผู้ชาย ออกทะเลเรียนรู้วิถีชีวิตในทะเลอย่างเต็มรูปแบบ การออกทะเลครั้งแรกของลูกชายส่วนใหญ่เป็นการออกทะเลไปตกปลากับพ่อ โดยลูกชายมีหน้าที่ดึงสายเบ็ดเมื่อมีปลากินเหยื่อพ่อจะคอยสอนให้ลูกชายผูกสายเบ็ดเมื่อโตขึ้นประมาณ 10 ขวบ ลูกชายเริ่มฝึกการใช้และประกอบเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่พ่อหรือปู่ดัดแปลงคิดค้นขึ้นมาเอง และฝึกจดจำสถานที่ที่ออกไปทำมาหากินในแต่ละครั้ง นอกจากนี้พ่อ ปู่และตา หรือญาติผู้ชาย ได้ถ่ายทอดความรู้ด้านนิเวศทางทะเลให้ลูกชายฟัง โดยให้ลูกชายสังเกตน้ำ

ลมและคลื่นก่อนออกทะเล เพื่อให้เกิดความเข้าใจในธรรมชาติของทะเลที่เป็นตัวควบคุมทุกสิ่งอย่างในทะเล เพื่อกำหนดพื้นที่ทำมาหากินและกิจกรรมที่สามารถจะทำได้ และเพื่อความปลอดภัยในการทำงานในทะเล การถ่ายทอดความรู้ด้านนิเวศทางทะเลให้กับลูกชายต้องใช้เวลาในการเรียนรู้ การคอยสังเกตและการฝึกปฏิบัติในพื้นที่จริง

นายเสียด (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (กุมภาพันธ์ 2551) ผู้อาวุโสที่มีประสบการณ์ยาวนานในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลและภูมิปัญญาด้านอื่น ๆ กล่าวว่า “ผมออกไปทำงานในทะเลตั้งแต่อายุประมาณ 7-8 ปี ร่วมกับพ่อหรือญาติ ๆ ทุกครั้งที่ออกทะเลไปตกปลากับพ่อ พ่อคอยสอนให้ผมนับค่ำและข้างขึ้นข้างแรมเพื่อให้รู้ว่าวันนี้เป็นวันข้างขึ้นหรือแรมกี่ค่ำที่มาตกปลาบริเวณนี้ พ่อคอยสอนให้สังเกตดูลม น้ำ และคลื่น ก่อนออกทะเลเพื่อกำหนดพื้นที่ทำมาหากิน และสังเกตดูหมัก (การจำเครื่องหมาย) เพื่อจดจำจุดหรือบริเวณที่ไปตกปลาหากช่วงเวลาดังกล่าวน้ำไหลเชี่ยวต้องไปตกปลาบริเวณที่น้ำไม่เชี่ยว และผมต้องจดจำเครื่องหมายพื้นที่ที่พ่อพาไปตกปลาเอาไว้เพื่อครั้งต่อไปจะได้มาที่เดิมอีก”

นายเสียด (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (กุมภาพันธ์ 2551) ยังคงจดจำการทำมาหากินในทะเลร่วมกับพ่อในครั้งแรกได้ดี เป็นความทรงจำที่สร้างความผูกพันและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้แก่กันภายในครอบครัว “ครั้งแรกผมออกทะเลไปตกปลากับพ่อ พ่อสอนให้ผมชักสายเบ็ดแต่ผมชักไม่เป็นชักเข้าหาหน้าอกตัวเอง พ่อบอกว่าหากชักสายเบ็ดแบบนี้จะทำให้เจ็บหน้าอกจึงสอนผมใหม่อีกครั้งผมได้จดจำวิธีการและคำพูดที่พ่อสอนเอาไว้แล้วนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตสำหรับการทำงานในทะเล”

เมื่อนายเสียด (นามสมมุติ) มีครอบครัวและทำหน้าที่เป็นพ่อ นายเสียดจึงได้สืบทอดความรู้ที่ได้รับจากพ่อและประสบการณ์การดำรงชีวิตของเขาเองให้กับลูกชายสืบต่อไป นายกล้วยแดง นายสัก (นามสมมุติ) ลูกชายนายเสียด ได้เรียนรู้การทำงานในทะเลตั้งแต่วัยเด็กโดยมีนายเสียดผู้เป็นพ่อคอยสอนและถ่ายทอดความรู้ให้ด้านนิเวศทางทะเลให้

นายกล้วยแดง นายสัก (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (กุมภาพันธ์ 2551) เป็นกลุ่มคนวัยกลางคนที่ผ่านการถ่ายทอดและการสืบทอดความรู้มาแล้วทั้งในเรื่องความเชื่อในธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และภาษา นายกล้วยแดง นายสัก (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (กุมภาพันธ์ 2551) กล่าวว่า “ความรู้ในการใช้ชีวิตในทะเลของผมส่วนหนึ่งได้มาจากบรรพบุรุษ ปู่ ตา พ่อ และญาติ ที่คอยถ่ายทอดความรู้ให้ อีกส่วนหนึ่งเกิดจากการเรียนรู้ในธรรมชาติเป็นประสบการณ์จริงในการใช้ชีวิตในวัยเด็กที่ได้ออกทะเลไปตกปลากับพ่อตั้งแต่อายุ 4-5 ปี การออกทะเลครั้งแรกเมาคลื่นอาเจียนจนหมดไส้หมดพุงแต่พ่อไม่ให้กลับบ้าน พ่อบอกให้สู้และต้องอดทนครั้งต่อไปผมจึงไม่เมาคลื่นอีกเลย ทุกวันกลับมาจากโรงเรียนพ่อจะพาพวก

เราสองคนไปตกปลาทุกครั้ง ระหว่างที่นั่งตกปลาพ่อจะเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้ฟัง เช่น การใช้ขนาดของเบ็ดและความยาวของสายทรงในการตกปลานั้น ต้องขึ้นอยู่กับปลาที่ตกและสถานที่ที่ไปตกปลา นอกจากนี้พ่อยังสอนให้สังเกตดูท้องฟ้าสังเกตลมและน้ำ เพราะมีอิทธิพลในการทำมาหากิน เช่น ถ้าลมตะวันตกพัดพ่อจะพาไปตกปลาทางทิศตะวันออกพ่อบอกว่าฝั่งนี้คลื่นลมไม่แรงในช่วงนี้ เมื่อเวลาที่ผมมีเวลาว่างผมจะมาอาศัยพ่อออกทะเลอยู่เป็นประจำ เพราะเกิดเป็นความผูกพันมาตั้งแต่วัยเด็ก “ได้ออกทะเลร่วมกับพ่อแล้วทำให้ผมรู้สึกสนุกสนานและได้ความรู้เรื่องต่าง ๆ อีกมากมาย”

นายกล้วยแดง (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (กุมภาพันธ์ 2551) กล่าวว่า “ปัจจุบันผมมีลูกชาย ผมพาลูกชายออกทำงานในทะเลตั้งแต่ลูกชายอายุ 6-7 ปี และผมได้นำความรู้ที่ได้รับจากพ่อและบรรพบุรุษเกี่ยวกับการใช้ชีวิตการทำมาหากินในทะเลมาถ่ายทอดให้ลูกชายได้เรียนรู้ในพื้นที่จริง เพื่อไม่ให้บทเรียนดังกล่าวที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมาสูญหายไป ความจริงแล้วผมก็อยากให้ลูกเรียนหนังสือสูง ๆ เหมือนคนอื่น แต่ผมกลัวว่าลูกจะลืมวิถีชีวิตแบบของชาวอูรักลาโว้ย ลืมเบื้องหลังไปหลงอยู่กับสิ่งที่ไม่ใช่ตัวเรา ผมอยากให้ลูกเรียนรู้วิถีชีวิตที่บรรพบุรุษได้สืบทอดกันมา เพื่อให้ลูกได้สืบทอดกันต่อไปโดยเฉพาะความรู้ในการทำมาหากินความรู้ในการออกทะเล ลูกชายผมเองมีความสนใจในการเรียนรู้เรื่องการทำมาหากินในทะเลอยู่แล้ว ปัจจุบันนี้ลูกชายผมสามารถไปทำมาหากินในทะเลได้ถึงแม้ว่าบางครั้งไม่มีผมออกทะเลไปด้วย”

นายบอน (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (มีนาคม 2551) คนรุ่นใหม่ที่เลือกประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านตามรอยพ่อ กล่าวว่า “ผมชอบที่จะทำงานในทะเล เพราะมีชีวิตที่อิสระได้เห็นสิ่งสวยงามใต้ทะเลแล้วรู้สึกสบายใจ” การทำงานในทะเลของนายบอน เกิดขึ้นตั้งแต่วัยเด็กอายุประมาณ 10 ขวบ เมื่อมีโอกาสได้ติดตามพ่อออกทะเลไปลากปลาหางแข็ง ตกปลา “พ่อได้สอนให้ผมจำหมักที่พ่อจำเอาไว้ซึ่งมีอยู่หลายจุดมาก และบอกให้ผมไปตกปลาที่บริเวณนั้น เมื่อผมโตขึ้นพ่อสอนให้ผมดำน้ำ ถักไซ และออกทะเลร่วมกับพ่อและญาติคนอื่น ๆ ปัจจุบันนี้ผมมีเรือเป็นของตัวเองออกทะเลร่วมกับเพื่อนและญาติเรียกได้ว่าเป็นชาวประมงเต็มตัว”

การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับครอบครัวและเครือญาติที่ลูกได้รับในวัยเด็กจากการติดสอยห้อยตามพ่อแม่ออกไปทำงานส่วนใหญ่เป็นความรู้ระดับปรากฏการณ์หรือความรู้เชิงเทคนิค เมื่อลูกชายและลูกสาวย่างเข้าสู่วัยรุ่นจึงค่อย ๆ เรียนรู้และซึมซับภูมิปัญญาเชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมและความรู้เชิงอุดมการณ์อำนาจมากขึ้น จากการออกทะเลร่วมกัน การแบ่งปันและการเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

ระบบการสืบทอดดังกล่าวดำเนินมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน แม้ว่าการแบ่งปันทรัพยากรไม่ได้มีให้เห็นจนเป็นเรื่องธรรมดาอย่างในสมัยก่อน แต่ยังพอมีให้เห็นอยู่บ้างใน

เครือญาติหรือเพื่อนคนสนิท เช่น ชาวบ้านที่ออกทะเลไปทำมาหากินมักจะแบ่งปลาที่หาได้ให้กับเพื่อนบ้านที่ทำงานบนบก เป็นต้น

การสืบทอดความรู้ผ่านการใช้ชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้นจากครอบครัวและเครือญาติเปี่ยมล้นไปด้วยความผูกพัน ลูกรับการสืบทอดด้วยความศรัทธา เคารพยกย่อง นับว่าเป็นบรรยากาศการสืบทอดที่ซึมซับได้อย่างลึกซึ้งมากกว่าการเรียนรู้ในโรงเรียน การสืบทอดตามแบบแผนการดำเนินชีวิตสามารถสร้างผู้สืบทอดได้อย่างแท้จริง

6.1.2 การสืบทอดผ่านพิธีกรรม ความเชื่อ ในระดับครอบครัว

ระดับครอบครัวมีพิธีกรรม ความเชื่อ เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ดะโต๊ะ) และวิญญาณบรรพบุรุษ แสดงให้เห็นถึงการสืบทอดองค์ความรู้ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

6.1.2.1 พิธีกรรม ความเชื่อ ในการตั้งอาหารเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ

พิธีกรรม ความเชื่อ ในการตั้งอาหารเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ เป็นการเชิญวิญญาณบรรพบุรุษและผู้ที่ล่วงลับไปแล้วให้มาร่วมรับประทานอาหาร พิธีกรรมดังกล่าวจะเกิดขึ้นใน 3 กรณีคือ 1) พิธีกรรมดังกล่าวจะเกิดขึ้นเมื่อมีบุคคลในบ้านได้เสียชีวิตหลังจากทำพิธีฝังศพเรียบร้อยแล้ว ในช่วง 3 วันต่อมาพ่อหรือแม่จะจัดสำรับอาหารแล้วนำไปวางไว้บริเวณที่คนตายเคยนอนหรือใช้ชีวิตอยู่เป็นประจำในบ้าน เพื่อเชิญให้มารับประทานอาหาร 2) การเชิญวิญญาณบรรพบุรุษและผู้ที่ล่วงลับไปแล้วให้มารับประทานอาหารพิเศษที่นานครั้งถึงจะมีโอกาสได้ทำขึ้น เช่น แกงปลาหูช้าง ก่อนที่ทุกคนในบ้านจะรับประทานอาหารร่วมกันพ่อหรือแม่จะต้องจัดสำรับอาหารให้กับบรรพบุรุษได้กินก่อน โดยนำไปวางไว้บริเวณที่นอนที่ปู่ย่า ตายาย และผู้ที่ล่วงลับไปแล้วเคยนอนเคยอยู่ 3) เมื่อเจ้าของบ้านฝันเห็นบรรพบุรุษของตนมาขอกินอาหารในความฝัน เจ้าของบ้านจะต้องรีบจัดพิธีตั้งอาหารเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ โดยมีโต๊ะหมอในหมู่บ้านทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม หลังจากพิธีกรรมเสร็จสิ้นเจ้าของบ้านจะเชิญญาติสนิท และเพื่อนบ้านให้มารับประทานอาหารร่วมกัน

ชาวอูรักลาโว้ยได้สืบทอดความเชื่อ และพิธีกรรม เกี่ยวกับการแสดงเคารพต่อวิญญาณบรรพบุรุษและผู้ที่ล่วงลับไปแล้วตลอดมา เพราะเชื่อว่าบรรพบุรุษมีบุญคุณที่ทำให้มีชาวอูรักลาโว้ยอยู่ในทุกวันนี้ และบรรพบุรุษยังคอยปกป้องคุ้มครองชาวบ้านตลอดมา ในพิธีกรรมที่กล่าวมานี้ทำให้เด็กมีโอกาสได้เป็นส่วนหนึ่งในการประกอบพิธีกรรม เช่น ช่วยพ่อแม่จัดเตรียม

อาหาร จัดเตรียมสถานที่ อีกทั้งยังได้จดจำวิธีปฏิบัติและคำสั่งสอนของพ่อแม่ไว้ เพื่อเป็นตัวแทนพ่อแม่ในการประกอบพิธีกรรมในวันข้างหน้าสืบต่อไป

6.1.2.2 พิธีกรรม ความเชื่อ เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เจ้าของสถานที่

ชาวอูรักลาโว้ยมีความเชื่อว่าทุกสถานที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ดะโต๊ะ) คอยดูแล การที่พ่อแม่พาครอบครัวไปเที่ยวพักผ่อนบริเวณเกาะต่าง ๆ ที่ลูกเคยได้ไปเป็นครั้งแรก ก่อนขึ้นไปบนเกาะพ่อแม่จะบอกให้ลูกหยิบทรายขึ้นมาดม เพื่อแสดงถึงความเคารพต่อดะโต๊ะเจ้าของสถานที่ และการไปทำมาหากินหรือไปพักผ่อนยังสถานที่ต่าง ๆ หากชาวอูรักลาโว้ยมีอาหารติดตัวไปด้วยจะนำอาหารแบ่งใส่ใบไม้หรือเปลือกหอยแล้วนำไปวางไว้บริเวณโขดหินหรือใต้ต้นไม้ เพื่อเชิญเจ้าที่ เช่น โต๊ะเกาะ โต๊ะแหลม ให้มารับประทานอาหารพร้อม ๆ กัน หรือในขณะที่ตกปลาอยู่กลางทะเล พ่อมักจะตั้งอาหารไว้ที่หัวเรือ แล้วกล่าวเชิญโต๊ะเลให้มารับประทานอาหารร่วมกัน เพื่อบอกกล่าวให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยให้ชาวบ้านทำมาหากินสะดวกสามารถจับปลาได้ตามที่ต้องการ และช่วยคุ้มครองชาวบ้านให้ปลอดภัย

พ่อแม่คอยทำหน้าที่ถ่ายทอดพิธีกรรมต่าง ๆ และสั่งสอนให้ลูกร่วมปฏิบัติทุกครั้ง ลูกคอยช่วยพ่อแม่ตักอาหารและจดจำคำสอนวิธีปฏิบัติที่พ่อแม่ได้กระทำ และไม่ว่าจะไปยังสถานที่แห่งใดทุกสถานที่มีดะโต๊ะคอยดูแล ลูกจะต้องทำการเซ่นไหว้ตามที่พ่อแม่เคยปฏิบัติมา เพื่อแสดงถึงการให้ความเคารพ หากไม่กระทำตามที่พ่อแม่เคยยึดถือปฏิบัติจะแสดงถึงการล่วงเกินอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และจะทำให้บุคคลนั้นไม่สบายหรือทำมาหากินติดขัดในวันนั้น เป็นต้น

6.2 การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับชุมชน

การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับชุมชนมีโต๊ะหมอผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้อาวุโสในหมู่บ้านทำหน้าที่เตรียมพร้อมสมาชิกใหม่ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพชนสร้างขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงแบบแผนการดำรงชีวิตการอยู่ร่วมกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย โดยผู้น้อยต้องเคารพผู้อาวุโสกว่าและมีกฎกติกาให้ทุกคนยึดถือปฏิบัติ

6.2.1 การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการทำมาหากินร่วมกัน

เมื่อลูกชายและลูกสาวย่างเข้าสู่วัยรุ่นได้เริ่มเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากโต๊ะหมอ ผู้อาวุโส และเพื่อนบ้าน โดยอาศัยออกทะเลร่วมกันเป็นกลุ่ม ลูกสาวอาศัยออกทะเลไปต่อยหอยติบ หาหอยน้ำพริก หอยลิ้น หอยดำ หาวีวาย ในช่วงน้ำลงกับผู้อาวุโสหรือเพื่อนบ้าน ร่วมเรียนรู้วิธีการหาอาหารตามแบบฉบับของผู้หญิง โดยมีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่กันระหว่างการทำมาหากินร่วมกัน เช่นเดียวกับลูกชายที่ได้อาศัยออกทะเลร่วมกันเป็นกลุ่มกับผู้อาวุโสและกลุ่มวัยกลางคน เพื่อไปทำมาหากินร่วมกันบริเวณหมู่เกาะและชายฝั่งในทะเลอันดามันในช่วงลมว่าวพัด การออกทะเลร่วมกันจะมีผู้อาวุโส “ตือม่า” ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าเรือคอยควบคุมการเดินทางและถ่ายทอดความรู้ด้านนิเวศทางทะเล ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของสัตว์ทะเล แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ทะเล และพื้นที่ทำมาหากินให้กับทุกคนในเรือฟัง นอกจากนี้ยังได้ถ่ายทอดความรู้ในเชิงศักดิ์สิทธิ์ เกี่ยวกับคาถาการเรียกลม คาถาตัดพายุ และความเชื่อเรื่องดะโต๊ะที่คอยคุ้มครองดูแลสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในทะเลและพื้นที่เกาะ ให้ลูกหลานชาวอูรักลาโว้ยได้รับฟัง และเมื่อกลับจากการทำมาหากินร่วมกันจะมีระบบการแบ่งปันผลผลิตที่ได้ให้กับทุกคนในเรือตามสัดส่วนที่เหมาะสม การออกทะเลร่วมกันจึงเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลทุกช่วงอายุในชุมชน

ปัจจุบันนี้ถึงแม้ว่าการเดินทางมีขีดจำกัด เพราะการพัฒนาทำให้พื้นที่ทำมาหากินของชาวบ้านมีขอบเขตเหลือน้อยลง แต่ชาวอูรักลาโว้ยก็ยังคงออกทะเลร่วมกันโดยการรวมกลุ่มทำประมงไซและกลุ่มดำน้ำลึกเก็บหาหอย เป็นต้น สำหรับการทำประมงไซ สมาชิกทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการทำไซทุกขั้นตอน เริ่มจากการไปตัดไม้บริเวณเกาะต่าง ๆ การประกอบเป็นโครงสร้างการถักไซ การวางไซและการกู้ไซ ผู้ที่มีความรู้ความชำนาญไม่ว่าจะเป็นผู้อาวุโส หรือลุง น้า อา ในหมู่บ้านจะคอยถ่ายทอดความรู้ให้กับคนรุ่นใหม่ได้รับรู้และฝึกปฏิบัติทุกขั้น นอกจากการถ่ายทอดความรู้เชิงเทคนิคแล้วกลุ่มผู้อาวุโสหรือผู้มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ยังได้สอดแทรกคุณธรรมในการจับปลาด้วย คือ การกำหนดขนาดของตาลวดไม่ให้มีขนาดเล็กเกิน 3 นิ้วมือ เพื่อให้ปลาที่มีขนาดเล็กสามารถหลุดรอดออกมาได้ ปลาที่จับได้จะจับเฉพาะปลาตัวใหญ่อีกทั้งชาวบ้านยังไม่เคยคิดที่จะจับสัตว์ทะเลจนหมด โดยจะจับในปริมาณที่เพียงพอต่อการบริโภคในครอบครัว และขายเพียงเล็กน้อยแล้วนำเงินมาแบ่งกันเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นของแต่ละครัวเรือน

นอกจากนี้ในช่วงที่ว่างเว้นจากการออกทะเลร่วมกัน กลุ่มคนรุ่นใหม่ยังได้มีโอกาสใช้ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากคนภายในครอบครัวและชุมชนออกทะเลไปทำมาหากินได้ และบ่อยครั้งที่มีข้อสงสัยกลุ่มคนรุ่นใหม่จะเก็บคำถามนั้นกลับมาให้ผู้อาวุโสไขข้อสงสัยและช่วยถ่ายทอดความรู้ให้

นายสีกุน (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (มีนาคม2551) ผู้อาวุโสที่มีประสบการณ์ยาวนานในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล และภูมิปัญญาด้านอื่น ๆ กล่าวว่า “ทุกวันนี้ที่ผมสามารถทำงานในทะเลได้เพราะพ่อเป็นคนถ่ายทอดความรู้ให้ นอกจากพ่อแล้วในบางครั้งผมอาศัยออกทะเลร่วมกับเพื่อนบ้านทั้งผู้อาวุโสและกลุ่มวัยกลางคน เมื่อเห็นใครออกทะเลผมจะขอติดตามไปด้วย บุคคลเหล่านี้เปรียบเสมือนครูบาอาจารย์ที่คอยสอนวิชาความรู้ในทะเลให้ผมสามารถทำมาหากินได้ถึงทุกวันนี้”

นายมง (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (เมษายน 2551) กล่าวว่า “ในช่วงที่ผมอายุประมาณ 20 ปี ได้มีโอกาสติดตามเฒ่าคนแก่และคนวัยกลางคน ไปดำน้ำหาหอย หาปลิง ที่เกาะสุรินทร์โดยใช้เรือพายที่ต้องอาศัยแรงของทุกคนช่วยกันพาย ในบางครั้งมีลมพัด “ตือม่า” จะให้กางใบเรือ เมื่อไปถึงเกาะสุรินทร์ก็เริ่มทำงานดำน้ำเก็บหาหอย ที่เกาะสุรินทร์มีหอยหลายชนิดจำนวนมาก แต่ชาวบ้านจะไม่เก็บทุกชนิด เก็บมาเฉพาะที่ใช้ประโยชน์ได้หรือขายได้และจะไม่เก็บจนหมดเก็บพอเต็มแข่งที่เตรียมไปเท่านั้น การไปดำน้ำที่เกาะสุรินทร์จะต้องไปค้างคืนบริเวณเกาะหรือชายหาด เสร็จจากการดำน้ำในแต่ละวันทุกคนจะกลับขึ้นมาช่วยกันหุงหาอาหาร มีการแบ่งหน้าที่ให้แต่ละคนช่วยกันทำและรับผิดชอบ”

นายโม (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (เมษายน 2551) กล่าวว่า “ทุกวันนี้ได้ออกทะเลเป็นกลุ่มโดยมีพ่อเป็นหัวหน้าเรือ พ่อผมคอยเล่าเรื่องต่าง ๆ ในทะเลให้ทุกคนในเรือฟัง เช่น ให้ทุกคนสังเกตเวลาพระอาทิตย์ขึ้นและพระอาทิตย์ตก เพราะบางครั้งมองเห็นปูโงจอาเง็นซึ่งจะบอกให้รู้ว่าจะมีพายุเข้าฝั่งในไม่กี่วันนี้ บางครั้งให้สังเกตดูหัวลมที่เป็นก้อนเมฆก่อตัวเป็นฝน แต่ทั้งนี้ต้องมีลมจากทิศตรงข้ามพัดเข้าไปปะทะทำให้ก้อนเมฆมีกำลังแรงขึ้น และในช่วงน้ำใหญ่สมควรไปตกปลากี่ค่ำ เมื่อเกิดลมพัดแรงควรจะหาที่หลบอย่างไร พร้อมด้วยความรู้เรื่องอื่น ๆ อีกมากมาย”

ดังนั้นทุกครั้งที่ได้ออกทะเลร่วมกันระหว่างโต๊ะหมอ ผู้อาวุโส กลุ่มคนวัยกลางคนและกลุ่มคนรุ่นใหม่ จะมีการถ่ายทอดความรู้และการเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดเวลา ทั้งในเรื่องของการสังเกตลักษณะของน้ำทะเล คลื่น ลม เมฆ ดวงดาว แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ทะเล และพื้นที่ทำมาหากินที่เป็นความรู้เชิงเทคนิค และการถ่ายทอดความรู้เรื่องระบบการผลิต ระบบการแบ่งปัน และระบบการจัดการทรัพยากรที่เป็นความรู้เชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม รวมถึงการถ่ายทอดความรู้เรื่องความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ซึ่งเป็นความรู้เชิงอุดมการณ์อำนาจเพื่อให้ทุกคนได้มีความรู้ และนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการกำหนดแบบแผนในการดำรงชีวิตให้ร้อยรัดกับธรรมชาติ

6.2.2 การสืบทอดภูมิปัญญาผ่านประเพณี พิธีกรรม

ประเพณี พิธีกรรม หลักของชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์ได้แก่ ประเพณีอาบน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์กรรม ประเพณีกินข้าวล่างหรือกินข้าวกลางบ้าน ประเพณีไหว้โต๊ะเล และประเพณีไหว้ป่าช้า ประเพณีที่กล่าวมาเป็นความเชื่อที่ชาวบ้านได้สืบทอดต่อกันมา โดยการจัดงานตามประเพณีของชาวอูรักลาโว้ยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงถึงความกตัญญู และความเคารพนับถือต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ดะโต๊ะ) ซึ่งหมายถึงเจ้าที่ในธรรมชาติ เช่น โต๊ะเล โต๊ะเกาะ โต๊ะแหลม เป็นต้น ที่คอยดูแลทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ที่ชาวอูรักลาโว้ยไปหากิน ทุกครั้งที่ชาวบ้านไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ต่าง ๆ จึงต้องมีการกล่าวขออนุญาตเจ้าที่ก่อนอันแสดงถึงความเคารพนับถือ หรือบางครั้งมีอาหารติดตัวไปกินระหว่างการทำมาหากินจะต้องตั้งอาหารไว้เซ่นไหว้เจ้าที่และกล่าวเชิญเจ้าที่มารับอาหาร หรือหากมีอาหารไปจำนวนน้อยสามารถกล่าวเชิญให้เจ้าที่มารับประทานอาหารร่วมกันโดยไม่ต้องแบ่งอาหารไว้สำหรับตั้งเซ่นไหว้ และประเพณีบางอย่างเช่น ประเพณีกินข้าวล่างหรือกินข้าวกลางบ้าน แสดงถึงความกตัญญูที่มีต่อวิญญาณบรรพบุรุษ เป็นการจัดพิธีกรรมเพื่อเชิญวิญญาณบรรพบุรุษมารับประทานอาหารที่ลูกหลานจัดเตรียมมา เพื่อขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณบรรพบุรุษที่ให้ที่อยู่อาศัยให้แหล่งอาหาร และช่วยคุ้มครองดูแลให้ชาวบ้านอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข นอกจากนี้พิธีกรรมอาบน้ำมนต์ซึ่งเป็นการสะเดาะเคราะห์กรรมเรียกขวัญและกำลังใจให้กับชาวบ้านโดยมีโต๊ะหมอทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านผู้ชายทำหน้าที่จัดเตรียมสถานที่ ผู้หญิงจัดเตรียมอาหาร เด็กทุกคนมีส่วนร่วมในพิธีกรรมและซึมซับวิธีปฏิบัติที่ได้กระทำต่อกันมานานนับร้อยปี ประเพณีที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นถึงการสืบทอดจิตสำนึกชุมชนที่สำคัญ เพราะเป็นการย้ำความสัมพันธ์แบบพี่น้อง และทำให้ทุกคนได้มาพบเจอกันและแสดงความการผูกพันที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณของบรรพบุรุษ (รายละเอียดของประเพณีพิธีกรรมโปรดดูในหัวข้อ 4.3.9)

ดังนั้น บรรพชนชาวอูรักลาโว้ยได้เล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงได้ร่วมกันสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับลูกหลานได้เข้าใจรากฐานเดิมที่บรรพชนสร้างขึ้น แล้วนำความรู้ดังกล่าวมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับระบบนิเวศทางทะเลได้อย่างมีความสุข เกิดความภาคภูมิใจในรากเหง้าและภูมิปัญญาของตน นอกจากนี้การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นยังช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีและสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในชุมชน

6.3 การสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล

การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบันนี้ถูกลดบทบาทและความสำคัญลง เนื่องจากวิถีชีวิตในการพึ่งพาทะเลของชาวอูรักลาโว้ยได้รับผลกระทบจากการพัฒนาด้านการส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยว การส่งเสริมประมงพาณิชย์ และการประกาศเขตพื้นที่อนุรักษ์ ทำให้พื้นที่ทำมาหากินทางทะเลหดแคบลง การใช้ทรัพยากรมีขีดจำกัดเกินกว่าที่จะยอมรับได้ทำให้ชาวบ้านสูญเสียชีวิตที่อิสระ ในขณะเดียวกันพื้นที่บกที่เป็นที่อยู่อาศัยยังถูกบีบด้วยวัฒนธรรมและระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่เข้ามาพร้อมกับการพัฒนา ทำให้ชาวอูรักลาโว้ยโดยเฉพาะกลุ่มชายหนุ่มและกลุ่มชายวัยกลางคนบางส่วนเลือกที่จะทำงานบนบกมากกว่าการมีวิถีชีวิตแบบเดิม สำหรับหญิงสาวและหญิงวัยกลางคนมีบทบาทน้อยลงจากเดิมที่มีบทบาทได้ออกทะเลช่วยสามีทำมาหากินแบบเคียงบ่าเคียงไหล่ปัจจุบันผู้หญิงมีบทบาทแค่เลี้ยงดูลูก ทำงานบ้าน สำหรับคนที่พอจะมีความรู้อยู่บ้างจะไปทำงานรับจ้างขายปลาหรือเป็นลูกจ้างเทศบาล ในขณะเดียวกันเด็ก ๆ มีโอกาสได้เรียนหนังสือใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียนเกิดการซึมซับวัฒนธรรมและภาษาของคนต่างกลุ่มมากขึ้น ในปัจจุบันเด็กส่วนใหญ่จึงสื่อสารกันด้วยภาษาไทยท้องถิ่น ดังนั้นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลสำหรับคนที่เปลี่ยนอาชีพมาทำงานบนบกจึงขาดการสานต่อเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษขณะเดียวกันพื้นที่ทำมาหากินที่มีขอบเขตจำกัดได้ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางอย่างสูญหายไป ชาวอูรักลาโว้ยที่ทำมาหากินทางทะเลเริ่มมองหาอาชีพเสริม การใช้ชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่มีการปรับตัวไปพร้อมกับการพัฒนาที่เข้ามา อนาคตของชาวอูรักลาโว้ยรุ่นต่อไปจึงขาดความเข้าใจทางรากเหง้าวัฒนธรรม ภาษาและภูมิปัญญาที่บรรพชนสั่งสมมา กลายเป็นคนไม่มีหลักไม่มีความภาคภูมิใจและความเป็นตัวตน

6.3.1 การสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิค

ปัจจุบันการติดสอยห้อยตามพ่อแม่ในการทำงานในวัยเด็กลดน้อยลง เพราะเด็กส่วนใหญ่ต้องไปโรงเรียนกลับจากโรงเรียนเด็ก ๆ มักจะจับกลุ่มพูดคุยกันโดยใช้ภาษาไทยท้องถิ่นและเล่นสนุกสนานกันเฉพาะเด็ก ทำให้ความสนิทสนมระหว่างครอบครัวลดน้อยลง เพราะพ่อแม่ต้องทำมาหากินและลูก ๆ ต้องไปเรียนหนังสือ ดังนั้น การเรียนรู้ภูมิปัญญาเชิงปรากฏการณ์หรือความรู้เชิงเทคนิคที่พ่อแม่มักถ่ายทอดให้ลูกระหว่างการใช้ชีวิตประจำวันร่วมกันโดยใช้ภาษาอูรักลาโว้ยในการสื่อสารและใช้นิยามลักษณะของธรรมชาติจึงลดน้อยลง ต่างจากในอดีตที่ลูกจะได้รับความรู้จากพ่อแม่เต็มที่เพราะต้องติดตามพ่อแม่ไปทำงานตั้งแต่วัยเด็ก เนื่องจากความเป็นอยู่ที่ยากลำบากจึงต้องอดทนช่วยพ่อแม่ทำมาหากินจึงทำให้ได้รับการถ่ายทอดความรู้เชิงเทคนิคจากพ่อ

แม่ และปัจจุบันคนรุ่นใหม่ในวัยเรียนทั้งชายและหญิงที่ได้ออกทะเลร่วมกับพ่อแม่มีให้พบเห็นน้อยมาก แต่เมื่อเรียนจบการศึกษาภาคบังคับผู้ชายบางคนมีความสนใจที่จะทำมาหากินในทะเล การเรียนรู้ภูมิปัญญาเชิงเทคนิคจึงเกิดขึ้นอีกครั้ง โดยการออกทะเลร่วมกับพ่อหรือการออกทะเลเป็นกลุ่มร่วมกับเครือญาติหรือเพื่อนบ้าน ความรู้เชิงเทคนิคที่ได้รับการถ่ายทอดมักจะเกี่ยวกับความรู้ในการเก็บหา-ล่าสัตว์ทะเล เครื่องมือทำมาหากิน พื้นที่ทำมาหากิน และความรู้เกี่ยวกับการเฝ้าสังเกตและแยกแยะลักษณะทางธรรมชาติของ น้ำ ลม คลื่น ท้องฟ้า โดยใช้คำนิยามเป็นภาษาอูรักลาโว้ย แล้วนำมากำหนดแบบแผนการทำมาหากินและกิจกรรมที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เป็นต้น แต่การเรียนรู้เชิงเทคนิคต้องอาศัยเวลาในการเรียนรู้และเฝ้าสังเกตระหว่างการทำงานในทะเล หากไม่มีความสนใจในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านอย่างจริงจังความรู้เชิงเทคนิคและภาษาจะสูญหายไปเพราะไม่ได้ทดสอบความรู้อยู่เป็นประจำ อย่างเช่น เด็กหนุ่มชาวอูรักลาโว้ยบางคนที่มีโอกาสได้เรียนรู้ความรู้เชิงเทคนิคอยู่ระยะเวลาหนึ่งและกลับตัดสินใจไปทำมาหากินบนบกเป็นอาชีพหลัก ทำให้มีความรู้เชิงเทคนิคแค่ผิวเผิน และนานวันเข้าหากไม่ได้ทบทวนความรู้ดังกล่าวยิ่งถูกลบเลือน

ซึ่งไม่ต่างจากชายวัยกลางคนที่ยุติบทบาทการทำมาหากินทางทะเลลง ด้วยเหตุผลที่ว่าการทำมาหากินในปัจจุบันไม่เป็นอิสระ พื้นที่ทำมาหากินในหดแคบลง ภาครัฐมีความเข้มงวดในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และรูปแบบการทำประมง (การดำน้ำด้วยสายลม) ที่เสี่ยงต่ออันตราย ทำให้คนกลุ่มนี้หันไปประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปบนบกแทน บางคนเป็นยามและคนสวนของโรงแรม จากคนที่มีความรู้ด้านนิเวศทางทะเลที่สั่งสมมาตั้งแต่จำความได้ครั้งที่มีโอกาสได้ออกทะเลร่วมกับพ่อและมีโอกาสได้ทำมาหากินทางทะเลด้วยตนเอง ปัจจุบันความรู้เหล่านี้ค่อย ๆ ถูกลบเลือนจางหายไปจากความทรงจำที่มีคุณค่าของชายวัยกลางคนเหล่านี้

สำหรับผู้หญิงชาวอูรักลาโว้ยมิได้อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคในการกำหนดรูปแบบการทำมาหากินมากนัก เพราะตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐานถาวรการทำมาหากินทางทะเลแบบเคียงบ่าเคียงไหล่ได้ลดน้อยลง ผู้หญิงวัยกลางคนบางคนและผู้อาวุโสได้กล่าวถึงวิถีชีวิตของผู้หญิงในอดีตโดยรวมว่า ในอดีตช่วงที่เพิ่งแต่งงานได้มีโอกาสติดตามสามีออกทะเลไปตกปลา หรือไปต่อยหอยบริเวณหัวแหลม บางคนไปหาผักไว้สำหรับเป็นอาหารและเก็บไม้ฟืนบนเกาะหรือป่าบริเวณใกล้บ้านมาเป็นเชื้อเพลิงในการทำอาหาร หรือบางครั้งไปตัดทางมะพร้าวมาเย็บเป็นจากมุงหลังคาบ้าน ในช่วงน้ำแห้ง (น้ำใหญ่) 13-2 ค่ำ ผู้หญิงส่วนใหญ่มักใช้เวลาในการออกทะเลไปเก็บหาทรัพยากรเพื่อมาประกอบอาหาร เช่น หาหอยติบ หอยลิ้น หอยดำ หอยหลุ หอยหน้าวัว หอยพง หอยเบี้ย หอยน้ำพริก พื้นที่ที่ผู้หญิงไปทำมาหากินได้แก่ แหลมกา เกาะบอน เกาะโหลน เกาะไม้ท่อน เกาะรายา เกาะแก้ว เกาะแอว เกาะเฮ และหาดป่าตอง บางคนเก็บหาหมึกสายเล็ก ปลิงขาวและกุ้ง บริเวณชายหาดหน้าบ้าน ชีวิตประจำวันของผู้หญิงในสมัยก่อนหมดไปกับการหุงหาอาหาร เมื่อมีลูกผู้หญิง

จึงต้องมีหน้าที่เลี้ยงดูลูกและไม่ได้ออกทะเลช่วยสามีทำมาหากิน นอกจากจะไปต่อยหอย เก็บหาหมึกสายเล็ก ปลิงขาวและกุ้งบ้างในบางครั้ง

ต่างจากหญิงสาวชาวอูรักลาโว้ยในปัจจุบันที่มีหน้าที่หลักคือทำงานบ้านและเลี้ยงดูลูกหน้าที่ในการหาอาหารจึงเป็นบทบาทของสามี ทำให้หญิงสาวในปัจจุบันไม่มีบทบาทในการเก็บหาทรัพยากรชายฝั่งมาประกอบอาหารอย่างในอดีต และมีเวลาว่างสำหรับนั่งจับกลุ่มเล่นการพนัน แต่มีบางคนใช้เวลาว่างส่วนใหญ่ในการขายปลา ทำงานรับจ้างทั่วไปเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวแต่ถือว่าเป็นส่วนน้อย อย่างไรก็ตาม ถึงแม้หญิงสาวส่วนใหญ่ไม่ได้ออกทะเลบ่อยครั้งนัก แต่ในช่วงวัยเด็กบางคนมีโอกาสติดตามแม่หรือญาติผู้หญิงออกทะเลไปต่อยหอยหรือเก็บหาหมึกสายเล็กอยู่บ้างจึงมีความรู้ในการเก็บหาทรัพยากรเหล่านี้อยู่แต่หากความรู้ที่มีอยู่ได้ถูกนำมาใช้บ่อยครั้งจะช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์ สั่งสมความรู้ให้เม่นยำยิ่งขึ้น ซึ่งสวนทางกับวิถีชีวิตของหญิงสาวส่วนใหญ่ในปัจจุบันที่มองเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องไกลตัว และให้ความสนใจในการปรับตัวให้อยู่กับวิถีบกที่ทันสมัย โดยสังเกตได้จากการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่ทันสมัย เป็นต้น

โดยภาพรวมแล้วการบันทึกเรื่องราวจากความทรงจำเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคของกลุ่มคนวัยกลางคนและกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เปลี่ยนอาชีพนับวันยิ่งลบเลือน เพราะบุคคลเหล่านี้มีวิถีชีวิตห่างออกไปจากวิถีชีวิตแบบเดิม และให้ความสำคัญกับการทำงานที่มีเงินเดือนประจำมากกว่า ความสนใจที่จะเรียนรู้และจดจำภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคจึงไม่มีความหมาย ส่งผลให้ภาษาอูรักลาโว้ยที่ใช้ในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นคงสูญหายไปในที่สุด อนาคตนับว่าเป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วงหากชาวอูรักลาโว้ยรุ่นใหม่ต่างพากันละทิ้งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคที่ช่วยให้ชาวอูรักลาโว้ยสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับทะเลได้อย่างมีความสุข และเลือกทำงานบนบกโดยไม่ให้ความสำคัญต่อองค์ความรู้ที่บรรพชนสร้างและสืบทอดต่อกันมา

อย่างไรก็ตาม สำหรับกลุ่มคนรุ่นใหม่บางคนที่เลือกทำมาหากินทางทะเล ซึ่งในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะต้องอาศัยเวลาและต้องฝึกปฏิบัติจริง กลุ่มคนรุ่นใหม่จึงมีความรู้อยู่ในระดับหนึ่ง เช่น ความรู้เกี่ยวกับเรื่องน้ำใหญ่ น้ำตาย ลักษณะของกระแสน้ำ ลักษณะของคลื่น เป็นต้น และยังมีโอกาสในการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์การทำงานในทะเลได้ตลอดชีวิต แต่การทำมาหากินทางทะเลของชาวอูรักลาโว้ยในปัจจุบันมีอุปสรรคเกิดขึ้น เพราะพื้นที่หากินส่วนใหญ่กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวและพื้นที่คุ้มครอง การเข้าไปทำมาหากินในพื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่ยากลำบาก เช่น การวางไซที่เกาะรายา ปัจจุบันมีกลุ่มธุรกิจดำน้ำและนักท่องเที่ยวเข้ามาขัดขวางและทำลายไซของชาวบ้านอยู่บ่อยครั้ง หรือการดำน้ำลึกหาหอย หากุ้งมังกร ที่บริเวณหาดป่าตองมักจะมีกลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวมาขับไล่ชาวบ้านให้ออกไปจากพื้นที่ดังที่เป็นปรากฏเป็นข่าวอยู่บ่อยครั้ง และหากจะเข้าไปทำมาหากินในพื้นที่คุ้มครองก็เสี่ยงที่จะถูกทางการจับ ปัจจุบันชาวบ้านจึงต้องการ

ทำงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเป็นอาชีพเสริม เผื่ออนาคตภายหน้าพื้นที่ทางทะเลไม่สามารถทำกินได้อีกต่อไป

พื้นที่ทำมาหากินในปัจจุบันที่ถูกจำกัดให้เหลือน้อยลง ส่งผลให้ชาวอูรักลาโว้ยรุ่นใหม่ไม่มีโอกาสที่จะเรียนรู้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการสังเกตดวงดาวในการนำทาง ทำให้ความรู้ดังกล่าวสูญหายไปจากชาวอูรักลาโว้ยรุ่นใหม่ และการติดต่อกับคนภายนอกมากขึ้น การได้รับโอกาสทางการศึกษาอันเป็นสิ่งที่ดีในการพัฒนาความรู้ แต่กลับทำให้ชาวอูรักลาโว้ยลืมภาษาของตนเอง ปัจจุบันภาษาที่กลุ่มคนรุ่นใหม่ใช้ในการสื่อสารกลับกลายเป็นภาษาไทยท้องถิ่นแทนที่ภาษาอูรักลาโว้ย โดยเฉพาะการใช้ภาษาในการแยกแยะลักษณะทางธรรมชาติ เช่น ลมที่พัดมาจากทิศต่าง ๆ นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงของการใช้ภาษาและอาจนำไปสู่การสูญหายของภาษาอูรักลาโว้ยต่อไป

6.3.2 การสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม

ในปัจจุบันถึงแม้ว่าการทำมาหากินและการมีชีวิตที่อิสระของชาวอูรักลาโว้ยจะสิ้นสุดลง ทำให้ชาวอูรักลาโว้ยจำนวนหนึ่งเลือกที่จะทำงานและพึ่งพาพื้นที่บกมากกว่าที่จะพึ่งพาพื้นที่ทางทะเลอย่างเช่นบรรพบุรุษ แต่ชาวบ้านยังคงพยายามรักษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านด้วยกัน โดยการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างเครือญาติและเพื่อนบ้าน จากการอาศัยออกทะเลร่วมกันเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ มีการแบ่งปันผลผลิตและการแบ่งปันพื้นที่ทำมาหากินร่วมกัน อาทิ ในช่วงวันหยุดหรือช่วงที่นักท่องเที่ยวมีจำนวนน้อย ผู้ชายที่ทำงานบนบกบางคนโดนพักงาน จึงถือโอกาสดังกล่าวอาศัยเครือญาติหรือเพื่อนบ้านที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านออกทะเลร่วมกันแล้วนำผลผลิตที่ได้มาจัดแบ่งตามสัดส่วน หรือการออกทะเลไปหาหมึกสายเล็กและหาหอยติบร่วมกับแม่หรือญาติบริเวณทะเลหน้าบ้านในช่วงน้ำลงของหญิงสาวซึ่งถือเป็นส่วนน้อยมาก การอาศัยญาติหรือเพื่อนบ้านออกทะเลของชายหนุ่มยังทำให้นี้มีความรู้เชิงเทคนิคเพิ่มขึ้น แต่คนรุ่นใหม่อาจไม่เข้าใจความรู้เชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมที่แฝงอยู่จากการออกทะเลร่วมกัน และน่าเสียดายที่ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้การทำมาหากินในทะเลอย่างเต็มตัว และชาวบ้านที่ทำงานบนบกบางคนยังได้รับการแบ่งปันอาหารทะเลสด ๆ จากเพื่อนบ้านหรือญาติ ๆ อยู่บ่อยครั้งจึงช่วยลดรายจ่ายค่าอาหารได้บ้างในบางมื้อ

นายเมฆ (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (เมษายน 2551) ชาวอูรักลาโว้ยรุ่นใหม่ที่เป็นพนักงานนำนักท่องเที่ยวดำน้ำบริเวณเกาะเฮ กล่าวว่า “ในวันหยุดบางครั้งผมมีโอกาสได้ออกทะเลร่วมกับญาติ การออกทะเลร่วมกับกลุ่มทำให้ผมรู้จักสังเกตธรรมชาติของทะเลมากขึ้น โดยมีน้าคอยอธิบายให้ฟังว่าสิ่งนั้นบอกถึงอะไรเราจะสังเกตได้อย่างไร มีอยู่ครั้งหนึ่งระหว่างที่ออกทะเลร่วมกันน้าของผมได้ให้ทุกคนในเรือสังเกตเมฆที่เรียกว่าปูโงจอาเง็น และเมฆดังกล่าวบอกให้รู้ว่าจะเกิดฝนตกหรือมีพายุ” ถึงแม้ว่าการทำมาหากินในทะเลจะรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของธรรมชาติมากมาย แต่สำหรับนายเมฆยังคงยึดมั่นที่จะทำงานบนบกมากกว่า เพราะงานสบายกว่าไม่เสี่ยงต่อการโดนทางการจับเรื่องการบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์ และได้เงินเดือนเป็นเงินก้อนมีรายได้ทุกวัน แต่จะอาศัยออกทะเลร่วมกับญาติบ้างเป็นครั้งคราว

นางฝน (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (เมษายน 2551) หญิงสาวชาวอูรักลาโว้ย กล่าวว่า “นาน ๆ ครั้งฉันถึงได้มีโอกาสไปหาหมึกสายเล็กและหอยติบกับแม่และป้าบ้าง ฉันรู้แค่ว่าต้องไปหาในช่วงน้ำแห้ง (น้ำลง) แต่ก็ไม่รู้หรอกว่าน้ำจะแห้งตอนกี่ค่ำเห็นแม่ไปก็ตามเขาไป ผู้หญิงส่วนใหญ่อยู่บ้านเลี้ยงลูกไม่ค่อยได้ออกทะเลเหมือนผู้ชาย จึงไม่ค่อยได้สังเกตน้ำหรือสังเกตลม”

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาด้านการท่องเที่ยว การส่งเสริมการทำประมงพาณิชย์ล้วนเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ทรัพยากรทางทะเลเสื่อมโทรม และการประกาศพื้นที่อนุรักษ์ส่งผลให้พื้นที่ทำมาหากินของชาวบ้านถูกจำกัด ทำให้ชาวบ้านบางกลุ่มที่ทำประมงดำน้ำลึกเก็บหาหอย หากุ้งมังกรไม่สามารถเก็บหาทรัพยากรได้ตามที่ต้องการ และด้วยปัจจัยทางการตลาดที่ทำให้ทรัพยากรทางทะเลมีราคาสูงชาวบ้านกลุ่มดังกล่าวจึงมีการขโมยปลาที่อยู่ในไซของชาวบ้านกลุ่มที่ทำประมงไซ แต่เหตุการณ์ดังกล่าวเพิ่งเคยเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกของหมู่บ้าน และกลุ่มที่กระทำผิดยอมรับความผิด ชาวบ้านจึงมีการยอมความไม่เอาผิดเพราะถือว่าทุกคนในหมู่บ้านเป็นญาติพี่น้องกัน

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงการจัดการความสัมพันธ์มีความคงทนในการคงอยู่สูงกว่าความรู้เชิงเทคนิค ถึงแม้ว่ารายละเอียดบางอย่างจะเปลี่ยนไปบ้าง แต่โดยสาระแล้วยังสะท้อนให้ว่าชาวบ้านยังคงรักษาความสัมพันธ์อันดีในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่มีมาช้านานของกลุ่มไว้

6.3.3 การสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงอุดมการณ์อำนาจ

ภูมิปัญญาเชิงอุดมการณ์อำนาจเป็นที่มาของระเบียบ กฎเกณฑ์ที่บรรพบุรุษสร้างขึ้นและสืบทอดต่อกันมาจวบจนถึงปัจจุบัน เพื่อใช้ในการควบคุมสังคมให้ทุกคนยึดถือปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อแสดงถึงความเคารพนับถือต่ออำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สำหรับชาวอูรักลาโว้ยแหล่งอุดมการณ์อำนาจที่สำคัญในการควบคุมให้ทุกคนอยู่ภายใต้ระเบียบ กฎเกณฑ์ คือ ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ เกี่ยวกับอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ดะโต๊ะ) และวิญญาณบรรพบุรุษ

ในวันที่มีงานตามประเพณี ความเชื่อ เช่น ประเพณีอาบน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์กรรม ประเพณีกินข้าวล่าง ประเพณีไหว้โต๊ะเล ประเพณีไหว้ป่าช้า เป็นต้น ชาวบ้านที่ทำมาหากินทางทะเลต่างพร้อมใจกันให้ความร่วมมือในการจัดงานเพราะมีอิสระในการทำงาน ต่างจากชาวบ้านที่ทำมาหากินบนบกที่มีเพียงบางคนที่สามารถหยุดงานและเข้าร่วมพิธีกรรมได้ โดยประเพณีของชาวอูรักลาโว้ยส่วนใหญ่จัดขึ้นเพื่อแสดงถึงความเคารพต่อดะโต๊ะและวิญญาณบรรพบุรุษที่ให้ที่อยู่อาศัย ให้แหล่งอาหารและช่วยคุ้มครองชาวบ้าน นอกจากนี้ยังช่วยปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกจากหมู่บ้านอีกด้วย ซึ่งประเพณี พิธีกรรม ที่เกิดขึ้นจะช่วยกระชับความสัมพันธ์ของชาวบ้านให้เหนียวแน่นยิ่งขึ้น จากการร่วมสังเกตในงานประเพณีอาบน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์กรรม และประเพณีไหว้โต๊ะเล พบว่าในช่วงของการประกอบพิธีกรรมผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมวงในสุดจะเป็นกลุ่มผู้อาวุโสและกลุ่มวัยกลางคนที่หากินทางทะเลโดยเฉพาะผู้ชาย วงนอกจะเป็นผู้หญิงรวมถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่บางส่วน สำหรับชาวบ้านที่นับถือศาสนาคริสต์ทั้งชายและหญิงจะไม่เข้าร่วมขั้นตอนของพิธีกรรมที่เกิดขึ้นและไม่ได้ปฏิบัติตามความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่บรรพบุรุษสืบทอดมา

อย่างไรก็ตาม ความเจริญและปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมีผลทำให้กฎ ระเบียบ ที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติในวันที่มีประเพณีและพิธีกรรมได้เปลี่ยนไป เช่น ช่วงบ่ายของวันที่มีประเพณีบูชาโต๊ะเล มีกฎอยู่ว่าก่อนที่พิธีกรรมจะเริ่มขึ้นห้ามชาวบ้านทุกคนออกทะเล เด็กทุกคนถูกห้ามไม่ให้เล่นน้ำทะเล เมื่อพิธีกรรมเสร็จสิ้นชาวบ้านห้ามออกทะเลเป็นเวลา 3 วัน เพราะชาวบ้านเชื่อว่า 3 วัน ดังกล่าวโต๊ะเลจะไปเรียกพวกปลา กุ้ง หอย สัตว์ทะเลทั้งหลายมาให้ชาวบ้าน หากมีชาวบ้านออกทะเลในช่วงนั้นอาจจะเป็นการลบหลู่ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้มีอาการเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุได้ แต่ปัจจุบัน กฎ ข้อปฏิบัติ ทั้งหลายได้เปลี่ยนไปจากที่ห้ามออกทะเลเป็นเวลา 3 วัน ลดลงเหลือแค่ 1 วัน เพราะโต๊ะหมอเห็นว่าค่าใช้จ่ายในครัวเรือนมีเพิ่มขึ้น มีรายจ่ายทุกวันหากหยุดทำงานชาวบ้านจะไม่มีรายได้ ประกอบกับความต้องการอาหารทะเลของผู้บริโภคมีมากขึ้นและราคาของอาหารทะเลที่สูงขึ้น อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่ากฎ ระเบียบ จะลดความเข้มงวดลง ก็ยังมีชาวบ้านกลุ่มวัยกลางคนและกลุ่มคนรุ่นใหม่บางคนที่ไม่ถือปฏิบัติตามและยังคงออกทะเลเหมือนวันปกติ รวมถึงชาวอูรักลาโว้ยที่นับถือศาสนาคริสต์ที่ไม่ปฏิบัติตามประเพณีดังกล่าวตั้งแต่ต้นเพราะมีความเชื่อที่แตกต่างกัน สำหรับชาวอูรักลาโว้ยที่ทำงานบนบกจะไม่เข้าร่วมและไม่ยึดถือปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ของพิธีกรรม เพราะคิดว่าตนไม่ได้ใช้ประโยชน์จากทะเล พิธีกรรมที่จัดขึ้นสำหรับคนที่หากินทางทะเลเท่านั้น ผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมส่วนใหญ่จึงเป็นกลุ่มผู้อาวุโสและวัยกลางคนที่ทำมาหากินทางทะเลและยังคงยึดมั่นต่อความเชื่อแบบเดิม

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงอุดมการณ์อำนาจที่สะท้อนให้เห็นถึงวิธีคิดที่ชาวบ้านสร้างขึ้นเพื่อนำมากำหนดพฤติกรรมของการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับสิ่งเหนือธรรมชาติได้เปลี่ยนแปลงไป ส่วนหนึ่งเพราะการพัฒนาหรือความเจริญที่นำพามาซึ่งการพึ่งพิงพื้นที่บกจากการพัฒนาใหม่ การมีอาชีพที่หลากหลาย รวมถึงความเชื่อใหม่ ทำให้กลุ่มคนวัยกลางคนและกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ทำงานบนบกและกลุ่มคนที่นับถือศาสนาคริสต์ ไม่ได้เข้าร่วมสืบทอดประเพณีสำคัญของชาวอูรักลาโว้ย นอกจากนี้ระบบเศรษฐกิจและค่านิยมแบบใหม่ส่งผลให้ชาวบ้านมีรายจ่ายมากขึ้นความต้องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติจึงเพิ่มขึ้น ทำให้ชาวบ้านที่หากินทางทะเลจำนวนหนึ่งต้องฝืนกฎเกณฑ์ของประเพณีที่ถือปฏิบัติมานาน ส่งผลให้ความสำคัญของประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ในกลุ่มชาวอูรักลาโว้ยถูกลดบทบาทความหมายลง ซึ่งในอนาคตอาจไม่มีการสืบทอดเจตนารมณ์ที่แท้จริงของบรรพบุรุษอีกต่อไป แหล่งอุดมการณ์อำนาจอาจจึงกลายเป็นเพียงตำนานของชาวอูรักลาโว้ย

ความรู้ด้านนิเวศทางทะเลของชายวัยกลางคนที่เปลี่ยนอาชีพมาทำงานบนบก	ความรู้ด้านนิเวศทางทะเลของวัยหนุ่มที่เปลี่ยนอาชีพมาทำงานบนบก
-น้ำใหญ่เกิดในช่วง 11-3 ค่ำ และน้ำตายเกิดในช่วง 4-10 ค่ำ แต่ในช่วง 4-6 ค่ำ ยังคงมีกระแสน้ำไหลเชี่ยวอยู่ น้ำใหญ่กับน้ำตายลักษณะของน้ำจะแตกต่างกันโดยน้ำใหญ่มีกระแสน้ำไหลเชี่ยวในช่วงนี้จึงทำงานในทะเลลำบาก น้ำตายไม่มีกระแสเชี่ยวสามารถทำงานในทะเลได้สะดวกกว่า ชาวบ้านจึงออกทะเลไปตกปลา กู้ไซ วางไซได้ และน้ำเชี่ยวบ้า เกิดจากน้ำปะทะกับลม เช่น ช่วงลมว่าวพัดในช่วงน้ำขึ้น น้ำขึ้นมาจากทิศตะวันตกในขณะที่ลมพัดมาจากทิศตะวันออกทำให้เกิดการปะทะกันจึงเกิดน้ำเชี่ยวบ้า - น้ำขึ้น-น้ำลง วันละ 2 ครั้ง ห่างกันเฉลี่ยแล้วประมาณ 6 ชั่วโมง เช่น วันนี้ 6 ค่ำ น้ำขึ้นเต็มที่ตอน 10 โมง และนับไปอีก 12 ชั่วโมงน้ำจะขึ้นเต็มที่อีกครั้ง	-ช่วงน้ำใหญ่ 12-3 ค่ำ กระแสน้ำไหลเชี่ยวสามารถดำน้ำได้แต่ต้องดำน้ำบริเวณที่มีสามารถหลบกระแสน้ำไหลเชี่ยวได้ -ช่วง 7-10 ค่ำ จะไม่ค่อยมีกระแสน้ำไหลเชี่ยว ในช่วงน้ำตายจึงสามารถดำน้ำหาหอยได้ทั้งวัน -ในหนึ่งวันมีน้ำขึ้นน้ำลง 2 ครั้ง เช่น ตอนเช้าน้ำขึ้นตอนเที่ยงน้ำลง และจะขึ้นอีกครั้งในตอนเย็นแล้วก็ลงอีกครั้งช่วงกลางคืน -กระแสน้ำเย็น เกิดขึ้นช่วงเดือนกุมภาพันธ์-เดือนเมษายน ในช่วงนี้หากชาวบ้านไปดำน้ำลึกหาหอยมักจะเจอกระแสน้ำเย็น กลับมาบ้านบางคนจึงเป็นไข้
-ลมที่พัดมาจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือคนท้องถิ่นเรียกลมว่าวคืออาเง็นตีม้อยปาดั๊ก ส่วนในทิศตะวันออกคืออาเง็นตีม้อยมาตาฮาริ่ โดยลมที่พัดจากทิศตะวันออกเริ่มพัดช่วงเดือนพฤศจิกายน-เดือนเมษายน สำหรับลมที่พัดมาจากทิศใต้เรียกว่า อาเง็นบัจดายา ลมที่พัดมาจากทิศตะวันตกเรียกว่าอาเง็นบารัจหรือลมพลัดโดยเริ่มพัดช่วงกลางเดือนพฤษภาคม และในช่วงนี้ในทะเลเริ่มมีคลื่นโหลน คือคลื่นที่ม้วนตัวมาจากทะเลลึกแล้วมาแตกเป็นฟองบริเวณชายหาดหรือกระทบหัวแหลมเป็นคลื่นงัน	-ลม กลุ่มนี้จะรู้จักชื่อลมเป็นภาษาไทย เช่น ลมว่าว ลมพลัด ลมบุดง และไม่รู้จักชื่อที่เป็นภาษาอูรักลาโว้ย ลมว่าวพัดมาจากทิศตะวันออก ช่วงเดือนพฤศจิกายน-เดือนพฤษภาคม มีช่วงเวลาในการพัดอยู่ประมาณ 6 เดือน ต่อจากนั้นลมพลัดที่พัดจากพัดทิศตะวันตกก็จะพัดต่อประมาณ 6 เดือน ในช่วงนี้มักเกิดคลื่นโหลนคือคลื่นลูกใหญ่มาเป็นลูก ๆ ส่วนลมที่พัดในทิศอื่นทุกคนไม่ทราบ
-เมฆตั้งหัว คือ ก้อนเมฆที่ตั้งหัวลมเป็นชั้น ๆ และค่อย ๆ ก่อตัวหนาขึ้น แสดงว่าฝนจะตก ส่วนลมหัวด้วนหรือ ตือบียก คือเมฆที่มีจงอยดูดน้ำในทะเลขึ้นไปสะสมให้เป็นเมฆฝนขนาดใหญ่และมีสีดำกลายเป็นฝนและพายุตกลงมา	-เมฆ ปูโงจอาเง็น มีสีคล้ายรุ้ง และมีลักษณะสั้น เมฆแบบนี้เตือนให้รู้ว่าจะมีพายุหรือฝนตกหนัก และเมฆลมหัวด้วน คือด้านล่างของเมฆมีสีดำเป็นเมฆก้อนใหญ่และมีเหมือนจงอยลงมาดูดน้ำในทะเลขึ้นไปสะสมทำให้เกิดพายุและฝนตกหนัก แต่ไม่รู้ว่าภาษาอูรักลาโว้ยเรียกว่าอะไร

ประสบการณ์การหากินในทะเลและความรู้ด้านนิเวศทางทะเลของผู้หญิงสูงอายุและวัยกลางคน	ประสบการณ์การหากินในทะเลและความรู้ด้านนิเวศทางทะเลของผู้หญิงวัยสาว
-ผู้หญิงสมัยก่อนช่วงแต่งงานใหม่ ๆ มีโอกาสออกทะเลไปช่วยสามีตกปลา ผู้ชายออกทะเลไปดำหอย ผู้หญิงก็จะไปต่อยหอยบริเวณโขดหินและหัวแหลมที่มีน้ำทะเลท่วมถึง เพราะหอยที่เกาะอยู่บริเวณดังกล่าวจะตัวใหญ่ เช่น หาหอยติบ หอยลิ้น หอยดำ หอยหลุ หอยหน้าวัว หอยพง หอยเบี้ย หอยน้ำพริก พื้นที่หาหอยได้แก่ แหลมกา เกาะบอน เกาะโหลน เกาะไม้ท่อน เกาะรายา เกาะแก้ว เกาะแอว เกาะเฮ และหาดป่าตอง เป็นต้น การหาหอยติบจะใช้ปาโต๊ะเจาะลงไปที่ผิวหินเพื่อกะเทาะให้เปลือกหอยหลุดออกมา แล้วนำหอยมาแกะเปลือกออกโดยนำหอยมาแช่น้ำทะเลไว้ก่อนแล้วจึงแกะเปลือกออก เหตุที่ต้องแช่น้ำเค็มไว้ก่อนเพราะจะได้แกะเปลือกง่ายทำให้หอยดูสด -คลื่นงัน คือคลื่นที่กระทบหัวแหลมแล้วแตกเป็นฟองขาว ช่วงนี้หอยติบไม่มีเนื้อชาวบ้านจึงต้องเก็บหาทรัพยากรอย่างอื่น เช่น ปลาหมึกสายเล็ก กุ้ง และปลิงขาว เป็นต้น	-ผู้หญิงออกทะเลกันเป็นกลุ่มเพื่อไปหาปลาหมึกสายเล็ก หาหอยติบ หอยลิ้น หอยดำ หอยหลุ หอยหน้าวัว หอยพง ที่เกาะอยู่ตามโขดหินในช่วงน้ำแห้ง -น้ำแห้งเกิดในช่วง 13-2 ค่ำ เป็นช่วงที่น้ำลดจนมองเห็นกองหิน และน้ำตายเกิดในช่วง 8-10 ค่ำ เป็นช่วงที่น้ำขึ้นและลงไม่มากจึงมองไม่เห็นกองหินซึ่งเป็นลักษณะที่เห็นได้ชัดเจน -คลื่นงัน คือคลื่นกระทบปลายแหลมทำให้ในช่วงนั้นไปต่อยหอยติบไม่ได้เพราะคลื่นรุนแรง
-ในช่วง 13-2 ค่ำ เป็นช่วงน้ำลดจนเห็นกองกิน ผู้หญิงสมัยก่อนมักออกทะเลไปหาปลาหมึกสายเล็ก ที่อาศัยอยู่ในรูบริเวณพื้นทรายโดยใช้ปูลมเป็นเหยื่อ นำปลายก้านมะพร้าวมาขมวดปมและนำปูลมที่หักออกเป็นชิ้นมาเสียบและนำไปไว้บริเวณที่เป็นรูหรือโพรงเพื่อให้ปลาหมึกสายเล็กออกมากิน เมื่อปลาหมึกสายเล็กตามขึ้นมาจึงใช้เหล็ก 2 ง่ามแทง (เหล็กสองง่ามมีขนาดไม่ใหญ่มากประมาณนิ้วก้อย มีปลายข้างหนึ่งแหลม) และในช่วงนี้ผู้หญิงบางคนมักออกไปหากุ้งที่อาศัยอยู่บริเวณที่เป็นแอ่งน้ำ โดยเฉพาะแอ่งที่มีปะการังซึ่งบางครั้งเป็นปะการังตาย โดยผู้หญิงสมัยก่อนมีวิธีสังเกตว่าแอ่งน้ำบริเวณไหนมีกุ้งอาศัยอยู่ กุ้งดังกล่าวเป็นกุ้งที่มีถุงเหมือนใยแมงมุมห่อหุ้มตัวไว้ ในปัจจุบันไม่สามารถหากุ้งได้อีกต่อไปเพราะปะการังที่เป็นที่อยู่อาศัยของกุ้งถูกทำลาย	-ความรู้ในการทำมาหากินทางทะเลของผู้หญิงได้จากการออกทะเลร่วมกับแม่และญาติผู้หญิงในช่วงวัยเด็กอายุประมาณ 7-10 ขวบ -วิธีการหาปลาหมึกสายเล็กต้องสังเกตดูรูที่พื้นทรายแล้วนำปูลมมาเป็นเหยื่อเพื่อล่อปลาหมึกสายเล็กออกจากรู จากนั้นใช้เหล็กสองง่ามแทง
-การหาทรัพยากรในทะเลของผู้หญิงส่วนใหญ่หาเพื่อนำมาประกอบอาหาร เช่น ปลิงขาวนำมาทำยำ กุ้งถุงนำมาผัด หอยดำต้องทุบเปลือกเพื่อจะเอาเนื้อมาผัด หรือการหาผักหาไม้ฟืนบนเกาะเพื่อนำมาเป็นเชื้อเพลิงในการประกอบอาหาร แต่เมื่อผู้หญิงมีลูกต้องอยู่บ้านเลี้ยงลูก หน้าที่หาอาหารจึงเป็นความรับผิดชอบของสามี ในบางครั้งที่มีเวลาว่างผู้หญิงบางคนยังคงออกไปหาต่อยหอยติบ หาปลาหมึกสายเล็ก ในช่วงน้ำแห้งบ้าง	-ปัจจุบันผู้หญิงส่วนใหญ่ในหมู่บ้านไม่ได้ออกทะเลแล้ว หน้าที่ในการเลี้ยงดูครอบครัวจึงเป็นหน้าที่หลักของสามี ผู้หญิงมีหน้าที่อยู่บ้านเลี้ยงลูกและทำงานบ้าน บางคนจึงไปทำงานรับจ้างตามร้านอาหาร หรือลูกจ้างเทศบาลเก็บกวาดขยะ เป็นต้น

บทที่ 7
ผลกระทบของการพัฒนา ต่อวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านนิเวศทางทะเล “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว”

ชาวอูรักลาโว้ยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับท้องทะเลมานานนับร้อยปี โดยมีทะเลเป็นทั้งแหล่งอาหารและห้องเรียนทางธรรมชาติ บรรพชนชาวอูรักลาโว้ยได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติแล้วนำมากำหนดแบบแผนการดำเนินชีวิตได้อย่างสอดคล้อง ก่อเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลเรื่องต่าง ๆ อีกมากมาย และได้สืบทอดความรู้ต่อกันมาโดยการบอกเล่าผ่านประสบการณ์จริงจากการดำเนินชีวิตร่วมกัน ทั้งในสถาบันครอบครัว เครือญาติ และชุมชน แต่ในปัจจุบันสถานการณ์เริ่มเปลี่ยนไปเมื่อพื้นที่ทำมาหากินและที่อยู่อาศัยของชาวอูรักลาโว้ยถูกจำกัดขอบเขต เมื่อทิศทางการพัฒนาจากตะวันตกเข้ามาโดยปราศจากการตรวจสอบและการประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม ทำให้สิทธิชุมชนค่อย ๆ ถูกลิดรอนจากการอ้างกรรมสิทธิ์ของรัฐเหนือทรัพยากรทั้งปวง จารีตประเพณีอันเป็นรากเหง้าของการรวมกลุ่มและความเป็นชุมชนเริ่มถูกบิดเบือน เพราะผลจากการพัฒนาที่ภาครัฐและกลุ่มคนบางกลุ่มได้รับผลประโยชน์ ทำให้ชาวอูรักลาโว้ยถูกกลืนเข้ากับวัฒนธรรมและระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ สูญเสียการใช้ชีวิตที่อิสระในทะเลและมีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิม โดยการพึ่งพาการทำงานบนพื้นที่บกที่ถูกกดดันจากการพัฒนาใหม่

ปัจจุบันชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์ กำลังประสบปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมประมงพาณิชย์ และการประกาศพื้นที่อนุรักษ์ ได้เข้ามาปิดกั้นพื้นที่ทำมาหากินและมีอิทธิพลต่อการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านและวิถีชีวิตดั้งเดิมของบ้าน ทำให้ชาวบ้านถูกแยกออกจากระบบนิเวศทางทะเลปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตตนเองพึ่งพาการทำงานและพื้นที่บกมากขึ้น

7.1 การพัฒนาด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

เมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา รัฐไทยได้ส่งเสริมให้จังหวัดภูเก็ตเป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงระดับโลก ด้านความสวยงามของทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล เพื่อดึงดูดใจผู้มาเยือนจากทั่วสารทิศให้หลั่งไหลเข้ามาท่องเที่ยวและในปีพ.ศ.2525 ทางจังหวัดภูเก็ตได้ประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยว

โดยมีการแต่งเพลงภูเก็ตเมืองทองขึ้นและเป็นเพลงประจำจังหวัดจนถึงปัจจุบัน เนื้อร้องของเพลงส่วนหนึ่งได้กล่าวถึง ความอุดมสมบรูณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความมีมิตรไมตรีของชาวภูเก็ต และความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว โดยมีเนื้อร้องส่วนหนึ่งดังนี้ “ภูเก็ตเมืองทอง เนืองนองด้วยทรัพย์นานา แร่ยางผักปลา เนืองพนาสง่าศิลป์ ชาวเมืองหญิงชายยิ้มพรายเริงร่าอาจินต์ ศีลธรรมประจำถิ่น เมตตาหลั่งรินและสามัคคี นามหาดสุรินทร์ แดนดินราไวย์ชื่อดัง ร่มเย็นชวนนั่ง ยอดเขารังเมื่อราตรี” ต่อจากนั้นหน่วยงานภาครัฐได้เร่งประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ตในหลายรูปแบบจนทำให้มีผู้มาเยือนจังหวัดภูเก็ตมากขึ้น ปัจจุบัน ณ วันที่ 7 มีนาคม 2551 มีผู้มาเยือน[1]ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติรวม 5,005,653 คน (จำนวนผู้มาเยือน หมายถึง จำนวนนักท่องเที่ยว[2]และนักทัศนาจร[3]) มีรายได้จากการท่องเที่ยว 94,239.52 ล้านบาท

---

[1] ผู้มาเยือน (Visitors) หมายรวมถึง ผู้ที่เดินทางเข้ามาในจังหวัดภูเก็ตโดยจะจำแนกเป็นนักท่องเที่ยวหรือเป็นนักทัศนาจร

[2] นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ที่เดินทางมาจังหวัดภูเก็ตอันมิใช่ที่พำนักถาวรของตน ซึ่งเป็นการเดินทางไปอยู่ชั่วคราวตั้งแต่ 24 ชั่วโมงขึ้นไป (มีการค้างคืนอย่างน้อย 1 คืน) แต่ไม่เกิน 90 วัน เป็นการเดินทางโดยสมัครใจ ด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่มิใช่การไปประกอบอาชีพหรือหารายได้ ทั้งนี้ผู้โดยสารมาทางเรือสำราญทางทะเลแล้วไม่พักค้างคืนบนฝั่งไม่นับเป็นนักท่องเที่ยว

- นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ หรือนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (Foreign Tourist or International Tourist) หมายถึง นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาเที่ยวในประเทศไทย

- นักท่องเที่ยวภายในประเทศ (Domestic Tourists) หมายถึง นักท่องเที่ยวที่มีถิ่นที่อยู่หรือที่พำนักถาวรในประเทศไทยในจังหวัดใดจังหวัดหนึ่ง อาจจะเป็นคนไทยหรือคนต่างชาติที่พำนักอาศัยถาวรในประเทศไทยก็ได้ และมีการเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดภูเก็ตอันมิใช่จังหวัดที่เขามีถิ่นที่อยู่หรือที่พำนักอันถาวรนั้น

[3] นักทัศนาจร (Excursionists) หมายถึง ผู้ที่เดินทางมาจังหวัดภูเก็ตอันมิใช่ที่พำนักถาวรของตน ซึ่งเป็นการเดินทางไปอยู่ชั่วคราวในระยะเวลาสั้น ๆ ไม่ถึง 24 ชั่วโมง (ไม่ได้ค้างคืน) และเดินทางไปโดยสมัครใจด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่มิใช่การไปประกอบอาชีพหรือหารายได้ ทั้งนี้ผู้ที่โดยสารเรือสำราญทางทะเลที่ค้างพักแรมในเรือสำราญจะถูกนับว่าเป็นนักทัศนาจร

- นักทัศนาจรชาวต่างประเทศ (Foreign Excursionists) หมายถึง นักทัศนาจรชาวต่างประเทศที่เดินทางมาจากต่างประเทศมาท่องเที่ยวในประเทศไทย

- นักทัศนาจรภายในประเทศ (Domestic Excursionists) หมายถึง นักทัศนาจรที่มีถิ่นที่อยู่หรือที่พำนักถาวรในประเทศไทย ซึ่งอาจเป็นคนไทยหรือคนต่างชาติที่มีถิ่นที่อยู่หรือที่พำนักถาวรอยู่ในประเทศไทย หรือในจังหวัดใดจังหวัดหนึ่งก็ได้ และได้เดินมาทางท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ตอันมิใช่จังหวัดที่เขามีถิ่นที่อยู่หรือที่พำนักถาวร

ที่มา : http://elearning.spu.ac.th/allcontent/svi314/class1.htm สืบค้นเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2552

ตารางที่ 7-1 สรุปข้อมูลผู้มาเยือน ปี 2550 จังหวัดภูเก็ต

รายการข้อมูล	**มกราคม-ธันวาคม**		
ประมวลผลข้อมูล ณ วันที่ 7 มีนาคม 2551	**ไทย**	**ต่างประเทศ**	**รวม**
จำนวนผู้เยี่ยมเยือน	**1,722,243**	**3,283,410**	**5,005,653**
นักท่องเที่ยว	1,566,344	3,160,349	4,726,693
นักทัศนาจร	155,899	123,061	278,960
จำนวนผู้เยี่ยมเยือนจำแนกตามพาหนะการเดินทาง	**1,722,243**	**3,283,410**	**5,005,653**
เครื่องบิน	545,743	2,086,225	2,631,968
รถโดยสารประจำทาง	423,527	501,642	925,169
รถส่วนตัว	752,973	566,068	1,319,041
อื่น ๆ	-	129,475	129,475
จำนวนนักท่องเที่ยวจำแนกตามประเภทที่พัก	**1,566,344**	**3,160,349**	**4,726,693**
โรงแรม/เกสทเฮาส์/บังกะโล/รีสอร์ท	1,072,586	2,932,504	4,005,090
บ้านญาติ/เพื่อน	467,428	151,989	619,417
อื่น ๆ(อพาร์เม้นท์ วัด เป็นต้น)	26,330	75,856	102,186
ระยะเวลาพำนักเฉลี่ยของนักท่องเที่ยว(วัน)	**2.96**	**5.57**	**4.71**
ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย/คน/วัน	**2,835.45**	**4,551.50**	**4,186.70**
นักท่องเที่ยว	2,858.54	4,565.74	4,210.25
นักทัศนาจร	2,150.43	2,514.52	2,311.05
รายได้(ล้านบาท)	**13,567.65**	**80,671.87**	**94,239.52**
นักท่องเที่ยว	13,232.40	80,362.43	93,594.83
นักทัศนาจร	335.25	309.44	644.69

ที่มา: สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคใต้เขต 4

นอกจากนี้จำนวนโรงแรมและห้องพักในจังหวัดภูเก็ตได้เพิ่มจำนวนขึ้นเพื่อรองรับผู้มาเยือนที่มีจำนวนมากขึ้น โดยส่วนใหญ่โรงแรมและห้องพักกระจายอยู่บริเวณริมชายหาดที่มีชื่อเสียง ในปี 2545 โรงแรมที่อยู่ในเขตเมืองจะมีอยู่ 54 แห่ง จำนวน 4,193 ห้องพัก อัตราการเข้าพักเฉลี่ยประมาณ 57% และจำนวนคนเข้าพักโรงแรมในเขตเมือง มีอยู่ประมาณ 23.2% ส่วนที่เหลือ 76.8% กระจายอยู่ในโรงแรมบริเวณชายหาดต่าง ๆ ในช่วงปี2550-2551 มีการลงทุนด้านโรงแรม

รีสอร์ท ในพื้นที่ชายหาดเพิ่มขึ้นอีกไม่น้อยกว่า 1,000 ห้อง บริเวณหาดป่าตอง หาดไม้ขาว หาดราย้นและแหลมกา จากเดิมที่ภูเก็ตมีโรงแรมและรีสอร์ทอยู่แล้วไม่น้อยกว่า 500 แห่ง และมีจำนวนห้องพักทั้งหมดประมาณ 35,000 ห้อง การท่องเที่ยวได้ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของธุรกิจโรงแรม รีสอร์ท ที่ดินริมทะเลจึงเป็นที่ต้องการและมีราคาสูงขึ้น โดยมีกลุ่มนายทุนเข้ามาขอซื้อที่ดินจากคนท้องถิ่นเพื่อมาลงทุนสร้างโรงแรม รีสอร์ท อาคารชุด ร้านอาหารไว้รองรับผู้มาเยือน (www.phuketthotelupply.com สืบค้นเมื่อ 29 ธันวาคม 2551)

สำหรับพื้นที่ตำบลราไวย์มีโรงแรม รีสอร์ท และบังกะโลรวมทั้งสิ้น 22 แห่ง บริษัททัวร์และธุรกิจนำเที่ยว 30 แห่ง และร้านอาหาร (ได้มาตรฐาน) 20 แห่ง (โครงการจัดทำผังเมืองรวมชุมชนฉลอง-ราไวย์, 2547: 2-42) สำหรับพื้นที่ใกล้ตัวเมืองหนาแน่นด้วยหมู่บ้านจัดสรร และห้างสรรพสินค้าและอาคารชุด ความเป็นชุมชนเมืองขยายตัวอย่างรวดเร็วจนทำให้เอกลักษณ์ของคนท้องถิ่นและความเป็นธรรมชาติดั้งเดิมหายไป

นอกจากนี้นโยบายและแผนพัฒนาจังหวัดภูเก็ตในปัจจุบันและในอนาคตส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว อาทิ แผนยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มจังหวัดสามเหลี่ยมอันดามัน (พ.ศ.2547-2550) อันประกอบด้วยจังหวัดกระบี่ จังหวัดพังงา และจังหวัดภูเก็ต โดยมีวิสัยทัศน์หลักในการพัฒนากลุ่มจังหวัดสามเหลี่ยมอันดามันให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางทะเลระดับโลก และเป็นประตูเชื่อมโยงเศรษฐกิจเอเชียใต้โดยมีประเด็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญ 2 ประเด็น ดังนี้ (โครงการจัดทำผังเมืองรวม ชุมชนฉลอง-ราไวย์, 2547: 2-42)

1) ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางทะเล

ประเด็นยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวทางทะเล มีเป้าหมายสำคัญในการเพิ่มจำนวนผู้มาเยือนร้อยละ 10 ต่อปี และเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว ร้อยละ 12 ต่อปี นอกจากนี้ยังรวมถึงการเพิ่มระยะเวลาที่มาพักของผู้มาเยือนให้เพิ่มมากขึ้น และเพิ่มรายจ่ายของผู้มาเยือน อันเป็นการสร้างเสริมรายได้จากการท่องเที่ยวแก่กลุ่มจังหวัด

2) ประตูเชื่อมโยงเศรษฐกิจเอเชียใต้

ประเด็นยุทธศาสตร์การให้กลุ่มจังหวัดสามเหลี่ยมอันดามันเป็นประตูเชื่อมโยงเศรษฐกิจเอเชียใต้ โดยมีเป้าหมายให้กลุ่มจังหวัดดังกล่าวเตรียมความพร้อม เพื่อรองรับบทบาทการเป็นประตูเชื่อมโยงเศรษฐกิจเอเชียใต้ และพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรมเกษตร และการประมง

จากแผนยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด ได้มีแผนปฏิบัติการในการพัฒนาโครงการต่าง ๆ โดยโครงการที่มีความสำคัญต่อจังหวัดภูเก็ตเป็นพิเศษและมีผลต่อการพัฒนาพื้นที่ ได้แก่ โครงการศูนย์ส่งเสริมธุรกิจสุขภาพ และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โครงการ ICT City โครงการก่อสร้างศูนย์

ประชุมและแสดงสินค้านานาชาติ โครงการ OTOP Bazaar โครงการพัฒนาท่าเทียบเรือยอร์ช และส่งเสริมธุรกิจมารีนา โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนมุสลิม โครงการพัฒนาท่าอากาศยานภูเก็ตเป็นศูนย์กลางการบินในภูมิภาค และโครงการจัดทำผังเมืองเฉพาะชุมชนฉลอง ชุมชนราไวย์ จังหวัดภูเก็ต เป็นหนึ่งในโครงการย่อยรองรับยุทธศาสตร์ในการเตรียมความพร้อมของพื้นที่ เพื่อรองรับประตูเชื่อมโยงเศรษฐกิจเอเชียใต้

การท่องเที่ยวเปรียบเสมือนดาบสองคมมีทั้งผลกระทบทางบวกและทางลบ ในพ.ศ. 2526 มีรายงานการวิจัยเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อประชาชนท้องถิ่นจังหวัดภูเก็ต โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้สรุปผลดีของการท่องเที่ยวในจังหวัดภูเก็ตไว้ดังนี้
(ปิยนุช แก้วหนู, 2551)

1) การท่องเที่ยวเป็นการสร้างงานสร้างอาชีพและก่อให้เกิดรายได้แก่ประชาชนในท้องถิ่น

2) การท่องเที่ยวนำความเจริญสู่ท้องถิ่น กล่าวคือ คนมีงานทำ การคมนาคมสะดวก มีไฟฟ้า มีน้ำประปา และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ ตามมา

3) การท่องเที่ยวทำให้เกิดการอนุรักษ์ ประชาชนชาวภูเก็ตตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวและสถานที่ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ดึงดูดใจผู้มาเยือนให้มาท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ต

ดังนั้นจึงมีความเห็นว่า ควรที่จะต้องรักษาธรรมชาติ สภาพแวดล้อมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีไว้เพื่อประโยชน์ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และได้สรุปผลกระทบในแง่ลบของการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ตไว้ ดังนี้

1) ค่าครองชีพสูง เนื่องจากพ่อค้ามักถือโอกาสขายสินค้าแก่ผู้มาเยือนในราคาที่สูงกว่าปกติ เพราะเห็นว่าผู้มาเยือนจำเป็นต้องซื้อ ซึ่งเป็นผลกระทบให้ประชาชนทั่วไปต้องซื้อสินค้าในราคาเดียวกับผู้มาเยือน ประชาชนทั่วไปจึงมีความเห็นว่าการท่องเที่ยวทำให้ค่าครองชีพสูง

2) การท่องเที่ยวทำให้เกิดปัญหาโจรผู้ร้าย ผู้มาเยือนต้องเสียชีวิตหรือเสียทรัพย์สิน ซึ่งนอกจากเป็นการทำลายอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแล้วยังทำลายความสงบสุขของท้องถิ่นโดยส่วนรวมด้วย

3) การท่องเที่ยวทำให้เกิดการทำลายสภาพแวดล้อม กล่าวคือ เกิดความสกปรกอันเนื่องจากความมักง่ายของทั้งผู้มาเยือนและผู้ประกอบการ เช่น ร้านอาหาร

4) การท่องเที่ยวทำให้วัฒนธรรมเสื่อม ประชาชนในท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้สูงอายุและผู้ใหญ่มีความเห็นว่า ผู้มาเยือนที่มาเที่ยวภูเก็ตโดยเฉพาะชาวต่างชาตินำเอาวัฒนธรรม

ตะวันตกเข้ามา เช่น การเปลือยกายอาบแดด ความประพฤติในที่สาธารณะของผู้มาเยือนเป็นผลกระทบทางลบต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น

5) การท่องเที่ยวทำให้เกิดการแย่งงานจากคนต่างถิ่น มีการอพยพแรงงานจากจังหวัดต่าง ๆ เข้ามาแย่งงานคนท้องถิ่นในจังหวัดภูเก็ต

จากงานวิจัยของ เลิศชาย ศิริชัย (2546: 263-264) กล่าวว่า การเข้ามาของการท่องเที่ยวทำให้ชุมชนชาวอูรักลาโว้ย บ้านราไวย์ ถูกขัดขวางในการทำกิน เช่น การทำลายไซที่ชาวบ้านใช้ดักปลาใต้ท้องทะเล เริ่มตั้งแต่โดนเรือนำเที่ยวทำลาย และพบเสมอว่านักท่องเที่ยวมักจะดำน้ำลงไปเปิดประตูไซให้ปลาหลุดออก ในบางครั้งถูกผู้ประกอบการการท่องเที่ยวตัดสายลมหรือสายออกซิเจนขณะดำน้ำ และขับเรือเฉี่ยวชนชาวบ้านจนได้รับบาดเจ็บ

ดังนั้นชาวอูรักลาโว้ยจึงจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเพื่อให้สอดรับกับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเพื่อความอยู่รอด จากกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเรียบง่ายทำมาหากินเพื่อเก็บหาทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเพื่อยังชีพ ปัจจุบันการท่องเที่ยวได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งที่สร้างงานสร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน หมู่บ้านกลายเป็นศูนย์รวมของอาหารทะเลสดอันขึ้นชื่อสำหรับผู้มาเยือนและคนท้องถิ่นแวะมาซื้อหา และมีร้านขายของที่ระลึกวางขายเรียงรายอยู่ที่ปากทางเข้าหมู่บ้าน ชาวอูรักลาโว้ยมีการประกอบอาชีพที่หลากหลายโดยเฉพาะกลุ่มคนวัยกลางคนและกลุ่มคนรุ่นใหม่จำนวนมากหันมาประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หลายครอบครัวมีความเป็นอยู่ในแง่ของรายได้ดีขึ้น เยาวชนมีโอกาสได้เรียนหนังสือมีความรู้เพิ่มขึ้น

นายสิน (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (มีนาคม 2551) กล่าวว่า “ในอดีตชาวบ้านอยู่อย่างลำบาก ต้องนำทรัพยากรจากทะเลไปแลกข้าวสารกับคนท้องถิ่น บางครั้งไปขายแรงงานเพื่อแลกกับข้าวสาร แต่ในปัจจุบันความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้น เพราะหมู่บ้านกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว”

นายมง (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (กุมภาพันธ์ 2551) กล่าวว่า “การท่องเที่ยวที่เข้ามามีทั้งส่วนดีและไม่ดี ส่วนที่ดีคือทำให้ชาวบ้านมีรายได้จากการขายทรัพยากรทางทะเลมากขึ้น แต่กลับทำให้พื้นที่ทำกินของชาวบ้านหดแคบลง เพราะผู้ประกอบการท่องเที่ยวมักจะกันพื้นที่ไว้สำหรับการท่องเที่ยวห้ามไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปทำมาหากิน ชาวบ้านจึงรู้สึกน้อยใจทั้งที่เป็นพื้นที่ทำมาหากินดั้งเดิมของชาวบ้านแต่ก็ไม่สามารถทำอะไรได้เลย”

นายกล้วยแดง (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (กุมภาพันธ์ 2551) กล่าวว่า “ปัจจุบันนี้พื้นที่เกาะราหาดกะตะ และพื้นที่อื่น ๆ ที่ชาวบ้านเคยใช้ได้อย่างอิสระได้ถูกพวกนายทุนสั่งห้ามเข้าไปในพื้นที่นายทุนอ้างในกรรมสิทธิ์ที่ดินประกาศว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นของตน โดยปิดกั้นพื้นที่ชายหาดและพื้นที่ในทะเลที่ทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ได้ ห้ามไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปทำมาหากินและพักผ่อน ปัจจุบันพื้นที่ทำมาหากินที่เกาะราหา กะตะ กะรน อ่าวนุ้ย กำลังประสบปัญหามากขึ้น เพราะ

ผู้ประกอบการไม่ยินยอมให้ชาวบ้านเข้าไปทำมาหากินได้เลย และบ่อยครั้งที่เครื่องมือประมงไซของชาวบ้านถูกทำลาย และชาวบ้านต่างก็ไม่ยินยอมเช่นกันในทุกวันนี้เรื่องการทำประมงบริเวณเกาะราของชาวบ้านยังไม่ได้ข้อยุติ ทางการพยายามเป็นสื่อกลางให้โดยนัดหมายชาวบ้านและผู้ประกอบการไปพูดคุยหาข้อยุติแต่การพูดคุยก็ไม่ประสบความสำเร็จจนถึงทุกวันนี้"

นายวีวาย (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (มีนาคม 2551) กล่าวว่า "การทำมาหากินสมัยก่อนสะดวกจะไปทำมาหากินบริเวณไหนได้หมด แต่ในปัจจุบันมีการกำหนดเขตหากิน เขตอนุรักษ์ ห้ามชาวบ้านเข้าไปทำมาหากิน นอกจากเขตอนุรักษ์แล้วยังมีพื้นที่บางส่วนที่ได้กันไว้ให้สำหรับนักท่องเที่ยวได้พักผ่อน ซึ่งห้ามชาวบ้านเข้าไปทำมาหากินโดยเฉพาะการวางไซทำให้พื้นที่หากินของชาวบ้านยิ่งแคบลง หากชาวบ้านฝ่าฝืนก็จะถูกจับถูกขับไล่ แต่ไม่มีหน่วยงานไหนคำนึงว่าระหว่างชาวบ้านกับการท่องเที่ยวใครมาก่อนกัน"

นายหมึก (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (มีนาคม 2551) กล่าวว่า "ปัญหาหลักที่เกิดขึ้นกับการทำประมงพื้นบ้านของชาวบ้านคือ การท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวและครูสอนดำน้ำมักจะทำลายไซของชาวบ้านโดยอ้างว่าสงสารปลา แต่ถามสักหน่อยว่าไม่สงสารชาวบ้านบ้างหรือ เพราะไซ 1 ลูก ต้องใช้เวลาหลายวันในการไปตัดไม้ ตอกไม้ทำโครงและลงมือถัก เสียทั้งเวลาและเงินค่าใช้จ่าย โดยที่ชาวบ้านไม่ได้อะไรเลยเมื่อไซถูกทำลาย และในบางครั้งชาวบ้านที่มีอาชีพดำน้ำจับกุ้งมังกร หาหอย หาปลิง ต่างมีปัญหาเช่นกันเมื่อผู้ประกอบการสั่งห้ามไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปดำน้ำในพื้นที่ เพราะต้องการกันพื้นที่นั้นไว้ให้นักท่องเที่ยวดำน้ำ"

ปัจจุบันผลกระทบจากการท่องเที่ยวเริ่มทวีความรุนแรงขึ้น เมื่อพื้นที่ทำมาหากินมีขอบเขตเกินกว่าที่จะยอมรับได้ ทำให้ชาวบ้านไม่มีทางเลือกจึงเป็นที่มาของความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับผู้ประกอบการ โดยชาวบ้านที่หากินในทะเลพยายามปกป้องแหล่งอาหารของชาวบ้านซึ่งเป็นสัจธรรมเบื้องต้นของความอยู่รอด ผ่านสื่อสาธารณะให้คนส่วนใหญ่ได้รับรู้ภายใต้การสนับสนุนขององค์กรเอกชน (NGO) ที่คอยให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิอันชอบธรรม หากชาวบ้านไม่ทำหน้าที่ในการปกป้องแหล่งอาหารก็จะทำให้ชาวบ้านขาดความมั่นคงทางอาหาร และอนาคตของชาวอูรักลาโว้ยก็จะตกอยู่ในความเสี่ยง ดังนั้นสิ่งที่ชาวบ้านกระทำจึงถือเป็นความชอบธรรม แต่มีชาวบ้านบางส่วนยอมเปลี่ยนอาชีพไปประกอบอาชีพอื่นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และให้ความสำคัญกับการทำงานบนบกมากกว่าการเรียนรู้วิถีชีวิตแบบเดิม จึงทำให้ความสนใจในการเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพชนสั่งสมมาลดความสำคัญลงไปด้วย

7.2 การพัฒนาด้านอุตสาหกรรมประมงพาณิชย์

การพัฒนากิจการประมงไทยในปี พ.ศ.2492 เริ่มมีการส่งเสริมการทำประมงอวนลากหน้าดิน หลังจากปีพ.ศ.2503 การทำประมงขนาดใหญ่ของไทย ด้วยอวนลากหน้าดินขยายตัวอย่างรวดเร็ว หลังปี 2503 เพียง 5 ปีทรัพยากรสัตว์น้ำในอ่าวไทยและอันดามันทรุดโทรมลงทันที และจากปริมาณการจับจำนวนนั้นประเทศไทยติดอันดับ 1 ใน 10 ของประเทศผู้ผลิตสินค้าประมงของโลกด้วยเช่นกัน ก่อนปีพ.ศ.2503 ไทยจับสัตว์น้ำได้ปีละ 150,000 ตัน เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนถึง 1.5 ล้านตันในปี 2515 และปี 2520 มีการพัฒนาอวนล้อมจับปลาผิวน้ำปริมาณสัตว์น้ำ จับได้เพิ่มเป็น 2 ล้านตันและ 2.8 ล้านตันในปี 2538 จากนั้นเริ่มลดลงเหลือ 2.7 ล้านตันในปี 2541 พร้อมกับปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้เพิ่มขึ้น ทะเลไทยก็ได้เสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ปี 2504 จากที่เคยจับสัตว์น้ำ ด้วยอวนลากในอ่าวไทย ได้ชั่วโมงละ 298 กิโลกรัม ลดลงเหลือเพียงชั่วโมงละ 20 กิโลกรัมในปี 2532 จนในปี 2541 พบว่าปลาที่จับได้เป็นปลาขนาดเล็กและลูกปลาเศรษฐกิจร้อยละ 40 และล่าสุดปี 2546 พบว่าสามารถจับสัตว์น้ำได้ค่าเฉลี่ยร้อยละ 19.22 กิโลกรัมต่อชั่วโมงอวนลาก และค่าต่ำสุดร้อยละ 2.38 กิโลกรัมต่อชั่วโมงเท่านั้น ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้เป็น กลุ่มปลาเศรษฐกิจได้ (ขนาด) ร้อยละ 38.50 และเป็นปลาเป็ดและลูกปลาเศรษฐกิจขนาดเล็ก ถึงร้อยละ 61.50 (ประชาชาติธุรกิจ วันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2550 ปีที่ 31 ฉบับที่ 3957)

กลุ่มเรือประมงพาณิชย์เป็นการทำประมงขนาดใหญ่ ที่จับสัตว์ทะเลเพื่อสร้างกำไรเป็นหลัก โดยการผลิตเครื่องมือประมงเพื่อให้สามารถจับสัตว์ทะเลได้ปริมาณมาก ซึ่งเครื่องมือประมงประเภทต่าง ๆ ได้สร้างความเสียหายให้กับทรัพยากรในทะเลอย่างมาก รูปแบบการทำประมงของประมงพาณิชย์ต่างรูปแบบการทำประมงของชาวประมงพื้นบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณชายฝั่งและได้เรียนรู้ธรรมชาติของทะเลเป็นอย่างดี ชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์เป็นกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านที่ใช้แรงงานจากสมาชิกในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ บางครอบครัวไม่มีเรือบางครอบครัวใช้เรือไม่มีเครื่องยนต์ หรือใช้เรือที่มีเครื่องยนต์(เรือหัวโทง) และใช้เครื่องมือประมงแบบพื้นบ้านที่ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นเองจากวัสดุในท้องถิ่นมีลักษณะที่เรียบง่าย และที่สำคัญคือสามารถเลือกจับสัตว์น้ำได้เฉพาะบางชนิด เช่น ไซปลามง ไซปลากล้วยญี่ปุ่น เบ็ดลากปลา เบ็ดตกปลา เหล็กยิงปลา โดยใช้เครื่องมือผลัดเปลี่ยนไปตามความชุกชุมของสัตว์น้ำที่เข้ามาชายฝั่ง ผลผลิตจากการใช้เครื่องมือแบบชาวประมงพื้นบ้านจึงทำให้ผู้บริโภคได้อาหารทะเลที่สดสะอาดทุกวันไม่มีสารพิษเจือปน สัตว์น้ำได้ขนาดสมวัย ต่างจากการจับเอาปริมาณมาก ๆ ออกทะเลหลายวันหรือใช้เวลาเป็นครึ่งเดือนกว่าจะนำปลาเข้าฝั่ง ซึ่งต้องผ่านกรรมวิธีแช่ดองไว้กว่าจะถึงผู้บริโภคต้องใช้เวลาเป็นเดือน ๆ จึงทำให้ปัจจุบันผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการบริโภคปลาที่มาจากชาวอูรักลาโว้ยมากขึ้น ถึงแม้ราคาปลาที่

หาดราไวย์จะมีราคาสูงกว่าปลาที่แพปลาใหญ่ในเมืองภูเก็ตก็ตาม เพราะผู้บริโภคมั่นใจในความปลอดภัยและความสดของปลา แต่ปริมาณการผลิตของชาวบ้านมีจำกัดต่างจากปริมาณการผลิตของประมงพาณิชย์

อย่างไรก็ตามนโยบายการผลิตสัตว์น้ำจำนวนมากเพื่อขาย ส่งออก นำรายได้เข้าประเทศเป็นฐานคิดสำคัญที่ส่งผลให้มีการจับสัตว์น้ำจำนวนมหาศาลเพื่อขายและส่งออก เมื่อทรัพยากรเสื่อมโทรมกลับกล่าวโทษซ้ำเติมชาวประมงพื้นบ้านว่าเป็นผู้ทำลาย และยังคงเข้มงวดกับการทำประมงของชาวบ้าน

จากงานวิจัยของ เลิศชาย ศิริชัย (2546: 263-264) กล่าวว่า การขยายตัวของประมงพาณิชย์ที่เป็นสาเหตุสำคัญทำให้ทะเลเสื่อมโทรม และได้สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวอูรักลาโว้ย เพราะพวกเขายังคงทำกินด้วยเครื่องมือแบบง่าย ๆ จากที่เคยทำมาหากินอย่างปกติสุข เคยจับสัตว์น้ำได้เพียงพอเลี้ยงครอบครัวและมีเหลือขายเป็นรายได้ใช้จ่าย กลับพบว่าทรัพยากรสัตว์น้ำได้หายไปอย่างรวดเร็ว ทำให้รายได้ไม่พอเลี้ยงครอบครัวอีกต่อไป วิธีแก้ปัญหาคือออกไปทำกินไกลจากฝั่งมากขึ้นหรือเปลี่ยนแปลงอาชีพและวิถีชีวิต

นายหมึก (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (มีนาคม 2551) กล่าวว่า “ช่วงเวลากลางคืนเรืออวนลากจะแอบเข้ามาลากทรัพยากรใกล้ฝั่ง ลากทุกสิ่งทุกอย่างทั้งปลาตัวเล็กและปลาตัวใหญ่ เรืออวนรุนจะเข้ามารุนบริเวณอ่าว ทำให้ทรัพยากรใต้ท้องทะเลเสียหาย ทางราชการไม่ค่อยเข้มงวดกับประมงพาณิชย์ แต่จะเข้มงวดกับกลุ่มประมงพื้นบ้านที่หาเช้ากินค่ำ จึงรู้สึกน้อยใจเหมือนกันว่าทำไมทางการจึงจ้องแต่จะกล่าวหาชาวบ้านว่าทำลายสิ่งแวดล้อม”

นอกจากนี้บ่อยครั้งที่ไซของชาวบ้านโดนเรือประมงพาณิชย์ลากไปทั้งลูก ทำให้ชาวบ้านสูญเสียทั้งเงินที่ลงทุนและเวลาที่เสียไปกับตอกไม้การถักไซ

นายสีกุน นายปลาและนายกล้วยแดง (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (มีนาคม 2551) กล่าวว่า “อุปสรรคอีกอย่างของการทำประมงไซ คือ เรืออวนลาก อวนรุน ที่เข้ามาลากปลาบริเวณเกาะแก้ว เกาะบอน และลากไซชาวบ้านไปทั้งลูก กว่าที่ชาวบ้านจะได้ไซมา 1 ลูกต้องเสียทั้งเงินเสียทั้งเวลาในการตัดไม้ตอกไม้ และนำไซไปวางเพื่อรอวันไปกู้ไซ และเมื่อถึงเวลาที่ชาวบ้านไปกู้ไซ กลับไม่เหลือร่องรอยไม่สามารถเรียกร้องค่าเสียหายจากใครได้ จึงทำให้ชาวบ้านรู้สึกท้อและหากเกิดเหตุการณ์แบบนี้บ่อยครั้งชาวบ้านคงเปลี่ยนอาชีพ เพราะการทำงานในทะเลมีอุปสรรคมาก ทั้งการท่องเที่ยวและประมงพาณิชย์ อีกทั้งในตอนนี้ปลาหายากขึ้นต่างจากสมัยก่อนที่ชาวบ้านตกปลากันจนมือแตกน้ำเพราะปลามีปริมาณมากเช่นเดียวกับหอยมุก หอยหน้ายักษ์ กุ้งมังกร แต่ปัจจุบันทรัพยากรในทะเลเหลือน้อยลง ทำให้การทำงานในทะเลของชาวบ้านจึงมีความยากลำบากขึ้นและมีรายได้ไม่แน่นอน

จึงอยากเปลี่ยนอาชีพหรือหาอาชีพเสริม เช่น ขับเรือนำนักท่องเที่ยวไปเที่ยวเกาะ เพื่อให้มีรายได้มาจุนเจือครอบครัว”

ความเสียที่เกิดการทำประมงพาณิชย์มีผลต่อชาวอูรักลาโว้ยโดยตรง เพราะสัตว์น้ำลดจำนวนลงมากอย่างเห็นได้ชัด การประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านจึงไม่คุ้มค่า ชาวบ้านหลายคนจึงเปลี่ยนอาชีพ เพื่อประกอบอาชีพที่มีรายได้แน่นนอนกว่า จึงเป็นอีกเหตุผลที่ทำให้ชาวบ้านละทิ้งภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล

7.3 การประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์หรือเขตหวงห้าม

ภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นชนบทโดยเฉพาะชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อย ซึ่งมีวิถีชีวิตที่อยู่กับป่าเขา เชิงดอย และชายทะเล ปรากฏให้เห็นถึงการเป็นผู้ถูกกระทำ การพัฒนาที่ผ่านมาและที่เป็นอยู่สร้างความไม่ชอบธรรมให้แก่คนกลุ่มนี้เป็นส่วนมาก ในด้านสิทธิของชุมชนในการเข้าถึงการครอบครองทรัพยากรพื้นฐาน คือ ที่ดิน ผืนป่า และน่านน้ำชายทะเล ชาวเขา ชาวเล เหล่านี้มักถูกวาทกรรมที่สร้างขึ้นจากชนชั้นปกครอง (ในรูปของกฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากร) และชนชั้นกลางว่าเป็นผู้บุกรุกทำลายทรัพยากร ในขณะที่รัฐบาลหลายรัฐบาลในอดีตสร้างเขื่อนขนาดใหญ่และให้สัมปทานป่าไม้แก่เอกชน และที่สำคัญในปัจจุบันปล่อยให้บริษัทเอกชนโดยผ่านผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นกว้านซื้อที่ดินรุกล้ำเข้าไปในพื้นที่ของรัฐและที่สาธารณะ ในรูปของโรงแรม รีสอร์ท เพื่อการท่องเที่ยวและการให้บริการแขกต่างชาติ (โอภาส ปัญญา, 2550: 82) ทั้งที่พื้นที่เหล่านั้นเป็นแหล่งอาหารเลี้ยงหลายชีวิตของผู้คนที่เป็นคนชายขอบมาแล้วนับร้อยปี โดยเฉพาะชาติพันธุ์ชาวเลที่อาศัยอยู่ในทะเลอันดามันทางภาคใต้ของประเทศไทย

เมื่อพ.ศ.2524 ได้มีการเร่งประกาศแนวเขตอุทยานแห่งชาติในพื้นที่ทะเล ชายฝั่ง และเกาะเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันมีอุทยานแห่งชาติทางทะเล 21 แห่ง อยู่ทางภาคใต้ฝั่งตะวันตก (ทะเลอันดามัน) 15 แห่ง หากนับตามปริมาณพื้นที่นับเป็นนิมิตหมายที่ดีในการรักษาทรัพยากรให้ยั่งยืน แต่เมื่อพื้นที่ทำมาหากินกลายเป็นอุทยานแห่งชาติทำให้ชาวบ้านกลายเป็นผู้บุกรุกอุทยาน การจับสัตว์น้ำในทะเล การพักพิงเกาะ ที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวเลจึงกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ในทางกลับกันการประกาศอุทยานแห่งชาติกลับไม่มีผลบังคับต่อธุรกิจท่องเที่ยว

วิถีชีวิตที่อิสระในการเดินทางไปทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ยในช่วงลมว่าวพัดมีขอบเขตลดน้อยลง เมื่อพื้นที่หมู่เกาะสุรินทร์ถูกประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติทางทะเล เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2524 และในปีต่อมาหมู่เกาะสิมิลันได้ประกาศเป็นพื้นที่อุยานแห่งชาติทางทะเล ลงวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2525 การเดินทางไปทำมาหากินยังบริเวณดังกล่าวและบริเวณใกล้เคียงจึงสิ้นสุดลง

เพราะชาวอูรักลาโว้ยกลัวจะถูกทางการจับเนื่องจากไม่ทราบว่าอาณาเขตของอุทยานเริ่มจากบริเวณไหนและสิ้นสุดที่บริเวณไหน และไม่เข้าใจสิ่งที่ทางการกำหนดขึ้นหากเข้าไปทำมาหากินสุ่มสี่สุ่มห้าอาจโดนทางการจับได้ อีกทั้งการเดินทางเข้าไปทำมาหากินในประเทศพม่ามีความยากลำบากยิ่งขึ้นเพราะทางการพม่ามีความเข้มงวดมากขึ้น มีชาวอูรักลาโว้ยในหมู่บ้านหลายคนถูกทางการพม่าจับเนื่องจากไปเป็นลูกจ้างนายทุนทำงานระเบิดปลาบริเวณหมู่เกาะสินไห เกาะเหลา เกาะสอง และเขตน่านน้ำประเทศพม่า โดยการระเบิดปลาได้สิ้นสุดลงเมื่อทางการมีความเข้มงวดมากขึ้น เพราะการระเบิดปลาผิดพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ.2490

ต่อมาบริเวณชายฝั่งและหมู่เกาะของจังหวัดพังงาในหลายพื้นที่ถูกประกาศเป็นพื้นที่รักษาพืชพันธุ์ อาทิ เมื่อพ.ศ.2534 พื้นที่เกาะตาชัยซึ่งอยู่ในอาณาเขตของตำบลเกาะพระทองถูกประกาศเป็นพื้นที่รักษาพืชพันธุ์เพื่อสงวนไว้สำหรับเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและแพร่ขยายพันธุ์ของสัตว์น้ำและเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำและปะการังให้คงความอุดมสมบรูณ์ต่อไป รวมทั้งสนับสนุนกิจการส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วย ขณะเดียวกันการเดินทางไปทำมาหากินบริเวณหมู่เกาะพีพี เกาะลันตา เกาะจำ เกาะตะเกียง เกาะตะรุเตา เกาะอาดัง เกาะหลีเป๊ะ และเขตประเทศมาเลเซีย มีอันสิ้นสุดลง เพราะหลายพื้นที่กลายเป็นพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติ เริ่มจากเมื่อวันที่ 19 เมษายน พ.ศ.2517 ได้มีการประกาศให้พื้นที่เกาะตะรุเตา เกาะอาดัง และเกาะใกล้เคียงเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ต่อมาเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2526 พื้นที่หมู่เกาะพีพีและเกาะใกล้เคียงรวมถึงพื้นที่หาดนพรัตน์ธาราได้ประกาศเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ และเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ.2533 พื้นที่เกาะลันตาใหญ่ เกาะลันตาน้อยรวมถึงเกาะใกล้เคียงได้ถูกประกาศเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติเช่นกัน การเดินทางในช่วงลมว่าวเพื่อไปทำมาหากินและค้างคืนยังสถานที่ต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นจึงเป็นอันสิ้นสุดลง เมื่อพื้นที่ทำมาหากินและความอิสระในการใช้ชีวิตในทะเลของชาวอูรักลาโว้ยหดแคบลงเหลือแค่พื้นที่ชายฝั่งทะเลในบางพื้นที่ของจังหวัดภูเก็ต

ในขณะเดียวกันบริเวณชายฝั่งและเกาะต่าง ๆ ในจังหวัดภูเก็ตบางพื้นที่กลับกลายเป็นพื้นที่ที่ภาครัฐประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ พื้นที่รักษาพืชพันธุ์ เขตพื้นที่และมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม เริ่มจากคำประกาศของจังหวัดภูเก็ตเรื่อง การกำหนดที่จับสัตว์น้ำประเภทที่รักษาพืชพันธุ์อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 7 และมาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติประมง พ.ศ.2490 กำหนดให้พื้นที่ทะเลบริเวณแหลมพันวา เกาะโหลน เกาะเฮ เกาะแอว เป็นพื้นที่รักษาพืชพันธุ์ ลงวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ.2512 นอกจากนี้เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ.2524 ได้มีประกาศให้พื้นที่ชายฝั่งและพื้นน้ำทะเลประมาณ 5 กิโลเมตรจากฝั่งทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเกาะภูเก็ต ซึ่งครอบคลุมพื้นที่บริเวณป่าสนทะเล ป่าเขารวก ป่าเขาเมือง หาดในยาง หาดในทอน ในท้องที่ตำบลไม้ขาว ตำบลสาคู และตำบลเชิงทะเล อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต รวมพื้นที่ 90 ตารางกิโลเมตร ให้เป็นอุทยาน

แห่งชาติ เกือบสิบปีต่อมาได้ประกาศให้พื้นที่หาดป่าตองทางด้านเหนือและด้านใต้รวม 1,125 ไร่ เป็นพื้นที่รักษาพืชพันธุ์ ลงวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ.2532 และต่อมาในปีพ.ศ.2534 ได้ประกาศให้เกาะดอกไม้ เกาะไข่ กองหินมูสัง เป็นพื้นที่รักษาพืชพันธุ์ ซึ่งพื้นที่รักษาพันธุ์พืชทั้ง 3 พื้นที่ล้วนเป็นพื้นที่ทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ยทั้งสิน และเมื่อพ.ศ.2546 จังหวัดภูเก็ตได้ถูกประกาศเป็นเขตพื้นที่และมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม มีการกำหนดประเภทของสัตว์ทะเลที่ห้ามจับเพิ่มขึ้นอีกหลายประเภท

จากงานวิจัยของเลิศชาย ศิริชัย (2546: 263-264) กล่าวว่า ทางราชการพยายามเข้าไปควบคุมเขตทะเลที่เป็นพื้นที่ทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ย เช่น การกำหนดให้เขต 5 กิโลเมตรจากฝั่งเป็นเขตห้ามจับสัตว์ทะเล โดยประกาศมาตั้งแต่ปีพ.ศ.2524 ซึ่งในพื้นที่ดังกล่าวชาวอูรักลาโว้ยใช้ทำมาหากินมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ การกำหนดเขตดังกล่าวของทางราชการจึงเท่ากับไม่เคยเห็นชาวบ้านมีสถานะที่ควรคำนึงถึงในฐานะของผู้มาก่อนชาวบ้านจึงได้รับความเดือดร้อน ในขณะเดียวกันเขต 5 กิโลเมตรดังกล่าวไม่ได้มีความชัดเจนชาวบ้านจึงถูกจับอยู่เนือง ๆ ในข้อหาฝ่าฝืนเข้าไปทำมาหากินในเขตต้องห้าม การกำหนดเขต 5 กิโลเมตรของทางการที่ชาวอูรักลาโว้ยรับรู้คือ เพื่ออนุรักษ์ปะการังอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำแต่ที่เห็นและรับรู้กันได้ทั่วไปคือ เพื่อให้บริเวณชายฝั่งนั้นเป็นแหล่งท่องเที่ยว

นายเสียด นายวีวาย นายกล้วยแดง นายหางแข็ง นายโอ และนายมง (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (มีนาคม 2551) กล่าวว่า “ปัจจุบันพื้นที่ทำกินของชาวบ้านลดน้อยลงเหลือแค่ทะเลบริเวณหน้าบ้าน การเดินทางไกลไม่มีอีกแล้ว เพราะสถานที่ต่าง ๆ ที่ชาวบ้านเคยไปทำมาหากินได้เป็นเขตห่วงห้ามและพื้นที่อนุรักษ์ เช่น หมู่เกาะสุรินทร์ หมู่เกาะสิมิลัน หมู่เกาะตะรุเตา ในอดีตเคยเป็นพื้นที่ทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ย ชาวบ้านสามารถไปนอนค้างคืนและดำน้ำหาหอย หาปลิง ได้อย่างอิสระ แต่ปัจจุบันได้จัดตั้งเป็นพื้นที่ของอุทยานห้ามชาวบ้านเข้าไปทำมาหากิน แต่สามารถเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวได้ หน่วยงานราชการไม่เคยนึกถึงชาวบ้าน เขตอุทยานในทะเลชาวบ้านไม่เคยรู้ว่าอยู่บริเวณไหนบ้างเพราะไม่ได้มีทุ่นหรือสัญลักษณ์บอกให้รับรู้ทำให้ชาวบ้านโดนจึงจับหลายครั้งทางการเลือกปฏิบัติและทำให้ชาวบ้านที่ทำมาหากินสุจริตเดือดร้อน แต่ผู้ประกอบการท่องเที่ยวและพวกสัมปทานป่าไม้ไม่เคยมีความผิด”

นายสีกุน นายมะขาม และนายรายา (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (มีนาคม 2551) กล่าวว่า “พื้นที่เกาะเล็กเกาะน้อยบริเวณหน้าหาดราไวย์ เช่น เกาะเฮ เกาะโหลน เกาะแอว เกาะไม้ท่อน เกาะดอกไม้ กลายเป็นเขตรักษาพืชพันธุ์ห้ามชาวบ้านเข้าไปทำมาหากิน เพราะกลัวว่าชาวบ้านจะทำลายปะการัง แต่พื้นที่เกาะเฮในปัจจุบันกลับเปิดให้นักท่องเที่ยวไปดำน้ำตื้น “Sea walker” และ “Diving” ในช่วงแรกของการประกาศเป็นเขตรักษาพืชพันธุ์หน่วยงานราชการยังไม่เข้มงวดมากนัก ชาวบ้านสามารถเข้าไปทำมาหากินได้แต่หลังจากนั้นประมาณ 5 ปี หน่วยงานราชการเริ่มเข้มงวดจริงจังห้ามชาวบ้าน

เข้าไปจับปลาสวยงาม หรือดำน้ำลึกเพื่อหาหอย หาปลิง จับกุ้งมังกร แต่มีชาวบ้านบางคนฝ่าฝืนแอบเข้าไปดำน้ำลึกและวางไซจึงถูกทางการจับกุม ชาวบ้านบางคนถูกยึดเรือและเครื่องมือทำมาหากิน ชาวบ้านบางคนไม่มีค่าปรับจึงยอมติดคุก หากเข้าไปตกเบ็ดในช่วงที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากจะถูกขับไล่ทั้งที่พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ทำมาหากินและเป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้านมาแล้วหลายชั่วอายุคน ปัจจุบันพื้นที่ทำมาหากินของชาวบ้านหดแคบลง ชาวบ้านจึงรวมกลุ่มกันขอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่รักษาพืชพันธุ์ได้ โดยมีกฎกติกาอยู่ว่าห้ามเข้าไปจับปลาสวยงาม ห้ามดำน้ำลึกเพื่อหาหอย หาปลิง จับกุ้งมังกร ห้ามวางไซ ชาวบ้านสามารถเข้าไปตกปลา ตกหมึกได้เท่านั้น”

นายเก๋า นายสีตัง นายเฮ (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (เมษายน 2551) กล่าวว่า “ปัจจุบันชาวบ้านยังคงเสี่ยงที่จะเข้าไปทำมาหากินในพื้นที่เกาะเฮ เกาะแอว เกาะโหลน แบบหลบซ่อนเพราะไม่มีพื้นที่ทำมาหากิน พื้นที่บริเวณเกาะไข่ เกาะสิเหร่ ก็เป็นพื้นที่ของชาวอูรักลาโว้ยบ้านแหลมตุ๊กแกและชาวประมงพื้นบ้านกลุ่มอื่น สำหรับบริเวณหาดป่าตอง หาดกะตะ หาดกะรน การทำมาหากินลำบากขึ้นเพราะพวกผู้ประกอบการท่องเที่ยวหวงห้ามพื้นที่ใกล้ชายฝั่งไว้สำหรับนักท่องเที่ยวดำน้ำ แต่บริเวณน้ำลึกชาวบ้านยังทำมาหากินได้ แต่ไม่มีสัตว์น้ำให้จับเพราะพื้นที่ไกลจากฝั่งออกไปมีแต่เนินทรายไม่มีกองหิน หากไปทำมาหากินที่หาดกมลา บางเทา ชาวบ้านบริเวณนั้นก็หวงพื้นที่ไว้สำหรับพวกเขา ปัจจุบันพื้นที่หากินจึงเหลือแค่หน้าบ้าน เกาะแก้ว เกาะบอน”

ดังนั้น การประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์หรือเขตหวงห้าม การออกกฎระเบียบต่าง ๆ เกี่ยวกับการจำกัดเครื่องมือประมง วิธีการทำประมง และชนิดของสัตว์น้ำที่สามารถจับได้ มีการบังคับใช้การตรวจตราและจับกุมเข้มงวดมากขึ้นจึงเป็นอีกเหตุผลให้ชาวบ้านเลือกที่จะทำมาหากินบนบกมากกว่าเพื่อหลีกเลี่ยงกับการปะทะกับทางการ

นายแดง (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (เมษายน 2551) กล่าวว่า “เหตุผลหนึ่งที่ไม่อยากทำงานในทะเลเพราะปัจจุบันพื้นที่ในทะเลกลายเป็นพื้นที่หวงห้าม หากชาวบ้านเข้าไปทำมาหากินสุ่มสี่สุ่มห้าอาจถูกจับได้และถูกยึดเรือทำมาหากินได้ แล้วชาวบ้านจะหาเงินที่ไหนไปซื้อเรือ ความอิสระในการทำมาหากินทางทะเลน้อยลงเมื่อความเจริญเข้ามา จึงทำให้ชาวบ้านกลายเป็นคนผิดที่เข้าไปบุกรุกพื้นที่ทางทะเล ผมจึงตัดสินใจไม่ทำงานในทะเลดีกว่าเพื่อความสบายใจ ”

ตารางที่ 7-2 พื้นที่ทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ยในปัจจุบันช่วงลมว่าว

พื้นที่ทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ย	รูปแบบและกิจกรรมการทำมาหากิน
-หาดในหาน เกาะปู หาดกะตะ หาดกะรน หาดป่าตอง	-การออกทะเลเป็นกลุ่มเพื่อดำน้ำลึกหาหอย หาปลิงทะเล หาปลา และกุ้งมังกร บางคนออกทะเลคนเดียวเพื่อตกปลา
-เกาะมัน แหลมพรหมเทพ	-การออกทะเลเป็นกลุ่มเพื่อวางไซ บางคนออกทะเลคนเดียวเพื่อตกปลา
-ทะเลบริเวณหน้าหาดราไวย์ เกาะบอน เกาะแก้ว เกาะรายา	-การออกทะเลเป็นกลุ่มเพื่อวางไซ เพื่อดำน้ำลึกหาหอย หาปลิงทะเล หาปลา และกุ้งมังกร บางคนออกทะเลคนเดียวเพื่อตกปลา ลากปลา

ตารางที่ 7-3 พื้นที่ทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ยในปัจจุบันช่วงลมพลัด

พื้นที่ทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ย	รูปแบบและกิจกรรมการทำมาหากิน
-เกาะเฮ เกาะโหลน เกาะแอว เกาะไม้ท่อน เกาะดอกไม้ เกาะไข่ หินกองมูสัง แหลมกา	-การออกทะเลคนเดียวของผู้ชายเพื่อตกปลา ตกหมึก บางครั้งชาวบ้านดื้อเพ่งกับกฎหมายเข้าไปดำน้ำลึกหาหอยสวยงาม หาปลิงทะเล และกุ้งมังกร วางไซ
-เกาะดอกไม้ เกาะไข่ หินกองมูสัง แหลมกา	-การออกทะเลเป็นกลุ่มของผู้หญิงเพื่อต่อยหอยติบ หาหอยน้ำพริก
-หน้าหาดราไวย์ เกาะแก้ว เกาะบอน กลางช่องระหว่างเกาะเฮกับเกาะบอน	- การออกทะเลเป็นกลุ่มเพื่อวางไซ ต่อยหอยติบ หาหอยน้ำพริก เพื่อดำน้ำลึกหาหอย หาปลิงทะเล หาปลา และกุ้งมังกร บางคนออกทะเลคนเดียวเพื่อลากปลา ตกปลา ตกหมึก

7.4 การพัฒนาระบบการศึกษาโดยการใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลัก

การศึกษาถือว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับทุกชนชั้นในสังคม เพราะการศึกษาช่วยเพิ่มพูนความรู้ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นตลอดเวลา และเป็นการสร้างบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญ เพื่อช่วยพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าสู่ยุคโลกาภิวัฒน์ ประกอบกับนโยบายการศึกษาของประเทศไทยในอดีต (100 ปีที่ผ่านมา) เป็นการศึกษาผ่านระบบโรงเรียนโดยใช้ภาษาไทยเป็นภาษาราชการ ภาษาไทยจึงเข้าไปตั้งมั่นอยู่ในโรงเรียน และเป็นภาษาหลักที่ใช้ในการสื่อสาร จึงมีนักวิชาการหลายท่านให้ข้อถกเถียงว่าด้วยเรื่องนโยบายระบบการศึกษาโดยใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลัก ทำให้เกิดการสูญเสียภาษาอันหมายถึง การสูญเสียระบบความรู้ ความคิดและโลกทัศน์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ รวมทั้งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ และเครื่องมือสื่อสารและสื่อของการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ดังนี้

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ (2548) กล่าวว่า ภาษากลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยที่มีภาษาพูดมากกว่า 70 กลุ่มภาษา ปัจจุบันมีคนใช้น้อยลงเรื่อย ๆ และมีภาษากลุ่มชาติพันธุ์อย่างน้อย 14 กลุ่มภาษาของไทย ที่กำลังตกอยู่ในภาวะวิกฤตอย่างรุนแรง รวมถึงภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวอูรักลาโว้ย

การกำหนดนโยบายทางการศึกษาหรือระบบการศึกษาที่ใช้เฉพาะภาษาราชการเพียงภาษาเดียว เป็นสื่อในการเรียนการสอน ทำให้ภาษาท้องถิ่นหมดความหมายและเยาวชนไม่เห็นประโยชน์ในภาษาท้องถิ่นของตน อีกทั้งนโยบายภาษาแห่งชาติซึ่งเป็นที่เข้าใจโดยทั่วไปที่ส่งเสริมการใช้ภาษาราชการเพียงอย่างเดียว (แม้ว่ายังไม่มีนโยบายภาษาแห่งชาติเป็นทางการ) ทำให้ภาษาอื่น ๆ หมดหน้าที่และความสำคัญ สำหรับสื่อสารมวลชนซึ่งเป็นแหล่งของการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและบันทึกคดีต่าง ๆ ซึ่งใช้ภาษาราชการเป็นหลักและใช้เพียงภาษาเดียว ในปัจจุบันสามารถเข้าถึงในบ้านที่อยู่ในเขตห่างไกลทำให้เกิดการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยภาษาราชการเท่านั้นสาเหตุปัญหาและสภาวะข้างต้นนำไปสู่ทัศนคติของเจ้าของภาษาที่ไม่เห็นประโยชน์และความสำคัญของภาษาชาติพันธุ์ของตน ในโลกปัจจุบันจากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้ปัจจุบันคนรุ่นเยาว์มีการใช้ภาษาราชการมากขึ้นและใช้ภาษาชุมชนท้องถิ่นของตนลดลงเรื่อย ๆ หรือเลือกใช้เปลี่ยนไปใช้ภาษาราชการเพียงภาษาเดียวหรือใช้เฉพาะภาษาใหญ่ ๆ ทำให้ความสามารถในการใช้สองหรือสามภาษาในหมู่เยาวชนลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ

ด้วยเหตุผลดังกล่าว สุวิไล เปรมศรีรัตน์ (2548) ได้เสนอเป็นนโยบายว่า ควรมีการทบทวนระบบการศึกษาและนโยบายภาษาแห่งชาติ เพื่อให้สามารถเอื้อต่อการใช้ภาษาของชาติพันธุ์หรือภาษาแม่ ซึ่งเป็นภาษาที่หนึ่งของเด็กในระบบการศึกษา เพื่อสร้างประชากรไทยที่มีคุณภาพบนฐานของอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่แข็งแกร่ง ในขณะเดียวกับที่สามารถเข้าถึงอัตลักษณ์ความเป็นประชากรไทย

ในระดับชาติด้วย ทั้งนี้ความเป็นไทยของชนในชาติมิได้หมายความว่าทุกคนจะต้องสละอัตลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน และใช้ภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยของส่วนกลางเพียงอย่างเดียว แต่ความสามารถที่จะดำรงอัตลักษณ์ท้องถิ่นของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ภาษาโดยที่สามารถสื่อสารและอยู่รวมกันในสังคมไทย เข้าถึงบริการของรัฐด้านต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมมีความมั่นคงในชีวิตและมีคุณภาพชีวิตที่ปรารถนา ซึ่งจะทำให้เกิดอัตลักษณ์ของความเป็นไทยในระดับชาติไปด้วยพร้อมกัน และเป็นประชากรไทยที่มีคุณภาพสามารถร่วมกันแข่งขันกับโลกภายนอกได้

นรเศรษฐ์ พิสิฐพันพร (2551) กล่าวในงานเสวนาเรื่องโลกาภิวัฒน์และนโยบายรัฐชาติที่มีผลกระทบต่อชนเผ่าพื้นเมืองว่า ผลกระทบของความคิดเรื่องนโยบายภาษา ได้ส่งผลมาถึงปัจจุบัน แต่ไม่ใช้คำว่าเรื่องภาษา ใช้คำว่านโยบายการจัดการศึกษาแห่งชาติแทนที่ การเรียนในราชอาณาจักรไทยนั้นใช้ภาษาไทยเป็นหลัก ในมิติแบบนี้ทำให้หลาย ๆ แห่งสูญเสียสิ่งที่มีอยู่ไป คือภาษาชุมชนของตนเอง ซึ่งนโยบายที่สอนภาษาไทยเป็นหลักนั้นได้ส่งผลกระทบต่อภาษาท้องถิ่น โดยมี 14 ภาษากำลังวิกฤต ยกตัวอย่างเช่น ภาษาลัวะ ปัจจุบันมีคนพูดกันราว 5,000 คนเท่านั้น ภาษามาบรีเหลือเพียง 200 คน, ภาษาซาไก เหลือไม่เกิน 100 คน, ภาษาญัฮกุร มีคนพูดประมาณ 4,000 คน, ภาษาบิซู มีคนพูด 500 คน, ภาษามอแกนหรือมอแกลน มีคนพูดไม่เกิน 1,000 คน, ภาษาอูรักลาโว้ยมีคนพูดราว 4,000 คน เป็นต้น (www.prachatai.com สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2552)

ภาษาที่กำลังอยู่ในภาวะวิกฤตนี้ ปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นผลกระทบมาจากนโยบายการศึกษา แต่ในปัจจุบันไม่ใช่เกิดจากผลกระทบนโยบายการศึกษาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่นโยบายเศรษฐกิจการท่องเที่ยว และการพัฒนาต่าง ๆ ได้มีส่วนทำให้ภาษาเหล่านี้กำลังจะหมดไปด้วย ดังนั้น จึงต้องมีการระบุนโยบายว่า ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต้องได้รับการยอมรับต้องระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ และมีการบรรจุในหลักสูตรการเรียนของโรงเรียน และต้องระบุว่าภาษาที่กำลังจะหายไป หรือวิกฤตต้องได้รับการดูแลอย่างพิเศษ (www.prachatai.com สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2552)

ข้อความที่กล่าวในข้างต้นจากตัวอย่างของนักวิชาการ ทำให้ทราบว่าปัจจุบันภาษาของกลุ่มกลุ่มชาติพันธุ์อูรักลาโว้ยถูกจำกัดให้อยู่ในกลุ่มที่ภาษาภาวะวิกฤตเช่นกัน เพราะปัจจุบันชาวอูรักลาโว้ยมีการสื่อสารโดยใช้ภาษาของตนเองน้อยลง โดยเฉพาะชาวอูรักลาโว้ยที่บ้านราไวย์ ปัจจุบันเยาวชนหรือกลุ่มคนรุ่นใหม่ในวัยเรียนและกลุ่มคนที่ทำงานบนบก มักถูกแวดล้อมด้วยผู้คนที่สื่อสารกันด้วยภาษาไทยกลางและภาษาไทยใต้เป็นหลัก การพูดภาษาอูรักลาโว้ยจึงทำให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกจึงต้องใช้ภาษาไทยกลางและไทยใต้ในการสื่อสารเป็นหลัก เมื่อกลับมาบ้านด้วยความเคยชินที่ใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียนและที่ทำงานจึงพูดภาษาไทยใต้ ทำให้ไม่สามารถสื่อสารภาษาอูรักลาโว้ยได้ บางคนเข้าใจความหมายแต่ไม่สามารถสื่อสารกลับด้วยภาษาอูรักลาโว้ยได้ และนับวันชาวบ้านที่พูดภาษาอูรักลาโว้ยจึงมีจำนวนน้อยลงอนาคตภาษาอูรักลาโว้ยอาจสูญสิ้นไป

นายกอไผ่ (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (มีนาคม 2550) กล่าวว่า “ผมเป็นชาวอูรักลาโว้ยแท้ ๆ มีพ่อแม่และญาติพี่น้องเป็นชาวอูรักลาโว้ย แต่ผมไม่สามารถพูดภาษาอูรักลาโว้ยได้ เพราะผมทำงานที่โรงแรมเวลาของผมสวนใหญ่อยู่ที่ทำงาน มีเพื่อนร่วมงานเป็นคนท้องถิ่นและมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติผมจึงใช้ภาษาใต้เป็นหลัก ในบางครั้งได้พูดภาษาอังกฤษบ้างเพราะทุกวันอังคารและวันพฤหัสทางโรงแรมจะจ้างครูมาสอนภาษาอังกฤษหลังเลิกงาน กลับมาบ้านผมก็ต้องฝึกอ่าน ฝึกพูดภาษาอังกฤษเพื่อให้จำได้บ้าง เวลาพูดกับที่บ้านผมก็พูดภาษาใต้แต่ผมสามารถฟังภาษาอูรักลาโว้ยเข้าใจเพียงแต่พูดไม่ได้”

นายมง (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (กุมภาพันธ์ 2550) กล่าวว่า “เด็กสมัยนี้ไม่พูดภาษาชาวอูรักลาโว้ยแต่กลับพูดภาษาใต้แทน อยู่โรงเรียนก็พูดภาษากลางกับครูพูดภาษาใต้กับเพื่อน เมื่อกลับจากโรงเรียนก็มักจะจับกลุ่มอยู่กับเด็กวัยเดียวกัน อย่างลูกชายผมเวลาที่ผมพูดภาษาอูรักลาโว้ยกับลูก ลูกก็ไม่เข้าใจ ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัยแต่วัยกลางคนอย่างผมส่วนใหญ่จะชอบนั่งพูดคุยคลุกคลีกับคนแก่ พวกผมจึงยังพูดภาษาอูรักลาโว้ยได้”

สิ่งที่ต้องสูญสิ้นไปพร้อมกับภาษาอูรักลาโว้ยคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและโอกาสในการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นรากฐานขององค์ความรู้ที่หลอมรวมอยู่ในภาษา สุวิไล เปรมศรีรัตน์ (2548) กล่าวว่า การสูญสิ้นภาษาทำให้สังคมอ่อนแอลงด้วยรากที่ตื้นเขิน ความร้ายแรงของปัญหาเทียบได้กับปัญหาการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ที่นักวิทยาศาสตร์ นักชีววิทยาถือเป็นเรื่องใหญ่ นักภาษาศาสตร์เองมองการถูกทำลายความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมว่า เป็นการสูญเสียความหลากหลาย และความลุ่มลึกทางปัญญาของมนุษยชาติ ซึ่งส่งผลให้เกิดวิกฤตทางอัตลักษณ์ของกลุ่มชนต่าง ๆ

7.5 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในประเทศไทยและในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากผลของการพัฒนา

ชาวเลมีวิถีชีวิตที่ผูกพันและสัมพันธ์กับทะเล ในอดีตปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพของชาวเลจะเป็นการเก็บหาทรัพยากรจากสภาพแวดล้อมธรรมชาติในทะเลและริมฝั่งทะเลแทบทั้งสิ้น กล่าวคือ การทำมาหากินแบบดั้งเดิมของชาวเลทั้งกลุ่มอูรักลาโว้ย มอแกน และมอแกลน คือ การตกเบ็ด ดำน้ำแทงปลา หาหอย และล่าสัตว์ทะเลเป็นอาหาร ขณะเดียวกันกลุ่มที่อาศัยตามชายฝั่งทะเลหรือขึ้นมาพักบนชายฝั่งทะเลเพื่อหลบลม หลบฝน หาน้ำจืด และขึ้นมาพักผ่อน มักจะหุงหาอาหารโดยการเก็บมะพร้าว เก็บผัก หักฟืน ล่าสัตว์ตัวเล็ก หรือหาหอย ปู ปลา ปลิงทะเล เพรียงทะเล บริเวณชายฝั่งทะเล เป็นต้น

วิถีชีวิตของชาวเลเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเมื่อชาวเลได้ขึ้นมาตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรบนฝั่ง เนื่องจากพื้นที่ที่เคยเร่ร่อนเดินทางไปทำมาหากินได้ถูกยึดครองโดยผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวและคนท้องถิ่น นอกจากนี้ผลจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางทะเลและการขยายตัวของประมงพาณิชย์ได้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ทะเลเสื่อมโทรมและทรัพยากรมีปริมาณลดน้อยลง ส่งผลกระทบต่อแหล่งอาหารและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเลทั้ง 3 กลุ่ม อีกทั้งหน่วยงานภาคราชการได้ประกาศให้พื้นที่ทางทะเลหลายพื้นที่เป็นพื้นที่คุ้มครอง พื้นที่หวงห้าม ซึ่งไม่ได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวเลทั้ง 3 กลุ่ม อย่างไรก็ตามชีวิตคงต้องดำเนินต่อไปเพื่อความอยู่รอดทำให้วิถีดั้งเดิมในการเก็บหาและล่าสัตว์ทะเลค่อย ๆ เปลี่ยนไปมากขึ้น เมื่อชาวเลถูกดึงเข้ามาสู่วัฒนธรรมและระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ และเมื่อสัตว์ทะเลลดจำนวนลงทำให้ต้องเลือกวิถีประมงที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น รูปแบบการทำมาหากินจึงเปลี่ยนไป

สำหรับชาวเลที่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติทางทะเลซึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ล้วนมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปเช่นกัน อาทิ ชาวมอแกนที่อาศัยอยู่ที่หมู่เกาะสุรินทร์ก่อนที่จะมีการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติเมื่อปี พ.ศ.2524 และในช่วงต้นของทศวรรษ 2530 หลังจากที่อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลที่สำคัญ ชาวมอแกนได้รับอนุญาตให้นำเปลือกหอยสวยงามมาวางขายให้นักท่องเที่ยว เปลือกหอยเหล่านี้มีทั้งที่งมมาจากน่านน้ำบริเวณหมู่เกาะสุรินทร์และบริเวณเกาะต่าง ๆ ในประเทศพม่า การค้าขายเปลือกหอยดำเนินติดต่อกันมาเกือบ 10 ปี และสร้างรายได้ให้แก่ชาวมอแกนช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว เปลือกหอยที่มอแกนเคยเก็บขายส่วนใหญ่เป็นหอยเบี้ย ต่อมาในปี พ.ศ.2539 ทางอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ได้ยกเลิกการค้าขายเปลือกหอย เพราะอาจเกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ตั้งกองทุนมอแกนขึ้นเพื่อรับบริจาคเงินจากนักท่องเที่ยวและจากแหล่งอื่น ๆ เพื่อเป็นทุนซื้อข้าวสารและสิ่งของจำเป็นให้แก่ชาวมอแกน และเงินบางส่วนที่มาจากรายได้ของร้านค้าสวัสดิการในอุทยาน ถูกนำมาเพื่อจัดจ้างชาวมอแกนให้ทำงานในอุทยานแห่งชาติ เช่น ขับเรือ เก็บขยะ ช่วยงานครัว ล้างชาม เป็นต้น ซึ่งเป็นความพยายามของอุทยานแห่งชาติที่จะช่วยเหลือชาวมอแกนที่ขาดรายได้เพราะการยกเลิกขายเปลือกหอย แต่เนื่องจากชาวมอแกนมีวัฒนธรรมการทำมาหากินแบบวันต่อวันและไม่เคยชินกับการอดออมรายได้จึงถูกใช้จ่ายหมดไปอย่างรวดเร็ว ยิ่งไปกว่านั้นมอแกนซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคแบบแบ่งซื้อ หรือซื้อปลีกจึงต้องจ่ายเงินในราคาที่แพงขึ้น ทำให้วิถีชีวิตมอแกนเปลี่ยนไปต้องพึ่งพาอุทยานฯมากขึ้นตามลำดับ แม้ว่าวิถีชีวิตของชาวมอแกนจะดูเสมือนว่าเป็นวิถีชีวิตแบบยังชีพที่หาเช้ากินค่ำไปวัน ๆ แต่ชาวมอแกนมีการค้าขายแลกเปลี่ยนของทะเลมาเป็นเวลานานแล้ว ในสมัยก่อนสินค้าที่เป็นที่ต้องการของตลาดอย่างมากคือ รังนก อำพัน ไม้หอม ปลิงทะเลตากแห้ง ปลาและหอยตากแห้ง มุก

และเปลือกหอยมุก กระดองกระที่นำไปทำเครื่องประดับ เช่น กำไล แหวน ชาวมอแกนไม่ทราบถึงราคาสินค้าในท้องตลาดและไม่มีทางเลือกในการขาย สินค้าเหล่านี้จึงทำกำไรให้แก่พ่อค้าคนกลาง

การค้าขายแลกเปลี่ยนเป็นส่วนสำคัญของชีวิตของมอแกน เนื่องจากข้าวสาร เครื่องมือเครื่องใช้ที่สำคัญ ๆ ล้วนได้จากในเมืองแทบทั้งสิ้น ในช่วงที่การเก็บแร่เป็นอาชีพหลักของผู้คนแถบชายฝั่งทะเลจังหวัดพังงา ชาวมอแกนบางคนเดินทางไปที่ฝั่งเพื่อรับจ้างเก็บแร่ ในปัจจุบันยังมีมอแกนส่วนหนึ่งที่ขึ้นฝั่งเพื่อทำงานรับจ้างต่าง ๆ แต่ก็มักจะทำได้ไม่นานนักและหวนกลับมาสู่วิถีชีวิตที่ค่อนข้างอิสระกลับมาทำมาหากินกับทะเลเช่นเดิม ส่วนสินค้าที่มอแกนต้องการมากคือข้าวสาร ในสมัยก่อนข้าวสารถือว่าเป็นอาหารพิเศษที่หาได้ยาก อาหารหลักของมอแกนคือหัวมันหัวกลอย พืชผัก ยอดไม้ ปลา ปู หอยชนิดต่าง ๆ ต่อมาเมื่อมอแกนถูกดึงเข้ามาในระบบค้าขายแลกเปลี่ยน ข้าวสารจึงกลายเป็นอาหารหลัก และยังเป็นเครื่องประกันความอิ่มท้องเพราะเก็บรักษาได้นานไม่เหมือนอาหารสดอื่น ๆ ที่เน่าเสียได้ง่าย มอแกนขายเปลือกหอยและสัตว์ทะเลเพื่อซื้อข้าวสารกักตุนเอาไว้เป็นกระสอบ ๆ โดยเฉพาะในช่วงมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่การออกทะเลค่อนข้างยากลำบาก

ปัจจุบันการบริโภคนิยมเริ่มแพร่หลายเข้าสู่กลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชนเผ่าที่อยู่ในที่แสนไกลเพียงใด ชาวมอแกนก็เช่นกันแบบแผนการบริโภคเริ่มเปลี่ยนไปเมื่อมีสินค้าใหม่ ๆ เข้ามา เช่น บะหมี่สำเร็จรูป ขนมถุง ลูกอม น้ำอัดลม และที่น่าเป็นห่วงก็คือสารเสพติด มอแกนต้องทำมาหากินเลี้ยงชีพ และต้องหาเงินเพื่อบริโภคสิ่งใหม่ ๆ เหล่านี้ ในขณะเดียวกันทรัพยากรทางทะเลเริ่มร่อยหรอลง ผู้คนจับจองแผ่นดินที่มอแกนเคยเดินทางอพยพโยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานชั่วคราวอย่างเสรี วิถีดั้งเดิมของมอแกนจึงต้องเผชิญกับข้อจำกัดต่าง ๆ เหล่านี้มากขึ้นทุกที (โครงการนำร่องอันดามัน 3, 2546: 17)

สำหรับชาวเลกลุ่มอื่น ๆ ล้วนมีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน เมื่อชาวเลติดต่อสัมพันธ์กับคนต่างวัฒนธรรม เริ่มด้วยการนำทรัพยากรทางทะเลที่เป็นส่วนเกินไปแลกเปลี่ยนกับข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็น บางกลุ่มที่ไปรับจ้างเป็นแรงงานให้คนไทยเชื้อสายจีนจะได้ค่าจ้างเป็นข้าวสาร อาหารแห้งบ้าง เสื้อผ้าเก่า ๆ บ้าง โดยเฉพาะเหล้าขาวซึ่งทำให้วิถีชีวิตของชาวเลส่วนใหญ่เปลี่ยนไป ยิ่งไปกว่านั้นชาวเลบางกลุ่มยังติดยาเสพติดที่นายทุนบางคนจงใจให้เป็นค่าแรง เพื่อผูกมัดให้ทำงานกับตนตลอดไป และตามด้วยวัฒนธรรมการเล่นการพนันในกลุ่มผู้หญิงชาวเลขณะรอสามีกลับจากทะเล ระยะหลังชาวเลบางกลุ่มได้ตกอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพา ด้วยการเช่าซื้ออวนและเรือหางยาวพร้อมเครื่องยนต์จากนายทุน โดยมีเงื่อนไขว่าจะต้องจับปลาหรือกุ้งส่งขายให้กับนายทุนเท่านั้นเพื่อหักหนี้ ค่าเรือ ค่าอวนและค่าข้าวสารอาหารแห้งที่เบิกล่วงหน้าในช่วงที่ไม่ได้ออกทะเล จึงเป็นหนี้สินผูกพันตลอดไป ขณะที่ชาวเลบางกลุ่มที่อยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยว เช่น ชาวอูรักลาโว้ยที่บ้านสัง

กะอู้ อ.เกาะลันตา จ.กระบี่ และที่หาดราไวย์ และแหลมตุ๊กแก จังหวัดภูเก็ต สามารถปรับตัวให้อยู่รอดในสังคมได้ โดยบางครอบครัวเปิดขายของชำในชุมชนจนสามารถผ่อนรถยนต์ส่วนตัวได้ บางครอบครัวออกทะเลหาปลามาขายให้กับร้านอาหารในแหล่งท่องเที่ยว บางคนรับจ้าง เป็นพนักงานบริการในสถานประกอบการตามแหล่งท่องเที่ยว หรือขับเรือหางยาวบริการนำเที่ยวจนสามารถเก็บสะสมเงินซื้อวัสดุอุปกรณ์เพื่อสร้างบ้านหลังใหม่ และซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องใช้ในครัวเรือนที่ทันสมัย เช่น เตาแก๊ส หม้อหุงข้าว โทรทัศน์ พัดลม เครื่องซักผ้า เป็นต้น

อาภรณ์ อุกฤษณ์ (2546: 1-15) กล่าวว่า สำหรับเด็กชาวมอแกนและชาวอูรักลาโว้ยที่หาดราไวย์ทั้งผู้หญิงและผู้ชายมีวิธีหาเงินตามชายฝั่งด้วยการแสดงการดำน้ำเก็บเศษเหรียญที่นักท่องเที่ยวโยนลงไปในทะเล ขณะที่พ่อซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวออกทะเลเพื่อดำกุ้งมังกร ดำหอย และออกหาปลาในทะเลลึกเพื่อนำมาขายให้กับร้านอาหาร ปัจจุบันชาวอูรักลาโว้ยที่หาดราไวย์ส่วนหนึ่งมีฐานะทางการเงินดีขึ้นมีบ้านที่มั่นคงถาวรกว่าชาวมอแกลนและมอแกนในชุมชนเดียวกัน บางครัวเรือนมีธุรกิจเพาะเลี้ยงลูกกุ้งขาย หรือเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อสัตว์ทะเลเพื่อส่งไปขายต่อ

ส่วนชาวเลมอแกลนที่บ้านเกาะนกได้รับการดูแลจากองค์การบริหารส่วนตำบล อย่างทั่วถึง เช่น สามารถกู้เงินกองทุนหมู่บ้านไปซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกตามที่ต้องการ เช่น โทรศัพท์มือถือ รถจักรยานยนต์ ตู้เย็น โทรทัศน์ เป็นต้น และพยายามทำงานอย่างขยัน อดทน เพื่อหาเงินไปใช้หนี้กองทุน นับเป็นกลุ่มชาวเลกลุ่มหนึ่งที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนว่ามีสถานภาพทางสังคมและฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงกว่าชาวบ้านบางกลุ่มที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน เช่นเดียวกับชาวอูรักลาโว้ยที่อาศัยอยู่บริเวณหมู่เกาะอาดัง-ราวี อุทยานแห่งชาติตะรุเตา ที่มีรายได้จากการท่องเที่ยวในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว ผู้หญิงชาวอูรักลาโว้ยได้ทำงานดูแลทำความสะอาดรีสอร์ท และงานบริการในร้านอาหาร ส่วนงานสำหรับผู้ชาย ได้แก่ การขับเรือพานักท่องเที่ยวไปดำน้ำ ชาวบ้านมีรายได้จากการขับเรือประมาณ 1,000 บาทต่อวัน สูงกว่าการทำประมงมาก

นอกจากนี้ชาวเลมอแกลนส่วนใหญ่ยังได้เปรียบกว่าชาวเลกลุ่มอื่นในการเลือกประกอบอาชีพที่หลากหลายกว่า เพราะนอกจากจะทำมาหากินทางทะเลแล้ว ยังสามารถรับจ้างแรงงานทำสวน กรีดยาง ทำงานในโรงงาน เป็นกรรมกรทำถนนตีเส้นจราจร คนงานก่อสร้าง พนักงานในโรงแรม รีสอร์ท หรือมีกิจการเล็ก ๆ เช่น ให้บริการเช่าเก้าอี้นอนชายทะเลแก่นักท่องเที่ยวในที่ดินของตัวเอง เป็นต้น ขณะที่ชาวเลมอแกนส่วนใหญ่มีสภาพความเป็นอยู่และสถานะภาพทางเศรษฐกิจไม่แตกต่างไปจากอดีตมากนัก บ้างก็ประกอบอาชีพที่เสี่ยงต่อชีวิตและผิดกฎหมาย เช่น รับจ้างนายทุนระเบิดปลานอกเขตน่านน้ำไทย บางคนสามารถรอดชีวิตกลับมาได้ แต่บางคนถูกระเบิดตายบ้าง ถูกยิงตายหรือถูกจับไปขังในคุกพม่าบ้าง บางกลุ่มเก็บปลิงทะเลขายให้พ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อหรือขายให้กับนักท่องเที่ยว

ไม่เพียงแต่ชาวเลในประเทศไทยเท่านั้นที่มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรม ชาวเลกลุ่มต่าง ๆ แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็เช่นกัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาล เช่น นโยบายการทำประมงพาณิชย์ การทำเหมืองแร่ในทะเล เป็นต้น รัฐบาลพม่ามองเห็นประโยชน์เหล่านี้เอื้อผลประโยชน์ให้ชาวต่างชาติเข้ามาทำธุรกิจเช่นเดียวกับรัฐบาลไทย กิจกรรมการทำเหมืองแร่ในทะเล การทำนากุ้งชายฝั่ง และการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว อุตสาหกรรมประมงพาณิชย์ คือสิ่งรบกวนสิ่งแวดล้อมทางทะเลทั้งสิ้น และแน่นอนย่อมส่งผลกระทบถึงความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารบริเวณชายฝั่งและในทะเลอย่างมิอาจหลีกเลี่ยง การพัฒนาของรัฐที่ขยายออกมาในทะเลมีผลให้วัฒนธรรมการเร่ร่อนเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน ชนเผ่าในทะเลซึ่งอยู่ติดที่ (Sedantary) ถูกผนวกเข้าไปเป็นพลเมือง เช่นเดียวกับกลุ่มกึ่งเร่ร่อน (Semi-Nomad) ขณะที่กลุ่มเร่ร่อนที่แท้จริง (Nomad) ในประเทศมาเลเซียประชากร 105,000 คน ของ 18 ชนเผ่า ที่อาศัยอยู่ในบริเวณหมู่เกาะเรียว-ลิงกา กำลังถูกผนวกเข้าไปเป็นพลเมืองของรัฐ สำหรับชาวเลในประเทศพม่านั้นรัฐบาลบังคับให้อพยพชาวมอแกนให้ขึ้นไปตั้งรกรากอยู่บนบกในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของแผนอพยพชนกลุ่มน้อยหลายแห่ง เพื่อย้ายคนเหล่านั้นออกจากพื้นที่ปฏิบัติการของกลุ่มขบถต่าง ๆ การอพยพและการบีบบังคับดังกล่าว ทำให้มอแกนจำนวนไม่น้อยหลบหนีมาอยู่ในเขตประเทศไทย คนเหล่านี้มาหางานทำด้วยการมาสมัครเป็นลูกเรือประมง ขณะที่เด็กสาวและสตรีมอแกนบางส่วนหนีมาเป็นโสเภณีอยู่ที่ระนอง
(www.andamangypsy.com สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2550)

สื่อมวลชนรายงานว่ารัฐบาลพม่าบังคับให้มอแกนบนเกาะโบโช (Bocho) ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของทหารมาบวชเป็นพระในพุทธศาสนา ส่วนสารคดีของ National Geographic ซึ่งเข้าไปถ่ายทำในหมู่เกาะมะริดสะท้อนให้เห็นถึงการบังคับอพยพชาวมอแกน และการกวาดต้อนมาเป็นแรงงานตัดไม้บนเกาะ ที่ผ่านมามีข้อครหาว่าชาวมอแกนออกไปหาปลามาขายโดยการใช้ระเบิด กระนั้นในข้อเท็จจริงได้มีรายงานจากสื่อมวลชนว่ามีเรือจับปลาด้วยระเบิดอยู่ในจังหวัดระนองถึง 113 ลำ ทั้งหมดอยู่ภายใต้การครอบครองของผู้มีอิทธิพล เรือเหล่านี้แล่นเข้าไปจับปลาโดยไม่ได้รับอนุญาตโดยมีเขตปฏิบัติการคือเกาะมะริด สามเหลี่ยมปากแม่น้ำอิรวดี หรือกระทั่งชายฝั่งรัฐอาระกัน นักสิทธิมนุษยชนวิจารณ์พฤติกรรมของเผด็จการรัฐบาลพม่าว่าพยายามเปลี่ยนแหล่งอาศัยของชาวมอแกนไปเป็น ‘สวนสัตว์มนุษย์’ หรือ Human Zoo ทั้งพยายามละเมิดสิทธิของชาวทะเลด้วยการบังคับให้โยกย้ายไปอยู่บนบก หรือกระทั่งบังคับให้เปลี่ยนแปลงความเชื่อทางศาสนา
(www.andamangypsy.com สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2550)

7.6 การเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่นและความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล

อย่างไรก็ตามชาวเลทั้ง 3 กลุ่มถูกดึงเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการตลาดมากขึ้น จึงต้องเก็บหาทรัพยากรให้ได้ปริมาณมากและออกทะเลบ่อยครั้ง เพราะเกิดความต้องการวัตถุและเครื่องอุปโภคบริโภคใหม่ ๆ มากขึ้น ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่สวนทางกับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม อาทิเช่น วิถีชีวิตของชาวมอแกนในปัจจุบันถูกจำกัด เพราะพื้นที่บริเวณเกาะและชายฝั่งที่จะให้ชาวมอแกนเดินทางไปทำมาหากินหรือตั้งถิ่นฐานนั้นมีจำกัดลง เนื่องจากมีการจับจองที่ดินโดยกลุ่มนายทุนหรือการประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์ของรัฐส่งผลให้วิถีชีวิตชาวมอแกนเปลี่ยนไป โดยการตั้งหลักแหล่งอยู่กับที่ ใช้เรือหัวโทงแทนก่าบาง และหันมาประกอบอาชีพรับจ้างในอุทยานหรือในรีสอร์ทมากขึ้น และนี่คือจุดเปลี่ยนของภูมิปัญญาท้องถิ่นเมื่อมอแกนรุ่นใหม่ไม่รู้จักภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพชนสั่งสมมา บางคนบอกกล่าวได้แต่ไม่เคยปฏิบัติจริง เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการสร้างเรือหรือก่าบาง สิ่งนี้ถือเป็นสัญญาณของการเปลี่ยนแปลง และอีกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญเช่นกันคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” ที่ช่วยให้ชาวเลมีความรู้ในการสังเกตลักษณะของน้ำ ลม คลื่น ท้องฟ้าและที่อยู่อาศัยของสัตว์ทะเล จนสามารถทำมาหากินอยู่คู่กับท้องทะเลได้ตลอดมา อย่างไรก็ตาม การพัฒนาแบบทุนนิยมที่ให้ความสำคัญกับปริมาณของทรัพยากร และให้ความสำคัญกับระบบการตลาดเป็นหลัก ทำให้ชาวมอแกนที่หมู่เกาะสินไหกลายเป็นเครื่องมือของพวกนายทุน ที่นำไปสู่การทำประมงที่ทำลายทรัพยากรโดยการใช้เครื่องมือระเบิดปลาในทะเล สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าความเชื่อ ความเคารพในธรรมชาติ ของชาวเลได้เปลี่ยนไปเพื่อให้ได้ทรัพยากรที่มีจำนวนมากขึ้น

7.7 วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของชาวอูรักลาโว้ย บ้านราไวย์

ความเจริญที่เข้ามาในหมู่บ้านพร้อมกับการพัฒนา ได้เปิดโลกทัศน์ให้ชาวอูรักลาโว้ยได้เรียนรู้และซึมซับวัฒนธรรมของคนต่างกลุ่มมากขึ้น ปรับเปลี่ยนชีวิตแบบเรียบง่ายไปสู่ชีวิตแบบกึ่งเมืองที่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีและสิ่งอำนวยความสะดวกรวมทั้งสิ่งฟุ่มเฟือยต่าง ๆ ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ในแง่ของรายได้ดีขึ้น จากการสร้างงานสร้างอาชีพที่หลากหลาย และรู้จักการแต่งตัวใช้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่ทันสมัย มีพฤติกรรมการบริโภคที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะในกลุ่มเด็ก ๆ ที่นิยมกินขนมขบเคี้ยว น้ำอัดลม บะหมี่กึ่งสำเร็จรูป เป็นต้น

7.7.1 การเปลี่ยนแปลงอาชีพและระบบการผลิต

การพัฒนาด้านการท่องเที่ยว การประมงพาณิชย์ และการประกาศพื้นที่อนุรักษ์ มีผลทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวอูรักลาโว้ยเปลี่ยนแปลง ทรัพยากรพื้นฐานที่มีอยู่ไม่สามารถใช้ได้อย่างในอดีต ชาวอูรักลาโว้ยไม่มีทางเลือกจึงต้องพึ่งพากลุ่มนายทุนและผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว โดยการท่องเที่ยวได้สร้างงานสร้างอาชีพที่หลากหลายให้กับพวกเขา ชาวอูรักลาโว้ยวัยกลางคนและคนรุ่นใหม่ส่วนหนึ่งได้เปลี่ยนอาชีพพลิกผันตัวเองจากชาวประมงพื้นบ้านที่มีวิถีชีวิตอยู่กับทะเลมาทำงานบนบกพึ่งพาพื้นที่บกมากขึ้น และทำงานที่เกี่ยวข้องกับการบริการด้านการท่องเที่ยว เช่น งานขับเรือหัวโทงพาเที่ยว พนักงานโรงแรม รีสอร์ท พนักงานสปาร์ พนักงานลูกเรือเร็ว (Speed Boat) และพนักงานนำนักท่องเที่ยวดำน้ำแบบ sea walker และ diving ลูกจ้างร้านอาหาร ลูกจ้างร้านขายของที่ระลึก ลูกจ้างเทศบาลเก็บกวาดขยะ และงานรับจ้างทั่วไปอื่น ๆ อีกมากมาย

ชาวเลกลุ่มวัยกลางคนและกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เปลี่ยนอาชีพต่างมีความคิดและทัศนคติในแง่ลบต่อการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านที่เป็นอาชีพหลักของชาวอูรักลาโว้ย และกับมองว่าการทำมาหากินทางทะเลมีอุปสรรคกีดขวางมากมาย เสี่ยงต่อการโดนทางการจับ เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวและนักดำน้ำ และเป็นอาชีพที่เสี่ยงต่ออันตราย เสี่ยงต่อภัยธรรมชาติ และมีรายได้ที่ไม่แน่นอนเงินที่ได้มาในแต่ละวันชาวบ้านใช้ไปหมดไม่เหลือเก็บ และคิดว่าการประกอบอาชีพบนบกมีความหลากหลายกว่า แต่ครั้งที่เกิดเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิเมื่อ พ.ศ.2547 ธุรกิจท่องเที่ยวได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง มีการปลดพนักงานออกจำนวนมาก ชาวอูรักลาโว้ยที่ทำงานบนบกส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบเช่นกัน จึงได้กลับมาอาศัยเพื่อนบ้านทำมาหากินทางทะเลอยู่ระยะหนึ่งเพื่อให้มีรายได้เลี้ยงครอบครัวและเมื่อสถานการณ์ดีขึ้นจึงกลับไปทำงานบนบกอีกครั้ง

นายบุญช่วย (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (เมษายน 2551) กลาวว่า “ปัจจุบันผมทำงานโรงแรมมีเงินเดือน 8,000 บาท รายได้พอเลี้ยงครอบครัวได้ไม่ลำบาก และการทำงานโรงแรมทำให้ผมได้เรียนภาษาอังกฤษ ผมคิดว่าทำงานบนบกดีกว่าทำงานในทะเลถึงแม้ว่าทำงานในทะเลมีความเป็นอิสระ แต่ทำงานบนบกไม่เสี่ยงต่อการเป็นโรคความดันน้ำ ไม่เสี่ยงต่อการถูกจับ ก่อนที่ผมจะทำงานโรงแรมผมเคยทำประมงอวนล้อมมาก่อนแล้วโดนทางการจับที่เกาะไม้ท่อน ทางการบอกว่าบริเวณนั้นเป็นเขตหวงห้ามทำให้ต้องจ่ายเงินค่าปรับหลายบาท ปัจจุบันคนที่ทำงานในทะเลจึงทำมาหากินลำบากเพราะพื้นที่ถูกหวงห้ามมากขึ้น หลังจากที่ผมถูกจับจึงเลิกประกอบอาชีพประมง เพราะคิดว่าไม่อยากจะฝืนจึงไปหางานอื่นทำ ถึงแม้ว่าเงินที่ได้ไม่มากเท่ากับทำงานในทะเลแต่ก็ไม่ลำบากใจไม่ต้องไปมีปัญหากับใคร”

การสัมภาษณ์กลุ่มอย่างไม่เป็นทางการกับชาวอูรักลาโว้ยรุ่นใหม่อันได้แก่ นายมังคุด นายเงาะ นายลูกชิด นายทุเรียน นายมะเฟือง (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (เมษายน 2551) ซึ่งทั้งหมดเป็นพนักงานบริษัทนนทศักดิ์มารีน มีหน้าที่นำนักท่องเที่ยวไปดำน้ำบริเวณเกาะเฮ กล่าวว่า “พวกเรามีรายได้ 8,000-15,000 บาทต่อเดือน ทำงานนี้มาแล้วไม่ต่ำกว่า 5 ปี เหตุที่ไม่อยากทำงานในทะเลเพราะ การทำงานในทะเลมีอุปสรรค หากวางอวนล้อมก็ผิดกฎหมาย หากวางไซและดำน้ำบริเวณข้างเกาะที่ผู้ประกอบการจัดไว้ให้นักท่องเที่ยวดำน้ำจะโดนผู้ประกอบการก็ขับไล่ จึงมาทำงานกับบริษัทนนทศักดิ์มารีนสบายใจกว่า ไม่เสี่ยงกับการโดนจับและได้เงินเดือนเป็นเงินก้อนมีรายได้ทุกวัน อนาคตพวกเราอยากจะมีเรือนำนักท่องเที่ยวไปเที่ยว อยากทำงานที่เป็นธุรกิจท่องเที่ยวของตัวเอง และอยากให้ลูกเรียนภาษาอังกฤษให้เก่งเผื่อจะได้นำนักท่องเที่ยวไปเที่ยวเกาะต่าง ๆ อยากให้หมู่บ้านเป็นที่รองรับนักท่องเที่ยว อยากให้มีอาชีพเสริมด้านการท่องเที่ยว เพราะการท่องเที่ยวมาแรง หากทำงานในทะเลคงลำบากเพราะพื้นที่กลายเป็นพื้นที่หวงห้าม อีกทั้งทำงานบนบกสบายไม่เสี่ยงอันตรายเหมือนทำงานในทะเล”

นายสวาท (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (เมษายน 2551) กล่าวว่า “ผมไม่ชอบทำงานในทะเล เมื่อเรียนจบได้ทำงานเป็นพนักงานคุมร้านนวดแผนไทยมีรายได้ 10,000 บาทต่อเดือน แต่ตอนนี้ตนตกงานจึงได้มาอาศัยน้าออกทะเลเป็นการฝึกหัดเรียนรู้งานในทะเลครั้งแรก ตอนนี้ผมเริ่มฝึกถักไซแต่ยังไม่ชำนาญนักและผมยังไม่สามารถดำน้ำลึกได้เพราะยังไม่มีความชำนาญพอ ผมคิดว่าทำงานบนบกมีความแน่นอนทั้งในแง่ของรายได้และมีความปลอดภัยมากกว่าการทำงานในทะเลเพราะทำงานในทะเลบางครั้งสามารถจับสัตว์ทะเลได้บางครั้งไม่ได้เลย แต่งานบนบกเป็นงานเงินเดือนมีรายได้แน่นอนชัดเจน เมื่อใดที่ผมหางานบนบกได้คงกลับไปทำงานบนบกอีกดังเดิม”

สำหรับชาวบ้านที่ทำมาหากินทางทะเล โดยเฉพาะกลุ่มผู้อาวุโสและวัยกลางคนบางส่วน ยังคงเข้าไปทำมาหากินในพื้นที่ที่ทางการอนุรักษ์ และพื้นที่ที่ผู้ประกอบการท่องเที่ยวหวงห้าม เพราะพื้นที่ดังกล่าวเคยเป็นพื้นที่ทำมาหากินของชาวบ้านมาก่อน และพื้นที่ทำมาหากินที่เหลืออยู่ในปัจจุบันหดแคบลงเกินกว่าที่ชาวบ้านจะยอมรับได้ ทำให้ชาวบ้านไม่มีทางเลือกจึงต้องปกป้องพื้นที่ทำมาหากินและแหล่งอาหารของชาวบ้านไว้ ถึงแม้บางครั้งชาวบ้านโดนจับและโดนขับไล่ หรือแม้กระทั่งการทำลายเครื่องมือประมงและยึดเครื่องมือทำมาหากิน อย่างไรก็ตามเพื่อแลกกับการปกป้องแหล่งอาหารไว้เพื่อยังชีพและมีรายได้เลี้ยงดูครอบครัว ชาวบ้านจึงยอมเสี่ยงในการเข้าไปทำมาหากินในพื้นที่หวงห้าม และพยายามต่อสู้เพื่อบอกให้รู้ว่าชาวบ้านหากินในพื้นที่เหล่านี้มานานหลายชั่วอายุคน

กลุ่มคนวัยกลางคนบางส่วนและกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ทำมาหากินทางทะเลในปัจจุบันเริ่มมองหาลู่ทางของการประกอบอาชีพอื่นเป็นอาชีพเสริม เพราะการทำประมงพื้นบ้านในปัจจุบันมี

ความขัดแย้งกับกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเรื่องพื้นที่ทำมาหากินที่นับวันยิ่งรุนแรงมากขึ้น บางคนมองว่าอนาคตพื้นที่ที่ชาวบ้านสามารถเข้าไปทำมาหากินได้อาจไม่มีเหลือเลย อีกทั้งระบบนิเวศใต้ทะเลที่นับวันจะเสื่อมโทรมมากขึ้น ทรัพยากรใต้ทะเลที่มีจำนวนน้อยลง ทำให้ในทุกวันนี้การออกทะเลไปทำมาหากินยากลำบากมากขึ้นจึงต้องมองหาอาชีพเสริมเพื่อมารองรับ

อย่างไรก็ตาม หน่วยงานราชการได้พยายามส่งเสริมอาชีพทางเลือกหรืออาชีพเสริมอื่น ๆ ให้ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน แทนที่การประกอบอาชีพประมงเพียงอย่างเดียว เช่น จากแผนงบประมาณ ปี 2550 องค์การบริหารส่วนตำบลราไวย์จะจัดทำโครงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาวไทยใหม่ เพื่อให้นักท่องเที่ยวมาแวะชมวิถีชีวิตและศิลปะพื้นบ้าน เป็นต้น

ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการจังหวัดภูเก็ต จัดทำโครงการฝึกอบรมการดำน้ำให้ปลอดภัย โดยร่วมกับสมาคมดำน้ำ ซีแมส (ประเทศไทย) จัดอบรมชาวอูรักลาโว้ย โครงการนี้มีจุดประสงค์เพื่อให้ชาวอูรักลาโว้ยได้เรียนรู้วิธีการดำน้ำได้อย่างปลอดภัย เพราะที่ผ่านมามีชาวอูรักลาโว้ยเกิดโรคความดันน้ำจำนวนมาก เนื่องจากดำน้ำลึกแล้วขึ้นมาบนผิวน้ำเร็วเกินไป ซึ่งการจัดอบรมจะช่วยให้ชาวบ้านมีวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องลดความเสี่ยงจากการบาดเจ็บ และจุดประสงค์หลักอีกข้อหนึ่งคือ เพื่อให้ชาวอูรักลาโว้ยมีอาชีพเสริมด้านการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น โดยการจัดอบรมครั้งนี้ผู้ที่เข้าอบรมตลอดหลักสูตรซึ่งมี 4 ระดับ จะได้รับใบประกาศจากสมาคมดำน้ำ ซีแมส (ประเทศไทย) เพื่อเป็นการยืนยันว่าบุคคลดังกล่าวได้ผ่านการฝึกอบรมการดำน้ำจากทางสมาคม ซึ่งเทียบเท่ากับตามมาตรฐานของสมาพันธ์ดำน้ำโลก สามารถนำนักท่องเที่ยวไปชมโลกใต้ท้องทะเลเรียนรู้วิธีการจับปลาของชาวอูรักลาโว้ย และบางคนสามารถไปทำงานกับบริษัทธุรกิจดำน้ำได้ เพราะปัจจุบันครูสอนดำน้ำหรือเป็นพี่เลี้ยงคอยดูแลนักท่องเที่ยวมีจำนวนน้อยกว่าจำนวนนักท่องเที่ยว (http://www.oknation.net/blog/phukettimes สืบค้นเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2550)

โครงการดังกล่าวมีการขยายผลโครงการต่อเป็นโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนอูรักลาโว้ยและมีการขับเคลื่อนโครงการอย่างต่อเนื่อง โดยแผนงานอนาคตจะจัดทำแผนที่ท่องเที่ยว เปิดร้านค้าชุมชน กำหนดให้มีการจัดการด้านสาธารณูปโภค มีห้องน้ำห้องส้วมสาธารณะเพิ่มขึ้น เพื่อเตรียมพร้อมให้ชาวบ้านประกอบอาชีพท่องเที่ยวควบคู่กับการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน

นายมุก นายโข่ง (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (เมษายน 2551) กล่าวถึงแผนงานในอนาคตว่า “อนาคตจะตั้งชมรมดำน้ำหาดราไวย์ขึ้น โดยครูดำน้ำเป็นชาวเลทั้งหมดถือว่าเป็นการเปลี่ยนวิถีชีวิตมาผูกติดกับการท่องเที่ยวอย่างเต็มตัว อย่างไรก็ตามพวกผมยอมรับว่าแนวความคิดที่จะปรับตัวมาเป็นการดำน้ำเพื่อการท่องเที่ยวมากกว่าที่จะไปจับสัตว์น้ำนำมาขายบนฝั่งนั้นยังคงมีความขัดแย้งในหมู่บ้านบ้าง เนื่องจากชาวบ้านบางคนยังคงผูกติดกับการหากินและดักจับสัตว์น้ำ

แบบเก่าอยู่และไม่ยอมเปลี่ยนแปลง อาจเป็นเพราะชาวบ้านไม่รู้หนังสือทำให้ไม่อยากเปลี่ยนแปลง และไม่มั่นใจว่าทำแล้วจะได้ประโยชน์มากกว่า แต่โดยส่วนตัวเชื่อว่าการดำน้ำเพื่อการท่องเที่ยวดูจะสอดรับกับสภาพของจังหวัดภูเก็ตขณะนี้ เพราะเมื่อมีปลาหมึกในทะเลเพียงตัวเดียวเมื่อจับมาขายก็คงได้เงิน 100 บาท แต่ถ้าดำน้ำเพื่อการท่องเที่ยวแล้วปลาหมึกตัวเดิมนั้นสามารถเพิ่มมูลค่าได้เป็นหมื่นเป็นแสนบาทถ้านำนักท่องเที่ยวไปดูถึงใต้ทะเล"

สำหรับผู้หญิงชาวอูรักลาโว้ยไม่ได้มีบทบาทในการประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัวมากนัก จากการที่ชาวอูรักลาโว้ยเริ่มตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรหน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัวจึงเป็นหน้าที่ของผู้ชาย ในอดีตหญิงสาวชาวอูรักลาโว้ยที่เพิ่งแต่งงานมีโอกาสออกทะเลช่วยสามีทำมาหากิน แต่เมื่อมีลูกหน้าที่ของผู้หญิงคือการเลี้ยงดูลูก ทำงานบ้าน ผู้หญิงอาวุโสและผู้หญิงวัยกลางคนบางคนยังคงออกทะเลไปเก็บหาหอย ปลาหมึกสายเล็ก บริเวณกองหินและชายหาดหน้าบ้านในช่วงน้ำลงเพื่อมาประกอบอาหารบ้างแต่ก็พบเห็นน้อยมาก สำหรับหญิงสาวในปัจจุบันมีหน้าที่หลักคือเป็นแม่บ้านทำงานบ้านเลี้ยงดูลูกเพื่อรอสามีกลับมาจากการทำงาน ผู้หญิงจึงมีเวลาว่างจับกลุ่มกันเล่นการพนัน และหากจะไปประกอบอาชีพอื่นก็ไม่มีความรู้เพราะส่วนใหญ่จบแค่ระดับประถมศึกษา แต่ก็มีผู้หญิงบางคนที่ออกไปทำงานรับจ้าง เช่น เป็นลูกจ้างเทศบาลกวาดขยะ หรือรับจ้างขายของที่ระลึก ขายปลาที่แผงปลากลางหมู่บ้านในเวลาว่าง วิถีชีวิตผู้หญิงชาวอูรักลาโว้ยจึงดูเรียบง่ายต่างจากวิถีชีวิตของผู้หญิงในเมืองที่ต้องดิ้นรนทำงานหาเงินเพื่อมาจุนเจือครอบครัว

การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต การพัฒนามีผลทำให้ระบบการผลิตแบบพออยู่พอกินของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป จากในอดีตที่ชาวบ้านทุกครัวเรือนเก็บหาทรัพยากรในทะเลโดยใช้เครื่องมือที่ประดิษฐ์ขึ้นเอง เช่น แว่นตาที่ใช้ในการดำน้ำจะประดิษฐ์จากไม้และกระจก บางคนเก็บหาด้วยมือเปล่า และใช้เรือพายเป็นพาหนะที่สำคัญ ทรัพยากรที่หามาได้เน้นเพื่อการบริโภคในครอบครัว หากบางวันที่ได้ทรัพยากรปริมาณมากจะนำไปแจกจ่ายให้เพื่อนบ้านหรือนำไปขาย ปัจจุบันระบบการผลิตของชาวบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นการผลิตแบบทุนนิยมโดยชาวบ้านให้ความสำคัญกับราคาและการตลาดเป็นปัจจัยหลัก เนื่องจากทรัพยากรทางทะเลหลายชนิด เช่น ปลาสวยงามเป็นที่ต้องการของผู้เลี้ยงปลาตู้ที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นทำให้ปลาสวยงามมีราคาสูงขึ้น ปลาทะเลสำหรับบริโภคเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น และมีกลุ่มพ่อค้าคนกลางที่เข้ามาซื้อหาปลาทะเลจากชาวบ้านมีจำนวนเพิ่มขึ้น ชาวบ้านจึงต้องจับปลามาขายให้ได้ปริมาณมากเท่าที่ผู้บริโภคต้องการ และเพื่อให้ได้เงินมากขึ้นจึงต้องมีเครื่องมือทำมาหากินที่สะดวกและทันสมัย โดยเปลี่ยนจากเรือพายมาใช้เรือยนต์หรือเรือหัวโทงเป็นส่วนใหญ่ มีการประดิษฐ์เครื่องมือทำมาหากินที่หลากหลายขึ้น เช่น การประดิษฐ์ไซที่มีขนาดใหญ่ขึ้น เบ็ดลากปลาที่มีการเพิ่มจำนวนเบ็ดให้มากขึ้นและใช้ตาเบ็ดขนาดใหญ่ขึ้น และมีการใช้อุปกรณ์ดำน้ำ เครื่องปั๊มลมสำหรับปั๊มอากาศหายใจใต้น้ำ สายลมหรือท่อ

อากาศหายใจใต้น้ำ และหน้ากากดำน้ำเพื่อให้สามารถดำน้ำที่ระดับความลึกประมาณ 40-60 เมตร และใช้เวลาในการดำน้ำนานขึ้นเพื่อจะได้มีเวลาในการเก็บหาทรัพยากรให้ได้ปริมาณมาก จึงทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านหลายคนป่วยเป็นโรคความดันน้ำ นอกจากนี้ชาวบ้านบางกลุ่มยังคงลักลอบทำประมงปลาสวยงามซึ่งในปัจจุบันถือเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย

นายมง (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (มีนาคม 2551) กล่าวว่า “สมัยก่อนชาวบ้านออกทะเลเพื่อการยังชีพเท่านั้น หามาไว้สำหรับกินที่เหลือจึงขายบ้าง บางคนหามาแค่พอกินในครอบครัวจริง ๆ หาเช้ากินค่ำไม่ต้องดิ้นรนอะไรมากมายมีแค่ไหนใช้เท่าที่มีไม่ได้มีเงินเก็บ แต่ปัจจุบันรูปแบบการผลิตเริ่มเปลี่ยนไป เมื่อมีความต้องการที่จะบริโภคปลามากขึ้นชาวประมงจึงต้องหาปลาให้มากเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด หามาเท่าไหร่สามารถขายได้หมดมีพ่อค้าคนกลางมารับถึงที่และได้ราคาดี”

นายเสียด นายสีกุน นายเก๋า นางดาหลา (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (มีนาคม 2551) กล่าวว่า “ปัจจุบันชีวิตการเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้นกว่าเดิม เพราะอาหารทะเลราคาแพงทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นแต่ก็ต้องทำงานหนักขึ้น สมัยก่อนปลาเยอะมากมีแต่ปลาตัวใหญ่ไม่ต้องออกทะเลไปไกลหาตามหน้าบ้านก็เพียงพอแล้วชาวบ้านอยู่แบบพอมีพอกิน”

ระบบการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปได้ทำลายความสัมพันธ์ของชาวบ้านด้วยกันเอง ชาวบ้านที่ดำน้ำลึกเห็นปลาในไซที่วางไว้ใต้ท้องทะเลของเพื่อนบ้าน จึงเกิดความอยากได้และแอบขโมยปลา จนกระทั่งเจ้าของไซจับได้ทำให้เกิดความบาดหมางใจระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง ทั้งที่เหตุการณ์ขโมยปลาไม่เคยเกิดขึ้นเลยในสมัยก่อน แต่เพราะราคาปลาที่สูงขึ้นตามความต้องการของผู้บริโภคจึงเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้น

7.7.2 การเปลี่ยนแปลงประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ

การพัฒนาทำให้ชาวบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงไม่ยึดถือปฏิบัติตามประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ อย่างเคร่งครัด เช่น พิธีบูชาโต๊ะเล มีข้อปฏิบัติอยู่ว่าในช่วงเย็นของวันที่ประกอบพิธีกรรมห้ามชาวบ้านทั้งเด็กและผู้ใหญ่ออกทะเลไปทำมาหากินหรือเล่นน้ำทะเล และใน 3 วันต่อมาหลังจากที่ประกอบพิธีกรรมเสร็จสิ้นยังคงห้ามออกทะเลหรือให้น้ำทะเลโดนตัวโดยเด็ดขาดมิเช่นนั้นจะไม่สบาย แต่ปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวเปลี่ยนไป โต๊ะหมอผู้ประกอบพิธีกรรมได้ลดวันที่ห้ามชาวบ้านออกทะเลลงเหลือแค่ 1 วัน โดยให้เหตุผลว่าหากยังคงกำหนดเป็น 3 วัน อย่างในอดีตจะทำให้ชาวบ้านสูญเสียรายได้ในขณะที่มีรายจ่ายเกิดขึ้นทุกวัน และจะไม่มีอาหารเลี้ยงทุกปากท้องในครอบครัว ปัจจุบันนี้ชาวบ้านบางคนไม่เข้าร่วมพิธีกรรมและยังคงออกทะเลทำมาหากิน

ตามปกติโดยไม่ถือปฏิบัติตามโต๊ะหมอประจำหมู่บ้าน แต่สำหรับบางคนยังคงมีความเชื่อและถือปฏิบัติตามถึงแม้ว่าจะไม่เคร่งครัดมากอย่างในอดีต

นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังทำให้ประเพณีการนอนเกาะของชาวบ้านหายไป เพราะพื้นที่บริเวณเกาะได้กลายเป็นรีสอร์ท บังคะโล ของพวกนายทุน หากชาวบ้านเข้าไปทำมาหากินหรือพักผ่อนจะโดนขับไล่ นายทองปาน (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (เมษายน 2551) กล่าวว่า “การนอนเกาะเป็นสิ่งที่ปฏิบัติมานานตั้งแต่สมัยโบราณ ในช่วงเดือนสี่ เดือนห้า หรือ เวลาที่ชาวบ้านมีอาหารเจ็บป่วยไม่สบายก็จะบนบานศาลกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าหากหายป่วยจะพาลูกหลานไปนอนเกาะถวายสัก 2-3 คืน แต่ 4-5 ปี ให้หลังมานี้การนอนเกาะลดน้อยลงอาจกลายเป็นตำนานในที่สุด เมื่อพื้นที่เกาะถูกกว้านซื้อไปจนหมดตั้งแต่มีการท่องเที่ยวเข้ามา

7.7.3 การเปลี่ยนแปลงภาษาพื้นถิ่น

อัตลักษณ์คนไทย เชื้อชาติไทย และวัฒนธรรมไทย ถูกสร้างให้มีความแข็งตัวมากขึ้นเรื่อย ๆ จนมีผลทำให้คนไทยที่มีเชื้อชาติพันธุ์ วัฒนธรรม (ภาษา) และการนับถือศาสนาอื่น ๆ ที่ไม่ใช่กระแสหลักต้องพยายามสลัดละทิ้งภาษาวัฒนธรรม วิถีชีวิตบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการยอมรับจากทางราชการ (เช่น จะต้องไม่เป็นผู้ที่เป็น “ภัยต่อความมั่นคงของชาติ” และไม่เป็น “คนไทย” ไม่มีสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรของชาติ เป็นต้น) (โอภาส ปัญญา, 2550: 84)

ปัจจุบันภาษาของชาติพันธุ์ชาวอูรักลาโว้ยกำลังอยู่ในภาวะวิกฤตเนื่องจากคนรุ่นใหม่สื่อสารกันโดยใช้ภาษาไทยท้องถิ่นมากขึ้นการใช้ภาษาอูรักลาโว้ยจึงลดน้อยลง เนื่องจากเด็กรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ใช้เวลาอยู่ที่โรงเรียนมีครูและเพื่อนที่พูดภาษาไทยท้องถิ่นเป็นหลัก และได้รับการเรียนรู้วัฒนธรรมของภาษาไทยมากขึ้น อีกทั้งการกำหนดนโยบายทางการศึกษาหรือระบบการศึกษาที่ใช้เฉพาะภาษาราชการเพียงภาษาเดียวเป็นสื่อในการเรียนการสอน ทำให้ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์หมดความหมาย และหากพูดภาษาอูรักลาโว้ยอาจโดนเพื่อนล้อเพราะเป็นสิ่งที่แปลกแยกจึงอยากพูดภาษาไทยมากขึ้น ปัจจุบันเด็กรุ่นใหม่บางคนมีความสนใจที่จะเรียนรู้ภาษาอังกฤษ เพราะจะได้สื่อสารพูดคุยกับนักท่องเที่ยวได้ และสามารถหารายได้จากการนำเที่ยว ปัจจุบันระบบการศึกษาจึงมีส่วนที่แยกเยาวชนคนรุ่นใหม่ออกจากกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากพ่อแม่สู่ลูก

นายวีวาย (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ (กุมภาพันธ์ 2551) กล่าวว่า “เด็กรุ่นใหม่ในหมู่บ้านปัจจุบันได้เรียนหนังสือ และไม่พูดภาษาอูรักลาโว้ย เพราะอยู่ที่โรงเรียนก็พูดภาษาไทย กลับมาบ้านก็พูดภาษาไทยกับพ่อแม่ด้วย และมักจับกลุ่มอยู่เฉพาะเด็ก ๆ ทำให้ไม่ได้พูดภาษาอูรักลาโว้ยเป็นภาษาหลัก”

ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ถูกสร้างและหล่อหลอมให้เป็นคน “วัฒนธรรมเดี่ยว” คือการมุ่งสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นคนไทยกระแสหลักหรือชนชั้นกลาง ซึ่งนิยมความทันสมัย ทำให้เกิดความอ่อนแอในสถาบันครอบครัวและชุมชน จากการพูดคุยระหว่างเก็บข้อมูลกับกลุ่มเด็กวัยรุ่น พบว่า กลุ่มวัยรุ่นเริ่มเรียนรู้สิ่งที่อยู่ห่างไกลตัวออกไป นิยมความทันสมัย สิ่งของฟุ่มเฟือย และมักจะจับกลุ่มพูดคุยกันเฉพาะเด็ก ๆ ความสนิทสนมกับคนในครอบครัวและผู้อาวุโสในหมู่บ้านลดน้อยลง บางคนทำงานบนบกมีเพื่อนร่วมงานเป็นคนท้องถิ่น ภาษาอูรักลาโว้ยจึงเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น สำหรับคนที่มีโอกาสได้ออกทะเลร่วมกับพ่อหรือเครือญาติการจดจำเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับธรรมชาติของทะเล ความรู้ด้านนิเวศทางทะเลจะต้องถูกถ่ายทอดและจดจำเป็นภาษาไทยด้วย เพราะเกิดความเคยชินในการพูดภาษาไทย

การสูญสิ้นภาษาอูรักลาโว้ยจึงมิใช่เพียงการสูญสิ้นภาษาที่ใช้ในการสื่อสารเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการสูญสิ้นภูมิปัญญาท้องถิ่นเพราะภาษาเป็นสิ่งกำกับความรู้ที่มีการสืบทอดมายาวนาน ถึงแม้ว่ามีการใช้ภาษาไทยท้องถิ่นในการสื่อสารและถ่ายทอดความรู้แทน แต่ความลุ่มลึกของภูมิปัญญาที่ถูกกำกับไว้ด้วยภาษาอูรักลาโว้ยนั้นยากที่จะถ่ายทอดออกมาได้อย่างลึกซึ้ง และเกิดการสูญเสียอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์

7.8 วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปต่อการสืบทอดและสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล

การพัฒนาทำให้วิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ยเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เมื่อพื้นที่ทำมาหากินทางทะเลหดแคบลง ชีวิตที่อิสระสูญเสียไป ชาวอูรักลาโว้ยจำนวนหนึ่งโดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เป็นกำลังสำคัญในการสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มหันไปพึ่งพิงอาศัยการทำงานบนบกมากกว่าการทำมาหากินทางทะเล และวางแผนอนาคตสำหรับลูกหลานที่จะประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ดังนั้น การเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคด้านนิเวศทางทะเล การรักษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน การช่วยเหลือเกื้อกูลในการทำมาหากินทางทะเล และการปฏิบัติตามความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี สำหรับกลุ่มคนที่เปลี่ยนอาชีพและลูกหลานชาวอูรักลาโว้ยรุ่นต่อไปจึงลดความหมายและความสำคัญลง ทำให้ขาดการสืบทอดสานต่อเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษได้อย่างเต็มที่ สูญเสียภาษาและวัฒนธรรม ขณะเดียวกันกลุ่มที่ยังคงทำมาหากินทางทะเลกำลังมองหาอาชีพทางเลือกที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเป็นอาชีพเสริมควบคู่กับการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน เช่น อาชีพขับเรือหัวโทงพาเที่ยว และสำหรับคนที่เข้าอบรมการดำน้ำหวังว่าเมื่อได้รับใบประกาศจากสมาคมดำน้ำ พวกเขาจะไปเป็นครูสอนดำน้ำหรือพัฒนาให้หมู่บ้านเป็นแหล่ง

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เผื่อในอนาคตไม่มีพื้นที่ทางทะเลที่ชาวบ้านสามารถใช้ทำมาหากินชาวบ้านได้อีกต่อไปชาวบ้านจะได้มีอาชีพอื่นรองรับ

7.8.1 ผลกระทบวิถีชีวิตและการผลิตใหม่ต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นสิ่งสำคัญสำหรับวิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ย เพราะเป็นที่มาของแบบแผนการทำมาหากินที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เริ่มจากการอาศัยความรู้เชิงเทคนิคในการทำมาหากิน การอาศัยความรู้เชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมในการอยู่ร่วมกัน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม และการอาศัยความรู้เชิงอุดมการณ์อำนาจในการดูแลทรัพยากรส่วนรวม แต่เมื่อการพัฒนาได้เข้ามาในพื้นที่หากินและที่อยู่อาศัย ทำให้ชาวอูรักลาโว้ยจำนวนหนึ่งมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลจึงถูกลดบทบาทลง

ตารางที่ 7-6 เปรียบเทียบวิถีทะเลและวิถีบกของชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์

ตารางที่ 7-6 (ต่อ) เปรียบเทียบวิถีทะเลและวิถีบกของชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์

ตารางที่ 7-6 (ต่อ) เปรียบเทียบวิถีทะเลและวิถีบกของชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์

จะเห็นได้ว่าวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของชาวอูรักลาโว้ยมีทั้งบวกและลบ ผลกระทบทางบวกได้แก่ การพัฒนานำมาซึ่งความเจริญทางด้านสาธารณูปโภค การเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา การเข้าถึงโอกาสทางการอาชีพ มีความเป็นอยู่ในแง่ของรายได้ดีขึ้น ชาวอูรักลาโว้ยส่วนใหญ่ได้รับสิทธิการเป็นพลเมืองไทย หมู่บ้านกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว มีองค์กรเอกชนให้ความช่วยเหลือเป็นที่ปรึกษาในการต่อสู้เรียกร้องสิทธิเรื่องที่อยู่อาศัยและพื้นที่หากิน มีโอกาสแสดงความคิดเห็นในเวทีสาธารณะ แต่ขณะเดียวกันยังมีผลกระทบด้านลบ คือชาวอูรักลาโว้ยวัยหนุ่มสาวต่างไม่สนใจวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง เพราะการพัฒนาทำให้คนรุ่นใหม่เห็นว่าวัฒนธรรมของชุมชนด้อยกว่าวัฒนธรรมเมือง คนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่จึงอยากเข้าไปสัมผัสกับวัฒนธรรมเมือง จนนำมาซึ่งการพึ่งพาปัจจัยสี่จากคนภายนอกและไม่สามารถยืนหยัดได้อย่างมั่นคง สูญเสียจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ ชาวอูรักลาโว้ยรุ่นต่อไปอาจไม่รู้จักรากฐานความเป็นมาของชาติพันธุ์ตนเอง

อย่างไรก็ตาม การปรับตัวเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่ เพื่อให้มีความรู้เท่าทันโลกใหม่นั้นถือเป็นสิ่งที่ดี แต่ต้องไม่ละทิ้งวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม ชาวอูรักลาโว้ยที่ทำงานบนบกเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวสามารถนำความรู้ด้านนิเวศทางทะเลมาประกอบใช้ในการทำงานได้ เช่น กลุ่มพนักงานดูแลนักท่องเที่ยวในระหว่างการดำน้ำแบบ sea walker และ diving สามารถอธิบายความรู้ด้านนิเวศในทะเลให้กับนักท่องเที่ยวได้รับรู้ เพื่อให้รู้จักการสังเกตและสามารถเอาตัวรอด เป็นการสร้างความประทับใจสำหรับนักท่องเที่ยวและเป็นการเพิ่มคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปัจจุบันมิใช่เพียงชุมชนอูรักอูรักลาโว้ยเพียงชุมชนเดียวที่กำลังเผชิญปัญหาที่เกิดจากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสังคม หลายชุมชนในชนบทกำลังเผชิญปัญหาเช่นเดียวกัน เช่น การพัฒนาชุมชน การส่งเสริมการเกษตรสมัยใหม่ การกระตุ้นด้านเงินกู้เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ทำให้หลายชุมชนถูกครอบงำด้วยความคิดที่พึ่งรัฐและจากหน่วยงานภายนอก หลายครอบครัวทำการเกษตรเพื่อขายและส่งออกตามนโยบายของรัฐไทย การชลประทาน และการเร่งรัดพัฒนาชนบท แต่มีหลายชุมชนที่สามารถก้าวพ้นวิกฤตปัญหาดังกล่าวมาได้ เช่น ชุมชนตำบลท่าเกวียน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชุมชนตำบลบางขุนไทร จังหวัดเพชรบุรี ชุมชนศิลาแลง จังหวัดน่าน และชุมชนตำบลทุ่งหวัง จังหวัดสงขลา ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้ง 4 แห่ง ถือเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคม ในช่วงเวลา “พ้นยุคการพัฒนา” เป็นยุคของการจัดการการเปลี่ยนแปลง การจัดแจงความหมายในเชิงรุกที่ชุมชนสามารถรวมตัวกัน จัดการกับปัญหาท้องถิ่นโดยการใช้ปัญญาอย่างสันติ โดยการผสมผสานการเรียนรู้จากวัฒนธรรมเดิมกับเทคนิคและวิธีการสมัยใหม่ และเป็นการเรียนรู้เพื่อเตรียมชุมชนให้พร้อมที่จะรับมือกับปัญหาต่าง ๆ อย่างมีหลักและมีสติ (โอภาส ปัญญา, 2545: 23)

ดังนั้น ชุมชนชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์จะต้องก้าวพ้นยุคการพัฒนาไปสู่ยุคของการจัดการการเปลี่ยนแปลงให้ได้ หากทุกคนเข้าใจและรับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และอยากจะหาทางออกร่วมกันโดยเน้นกระบวนการใช้ปัญญาและความคิด ถ่ายทอดพูดคุยแลกเปลี่ยนแนวคิดและปรับแต่งวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิมให้เป็นรากฐานที่แข็งแรงของชุมชน แล้วต่อเติมด้วยการจัดการสมัยใหม่ที่ผสมผสานคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่เข้าด้วยกัน

ตารางที่ 7-4 เปรียบเทียบวิถีทะเลและวิถีบกของชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์

วิถีทะเล		วิถีบกแบบใหม่ (ความกดดันจากการพัฒนา)	
ภูมิปัญญาท้องถิ่น	หน้าที่ความสำคัญ	ผลของการพัฒนาใหม่	หน้าที่ความสำคัญ
ความรู้ระดับเชิงเทคนิค	-ทำให้เข้าใจธรรมชาติของทะเล	-ความเจริญด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน	-มีสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต
ความรู้เรื่องน้ำ	-อยู่ร่วมกับระบบนิเวศทางทะเลได้	-การเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา	-เยาวชนได้เรียนหนังสือ ช่วยเพิ่มพูนความรู้
-ความรู้เรื่องลม	-ก่อให้เกิดแบบแผนการทำมาหากินที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ	-การเข้าถึงทางการอาชีพ	-มีโอกาสในการประกอบอาชีพที่หลากหลาย
-ความรู้เรื่องคลื่น	-ก่อให้เกิดระบบการเรียก การจำแนกแยกแยะลักษณะทางธรรมชาติโดยใช้ภาษาอูรักลาโว้ย	-มีเงินเดือนที่แน่นอน	-รู้จักการเก็บออม สร้างฐานะที่มั่นคง
-ความรู้เรื่องเมฆ-ฝน	-ใช้ทำนายเหตุการณ์ทางธรรมชาติได้ล่วงหน้า เพื่อความปลอดภัยในการทำกิน	-ได้รับความสนใจจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชน (NGO)	-เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมากขึ้น กลายเป็นส่วนหนึ่งในสังคมไทย
-ความรู้เรื่องดวงดาว	-ใช้เป็นเข็มทิศในการเดินทาง	-หมู่บ้านกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว	-ชาวบ้านมีรายได้จากการขายอาหารทะเลและของที่ระลึก
-ความรู้เรื่องการทำเครื่องหมายพื้นที่ทำกิน	-ทำให้รู้จักพื้นที่หากิน	-มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นในเวทีสาธารณะ กล้าพูด กล้าแสดงออกมากขึ้น	-เกิดการเรียกร้องสิทธิเรื่องที่อยู่อาศัย และพื้นที่ทำมาหากิน
-ความรู้เรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตใต้น้ำ	-ใช้กำหนดขอบเขตของพื้นที่ทำมาหากินและกิจกรรมในอาชีพ	-ชาวอูรักลาโว้ยส่วนใหญ่ได้รับสิทธิการเป็นพลเมืองไทย	-มีโอกาสในการได้รับการดูแลจากภาครัฐ เช่น ได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ มีบัตรประกันสุขภาพ
-เครื่องมือประมง	-ทำให้รู้ว่าชาวบ้านจะออกทะเลช่วงไหน จับสัตว์ทะเลอะไรบ้าง ปริมาณเท่าไหร่	-การผูกไมตรีกับคนต่างกลุ่ม เช่น การนำอาหารทะเลไปแลกข้าวแปลก-ข้าวสารในอดีต	-สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาวอูรักลาโว้ยกับคนท้องถิ่น
		-มีความเป็นอยู่ในแง่ของรายได้ดีขึ้น	-มีชีวิตที่สุขสบายกว่าในอดีต
		-พนักงาน sea walker และ diving สามารถนำความรู้ด้านนิเวศทางทะเลไปอธิบายให้นักท่องเที่ยวฟังก่อนการลงดำน้ำ	-เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้นักท่องเที่ยวมีความรู้ รู้จักการเอาตัวรอด

ตารางที่ 7-4 (ต่อ) เปรียบเทียบวิถีทะเลและวิถีบกของชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์

วิถีทะเล		วิถีบกแบบใหม่ (ความกดดันจากการพัฒนา)	
ภูมิปัญญาท้องถิ่น	หน้าที่ความสำคัญ	ผลของการพัฒนาใหม่	หน้าที่ความสำคัญ
ความรู้ระดับการจัดการความสัมพันธ์	-สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับชุมชน	-มีโอกาสในการอบรมการเป็นนักดำน้ำมืออาชีพ ได้รับใบประกาศเป็นที่ยอมรับ	-สามารถเป็นครูสอนดำน้ำ นำผู้มาเยือนไปดูวิถีชีวิตการทำมาหากินของชาวบ้าน
-การออกทะเลทำมาหากินร่วมกับครอบครัว	-สร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างครอบครัว เครือญาติและชุมชน	-ได้เรียนรู้ พูดคุยภาษาไทย ภาษาอังกฤษ	-สื่อสารกับคนท้องถิ่นและชาวต่างชาติได้เข้าใจ สามารถประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวได้
-การออกทะเลทำมาหากินร่วมกับเครือญาติ เพื่อนบ้าน	-เป็นการถ่ายทอดความรู้จากพ่อสู่ลูก จากผู้อาวุโส ผู้มีประสบการณ์ สู่คนรุ่นใหม่	-มีโอกาสในการต่อรองราคาทรัพยากรกับพ่อค้าคนกลาง	-สามารถขายทรัพยากรได้ในราคาดี เหมาะสมกับการทำงานที่เหน็ดเหนื่อย
-การแบ่งปันผลผลิตร่วมกัน	-เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ร่วมกัน	-มีการบริโภคข้อมูลข่าวสารจากสื่อหลายรูปแบบ	-รู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และมาปรับใช้กับการดำรงชีพ
-การแบ่งปันพื้นที่ทำมาหากิน	-เกิดการเรียนรู้ การสังเกต และฝึกปฏิบัติวิธีการทำมาหากิน	-ผู้สูงอายุมีโอกาสเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน (รองเง็ง)	-ทำให้ผู้คนทั่วไปรู้จักศิลปะพื้นบ้าน (รองเง็ง) ของชาวอูรักลาโว้ยมากขึ้น
-การจัดการทรัพยากรส่วนรวม	-การเคารพผู้อาวุโสหรือบุคคลที่มีอายุมากกว่า	-พื้นที่ทำมาหากินในปัจจุบันหดแคบลง	-ต้องดิ้นรนทำงานบนบก
-การสร้างผู้นำในการทำมาหากิน	-สร้างพื้นฐานของความยุติธรรมให้เกิดขึ้น	-เกิดการแย่งชิงทรัพยากรส่วนรวมและพื้นที่ทำกินกับกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว	-เกิดปัญหาความขัดแย้งกับคนต่างกลุ่ม
-การสร้างผู้นำทางจิตวิญญาณ	-ช่วยเหลือกันระหว่างทำมาหากินร่วมกัน และการลงแรงช่วยกัน	-การบริโภคอาหารใหม่ที่มีคุณประโยชน์น้อย	-เป็นที่มาของโรคภัย เช่นเบาหวาน ความดัน ไขมันในเส้นเลือด ฟันผุ
	-สร้างความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้แก่กัน	-ปัญหาทรัพยากรทางทะเลร่อยหรอและเสื่อมโทรม	-แหล่งอาหารทางทะเลของชาวบ้านถูกทำลาย
	-สร้างเครื่องมือประมงที่ไม่ทำลายระบบนิเวศ	-เปลี่ยนจากการผลิตแบบยังชีพเป็นการผลิตแบบทุนนิยม	-การให้ความสำคัญกับราคาทรัพยากรและการตลาดเป็นปัจจัยหลัก
		-การสร้างพิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำ	-ผู้บริโภคมีความต้องการเลี้ยงปลาตู้เพิ่มขึ้น

ตารางที่ 7-4 (ต่อ) เปรียบเทียบวิถีทะเลและวิถีบกของชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์

วิถีทะเล		วิถีบกแบบใหม่ (ความกดดันจากการพัฒนา)	
ภูมิปัญญาท้องถิ่น	หน้าที่ ความสำคัญ	ผลของการพัฒนาใหม่	หน้าที่ความสำคัญ
ความรู้ระดับอุดมการณ์อำนาจ	-รักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร	-การทำประมงปลาสวยงาม	-เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดปลาสวยงาม
-ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณบรรพบุรุษ	-สร้างความเกรงกลัวต่อสิ่งเหนือธรรมชาติที่คอยควบคุมพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรร่วม	-ชาวบ้านปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมง เช่น ไซมีขนาดใหญ่ขึ้น ใช้เบ็ดลากปลา เบ็ดตกปลาเบอร์ใหญ่ขึ้น และการดำน้ำลึกด้วยการใช้สายลม	-เพื่อให้ได้ทรัพยากรจำนวนมากขึ้น เพียงพอกับความต้องการของตลาดผู้บริโภค และมีรายได้เพิ่มขึ้น
-การเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณบรรพบุรุษ	-เพื่อขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้อาหาร ที่อยู่อาศัย และขอขมาในสิ่งที่ได้ล่วงเกิน	-เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณี ที่ยึดถือปฏิบัติมานานนับร้อยปี	-การปฏิบัติตามความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณี ถูกลดบทบาทความสำคัญลงในกลุ่มคนรุ่นใหม่และวัยกลางคนที่ทำงานบนบก และกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่หากินทางทะเล
-พิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และวิญญาณบรรพบุรุษ	-เพื่อแสดงถึงความกตัญญูรู้คุณ และเรียกขวัญ กำลังใจ รวมถึงปัดเป่าเคราะห์ร้ายในหมู่บ้าน	-ขาดการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล	-การดำรงชีวิตทางทะเลเป็นไปอย่างยากลำบาก ต้องพึ่งพาแหล่งอาหารและการทำงานจากบกมากขึ้น
-ประเพณีสำคัญในรอบปี	-ชาวบ้านได้มาพบเจอและทำกิจกรรมร่วมกัน	-การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของหมู่บ้านน้อยลง	-ความสัมพันธ์ทางสังคมเริ่มห่างเหิน
-จารีต ระเบียบ กฎเกณฑ์ ของชาวอูรักลาโว้ย	-เกิดการถ่ายทอด สืบทอด ด้านความเชื่อ พิธีกรรม ที่ยึดถือปฏิบัติมานานนับร้อยปี	-มีประสบการณ์การใช้ชีวิตบนบกมากกว่าการใช้ชีวิตทางทะเล	-เกิดการกลมกลืนกลายเป็นคนไทย สูญเสียเอกลักษณ์และจิตสำนึกของชาติพันธุ์
-วัฒนธรรม ของชาวอูรักลาโว้ย	-เกิดการซึมซับอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์	-ระบบการศึกษาที่ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลัก	-การสูญเสียภาษาอูรักลาโว้ยในการสื่อสาร และหมดโอกาสในการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
-เอกลักษณ์ของชาวอูรักลาโว้ย	-เกิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม	-หนุ่ม สาว ซึมซับวัฒนธรรมของคนต่างกลุ่มมากขึ้น เช่น การแต่ตัว	-วัฒนธรรมกลุ่มเริ่มเสื่อมถอย ไม่ได้รับความสนใจศึกษา
-จิตสำนึกความเป็นชาติพันธุ์ชาวอูรักลาโว้ย	-ใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า อยู่ในกรอบศีลธรรม จรรยา	-วิธีการทำมาหากินที่ซับซ้อน เช่น การดำน้ำโดยใช้เครื่องปั๊มลมสำหรับปั๊มอากาศหายใจใต้น้ำ สายลมหรือท่ออากาศหายใจใต้น้ำ	-เพื่อที่จะดำน้ำได้ลึกและนาน ทำให้เกิดความเสี่ยงและเป็นอันตรายระหว่างการทำมาหากิน
-ความสำคัญของภาษาอูรักลาโว้ย	-มีความพอเพียงในการใช้ชีวิต และเป็นชุมชนที่สงบสุข	-มีต้นทุนในการทำประมงสูงขึ้น เช่น ราคาน้ำมัน ราคาวัสดุอุปกรณ์	-รายจ่ายในการทำประมงมากขึ้น

บทที่ 8
บทสรุปและอภิปรายผล

8.1 บทสรุป

ในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” ของชาวอูรักลาโว้ย ทำให้ได้สัมผัสกับวิธีคิดของชาวอูรักลาโว้ยที่ได้แสดงถึงการกระบวนการปรับตัวไปตามเงื่อนไขของธรรมชาติทางทะเล เพื่อให้สามารถมีชีวิตอยู่รอดและอยู่ร่วมกับธรรมชาติรอบตัวได้ จึงเป็นที่มาของภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคที่ทำให้เกิดระบบการเรียก การจำแนกแยกแยะลักษณะทางธรรมชาติ โดยชาวอูรักลาโว้ยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคในการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ทำมาหากินและกิจกรรมในอาชีพ กลายเป็นปฏิทินที่บ่งบอกถึงช่วงเวลาในการทำมาหากิน อีกทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคยังสามารถทำนายเหตุการณ์ทางธรรมชาติได้ล่วงหน้าเพื่อความปลอดภัยในการทำกิน และเป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด การปรับตัวของชาวบ้านไม่ได้ปรับตัวแค่ปัจเจกแต่เป็นการปรับตัวทั้งชุมชนจึงเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นนามธรรมคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกัน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีประสบการณ์ร่วมกัน ทำให้เกิดการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยระหว่างชาวบ้าน สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับชุมชน และการทำมาหากินร่วมกันภายใต้การปรับตัวไปตามเงื่อนไขของธรรมชาตินี้เองทำให้ชาวบ้านได้สร้างวัฒนธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี ขึ้นซึ่งเป็นที่มาของระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เป็นภูมิปัญญาระดับอุดมการณ์ ที่สะท้อนให้เห็นถึงระบบคุณธรรมที่ชาวบ้านใช้ในการจัดการทรัพยากรส่วนรวมให้มีความอุดมสมบูรณ์ โดยสร้างความเชื่อเกี่ยวกับความเกรงกลัวต่อสิ่งเหนือธรรมชาติที่คอยควบคุมพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรร่วมและคอยดูแลพื้นที่เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า อยู่ในกรอบศีลธรรม จรรยา สะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและจิตสำนึกความเป็นชาติพันธุ์ชาวอูรักลาโว้ยได้เป็นอย่างดี

บรรพบุรุษของชาวอูรักลาโว้ยเล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล จึงได้ร่วมกันสืบทอดประสบการณ์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นตลอดมา โดยการบอกเล่าผ่านประสบการณ์จริงในการใช้ชีวิตร่วมกัน ดังนี้

1) การสืบทอดภูมิปัญญาในระดับครอบครัวและเครือญาติ เป็นการสืบทอดผ่านการใช้ชีวิตประจำวันร่วมกัน เช่น การติดสอยห้อยตามพ่อแม่ในการทำงาน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ด้าน

นิเวศทางทะเล วิธีการทำมาหากิน และเรียนรู้การแบ่งปันสิ่งที่มีอยู่ร่วมกัน เช่น การแบ่งปันอาหาร การแบ่งพื้นที่ทำมาหากินร่วมกัน โดยลูกชายลูกสาวคอยซึมซับพฤติกรรม คำพูด ของพ่อแม่หรือเครือญาติ และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านพิธีกรรม ความเชื่อในระดับครัวเรือน ได้แก่ การตั้งอาหารเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษและผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเด็กทุกคนมีโอกาสช่วยครอบครัวจัดเตรียมอาหาร จัดเตรียมสถานที่ หรือ การตั้งอาหารเซ่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ดาโต๊ะ) เจ้าของสถานที่ที่ตนได้ติดตามพ่อหรือญาติไปทำมาหากิน เด็กทุกคนได้มีส่วนร่วมในพิธีกรรมและได้รับฟังคำบอกเล่าจากพ่อแม่หรือญาติ แล้วนำมาปฏิบัติตาม

2) การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับชุมชน เป็นการสืบทอดความรู้ผ่านการทำมาหากินทางทะเลร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยมีผู้อาวุโสหรือผู้ที่มีความรู้ประสบการณ์ในการทำมาหากินทางทะเล ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ด้านนิเวศทางทะเล เช่น การสังเกตลักษณะของน้ำทะเล คลื่น ลม เมฆ ดวงดาว ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของสัตว์ทะเล แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ทะเล และพื้นที่ทำมาหากิน ให้กับทุกคนในเรือได้มีความรู้ นอกจากนี้การออกทะเลร่วมกันยังเป็นการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับระบบการผลิต ระบบการแบ่งปัน และระบบการจัดการทรัพยากรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม รวมถึงการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยดูแลสถานที่ และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ โดยบรรพบุรุษมีความคาดหวังให้ชาวอูรักลาโว้ยรุ่นต่อไปมีความรู้ ความเข้าใจ ในสิ่งที่บรรพบุรุษได้ร่วมกันสืบทอดมา แล้วนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ในการกำหนดแบบแผนในการดำรงชีวิตที่ร้อยรัดกับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

ปัจจุบันการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนชาวอูรักลาโว้ยกำลังเผชิญปัญหาจากผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว การประกาศให้พื้นที่ทำมาหากินเป็นเขตพื้นที่อนุรักษ์ พื้นที่รักษาพืชพันธุ์ และการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมประมงพาณิชย์ นอกจากนี้ยังมีกฎระเบียบในการเก็บหาสัตว์ทะเล การจำกัดเครื่องมือประมง ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ไม่ได้คำนึงถึงสิทธิและภูมิปัญญาของชาวอูรักลาโว้ย แต่กลับทำให้ชาวบ้านต้องกลายเป็นผู้บุกรุกในที่ดินที่ชาวบ้านอยู่อาศัยและทำมาหากินมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ในขณะเดียวกันหมู่บ้านกลายเป็นหมู่บ้านเปิดที่พร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยวและซึมซับวัฒนธรรมและระบบเศรษฐกิจใหม่จากภายนอก ชาวบ้านมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนให้สอดคล้องกับความเจริญที่เข้ามาในหมู่บ้าน เด็กในหมู่บ้านมีโอกาสได้เรียนหนังสือ แต่ละครัวเรือนมีความเป็นอยู่ในแง่ของรายได้ดีขึ้น มีการประกอบอาชีพที่หลากหลายส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น งานขับเรือหัวโทงพาเที่ยว พนักงานโรงแรม รีสอร์ท พนักงานสปาร์ พนักงานลูกเรือเร็ว (Speed Boat) และพนักงานนำนักท่องเที่ยวดำน้ำแบบ Sea walker และ Diving ลูกจ้างร้านอาหาร ลูกจ้างร้านขายของที่ระลึก ลูกจ้างเทศบาลเก็บกวาดขยะ และ

งานรับจ้างทั่วไปอื่น ๆ อีกมากมาย นอกจากนี้ความเจริญที่เข้ามาทำให้ชาวบ้านรู้จักการแต่งตัวใช้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่ทันสมัย ครัวเรือนส่วนใหญ่มีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานครบถ้วน ชาวบ้านมีพฤติกรรมการบริโภคและแหล่งอาหารที่เปลี่ยนไปเป็นที่มาของโรคเบาหวาน ความดัน ฟันผุ เป็นต้น และเปลี่ยนวิถีการผลิตแบบยังชีพเป็นวิถีการผลิตที่ต้องการพึ่งพาระบบตลาด วิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ยในปัจจุบันได้นำไปสู่การเป็นปัจเจกมากขึ้น ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเริ่มห่างเหิน ความสนใจในการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และการพูดคุยภาษาอูรักลาโว้ยถูกลดบทบาทและความสำคัญลงกลายเป็นสิ่งไม่จำเป็นสำหรับกลุ่มคนที่ทำงานบนบก เพราะต้องพบปะกับบุคคลภายนอกมากขึ้นส่งผลให้โอกาสในการใช้ภาษาอูรักลาโว้ยน้อยลง ทำให้เกิดการสูญเสียภาษาที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวอูรักลาโว้ยเอง

เนื่องจากปัจจุบันกลุ่มคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้านส่วนใหญ่และกลุ่มคนวัยกลางคนบางส่วนเลือกที่จะทำงานบนบกมากกว่าการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน เพราะเกิดอุปสรรคต่อการทำมาหากิน พื้นที่ทำมาหากินทางทะเลหดแคบลง ส่วนหนึ่งกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวห้ามชาวบ้านเข้าไปทำมาหากิน จนเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับผู้ประกอบการท่องเที่ยวเรื่องพื้นที่ทำกิน และพื้นที่ส่วนหนึ่งกลายเป็นพื้นที่อนุรักษ์ ทางการมีความเข้มงวดเรื่องการเข้าไปทำมาหากินในพื้นที่อนุรักษ์ โดยการจำกัดใช้เครื่องมือประมงและชนิดของสัตว์ทะเลที่จับ อีกทั้งปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมและมีปริมาณลดน้อยลง ประกอบกับรูปแบบการทำประมงในปัจจุบันที่เสี่ยงต่ออันตรายและมีรายได้ที่ไม่แน่นอน

ชายหนุ่มชาวอูรักลาโว้ยส่วนใหญ่และกลุ่มวัยกลางคนบางส่วนจึงเลือกทำงานบนบกและมีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิม พูดคุยภาษาไทยปักษ์ใต้แทนภาษาอูรักลาโว้ย และโอกาสในการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลทั้ง 3 รูปแบบ จากพ่อแม่หรือเครือญาติหรือผู้อาวุโสในชุมชนลดน้อยลง ทำให้กลุ่มคนรุ่นใหม่มีความรู้เชิงเทคนิคที่ใช้ในการทำมาหากินน้อยมาก และในบางคนกลับไม่มีความรู้เชิงเทคนิคอยู่เลย เพราะเมื่อเรียนจบก็เริ่มทำงานบนบกจึงไม่มีโอกาสในการเรียนรู้ธรรมชาติทางทะเล แต่กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ทำงานบนบกบางคนมีโอกาสใช้ช่วงวันหยุดอาศัยเรือญาติหรือเพื่อนบ้านออกทะเลบ้างเป็นครั้งคราว จึงทำให้มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคอยู่บ้างแต่แค่ผิวเผินแค่ช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เพราะต้องกลับไปทำงานบนบก ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคจึงไม่ปะติดปะต่อไม่สามารถบอกเล่ารายละเอียดได้ เช่นเดียวกับกลุ่มคนวัยกลางคนที่เคยหากินทางทะเลมาแล้วช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่เกิดอุปสรรคในการทำมาหากินจึงเปลี่ยนมาทำงานบนบกและนานวันเข้าไม่ได้ออกทะเลทบทวนความรู้ที่มีอยู่เป็นประจำ จึงทำให้ความรู้ดังกล่าวถูกลบเลือน สำหรับหญิงสาวชาวอูรักลาโว้ยส่วนใหญ่ในปัจจุบันไม่ได้เก็บหาทรัพยากรในทะเลมาประกอบอาหารเอง หน้าที่เหล่านี้ตกเป็นหน้าที่หลักของหัวหน้าครอบครัว ทำให้ความรู้ที่เกิดจาก

ประสบการณ์ในการเก็บหาหอย และปลาหมึกสายเล็ก ในวัยเด็กของหญิงสาวในปัจจุบันลดน้อยลงไปเช่นกัน และไม่ต่างจากหญิงสาววัยกลางคนที่ปัจจุบันไม่ได้ออกทะเลไปช่วยสามีทำงานอย่างในอดีต บทบาทของผู้หญิงเปลี่ยนไปเมื่อเริ่มตังหลักแหล่งคงที่และต้องมีหน้าที่ทำงานบ้าน เลี้ยงดูลูก

นอกจากนี้การทำงานบนบกยังส่งผลกระทบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงอุดมการณ์อำนาจ เพราะกลุ่มคนรุ่นใหม่และกลุ่มวัยกลางคนที่ทำงานบกมีโอกาสในการเข้าร่วมพิธีกรรม ประเพณีของหมู่บ้านน้อยมากหรือบางคนไม่มีโอกาสเลยเพราะต้องทำงาน ทำให้เกิดความห่างเหินสำหรับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมและการปฏิบัติตามความเชื่อที่ลดน้อยลง เพราะมีความคิดว่าไม่ได้หากินทางทะเลแล้วในภายหน้า เช่นเดียวกับกลุ่มคนที่เปลี่ยนความเชื่อมานับถือศาสนาคริสต์ที่ยังคงหากินทางทะเลและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิค และภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมไว้ แต่ไม่เข้าร่วมงานประเพณี พิธีกรรมของหมู่บ้าน เพราะพิธีกรรมส่วนใหญ่สะท้อนถึงความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ ซึ่งต่างจากหลักคำสอนของศาสนาคริสต์ทำให้ในวันงานประกอบพิธีกรรมชาวบ้านกลุ่มนี้ยังคงออกทะเลไปทำมาหากินตามปกติ

อย่างไรก็ตามระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ วิถีชีวิตใหม่ทำให้ชาวบ้านมีรายจ่ายมากขึ้น มีความต้องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ทำให้ระเบียบ กฎเกณฑ์ ที่สอดแทรกอยู่ในความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี ถูกลดความเข้มงวดลงเพื่อให้โอกาสชาวบ้านได้ทำมาหากินทางทะเล เป็นการบิดเบือนเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรส่วนรวม จึงเป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วงหากชาวอูรักลาโว้ยรุ่นต่อไปไม่ปฏิบัติตามความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี ที่บรรพบุรุษถือปฏิบัติมาอย่างเคร่งครัด

สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม ในหมู่บ้านชาวอูรักลาโว้ยยังคงพยายามรักษาความสัมพันธ์ที่ดีของชาวบ้านไว้ โดยการให้ความช่วยเหลือกันในกลุ่มเครือญาติและเพื่อนบ้าน ทั้งการอาศัยออกทะเลร่วมกัน การแบ่งปันผลผลิตจากการทำงานร่วมกัน การแบ่งปันพื้นที่ทำมาหากินร่วมกัน และการแบ่งปันอาหารให้กับครัวเรือนที่ทำงานบนบกถึงแม้ว่าการแบ่งปันอาหารจะเกิดขึ้นไม่บ่อยนักแต่ก็ยังพอมีเหลือให้เห็นอยู่

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าชาวอูรักลาโว้ยรุ่นใหม่ที่ทำมาหากินทางทะเลบางกลุ่มจะบิดเบือนกฎระเบียบ ข้อปฏิบัติของประเพณีไปบ้าง แต่กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยกลางคน และกลุ่มคนรุ่นใหม่ ที่ทำมาหากินทางทะเล ยังคงมีการถ่ายทอดสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กันเรื่อยมา ควบคู่ไปกับการเรียกร้องสิทธิในเรื่องพื้นที่ทำมาหากินและที่อยู่อาศัยผ่านเวทีสาธารณะ เพราะชาวบ้านต้องคอยปกป้องแหล่งอาหารของตนไว้ เพื่อให้ลูกหลานมีแหล่งอาหารที่มั่นคง อย่างไรก็ตามความขัดแย้งที่เริ่มมีความรุนแรงขึ้นทำให้ชาวอูรักลาโว้ยที่ทำมาหากินทางทะเลบางส่วนรู้สึกท้อแท้ และเริ่มมองหา

อาชีพทางเลือก ประกอบกับหน่วยงานราชการหยิบยื่นอาชีพทางเลือกให้ ทำให้กลุ่มวัยกลางคนบางส่วนและกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ทำมาหากินทางทะเลเริ่มมีความอ่อนไหว มีความคิดที่จะประกอบอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวควบคู่กับการทำประมง เช่นเดียวกับชาวมอแกนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา จากการศึกษาของ (พลาเดช ณ ป้อมเพชร, 2546) พบว่า "โลกของชาวมอแกน" มีสภาพที่หดแคบและถูกจำกัดลงเนื่องจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป คือมีการตั้งหลักแหล่งที่ถาวรมากขึ้น การเดินทางทางทะเลถูกจำกัดลง ความรู้พื้นบ้านด้านนิเวศทางทะเลสะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เนื่องจากมอแกนรุ่นใหม่หันมาพึ่งพาอุทยานแห่งชาติ และอาศัยการรับจ้างทำงานรายวันในฤดูท่องเที่ยวเป็นช่องทางในการทำมาหากิน ดังนั้นจึงพบว่า "ช่องว่าง" ของความรู้พื้นบ้านขยายเพิ่มขึ้นระหว่าง มอแกนรุ่นใหม่ (อายุน้อยกว่า 25 ปี) และรุ่นเก่า (อายุมากกว่า 25 ปี) ปัจจุบันการเดินทางและทำมาหากินทางทะเลถูกจำกัดลง ทำให้ความรู้พื้นบ้านลดความหมายและความสำคัญลงส่งผลให้ความรู้ขาดการสืบสานต่อ ผลที่ตามมาคือความละเอียดอ่อนในด้านการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติก็ลดลง อัตลักษณ์ของมอแกนที่ผูกโยงกับวิถีเร่ร่อนทางทะเลแบบดั้งเดิมถูกลดความหมายลงไปด้วยเช่นกัน

กระนั้นก็ดีชุมชนชาวอูรักลาโว้ยต้องมีการปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป แต่เป็นการปรับตัวที่ยังคงรากฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของกลุ่มไว้ โดยเป็นการผสมผสานความรู้ที่ได้รับจากวิถีบกแบบใหม่กับการเรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น เป็นการเรียนรู้ที่ช่วยให้ชาวบ้านรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีหลักการ และช่วยยกระดับจิตใจให้ชาวอูรักลาโว้ยรุ่นใหม่เกิดความภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิด เช่น ชาวอูรักลาโว้ยที่ทำงานบนบกสามารถนำความรู้ด้านนิเวศทางทะเลไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพด้านการท่องเที่ยวได้ และเป็นสิ่งที่ดีที่จะได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลให้คนทั่วไปได้รับรู้และนำมาใช้ประโยชน์ต่อ สำหรับชาวอูรักลาโว้ยเองก็ยังคงมีความรู้ดังกล่าวติดตัวไปตลอด เช่นเดียวกับกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ปัจจุบันทำมาหากินทางทะเลและกำลังคิดเปลี่ยนอาชีพมาประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ยังคงสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลมาต่อยอดในการประกอบอาชีพได้เช่นกัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลจะได้มีการสืบทอดและนำมาใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป สร้างอัตลักษณ์ที่น่าภาคภูมิใจให้กับชาวอูรักลาโว้ยเอง

8.2 อภิปรายผล

พื้นที่บ้านราไวย์มีลักษณะเป็นอ่าวชายฝั่งทะเล เมื่อชาวอูรักลาโว้ยเข้ามาตั้งถิ่นฐานจึงมีการปรับตัวให้เข้ากับระบบนิเวศทางทะเล อันเป็นที่มาของสิ่งที่เรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามที่นักวิชาการอย่าง ศรีศักร วัลลิโภดม และ โอภาส ปัญญา ใน (เลิศชาย ศิริชัย, 2547) ได้กล่าวไว้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ศักยภาพของมนุษย์ที่จะปรับตัวให้เข้ากับพื้นที่หนึ่งเพื่อที่จะมีชีวิตรอด และการปรับตัวดังกล่าวเป็นการปรับตัวอย่างมีโครงสร้าง คือ การมีชุมชนเพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม และการเข้ามาอยู่ในพื้นที่บ้านราไวย์ มิใช่มีเพียงหมู่บ้านชาวอูรักลาโว้ยเพียงหมู่บ้านเดียว แต่ยังมีคนท้องถิ่นที่เป็นคนปักษ์ใต้และคนไทยเชื้อสายจีนเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ด้วย ตามที่ ศรีศักร วัลลิโภดม กล่าวไว้ว่า การปรับตัวไม่ได้ปรับตัวอยู่ในชุมชนหนึ่งเพียงชุมชนเดียวจะมีหลายชุมชนเกิดเป็นเครือข่ายขึ้นมากมาย แต่เพราะความหลากหลายทางชาติพันธุ์จึงทำให้เกิดมายาคติทางชาติพันธุ์ขึ้น คนปักษ์ใต้และคนไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันกับชาวอูรักลาโว้ยได้มีการแบ่งแยก และมีคำพูดที่แสดงถึงการดูถูกเหยียดหยามชาวอูรักลาโว้ย เพราะการมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา และวัฒนธรรม ประเพณี ที่แตกต่างกันทำให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกขึ้น ชาวอูรักลาโว้ยจึงมีการปรับตัวเรื่อยมามิใช่เพียงแค่ปรับตัวให้มีชีวิตรอด แต่เป็นการปรับตัวให้ได้รับการยอมรับจากคนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ทำให้เกิดการพยายามเรียนรู้วิถีชีวิต ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ของคนท้องถิ่นมากขึ้น เพื่อให้เกิดความกลมกลืนทางชาติพันธุ์ ชาวอูรักลาโว้ยในปัจจุบันจึงมีวิถีชีวิตที่ต่างไปจากเดิมมากขึ้นจนส่งผลต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 3 รูปแบบ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิค ที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมเปลี่ยนแปลงได้ไวที่สุด เช่น เครื่องมือทำมาหากินบางอย่างต้องหาซื้อจากตลาด หรือปัจจุบันมีวิธีการทำมาหากินที่ซับซ้อนกว่าในอดีต ชาวบ้านเปลี่ยนมาใช้เรือหัวโทงติดเครื่องยนต์แทนเรือพาย เป็นต้น แต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวยังคงมีการสืบทอดต่อกันมาในกลุ่มคนที่ยังคงทำมาหากินทางทะเล ถึงแม้ความเชื่อของบางคนจะเปลี่ยนไปจากการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณบรรพบุรุษไปนับถือศาสนาอื่น ๆ แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงน้อยคือภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม ชาวบ้านยังคงรักษาความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันไว้เพราะทุกคนต่างเป็นเครือญาติกัน ชาวบ้านที่เปลี่ยนความเชื่อยังคงมีการทำมาหากินเป็นกลุ่มโดยรับคนที่ไม่มีเรือไปทำมาหากินด้วยกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้เกิดการเรียนรู้มีทั้งผู้รับและผู้ให้ มีการแบ่งปันพื้นที่ทำมาหากินและผลผลิตให้แก่กัน แสดงให้เห็นว่าในหมู่บ้านชาวอูรักลาโว้ยมีความสัมพันธ์ที่มีความมั่นคง ความสัมพันธ์พัฒนาให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำให้ชาวบ้านรู้จักเอื้อเฟื้อช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามที่เพื่อนบ้าน

ลำบาก ถึงแม้ว่าความเชื่อและพิธีกรรมในการจัดระเบียบ การกำหนดกฎเกณฑ์ของชาวบ้านบางกลุ่มจะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม

โดยความเอื้อเฟื้อ การแบ่งปันที่ไม่มีให้เห็นน้อยในสังคมใหญ่แต่สำหรับชาวอูรักลาโว้ยแล้วสิ่งเหล่านี้ยังคงมีเหลืออยู่ เช่น ชาวบ้านที่ทำประมงไซ และดำน้ำลึกมักออกทะเลร่วมกันเป็นกลุ่มและเอื้อเฟื้อให้เพื่อนบ้านที่ไม่มีเรือได้อาศัยออกทะเลไปทำมาหากินด้วยกัน โดยทุกขั้นตอนของการทำมาหากินร่วมกันชาวบ้านได้ช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่ เช่น กลุ่มทำประมงไซ ชาวบ้านได้ช่วยกันตัดไม้ประกอบโครงไซ ถักไซ วางไซ และกู้ไซ ทำให้เกิดการเรียนรู้วิธีการทำมาหากิน และชาวบ้านยังนำผลิตที่ได้มาแบ่งปันให้กับทุกคน ทำให้ทุกคนมีอาหารมีรายได้เลี้ยงดูครอบครัว นอกจากนี้รูปแบบการทำประมงของชาวอูรักลาโว้ยส่วนใหญ่ยังเป็นระบบการแบ่งปันไม่มีการจับจองพื้นที่ทำมาหากินในทะเลหรือพื้นที่บริเวณชายหาดให้เป็นของตนเองหรือของครอบครัว โดยทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ได้ร่วมกัน สามารถทำมาหากินในพื้นที่เดียวกันได้ เช่น การออกทะเลไปลากปลา การต่อยหอยติบ หรือการใช้พื้นที่ถักไซ สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความมีจริยธรรมที่เป็นกลไกของสังคมช่วยให้ชาวอูรักลาโว้ยอยู่ร่วมกันในสังคมได้โดยไม่มีความขัดแย้ง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงอุดมการณ์อำนาจที่ถือว่าเป็นความรู้ที่เป็นนามธรรมฝังลากลึกในจิตสำนึกของชุมชนที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงช้าตามที่ (เลิศชาย ศิริชัย, 2547) ได้กล่าวไว้ แต่สำหรับชาวอูรักลาโว้ยรุ่นใหม่เมื่อมีโอกาสการเรียนหนังสือ และเรียนรู้วิถีบกที่ถูกกดดันจากการพัฒนาใหม่ทำให้หลายคนมีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิมที่มีทั้งแง่บวกและลบ บางคนเปลี่ยนความเชื่อจากการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เจ้าของสถานที่และวิญญาณบรรพบุรุษหันไปนับถือศาสนาตามกระแสหลัก จึงไม่มีความสนใจไม่มีความจำเป็นในการสืบทอดประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ ทั้งในระดับครอบครัว เครือญาติและชุมชนอีกต่อไป เช่น ไม่มีการสืบทอดความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งอาหารเซ้นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษตามแบบอย่างที่เคยถือปฏิบัติมา หรือการไม่เข้าร่วมประเพณีทำบุญกลางบ้าน ประเพณีบูชาโต๊ะเล หรือประเพณีอื่น ๆ ที่บรรพบุรุษสืบทอดต่อกันมานับร้อยปี เช่น ในวันที่มีพิธีกรรมบูชาโต๊ะเลชาวบ้านที่ทำงานบนบกต่างไปทำงานกันตามปรกติ เช่นเดียวกับชาวบ้านที่เปลี่ยนความเชื่อจะไม่เข้าร่วมพิธีกรรมและยังคงทำงานในทะเลตามปกติ ทั้งที่เป็นวันที่โต๊ะหมอห้ามไม่ให้ใครออกทะเล หรือในวันที่มีงานประเพณีอาบน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์กรรม ชาวบ้านทั้งสองกลุ่มจะไม่เข้าร่วมพิธีกรรมที่เกิดขึ้น เป็นต้น

ถึงแม้ว่าชาวบ้านบางกลุ่มมีความเชื่อที่เปลี่ยนไป แต่ชาวบ้านสามารถรักษาระบบคุณธรรมที่ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญในการควบคุมพฤติกรรมของชาวอูรักลาโว้ยในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่าเพื่อให้เกิดความยั่งยืนได้ เช่นเดียวกับชาวอูรักลาโว้ยที่ทำมาหากินทางทะเลและมีความเชื่อในธรรมชาติ ระบบคุณธรรมที่

กล่าวถึง **ประการแรก** คือ การแบ่งพื้นที่ทำมาหากินออกเป็น 2 พื้นที่ เพื่อให้ทรัพยากรสามารถฟื้นกลับคืนมาได้ในช่วงระยะเวลา 6 เดือน คือ ในช่วงลมว่าวพัดชาวอูรักลาโว้ยจะไปทำมาหากินทางฝั่งตะวันตก ในช่วงนี้พื้นที่ทางฝั่งตะวันออกจึงถูกพักไว้ให้ทรัพยากรใต้ทะเลเกิดการฟื้นตัว เมื่อถึงช่วงลมพลัดพัดชาวอูรักลาโว้ยจึงกลับมาทำมาหากินทางฝั่งตะวันออกอีกครั้ง และปล่อยให้ทรัพยากรทางฝั่งตะวันตกที่ชาวบ้านได้ใช้ไปในระยะเวลา 6 เดือนที่ผ่านมาได้ฟักฟื้น **ประการที่สอง** คือ การกำหนดขนาดสัตว์ทะเลที่จับ โดยการทำประมงไซที่มีการจำกัดความกว้างของตาลวดไม่ให้มีขนาดเล็กเกิน 3 นิ้วมือ เพื่อให้ปลาตัวเล็กสามารถหลุดรอดออกมาได้ **ประการที่สาม** คือ การเลือกจับปลาที่ต้องการ โดยการประดิษฐ์เครื่องมือประมงที่จำเพาะเจาะจงประเภทของปลา เช่น ไซปลามง มีขนาด 3.5-4 นิ้วมือ ไซปลากล้วยญี่ปุ่นมีขนาด 3 นิ้วมือ เบ็ดลากปลาหางแข็งและลากปลาโอ เป็นต้น แต่ยังมีชาวบ้านบางกลุ่มที่ลักลอบทำประมงปลาสวยงาม เพราะตลาดปลาสวยงามขยายตัวเพิ่มขึ้น เนื่องจากได้รับแรงจูงใจจากการเข้าชมพิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำ ทำให้มีกลุ่มผู้ต้องการเลี้ยงปลาตู้เพิ่มขึ้น ชาวบ้านจึงตกเป็นเครื่องมือและมีคนทำลายล้างอยู่เบื้องหลัง **ประการที่สี่** คือ การเลือกพื้นที่ทำมาหากินที่ไม่ทำลายทรัพยากร เช่น การตกปลา และ การวางไซ จะไม่กระทำบริเวณที่มีปะการัง เพราะจะทำให้ปะการังและเครื่องมือประมงเกิดความเสียหาย โดยชาวบ้านจะวางไซบริเวณที่เป็นเนินทรายซึ่งไม่เป็นการทำลายปะการังหรือทรัพยากรอื่น ๆ **ประการที่ห้า** คือ การประดิษฐ์เครื่องมือประมงพื้นบ้านที่ไม่ทำลายล้างระบบนิเวศใต้ทะเล จะเห็นได้ว่าปัจจุบันชาวบ้านมีการดำน้ำโดยใช้เครื่องปั๊มลมสำหรับปั๊มอากาศหายใจ เป็นเครื่องมือประมงที่ทันสมัยเพื่อให้สามารถดำน้ำได้ลึกและนานขึ้น และเครื่องปั๊มลมก็ไม่ได้ทำลายระบบนิเวศทางทะเล นอกจากนี้เครื่องมือประมงของชาวบ้านส่วนใหญ่ประดิษฐ์ขึ้นเองจากวัสดุที่หาได้ง่าย เช่นไซ ถึงแม้ว่าไซในปัจจุบันมีขนาดใหญ่กว่าในอดีต แต่สามารถย่อยสลายได้และมีความเหมาะสมกับสัตว์น้ำที่จับ และในอดีตชาวบ้านเคยใช้สารไซยาไนและทำประมงโดยใช้วิธีระเบิดปลาซึ่งมีนายทุนนำมาให้ ทำให้ชาวบ้านตกเป็นเครื่องมือของการพัฒนาที่ยึดเอาตลาดและปริมาณเป็นหลัก และหลังจากที่มีกฎหมายออกมาปัจจุบันชาวบ้านได้เลิกใช้สารไซยาไนและการระเบิดปลาแล้ว **ประการที่หก** คือ ช่วงเวลาในการทำมาหากิน ชาวบ้านที่ทำประมงไซเป็นอาชีพหลักจะออกทะเลเพียงเดือนละ 2-4 ครั้ง คือในช่วงน้ำตาย 8-10 ค่ำ เพื่อไปวางไซและกู้ไซ ไซที่ชาวบ้านนำไปวางไว้ใต้ท้องทะเลใช้เวลาประมาณ 7-15 วัน เมื่อถึงช่วงน้ำตายชาวบ้านจึงได้ออกไปกู้ไซ หรือชาวบ้านที่ดำน้ำลึกต้องอาศัยช่วงเวลาที่ไม่มีกระแสน้ำไหลเชี่ยวถึงจะสามารถทำงานในทะเลได้สะดวก ชาวบ้านใช้ช่วงเวลาที่ไม่ได้ออกทะเลไปกับการตอกไซ ถักไซ เพื่อรอโอกาสในการออกทะเลครั้งต่อไป

ทั้งหมดนี้ต่างจากการทำประมงพาณิชย์ที่มีความถี่ในการออกทะเลบ่อยครั้งกว่าประมงพื้นบ้าน อีกทั้งยังมีเครื่องมือประมงที่ทำลายทรัพยากร เช่น อวนลาก อวนรุน เป็นการทำประมงใน

ลักษณะที่กวาดต้อนสัตว์ทะเลทุกชนิดและทุกขนาดเข้าไป ทำให้ระบบนิเวศใต้ทะเลเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าจริยธรรมและคุณธรรมทุกประการที่ชาวอูรักลาโว้ยสร้างขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะให้ชาวอูรักลาโว้ยมีการปรับตัวให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย มีความเคารพต่อธรรมชาติ เพื่อที่จะรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่ตลอดไป เพราะทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิต เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญและมั่นคงที่ชาวบ้านใช้เลี้ยงทุกปากท้องในหมู่บ้าน และช่วยให้ชาวบ้านมีโอกาสได้ทำงานร่วมกัน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างความสามัคคีความเป็นปึกแผ่นให้เกิดในหมู่บ้าน

8.3 ข้อเสนอแนะ

ข้อค้นพบในการศึกษาครั้งนี้หากมีหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ประโยชน์ จะมีผลดีต่อการกำหนดอนาคตของชาวอูรักลาโว้ยให้สามารถอยู่ร่วมกับวิถีบกแบบใหม่ที่ถูกกดดันจากการพัฒนาได้อย่างมั่นคง ขณะเดียวกันยังดำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่า โดยชาวอูรักลาโว้ยมีโอกาสกำหนดอนาคตของตนเองควบคู่กับการสนับสนุนที่เป็นธรรมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1) หน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สภาวัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ต ภาคใต้เขต 4 ศูนย์การท่องเที่ยวกีฬาและนันทนาการจังหวัดภูเก็ต สถาบันการศึกษาที่ทำการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวอูรักลาโว้ย และหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐและองค์กรเอกชน ควรมีการกำหนดแผนยุทธศาสตร์ร่วมกับชาวอูรักลาโว้ย ในการดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการสร้าง “คนสองวัฒนธรรม” คือ การส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่มีความรู้เรื่องวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลเป็นอย่างดี เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมของกลุ่ม มีความภาคภูมิใจในความเป็นชาวอูรักลาโว้ย โดยสามารถเผยแพร่วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คนทั่วไปได้รับรู้ ในขณะเดียวกันต้องมีความรู้และใช้ประโยชน์จากความเจริญที่มาพร้อมกับการพัฒนา เช่น ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความรู้ทางด้านภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ เพื่อสามารถใช้ในการสื่อสารและป้องกันการเอารัดเอาเปรียบ โดยการสร้างคนสองวัฒนธรรมมีดังนี้

1.1) การสนับสนุนการสร้างพิพิธภัณฑ์มีชีวิตหรือลานพิธีกรรม เพื่อเป็นพื้นที่ให้บุคคลจากหลายภาคส่วนและชาวบ้านมาพบปะสนทนากัน ร่วมวางแผนชีวิตหรือมีปฏิสัมพันธ์กันในเชิงที่เห็นคุณค่าต่อกัน ให้คนส่วนใหญ่เห็นคุณค่าของชาวอูรักลาโว้ยมากขึ้น

เพื่อให้ชาวอูรักลาโว้ยมีโอกาสเป็นคนสองวัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์มีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ยเปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้เรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ รวมถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” มาปรับใช้ในการกำหนดรูปแบบการทำมาหากิน เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้มาเยือนให้ได้มาเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอูรักลาโว้ย และเป็นการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนให้กับคนทั่วไปได้นำไปใช้ประโยชน์ต่อ สร้างความประทับใจที่มิรู้ลืมทำให้คนทั่วไปได้รู้จักชาวอูรักลาโว้ยมากขึ้น

นอกจากนี้พิพิธภัณฑ์มีชีวิตหรือลานพิธีกรรมควรเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้คนที่ทำงานในทะเลและคนที่ทำงานบนบก สามารถมาพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล ความเชื่อ ประเพณี ให้แก่กันระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยกลางคน และกลุ่มคนรุ่นใหม่ โดยการสื่อสารกันภายในกลุ่มควรใช้ภาษาอูรักลาโว้ยเป็นหลัก เพราะจะทำให้คนรุ่นใหม่ได้ซึมซับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล ความเชื่อ ประเพณี รวมถึงยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางภาษาของชาวอูรักลาโว้ย ถึงแม้ว่ากลุ่มคนรุ่นใหม่ส่วนหนึ่งไม่ได้ทำมาหากินทางทะเลแล้ว แต่การที่ทุกคนได้มาพบปะสนทนากันเป็นประจำทุกวัน ทำให้คนรุ่นใหม่นำความรู้ดังกล่าวไปใช้ประกอบกับการทำงานได้ เช่น กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เป็นพนักงานดูแลนักท่องเที่ยวดำน้ำ สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล (เชิงเทคนิค) ไปถ่ายทอดให้นักดำน้ำได้รับรู้ เพิ่มจุดเด่นในการบริการที่สร้างความประทับใจให้กับผู้มาเยือน ซึ่งจะทำให้ผู้ประกอบการท่องเที่ยวมีรายได้เพิ่มขึ้นตามจำนวนผู้มาเยือนที่เพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันชาวอูรักลาโว้ยเองได้มองเห็นคุณค่าและมีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษได้ร่วมกันสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน และได้ร่วมกันสานต่อเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษต่อไป เป็นการสร้างชุมชนที่มีความเป็นเอกลักษณ์ช่วยให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดำรงอยู่ตลอดไป

2) ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเล ตั้งแต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 จังหวัดภูเก็ต สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรทางทะเล ชายฝั่งทะเล และป่าชายเลน กรมอุทยานแห่งชาติทางทะเล สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 15 รวมถึงสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ต ภาคใต้เขต 4 ควรทำความเข้าใจถึงระบบความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นกับฐานทรัพยากรในพื้นที่ ที่เป็นทั้งแหล่งอาหาร แหล่งรายได้ของชุมชน ก่อนกำหนดนโยบายที่จะมีผลกระทบต่อกลุ่มคนเหล่านั้น

3) แหล่งอาหารทางธรรมชาติของชาวอูรักลาโว้ยควรได้รับการคุ้มครอง เพราะหมายถึงความอยู่รอด ความมั่นคง และความพอเพียงในการดำรงชีวิต การเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาอันจะมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของชาวอูรักลาโว้ย ถือเป็นการคุกคามความอยู่

รอดของชาวบ้าน หากแหล่งอาหารไม่ได้รับการคุ้มครองชาวอูรักลาโว้ยจะต้องหันไปบริโภคอาหารตลาดซึ่งเต็มไปด้วยการปนเปื้อนของสารพิษ และนานวันเข้าจึงเป็นที่มาของโรคภัยต่าง ๆ

4) การสร้างระบบการเตือนภัยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิค ที่นอกจากจะบอกให้ทราบถึงสถานที่และวิธีการในการเก็บหาทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลแล้ว ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคยังช่วยให้ชาวบ้านรับรู้ถึงภัยธรรมชาติที่จะเกิดขึ้นอีกด้วย โดยการสังเกตลักษณะของน้ำ คลื่น ลม เมฆ เป็นต้น เช่น การสังเกตลักษณะของน้ำ ในช่วงน้ำใหญ่หรือน้ำตาย หากมีกระแสน้ำไหลรุนแรงไปในทิศทางเดียวกันมากกว่าช่วงน้ำใหญ่และน้ำตายตามปกติ ประมาณ 3-7 วัน แสดงว่าจะมีฝนฟ้าคะนองหรือมีพายุ หรือการสังเกตลักษณะของคลื่นและเมฆ เช่น ช่วงที่ทะเลเกิดคลื่นโหลนหรือเดิ่งให้สังเกตดูบนท้องฟ้าจะมองเห็นเมฆที่ชาวบ้านเรียกว่าปูโงจอาเง็น แสดงว่าอีกไม่เกิน 3-7 วันนับจากนี้จะมีฝนตกหนักหรือมีพายุเข้าฝั่ง โดยชาวอูรักลาโว้ยได้อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคในการทำมาหากินอยู่คู่กับทะเลมานานหลายชั่วอายุคน จึงทำให้ชาวอูรักลาโว้ยสามารถทำมาหากินได้อย่างปลอดภัย โดยอาศัยการสังเกตของตนเองเป็นหลัก และไม่ได้ฟังคำพยากรณ์จากกรมอุตุนิยมวิทยา จึงควรจะพัฒนาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคเป็นระบบการเตือนภัยแบบชาวบ้าน

5) การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” เข้าสู่ระบบโรงเรียน เนื่องจาก พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ ได้มีการกำหนดเรื่องภูมิปัญญาไทยไว้หลายมาตรา เพื่อเอื้อประโยชน์ให้คนท้องถิ่นมีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาของตน เช่น มาตรา 7 “ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้อันเป็นสากล” เพื่อให้บุคคลมีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น มีความรู้เกี่ยวกับตนเองมากขึ้น มาตรา 28 “ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคลส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ รู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชน” การพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาไทย คือ การนำเอาเนื้อหาหรือวิธีการสอนของภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการเรียนการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน หัวใจสำคัญคือการปรับสภาพเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีเหตุมีผล สร้างดุลยภาพกับสรรพสิ่งเพื่อความสันติสุขและยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542) อย่างไรก็ตามการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียนทำให้เยาวชนมีความเข้าใจธรรมชาติรอบตัว และเข้าใจวัตถุประสงค์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพชนสั่งสมมา ถึงแม้วิถีชีวิตจะเปลี่ยนไปในแต่ละรุ่นแต่ชาวอูรักลาโว้ยรุ่นต่อไปยังคงมีความรู้และสามารถอยู่ร่วมกับระบบนิเวศทางทะเลได้อย่างยั่งยืน แม้ว่าจะไม่ได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำมาหากินทางทะเลแล้วก็ตาม

8.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการศึกษาไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มชาติพันธุ์

8.4.1. ที่มาและความมุ่งหวัง

จากการที่ผู้วิจัยได้รับทุนวิจัยมหาบัณฑิต ภายใต้โครงการการศึกษาและพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ภาษาในภาวะวิกฤต จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งตามข้อตกลงของการได้รับทุนวิจัยมหาบัณฑิตผู้วิจัยจะต้องนำข้อมูลกลับคืนสู่ชุมชนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง และในครั้งนี้ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะจัดงานเสวนาวิชาการ “เหลียวหลัง แลหน้า ของลูกหลานราไวย์” ขึ้น เพื่อร่วมสร้างอนาคตของลูกหลานชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต ให้มีความมั่นคงและยั่งยืน โดยมีกลุ่มแกนนำชาวบ้าน อาจารย์จากมหาวิทยาลัยมหิดล และนักวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล รวมถึงหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องและองค์กรพัฒนาเอกชนเข้าร่วมงานเสวนาวิชาการดังกล่าว ในวันเสาร์ที่ 18 กรกฎาคม เวลา 08.30-15.30 น. ณ หมู่บ้านชาวอูรักลาโว้ย บ้านราไวย์ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

รูปภาพ 8-1 การจัดงานเสวนาวิชาการ “เหลียวหลัง แลหน้า ของลูกหลานราไวย์”

ในการจัดงานเสวนาวิชาการ “เหลียวหลัง แลหน้า ของลูกหลานราไวย์” ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้บันทึกการเสวนาวิชาการดังกล่าวไว้ในรูปแบบของการอัดเสียง และได้ถอดเทปเสียงการ

เสวนาวิชาการออกมาในรูปแบบของข้อมูล เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานให้กับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์หรือหน่วยงานที่มีความสนใจในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวอูรักลาโว้ยได้เข้าใจวิถีชีวิต ความเป็นตัวตนของชาวอูรักลาโว้ยมากขึ้น และเพื่อให้มีการสร้างอนาคตของลูกหลานชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต ให้เจริญรุ่งเรืองท่ามกลางภาวะความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการท่องเที่ยว การทำประมงพาณิชย์ การประกาศเขตพื้นที่คุ้มครอง ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ย

8.4.2. กระบวนการถอดความรู้

ผู้ทำหน้าที่เป็นคนนำคุยหรือเป็นผู้ดำเนินการเสวนาในงานวันนี้คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ โอภาส ปัญญา อาจารย์ประจำคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล “ก่อนอื่นในนามผู้ประสานงานในครั้งนี้ที่ถือว่าเป็นหน่วยงานที่เชิญทุกท่านมาร่วมเสวนาวิชาการ ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้เกียรติมาร่วมงาน โดยเฉพาะกลุ่มแกนนำชาวบ้านที่มาร่วมพูดคุยในครั้งนี้ ผมคิดว่าจะให้ประโยชน์เพราะเป็นวิธีการที่เป็นธรรมชาติ ต่อไปเราใช้กระบวนการนี้พูดคุยกันในการสร้างอนาคต ในการคลี่คลายปัญหา” ผู้ดำเนินการเสวนากล่าว

การพูดคุยโดยอาศัยวิธีการที่เป็นธรรมชาติเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการ “ถอดรหัส” หรือศึกษาชุมชน จึงจำเป็นที่จะต้องออกแบบให้สอดคล้องกับความมีชีวิตจิตใจเช่นเดียวกัน โดยกระบวนการและเครื่องมือในการถอดรหัสประสบการณ์ครั้งนี้เรียกว่า “การสนทนาด้วยการฟังอย่างลึกซึ้ง” (Deep Listening Dialogue) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่พัฒนาจากแนวคิดของ David Bohm (1996) นักควอนตัมฟิสิกส์ที่มีชื่อเสียงชาวอังกฤษ-อเมริกัน ผสมผสานกับวิธีการสมาธิภาวนาและการสนทนาแบบฟื้นบ้านซึ่งคนภาคอีสานเรียกว่า “โสเหล่” ภาคเหนือเรียกว่า “อู้” ภาคใต้เรียกว่า “แหลง” ส่วนภาคกลางเรียกว่า “จับเข่าคุย” การสนทนาในลักษณะนี้จึงเป็นเครื่องมือในการสกัดเอาแก่นความรู้ที่เกิดขึ้นตามสภาพความเป็นจริงที่ฝังลึกอยู่ในประสบการณ์ของคนทำงาน (Tacit knowledge) ออกมาให้เป็นที่ปรากฏ (โอภาส ปัญญา และคณะ, 2550: 14)

การเลือกใช้กระบวนการการสนทนาด้วยการฟังอย่างลึกซึ้งจึงเป็นเครื่องมือที่เริ่มต้นด้วย การสร้างบรรยากาศของความเป็นมิตรและความรู้สึกไว้วางใจขึ้นมาก่อน มีการทำสมาธิหรือโยคะเพื่อเตรียมจิตใจให้ “นิ่มนวล” ควรแก่งานความคิด สาระสำคัญของกระบวนการ คือ การฟัง ผู้ที่เข้ามาอยู่ในกระบวนการจะอยู่ภายใต้กติกาของกระบวนการกำหนดให้ฟังเสียงของตนเองและเสียงที่เกิดขึ้นรอบข้างด้วยความเคารพและมีสติ ไม่ใช่กรอบอ้างอิงเดิมของตนเองตัดสินความคิดและการกระทำของผู้อื่นที่อาจนำไปสู่การโต้แย้ง ทำให้บรรยากาศการสนทนาเกิดความตรึง

เครียด นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามมิให้ก้าวล่วงความคิดของผู้อื่นด้วยการโต้เถียงหรือสนับสนุน แม้จะเห็นด้วยหรือไม่ก็ตาม (โอภาส ปัญญา และคณะ, 2550: 15)

การปฏิบัติตามกฎกติกาดังกล่าวแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยจึงทำให้เกิดบรรยากาศแห่งความเป็นมิตร เกิดความไว้วางใจและกล้าแสดงตัวตนที่แท้จริง จนทำให้คนที่เข้าร่วมกระบวนการสนทนาเกิดการเรียนรู้ตนเองและคนอื่น และเกิดความคิดใหม่ ๆ ที่สามารถทะลุทะลวงกรอบอ้างอิงเดิมออกไป

ผู้ดำเนินการเสวนา การพูดคุยในช่วงเช้าจะพูดถึงเรื่องการเหลียวหลัง โดยมีโจทย์อยู่ว่าบ้านราไวย์ในอดีตเป็นมาอย่างไร

เราจะพูดถึงเรื่องดีงาม เรื่องภูมิปัญญา เรื่องความเป็นตัวตน ความสุขที่เคยมีในอดีต และขอเชิญรับประทานอาหารร่วมกัน ต่อจากนั้นในช่วงบ่ายจะมาพูดถึงเรื่องความรู้ที่เรามีว่ามีอะไรบ้างที่จะเป็นฐานในการก้าวกระโดดไปข้างหน้าเพื่อลูกหลานของเรา จะไม่มีใครผิดใครถูกในโลกปัจจุบัน แม้แต่คนที่จบมาจากมหาวิทยาลัยสูง ๆ ยังทำให้เศรษฐกิจของโลกล่มได้ เพราะฉะนั้นความรู้ของคนใดคนหนึ่งใช้ไม่ได้แล้วในโลกปัจจุบัน ต้องเป็นความรู้ที่ผสมผสานกันระหว่างความรู้ของชาวบ้านที่เก่งในเรื่องใดกับนักวิชาการที่เก่งในแต่ละแขนงมาพูดคุยกัน ดังนั้นการพูดคุยในวันนี้เราจะพูดคุยกันอย่างเป็นธรรมชาติให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการพูดคุย โดยมีนักศึกษานำข้อมูลที่เราพูดไปรวบรวมให้เป็นข้อมูลของชุมชน เพื่อให้ชุมชนนำไปใช้อ้างอิงเพื่อเป็นพื้นฐานในการออกแบบการทำโครงการในอนาคต ขอให้ทุกคนทำสมาธินึกถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระรัตนตรัย พระผู้เป็นเจ้า ขออธิษฐานให้การพูดคุยในวันนี้เป็นการพูดคุยที่มีความคิดสร้างสรรค์ ขอให้ทุกคนสงบสติ อารมณ์ 1 นาที ครับ

ขอให้ทุกคนพูดมาจากในใจทั้งคนนอกชุมชนและในชุมชนร่วมพูดคุยกันครับว่าจากการที่เราอยู่ที่ราไวย์มาเราเห็นอะไรดีและไม่อยากให้สูญหายไป **“สิ่งดี ๆ ของชุมชนราไวย์ ที่ไม่อยากให้สูญหายไป”**

8.4.3. สิ่งดี ๆ ของชุมชนราไวย์ ที่ไม่อยากให้สูญหายไป

มีตัวแทนชาวบ้านหลายคนได้ร่วมกันบอกเล่าสิ่งดี ๆ ของชุมชนที่ไม่อยากให้สูญหายไปเป็นภาพความสุขในอดีตเกี่ยวกับ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอูรักลาโว้ยตั้งแต่เมื่อครั้งที่เริ่มมาตั้งถิ่นฐานที่หาดราไวย์ สถานที่ที่ชาวอูรักลาโว้ยเคยอยู่อาศัยหรือใช้ประโยชน์ การออกทะเลไปทำมาหากินในอดีต ประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับระบบนิเวศทางทะเลและภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องอื่น ๆ โดยสามารถแบ่งเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

ความอิสระในการเดินทาง การตั้งถิ่นฐาน และการใช้ชีวิต

นายหงีม ดำรงเกษตร กล่าวว่า “สมัยก่อนการทำมาหากินในทะเลของชาวบ้านจะไปกันเป็นกลุ่มประมาณ 8-15 คน ต่อเรือ 1 ลำ โดยอาศัยเรือเชียง (เรือพาย) ที่ทุกคนร่วมแรงกันเชียง และในช่วงที่มีลมตะวันออกพัดชาวบ้านจะอาศัยใบเรือเป็นเครื่องทุ่นแรง”

นายสนิท แซ่ฉั่ว กล่าวว่า “บรรพบุรุษของเราอาศัยอยู่ที่หาดราไวย์มาหลายชั่วคน โดยชาวอูรักลาโว้ยจะตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณชายฝั่งที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ และพวกเรายังมีภาษาวัฒนธรรม และวิถีชีวิตเป็นเอกลักษณ์ พวกเราออกไปทำมาหากินทั่วท้องทะเลอันดามัน ทำให้เรามีโอกาสได้พบปะแลกเปลี่ยนความรู้ในการทำมาหากินกับชาวเลกลุ่มอื่น เช่น มอแกน มอแกลนและชาวมาลายู สมัยก่อนท้องทะเลอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ปลาที่หลากหลาย นอกจากการหากินในทะเลแล้วชาวบ้านยังรู้จักการทำการเกษตร และในช่วงฤดูฝนที่ไม่สามารถออกไปทำมาหากินทางทะเลได้ชาวบ้านจะอาศัยพื้นที่บริเวณหัวแหลมราไวย์และเกาะบอน เป็นพื้นที่ปลูกข้าวไร่ ปลูกผักสวนครัว”

นายวันพิชัย สำเนียงล้ำ กล่าวว่า “สมัยก่อนเราไปทำมาหากินไกลถึงหมู่เกาะสุรินทร์ ที่หมู่เกาะสุรินทร์มีชาวมอแกนอาศัยอยู่ โดยมีหล่อโบงเป็นเสาที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวมอแกนนับถือ ซึ่งพวกเราที่ไปเยือนจะนำเอาเหล้าขาวไปตั้งเพื่อแสดงความเคารพ ผู้อาวุโสที่ออกเรือไปด้วยกันมีบางคนที่สามารถพูดภาษามอแกนได้จึงเรียกกลุ่มมอแกนที่แอบอยู่ในป่าให้ออกมา สมัยก่อนมอแกนจะนำใบเตยมาทำผ้านุ่งห่มโดยจะปิดเฉพาะช่วงล่าง

นายอาหลิน หาดทรายทอง กล่าวว่า “ในช่วงที่บรรพบุรุษของพวกเรามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่หาดราไวย์ได้มีการขุดบ่อที่บ้านบน (ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน) ตั้งแต่สมัยเด็กบ้านของผมใช้น้ำที่บ่อแห่งนี้มาตลอด ชาวบ้านในหมู่บ้านเรียกว่า “บ่อลึก” ซึ่งเป็นบ่อดินที่บรรพบุรุษได้ขุดเอาไว้ ในอดีตนอกจากหาดราไวย์แล้วชาวอูรักลาโว้ยจะอาศัยกันอยู่บริเวณเกาะเฮและเกาะบอนด้วย และเมื่อมีอหิวาต์ระบาดชาวบ้านจึงอพยพมาสมทบกับชาวบ้านที่หาดราไวย์ จากวันนั้นจนถึงวันนี้นับได้ประมาณ 150 ปีขึ้นไป นอกจากนี้บริเวณหน้าหาดราไวย์ยังมีต้นมะพร้าวจำนวนมาก แต่ปัจจุบันน้ำทะเลกัดเซาะต้นมะพร้าวจึงตายไปหมด”

นายอาหลิน หาดทรายทอง กล่าวว่า “สมัยก่อนในช่วงลมว่าวพัดชาวบ้านส่วนใหญ่จะไปทำมาหากินทั่วทะเลอันดามันซึ่งต้องไปค้างแรมที่อื่นชั่วคราว พวกเราเรียกการไปค้างแรมที่บริเวณเกาะต่าง ๆ ว่าการไป “บากัด” การไปบากัดจะไปกันเป็นกลุ่มใช้ระยะเวลา 3-4 เดือน ก่อนที่จะไปบากัดในช่วงเดือน 11 ชาวบ้านจะมีพิธีกรรมอาบน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์กรรม ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่แสดงถึงความเคารพต่อเจ้าที่ วิญญาณบรรพบุรุษ ให้ช่วยคุ้มครองให้ทุกคนปลอดภัย และเพื่อเป็น

กำลังใจให้กับทุกคนที่ต้องเดินทางไปทำมาหากิน โดยชาวบ้านจะกลับมารวมตัวกันที่บ้านราไวย์อย่างพร้อมหน้าก่อนถึงเดือน 6 เพราะเป็นช่วงฤดูมรสุม และในช่วงนี้ชาวบ้านจะจัดพิธีกรรมอาบน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์กรรมอีกครั้ง โดยมีวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งคือ เพื่อขอบคุณเจ้าที่และวิญญาณบรรพบุรุษที่ช่วยคุ้มครองให้ทุกคนปลอดภัยในการทำมาหากินที่ผ่านมา”

นายหนัง มิเด็น กล่าวว่า “สมัยก่อนชาวบ้านมีระบบการแลกเปลี่ยนอาหารกับคนพื้นถิ่น “ปลาไป ข้าวมา” โดยชาวบ้านจะเอาปลาและอาหารทะเลไปแลกกับข้าวและผลไม้ สมัยก่อนเงินไม่มีความหมายพวกเราอยู่แบบพอเพียงมีปลากินปลา มีผักกินผัก การเดินทางไปแลกอาหารพวกเราจะไปกันเป็นกลุ่มเดินกันไปไกลถึงหาดป่าตอง บ้านพอน บ้านดอน ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ไม่สามารถออกทะเลไปหาอาหารได้ พวกเราจึงต้องหาหัวมันมาต้มกินเพื่อประทังชีวิต”

ความเชื่อในธรรมชาติ

นายหวิน หาดทรายทอง กล่าวว่า “ชาวอูรักลาโว้ยเชื่อในเจ้าที่และวิญญาณของบรรพบุรุษ พวกเราเชื่อว่าสถานที่ที่เราอยู่อาศัย สถานที่ที่เราไปทำมาหากินทุกหนทุกแห่งมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเจ้าของไม่ว่าจะเป็นเกาะต่าง ๆ บริเวณปลายแหลม และในทะเล นอกจากนี้พวกเรายังเชื่อว่าบรรพบุรุษผู้ล่วงรับไปแล้วยังคอยช่วยเหลือคุ้มครองให้เราทุกคนปลอดภัย ในหมู่บ้านมีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ทุกคนในหมู่บ้านเคารพนับถือคือ “บารัย” หรือศาลพิธีกรรม ถึงแม้ว่าในบัตรประชาชนของเราจะมีการระบุไว้ว่าเป็นศาสนาพุทธ แต่ในทางปฏิบัติชาวบ้านจะนับถือเจ้าที่และวิญญาณบรรพบุรุษมาก เช่น ก่อนออกทะเลทุกครั้งพวกเราต่างบนบานเจ้าที่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และวิญญาณบรรพบุรุษที่นับถือให้ช่วยคุ้มครอง”

นายสมคิด กระแสชลธาร กล่าวว่า “ในหมู่บ้านมีผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางพิธีกรรมที่ชาวบ้านเรียกว่า โต๊ะหมอ อยู่ 2 คน คือ แจ้จิม แจ้หริ โต๊ะหมอมีหน้าที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมสำคัญของหมู่บ้าน เช่น พิธีกรรมสำคัญในรอบปี และก่อนที่จะมีการสร้างบ้านเจ้าของบ้านจะต้องให้โต๊ะหมอขออนุญาตจากเจ้าที่ก่อน และเมื่อมีใครป่วยไม่สบายจะให้โต๊ะหมอรักษา”

นางเจิง ดำรงเกษตร กล่าวว่า “ผู้หญิงสมัยก่อนเชื่อกันว่าช่วงที่สามีไปบากัดที่หมู่เกาะสุรินทร์ภรรยาที่อยู่ทางบ้านห้ามกวาดขยะใต้ถุนบ้าน ห้ามนอนกลางวัน และห้ามสระผม เพราะสามีไปทำงานไม่รู้ว่าเจอรางดีหรือรางร้าย

การถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านการใช้ชีวิตร่วมกัน

นายวันพิชัย สำเนียงล้ำ กล่าวว่า “สมัยก่อนลูกชายจะติดตามพ่อออกทะเล และพ่อจะสอนให้ลูกได้เริ่มสังเกตพฤติกรรมที่พ่อทำ ให้ลูกได้มีโอกาสฝึกทำตามทำให้ลูกได้เรียนรู้ชนิดของหอยที่จับ ปลาที่กิน และรู้จักการสังเกตธรรมชาติรอบตัว การสังเกตน้ำ ลม ท้องฟ้า ดวงดาว ก่อนจะออกทะเลทุกครั้งเราต้องสังเกตดูว่าจะมีพายุหรือไม่ หากมองเห็นเมฆที่เป็นก้อนมีสีเหมือนรุ้งจะทำให้เรารู้ว่าอีกไม่กี่วันจะมีฝนตกหรือมีพายุเข้า หรือการเดินทางในช่วงกลางคืนในอดีต พ่อจะสอนให้เราสังเกตดวงดาว ผมดูดาวเป็นจึงทำให้ผมไม่เคยหลงทางเมื่อต้องเดินทางช่วงกลางคืน นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวต่าง ๆ อีกมากที่พ่อถ่ายทอดมาให้”

นายชนะ หาดทรายทอง กล่าวว่า “ผมและพี่ชายติดตามพ่อออกทะเลตั้งแต่ผมอายุ 5 ปี เพราะผมอยากรู้ว่าพ่อผมไปหากุ้ง ปลา มาจากที่ไหน ครั้งแรกพ่อพาผมไปตกปลาผมเมาเรือทำให้อาเจียนจนหน้าซีด พ่อให้เอาน้ำที่ขังอยู่ใต้ท้องเรือมาล้างหน้า หรือเอาปลาที่อยู่ในท้องของปลาตัวอื่นมาย่างกินเป็นการแก้เคล็ดหลังจากนั้นก็จะไม่เมาเรือ ผมไปตกปลากับพ่อได้ปลาจำนวนมากตกปลาจนมือแตกน้ำ หากวันไหนพ่อไม่พาผมไปด้วยผมถึงกับร้องไห้”

นางมิจี้ หลักเกาะ กล่าวว่า “สมัยก่อนลูกสาวจะอยู่กับแม่คอยเรียนรู้เรื่องงานบ้านงานเรือน บางครั้งตามแม่ไปตัดทางมะพร้าวมาทำจากมุงหลังคา งานหลักของผู้หญิงคือการทำอาหาร แม่บ้านจะต้องหุงหาอาหารให้สามีไว้กินในช่วงที่ทำงานในทะเล หากเป็นช่วงน้ำใหญ่ผู้หญิงจะตื่นมาหุงข้าวและผู้หญิงจะออกไปหาหอยมาไว้ประกอบอาหาร บางคนไปหาบริเวณชายหาดหน้าบ้าน บางคนไปหาที่แหลมกาและลูกสาวก็จะติดตามแม่ไปด้วย ในบางครั้งผู้หญิงจะไปหาเพียงทรายและตัวลิ่น ในบางครั้งออกทะเลไปตกปลากับสามี ผู้หญิงบางคนอยู่บ้านในเวลาว่างก็จะสานเสื่อจากใบเตย หรือเอาเปลือกไม้ธรรมชาติมาย้อมเป็นสีของเสื่อ”

การคบหาของหนุ่มสาว

นายวันพิชัย สำเนียงล้ำ กล่าวว่า “การพบรัก การแต่งงาน ของชาวอูรักลาโว้ยผู้ชายและผู้หญิงในอดีตจะมีกฎเกณฑ์อยู่ว่า ให้ผู้ชายพิสูจน์ความรักที่มีต่อหญิงสาว พิสูจน์ความอดทนความขยัน โดยการให้ผู้ชายหาบน้ำไปใส่ในโอ่งของบ้านผู้หญิงและบ้านญาติของผู้หญิงจนเต็มทุกโอ่ง หรือในบางครั้งต้องไปหาไม้ฟืน นำมาผ่าให้เรียบร้อยแล้วนำไปให้บ้านผู้หญิงอันเป็นที่รัก กฎเกณฑ์ดังกล่าวเป็นสิ่งที่จะบอกต่อพ่อแม่ของผู้หญิงได้ว่าผู้ชายสามารถเลี้ยงดูลูกสาวของท่านได้ เมื่อพ่อแม่ของฝ่ายหญิงอนุญาตจึงเข้าสู่กระบวนการสู่ขอ”

นายหริ ฟองสายธาร กล่าวว่า “ก่อนที่จะแต่งงานจะมีการไปสู่ขอทั้งหมด 3 ครั้ง ครั้งที่ 4 เป็นการหมั้นแล้วจึงจะมาดูฤกษ์มงคลเพื่อกำหนดวันแต่งงาน แต่สำหรับบางคนที่ฐานะยากจนจะใช้วิธีการเข้าหา โดยผู้ชายจะแอบเข้าไปหาผู้หญิงและบอกให้ผู้หญิงรู้ว่าเราจะมาร่วมหอด้วย ผู้หญิงจะไปบอกพ่อแม่ให้รับรู้ เมื่อผู้ใหญ่ของทั้ง 2 ฝ่ายทราบเรื่องจึงจัดพิธีแต่งงานให้ โดยการนำน้ำใส่ขันมาขอขมากราบไหว้ผู้ใหญ่ทั้ง 2 ฝ่าย ซึ่งการแต่งงานในสมัยก่อนชาวอูรักลาโว้ยต้องแต่งงานกับชาวอูรักลาโว้ยด้วยกันเท่านั้น ห้ามแต่งงานกับคนต่างภาษา ต่างกลุ่มแต่ในปัจจุบันไม่มีการบังคับแล้ว”

การเสียชีวิต

นายหงีม ดำรงเกษตร กล่าวว่า “สมัยก่อนเมื่อมีคนในหมู่บ้านเสียชีวิตญาติ ๆ จะเก็บศพไว้ที่บ้าน 1 คืน โดยเพื่อนบ้านจะช่วยกันหาไม้ฟืนมาให้กับบ้านคนที่เสียชีวิตเพื่อใช้ก่อไฟช่วงกลางคืนชาวบ้านจะมานั่งเล่านิทานเพื่ออยู่เป็นเพื่อนญาติของคนที่เสียชีวิต เช้าวันต่อมาชาวบ้านจะช่วยกันแบกศพไปฝังที่สุสาน เมื่อพิธีศพที่สุสานเสร็จสิ้นจะต้องให้เด็ก ๆ ผูกผ้าขาวและให้กินมะพร้าว 1 ชิ้น ต่อจากนั้นเจ้าภาพจะต้มข้าวต้มขาว (ข้าวต้มใส่กะทิ) หรือข้าวต้มแดง (ข้าวต้มใส่น้ำตาลทรายแดง) เลี้ยงเป็นเวลา 3 วัน เมื่อครบ 3 วันจะมีการทำบุญครั้งใหญ่ให้กับวิญญาณบรรพบุรุษและญาติคนที่เสียชีวิต เมื่อโต๊ะหมอประกอบพิธีกรรมเสร็จสิ้น เจ้าภาพจะเชิญเพื่อนบ้านทุกคนรับประทานอาหารร่วมกัน”

การดูแลรักษาสุขภาพ

นายอาหลิน หาดทรายทอง กล่าวว่า “คนในหมู่บ้านเมื่อมีอาการเจ็บป่วยจะรักษาโดยให้โต๊ะหมอช่วยปัดเป่าให้ ซึ่งพิธีการปัดเป่าของโต๊ะหมอจะทำเฉพาะในช่วงข้างแรมเท่านั้น เพราะมีความเชื่อว่าหากทำพิธีช่วงข้างขึ้นจะรักษาไม่หาย นอกจากนี้ชาวบ้านยังรักษาด้วยยาสมุนไพรที่บรรพบุรุษบอกต่อกันมา เช่น เมื่อมีเด็กตัวร้อนคนสมัยก่อนจะนำหญ้าดอกขาวมาตำหรือขยี้แล้วเอาไปโปะไว้ที่กระหม่อมของเด็กเพื่อให้หายไข้ พ่อแม่บางคนเอาลูกมะพร้าวลูกเล็กที่หลุดออกมาจากยวงมาเคี้ยวให้ละเอียดแล้วนำไปแปะไว้ที่กระหม่อม และบางคนนำรังนกนางแอ่นมาแปะกระหม่อมหรือนำไปต้มกับน้ำตาลทรายแดงแล้วจึงให้ลูกกินเพื่อให้ไข้ลดลง สำหรับบางคนที่มีอาการปวดหัวจะรักษาโดยการนำกล้วยน้ำว้ามาหั่นเป็นแว่นแล้วแปะไว้ที่ขมับ”

นายสนิท แซ่ฉั่ว กล่าวว่า “เด็กที่เป็นโรคพยาธิในสมัยก่อนพ่อแม่จะให้ดื่มน้ำเชือกย่านาง โดยนำมาตำคั้นเอาแต่น้ำมาดื่ม นอกจากนี้ยังมีสัตว์ทะเลอีกหลายชนิดที่สามารถรักษาโรคได้

เช่น ปลิงทะเลตัวสีแดง ที่นำมาผสมกับสมุนไพรอย่างอื่น ได้แก่ น้ำผึ้ง เหล้าขาว กระชายดำ กระเทียมโทน ชาวบ้านเชื่อว่าสามารถรักษาผู้ป่วยโรคอัมพฤตให้ดีขึ้น

สรุปได้ว่า ในอดีตชาวอูรักลาโว้ยมีชีวิตที่อิสระ อิสระในการเดินทาง อิสระในการประกอบอาชีพ อิสระในการตั้งถิ่นฐาน นอกจากนี้ชาวอูรักลาโว้ยยังมีวิถีชีวิตที่กลมกลืนไปกับธรรมชาติที่ชาวอูรักลาโว้ยอาศัยอยู่ ซึ่งเป็นการปรับตัวเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างมีแบบแผน สำหรับเรื่องวิถีชุมชนนั้นชาวอูรักลาโว้ยจะอาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มมีระบบการแบ่งปันการแลกเปลี่ยนกับกลุ่มของคนเองและคนต่างกลุ่ม มีกฎเกณฑ์ข้าวไป ปลามา มีแบบแผนในการอยู่ร่วมกันมิใช่คนป่า สุดท้ายนี้ เรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญา จะเป็นไปตามความเป็นจริงของชีวิตจากกลุ่มของพ่อแม่สู่ลูก

ผู้ดำเนินการเสวนา ชาวอูรักลาโว้ยที่บ้านราไวย์สามารถบอกได้ไหมว่า **“อะไรคือความภูมิใจของชาวอูรักลาโว้ย”**

นายจิม หลักเกาะ กล่าวว่า “สมัยก่อนที่เดินทางไปทำมาหากินที่เกาะสุรินทร์ พวกเราได้เจอกลุ่มมอแกน ทำให้เรารู้สึกภูมิใจมากที่เจอกลุ่มคนที่ทำมาหากินทางทะเล มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมคล้ายกับพวกเรา ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นพี่น้องกัน เมื่อเราไปเกาะลันตาไปเจอพี่น้องชาวอูรักลาโว้ยด้วยกัน พี่น้องก็จะให้การต้อนรับอย่างดีชวนให้เรานอนค้างและกินข้าวที่บ้าน และเมื่อพี่น้องมาบ้านเราเราก็ต้อนรับเขาเช่นกันและจะมีของฝากให้ไปด้วย”

นายอาหลิน หาดทรายทอง กล่าวว่า “ผมภูมิในที่สุดในเรื่องภาษา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษได้สืบทอดต่อกันมา ไม่ว่าผมไปที่ไหนเมื่อเจอคนที่พูดภาษาอูรักลาโว้ยผมจะพูดกับเขาทันที ผมไม่เคยอายที่จะพูด ภาษาของเราเองเป็นภาษาที่สวยงามที่เราต้องอนุรักษ์ไว้ อนาคตอยากให้ทุกคนได้สืบสานภาษาของพวกเราไว้ เพราะภาษาเป็นสิ่งสำคัญที่บรรพบุรุษรักษาไว้ให้จนถึงทุกวันนี้

ผู้ดำเนินการเสวนา อยากให้คนข้างนอกสะท้อนหรือบอกเล่าว่ามีอะไรบ้างที่น่าภูมิใจและน่าจะพัฒนาต่อไป ทุกคนจะร่วมขับเคลื่อนชุมชนด้วยคุณงามความดีความดีต่อไป

นางสาวนันทกา เครืออินทร์ ตัวแทนนักศึกษาจากคณะสิ่งแวดล้อมมหาวิทยาลัยมหิดลกล่าวว่า “สิ่งที่มองเห็นคือ ความเป็นเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น การได้สัมผัสกับวิธีคิดของชาวบ้านเกี่ยวกับการปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับท้องทะเลได้ จนก่อเกิดเป็นภูมิปัญญาด้านนิเวศทางทะเล คือการรู้จักสังเกตลักษณะของน้ำทะเล คลื่น ลม ท้องฟ้า ดวงดาว นอกจากนี้การออกทะเลไปทำมาหากินร่วมกันยังเป็นการรักษาระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งชาวบ้านยังคงมีการแบ่งปันอาหารให้กันเสมอมา และที่สำคัญชาวอูรักลาโว้ยยัง

มีระบบคุณธรรมในการทำมาหากิน โดยสังเกตได้จากอุปกรณ์และรูปแบบในการทำมาหากิน กล่าวคือ อุปกรณ์ที่ชาวบ้านใช้จะเฉพาะเจาะจงสัตว์ทะเลที่ต้องการ และจะไม่จับปลาที่มีขนาดเล็กมากเกินไป อุปกรณ์จับปลาแต่ละชนิดไม่ได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศเท่ากับการทำประมงพาณิชย์ คุณธรรมอีกข้อหนึ่งคือ การแบ่งพื้นที่ทำมาหากินออกเป็น 2 ฝั่ง โดยอาศัยลมเป็นปัจจัยหลักทำให้ทรัพยากรมีโอกาสฟื้นตัว”

นางสาวศุภวรรณ จันทร์เติบ ตัวแทนจากมูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย กล่าวว่า “จากการทำงานร่วมกับชาวอูรักลาโว้ยทำให้รู้ว่า ชาวอูรักลาโว้ยมีความเป็นกลุ่มก้อน มีความสัมพันธ์ที่ดีภายในกลุ่ม ทั้งชาวอูรักลาโว้ยในชุมชนเองและชาวอูรักลาโว้ยจากชุมชนอื่น ชาวอูรักลาโว้ยเป็นกลุ่มที่มีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับทะเล และมีจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งจะผูกพันกับวิถีชีวิต ความเชื่อ และการประกอบอาชีพ”

ผู้ดำเนินการเสวนา สรุปได้ว่า คนข้างนอกมองเห็นความเป็นชาวอูรักลาโว้ย ดังนี้

1) การมีความจำเพาะ พิเศษ หาที่อื่นไม่ได้ มีความเป็นตัวของตัวเองเหมือนคนไทยในภาคใต้ ภาคเหนือ ภาคอีสาน ต่างมีเอกลักษณ์ที่บ่งบอกให้เกิดความภาคภูมิใจและรักใคร่กันเองในหมู่ ทำให้กลุ่มยึดโยงกันทั้งภายในและภายนอก

2) การมีระบบสังคมที่หนักแน่นและมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กลมกลืนกับธรรมชาติ มีการปรับตัวในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ หากใครบอกว่าชาวเลเป็นกลุ่มคนที่ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงตามโลกคงไม่จริง เพราะชาวอูรักลาโว้ยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นปรับตัวกับธรรมชาติได้อย่างดีโดยไม่คิดฝ่าฝืน

3) การมีระบบคุณธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นระบบคุณธรรมในตัวและไม่ได้ทำลายสิ่งแวดล้อมเพราะเราต้องอยู่กับสิ่งแวดล้อมตลอดเวลา

หากนำทั้ง 3 ข้อที่กล่าวมานี้มาฟื้นฟูให้เป็นรูปเล่มทุกคนอาจได้ยาดีสำหรับรักษาโรค เช่น เป้าน้อยซึ่งเป็นยาสมุนไพรรักษาโรคเลือด ปัจจุบันญี่ปุ่นเอาไปจดทะเบียนผลิตเป็นยาซึ่งเป็นการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ หรืออย่างที่ราชภัฏเชียงรายเข้าไปถอดความรู้เกี่ยวกับเกี่ยวกับความรู้เรื่องสมุนไพรของผู้หญิงมูเซอ แล้วมาพัฒนาเป็นแพทย์ทางเลือกเข้าไปบรรจุไว้ในโรงพยาบาล ทำให้ปัจจุบันชาวมูเซอสามารถจัดการท่องเที่ยวของตนเองได้ โดยมีหนุ่มสาวที่มีทางเลือกไม่เข้าไปหางานทำในเมืองคอยให้การต้อนรับ แนะนำชุมชน เป็นการปรับตัวให้เข้ากับวิถีใหม่หากชาวอูรักลาโว้ยสามารถฟื้นฟูสิ่งเหล่านี้ได้ต่อไปก็อยู่ในโลกใหม่ได้

8.4.4. การปลูกสร้างรากฐานทางวัฒนธรรมของชาวอูรักลาโว้ย

ผู้ดำเนินการเสวนา ในช่วงบ่ายจะเป็นการพูดถึงเรื่องที่ทุกคนจะเอาประโยชน์จากโลกใหม่ได้อย่างไร เมื่อเราถอยกลับไปไม่ได้แล้วทุกคนจะอยู่ได้อย่างไรกับโลกในปัจจุบัน เราจะเอาประโยชน์อย่างมีศักดิ์ศรี และที่ทุกคนได้พูดไว้ในตอนเช้าถือเป็นทุนที่สำคัญ และสุขใดที่เกิดจากการพูดคุยในหมู่ญาตินั้นไม่มีแล้วในโลกนี้ หากคนเราอยู่ในหมู่ญาติแล้วพูดคุยกันถูกคอนั้นคือความสุข แต่ปัจจุบันสิ่งเหล่านี้เริ่มหายไป และเมื่อเราเป็นคนราไวย์มีความเอื้ออาทร สุขอื่นใดหาไม่มีอีกแล้วเท่าสุขที่มีในหมู่ญาติ เราจะนำเอาสิ่งเหล่านี้มาสร้างความเป็นอูรักลาโว้ย บ้านราไวย์

ปัญหาที่ชาวบ้านมีไม่แตกต่างจากชนกลุ่มน้อยกลุ่มอื่นที่มักจะถูกดูแคลน ถูกเอาเปรียบ สำหรับช่วงบ่ายนี้เราจะมาเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกัน ความแตกต่างเกิดขึ้นได้ซึ่งไม่จำเป็นต้องเห็นเหมือนกัน บ้านราไวย์มีปลา มีฤดูกาลที่แตกต่างกัน และความหลากหลายนี้คือคุณสมบัติของบ้านราไวย์ คือการปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้

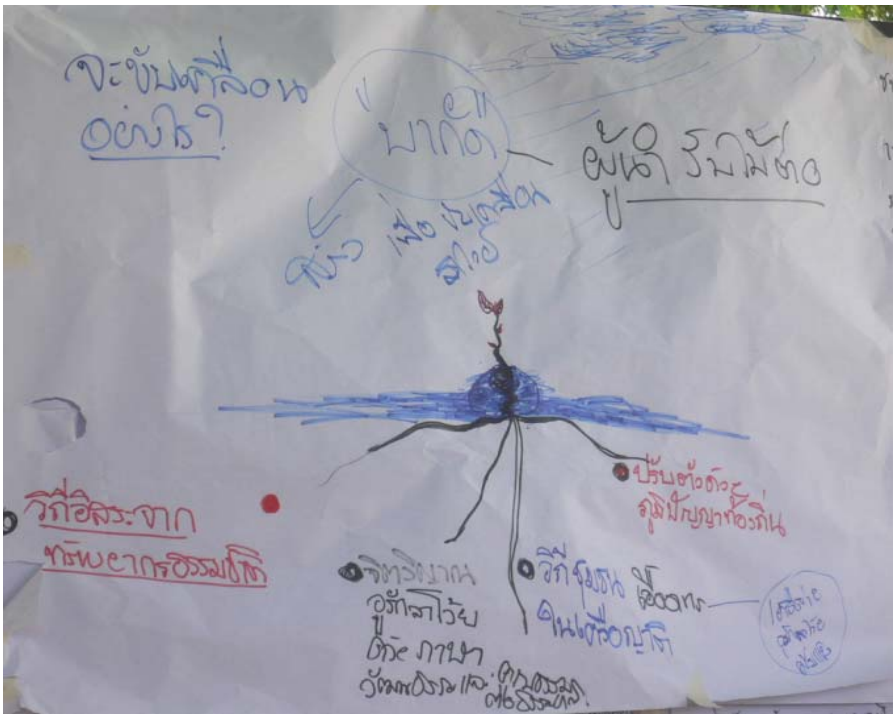

รูปภาพ 8-2 แบบจำลองต้นไม้ราไวย์เพื่อขับเคลื่อนชุมชน

จากรูปจะทำอย่างไรให้เมล็ดพันธุ์นี้ใหญ่ขึ้นมา ทุกคนจะช่วยกันให้เมล็ดพันธุ์นี้ขยายใหญ่ขึ้นเป็นต้นไม้ที่มีร่มเงา และโชคดีที่ต้นไม้มีระบบรากดีซึ่งต้นไม้ในรูปนี้เปรียบเสมือนชุมชนราไวย์ ที่ถูกกระแสการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ ที่มาจากส่วนกลางรุมเร้าเข้ามา ทั้งในเรื่องของ

กฎหมาย และข้อจำกัดของการใช้ทรัพยากร ต้นไม้ราไวย์ในรูปนี้มีรากที่แข็งแรงมากเพราะเป็นต้นไม้พันธุ์ดี คือ ชาวอูรักลาโว้ยมีวิถีชีวิตที่อิสระต้องการความอิสระจากธรรมชาติ ในประเทศสหรัฐอเมริกาเคยมีชาวอินเดียแดงอาศัยอยู่ในป่า แต่รัฐบาลได้ย้ายชาวอินเดียแดงออกจากป่าที่เคยอยู่ไปอยู่ในนิคม แล้วให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวและประกาศเป็นป่าสงวน การย้ายชาวอินเดียแดงออกจากป่าเหมือนการยกต้นไม้ไปปลูกในป่าใหม่ ปรากฏว่ามีปัญหาเกิดขึ้นมากเพราะคนถูกย้ายออกจากรากเดิมกลายเป็นปัญหาสังคม โจทย์ในช่วงบ่ายมีอยู่ว่าจะทำอย่างไรให้ต้นไม้แข็งแรงขึ้น ต้นไม้ราไวย์มีหลายราก ดังนี้

1) มีจิตวิญญาณแก่นของความเป็นอูรักลาโว้ย คือ ภาษา วัฒนธรรม สิ่งนี้คือรากแก้วที่สำคัญมาก

2) มีระบบคุณธรรมต่อธรรมชาติซึ่งสิ่งเหล่านี้คือรากฐานเดิม หากมีคนถามว่าชาวอูรักลาโว้ยคือใครให้ตอบไปเลยว่า เราคือคนที่ชอบวิถีอิสระที่จะอยู่กับธรรมชาติ และมีจิตวิญญาณ มีภาษา มีวัฒนธรรมของตนเอง

3) มีวิถีชุมชนในหมู่ญาติ การสร้างบ้านเรือนเป็นเรื่องของชุมชน เป็นวิถีชุมชนที่มีลักษณะเป็นองค์รวมในระบบญาติพี่น้อง

4) นำเอกลักษณ์หรือความสามารถเฉพาะของชาวอูรักลาโว้ย ซึ่งได้แก่การปรับตัวอยู่กับธรรมชาติ เป็นการปรับตัวด้วยภูมิปัญญา เช่น ความรู้เรื่องทะเล โดยชาวบ้านมีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้มีความสำคัญ ทุกคนจะทำอย่างไรให้ต้นไม้นี้เจริญงอกงาม มีกิ่งก้านที่แข็งแรง มีรากฐานมั่นคง มีผลกินได้ตลอดจนถึงรุ่นลูกหลาน ทุกคนในที่นี้ต้องช่วยกันทั้งคนในและคนนอกด้วย 4 ข้อที่กล่าวมา มีความอิสระในการทำมาหากินซึ่งเป็นการพึ่งตนเองด้วยความสามารถของตนเองและของกลุ่ม เป็นหนึ่งในคุณภาพชีวิตที่ยอมรับโดยสหประชาชาติว่าต้องมีอิสรภาพไม่ถูกจำกัดอยู่ที่ใดที่หนึ่ง

ผู้ดำเนินการเสวนา ต่อไปนี้เราจะมาพูดถึงความจริง ความจริงคือการได้เห็นตัวอย่างจากที่อื่น ขอให้ทุกคนยกตัวอย่างชุมชนที่มีความสุขอยู่ร่วมกันแบบเครือญาติ คนภายนอกชุมชนมีบทบาทคือการกระตุ้นให้คิดแต่ไม่ใช่มาสร้างแบบแปลนให้ เป็นการมาแลกเปลี่ยนเพื่อให้ชาวอูรักลาโว้ยมองเห็นภาพดี ๆ เพื่อจะได้เตรียมพรวนดินต้นไม้ของชุมชนราไวย์ต่อไป

นายอาหลิน หาดทรายทอง กล่าวว่า “ผมไปเที่ยวที่เกาะอาดัง จังหวัดสตูล ซึ่งมีพี่น้องชาวอูรักลาโว้ยอาศัยอยู่ สิ่งหนึ่งที่ผมสังเกตได้คือ เด็ก ๆ ที่เกาะอาดังพูดภาษาอูรักลาโว้ยได้ชัดเจนหากเป็นไปได้อยากให้ชุมชนราไวย์เป็นเหมือนเกาะอาดัง เพราะปัจจุบันเด็กในชุมชนไม่พูด

ภาษาอูรักลาโว้ยเลย และน้อยคนที่จะพูดได้ เรื่องภาษาจึงเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงมากกลัวว่าภาษาจะสูญหายไป และสถาบันครอบครัวถือเป็นสถาบันแรกก็ไม่ค่อยให้ความสำคัญในเรื่องนี้ด้วย ผมจึงอยากให้พ่อแม่สอนให้ลูกหลานพูดภาษาอูรักลาโว้ยได้เช่นเดียวกับพูดภาษาไทย เพื่ออนุรักษ์ภาษาที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวอูรักลาโว้ยไว้ อย่าให้สูญหายไปซึ่งผมเป็นห่วงในเรื่องนี้มาก”

นายอาหลิน หาดทรายทอง กล่าวต่ออีกว่า “คนท้องถิ่นบางคนอาจรังเกียจในภาษาของชาวอูรักลาโว้ย เพราะคนท้องถิ่นอาจเข้าใจผิดว่าพวกเราไปว่าเขา ทำให้ชาวอูรักลาโว้ยบางคนกลัวคนท้องถิ่นเข้าใจผิดทำให้ต้องพูดภาษาไทย ผมจึงอยากบอกลูกหลานว่า ลูกหลานไม่ต้องกลัวที่จะพูดภาษาอูรักลาโว้ย เพราะภาษาเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้ฝากเอาไว้ สิ่งของอื่นอาจผุพังแต่ภาษาจะติดตัวเราไปหลายชั่วคน การเรียนรู้วิธีการทำมาหากินในทะเลพ่อจะถ่ายทอดความรู้ให้เป็นภาษาอูรักลาโว้ย”

นางสาวสิรินี ยมนา พัฒนาการชุมชน จังหวัดภูเก็ต กล่าวว่า “ที่ภาษาอูรักลาโว้ยเริ่มสูญหายไปเพราะพ่อแม่ไม่ได้สอนให้ลูกพูด มีคำพูดของคนท้องถิ่นชาวภูเก็ตที่พูดว่า หากเด็กคนไหนดื้อจะให้ไปเป็นลูกชาวเล และคนท้องถิ่นบางคนมองว่าชาวเลสกปรก ซึ่งเป็นการมองเพียงภายนอกโดยไม่ได้มารู้จักตัวตนที่แท้จริงของเรา หรือเวลาที่ชาวอูรักลาโว้ยไปในเมืองและพูดภาษาอูรักลาโว้ยจะถูกคนอื่นมอง ทำให้ชาวเลอายไม่กล้าพูด”

ผู้ดำเนินการเสวนา ภาษาพื้นบ้านเป็นสิ่งที่ทำให้เด็กประสบผลสำเร็จในการเรียน หากมีการเรียนการสอนที่ใช้ภาษาแม่หรือภาษาที่ตนถนัดจะทำให้เด็กเรียนดีขึ้น เพราะเด็กบางคนพูดภาษากลางไม่ชัดแต่ก็ถูกบังคับให้พูดภาษากลาง ส่งผลต่อการเรียนของเด็ก ดังนั้นเรื่องการเรียนสำคัญจะต้องสร้างสองภาษาไม่ใช่เพียงแค่ภาษาเดียว เช่น ที่แคนนาดาซึ่งมีคนพื้นเมืองอาศัยอยู่ ทั้งชาวฝรั่งเศส ชาวอินเดียแดง ในโรงเรียนจึงมีการเรียนการสอนหลายภาษา

ในเรื่องภาษานั้น ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิ์ที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมและภาษาของตนเอง ผู้ใดทำลายถือว่าผู้นั้นผิดรัฐธรรมนูญ เพราะชาวบ้านมีสิทธิ์ที่จะอนุรักษ์ไว้ หน่วยงานราช องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องกำหนดเรื่องเหล่านี้เป็นนโยบายหลัก ข้อเสียของคนไทยคือ ชอบดูถูกคนที่ต่ำกว่า เช่น คนพิการที่มักจะโดนดูถูก ทำให้ปัจจุบันคนพิการหลายคนลุกขึ้นมาต่อสู้จนสามารถผ่านจุดนี้ไปได้ คนใต้ที่พูดทองแดงปัจจุบันกล้าพูดมากขึ้นเพราะต้องการให้คนอื่นรู้ว่าฉันเป็นคนใต้ และในขณะนี้มีการรื้อฟื้นภาษา วัฒนธรรม มากขึ้น เพราะสิ่งเหล่านี้ทำให้รู้ว่าทุกคนมาจากที่ไหน

ปัจจุบันรัฐธรรมนูญได้กำหนดชัดเจนว่า 30 % ต้องสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เช่น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียน สิ่งเหล่านี้เป็นสิทธิที่ชาวบ้านสามารถทำได้

นางสาวนันทกา เครืออินทร์ กล่าวว่า “การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียนสามารถทำได้ เพราะพระราชบัญญัติการศึกษาได้ระบุไว้หลายมาตราเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเอื้อประโยชน์ให้คนท้องถิ่นสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นบรรจุเข้าในหลักสูตรหนึ่งของโรงเรียน เช่น มาตรา 7 “ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้อันเป็นสากล” เพื่อให้บุคคลมีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น มีความรู้เกี่ยวกับตนเองมากขึ้น มาตรา 28 “ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคลส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ รู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชน” การพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาไทย คือ การนำเอาเนื้อหาหรือวิธีการสอนของภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการเรียนการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน หัวใจสำคัญคือการปรับสภาพเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีเหตุมีผล สร้างดุลยภาพกับสรรพสิ่งเพื่อความสันติสุขและยั่งยืน และหากสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจริงจะทำให้คนท้องถิ่นยอมรับชาวอูรักลาโว้ยมากขึ้น”

อาจารย์มยุรี ถาวรพัฒน์ นักวิจัยจากสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย กล่าวว่า “ปัจจุบันมีหลายโรงเรียนที่สามารถนำภาษาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบของโรงเรียน โดยชุมชนมีความตั้งใจที่จะฟื้นฟูภาษาขึ้น เพราะชาวบ้านคิดว่าสิ่งเหล่านี้มีคุณค่าต่อชุมชน เพราะบางอย่างไม่สามารถอธิบายให้เข้าใจโดยใช้ภาษาไทยได้ จึงเกิดการรวมพลังของชุมชน และมีสถาบันการศึกษาเข้าไปช่วยเหลือเรื่องวิธีการ จึงทำให้งานวิจัยของท้องถิ่นเกิดขึ้น ผลที่ได้รับคือระบบตัวเขียนโดยชุมชน ทางโรงเรียนได้เข้ามาช่วยเป็นพี่เลี้ยงให้ชาวบ้านเข้าไปเป็นครูในโรงเรียน โดยคัดเลือกชาวบ้านที่สามารถออกเสียงได้ชัดเจนเป็นครูสอน”

ผู้ดำเนินการเสวนา และในวันนี้เรามีนักศึกษาที่มาฝึกงานกับศูนย์การท่องเที่ยวกีฬา และนันทนาการจังหวัดภูเก็ต มาร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ อยากให้ช่วยแนะนำตัวหน่อย

นักศึกษา จากราชภัฏเชียงราย กล่าวว่า “หนูเป็นชาวอาข่ามาจากบนดอยสูง หนูดีใจและภูมิใจที่เป็นชาวอาข่า อาข่ามีภาษาพูด ภาษาเขียน เป็นของตนเอง และภูมิใจในสิ่งที่บรรพบุรุษสร้างมา ลูกหลานมีหน้าที่สืบทอดสิ่งที่บรรพบุรุษสานต่อมา ไม่ว่าหนูจะไปอยู่ที่ไหนจึงบอกทุกคนอย่างภูมิใจว่าหนูคืออาข่า เพราะหนูมีความรักในความเป็นชนเผ่าของหนู ภูมิใจในวัฒนธรรมที่มีจุดเด่นอยู่ในตัวเอง เราไม่ต้องทำเลียนแบบคนอื่นเพราะเรามีเอกลักษณ์ของเราเอง เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขมาจากบรรพบุรุษ แต่หนูไม่ได้ปิดกั้นที่จะเรียนรู้วัฒนธรรมอย่างอื่นนะ แต่วัฒนธรรมของหนูหนูต้องอนุรักษ์ไว้”

นายอาหลิน หาดทรายทอง กล่าวว่า “ในเรื่องวิถีชุมชนและเครือญาติ ที่เกาะอาดังจังหวัดสตูลนั้นน่าประทับใจมาก ชาวบ้านมีการแบ่งอาหารให้กับเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง โดยที่ไม่

ต้องใช้เงินซื้อ ผมเคยได้รับน้ำใจนี้เมื่อครั้งที่ผมไปเที่ยวที่โน้น ทั้งที่ผมไม่ใช่คนเกาะอาดังแต่เขาก็เห็นว่าเราเป็นชาวอูรักลาโว้ยเหมือนกัน สมัยก่อนที่ยังไปทำมาหากินไกลบ้านมักจะพบเจอชาวอูรักลาโว้ยด้วยกัน พวกเราจะทักทายและเรียกให้กินข้าว หรือชวนไปบ้านและต้อนรับขับสู้อย่างดี และในวันนี้ก็เช่นกันกลุ่มแม่บ้านหลายคนได้มาช่วยกันทำอาหารเลี้ยงทุกคนที่มาร่วมงานเสวนา และความเอื้ออาทรที่ชาวบ้านมีต้องสืบทอดให้ลูกหลานต่อไป"

อาจารย์ฉลวยวรรณ ปัญญา จากมูลนิธิบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวว่า "วันนี้มีประสบการณ์จากการทำงานร่วมกับชุมชนมาเล่าสู่กันฟัง ขอยกตัวอย่างหมู่บ้านทุ่งกระแชะ มีองค์กรเอกชนเข้าไปพัฒนา เมื่อมีการจัดเวทีประชาคม จัดกิจกรรม ชาวบ้านจะไปรวมตัวกันที่บ้านผู้นำชุมชน และผู้นำชุมชนก็ได้มีคนรู้จักมากขึ้น จึงกลายเป็นปราชญ์ชาวบ้าน และมีการนำชม นำเที่ยวในหมู่บ้าน ทำให้งานในหมู่บ้านไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ ชาวบ้านจึงแตกกันเป็น 2 ฝ่าย คือ กลุ่มหนึ่งเป็นคนทำงานอีกกลุ่มเป็นผู้นำเที่ยว ต่อมาความขัดแย้งยิ่งรุนแรงขึ้นจนไม่สามารถร่วมงานกันได้ และเมื่อหน่วยงานของเราเข้าไปก็เริ่มมองว่า มีสิ่งใดไหมที่จะช่วยทำให้ทุกคนมาร่วมมือกัน จึงคิดถึงการนำรองแง็งซึ่งคือศิลปะการแสดงของท้องถิ่นมาเป็นสื่อ โดยคัดเลือกเด็กในชุมชนมาฝึกการแสดงรองแง็ง เมื่อได้ยินเสียงกลองและเสียงดนตรีประโคมจังหวะชาวบ้านที่แตกเป็น 2 ฝ่ายต่างมาร่วมงานกันทำให้ลืมความขัดแย้งฟื้นพลังกลับมานั่งคุยกันอีกครั้ง"

นายหงีม ดำรงเกษตร กล่าวว่า "สำหรับผม สิ่งที่น่าห่วงมากที่สุดคือ เรื่องศิลปวัฒนธรรม เพราะเด็กในชุมชนไม่สนใจที่จะเรียนรู้หรือสานต่อ คนแก่ที่มีความรู้ที่จะเป็นครูสอนได้ก็มีความรู้น้อยลง"

อาจารย์ฉลวยวรรณ ปัญญา จากมูลนิธิบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวว่า "การเริ่มต้นของขบวนการที่ให้เด็กเรียนรองแง็ง คือ การเริ่มต้นที่โรงเรียนโดยมีเด็กมาร่วมคิด ร่วมค้นหา ศักยภาพของชุมชน เช่น ภูมิปัญญาในการรักษาพยาบาล ภูมิปัญญาเรื่องการดูแลป่าชายเลน ชุมชนต้องมองว่าสิ่งใดเป็นจุดเด่นของชุมชนบ้าง เช่นชุมชนบ้านทุ่งกระแชะเด็กได้ค้นพบเรื่องการเรียนรองแง็งที่เป็นศิลปะของท้องถิ่น ที่ได้บอกเล่าประวัติของชุมชน ทำให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจ และมีการคิดร่วมกันว่าสิ่งที่ดีเหล่านี้จะร่วมสืบทอดกันอย่างไร จะรดน้ำพรวนดินอย่างไรที่จะให้ต้นไม้ต้นนี้เกิดขึ้น โดยต้นไม้เปรียบเสมือนอนาคตของลูกหลาน และมีโรงเรียนเข้ามามีส่วนช่วยเหลือ"

นายจักรพงษ์ สุขเจริญ ตัวแทนนักศึกษาจากคณะสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดล กล่าวว่า "ที่ภาคกลางจะมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการเกษตร มีหมู่บ้านหนึ่งในจังหวัดสุพรรณบุรีมีลุงคนหนึ่งได้ทำการเกษตรโดยใช้ภูมิปัญญาที่ตนมี และได้จัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ในการใช้ภูมิปัญญา

ท้องถิ่นเพื่อการเกษตร ทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านทำการเกษตรโดยไม่ต้องใช้สารเคมีหรือใช้ต้นทุนในการปลูกมาก”

ผู้ดำเนินการเสวนา รากต้นไม้ทั้ง 4 ราก ไม่จำเป็นต้องทำไปทีละราก ในบางครั้งศิลปวัฒนธรรมไม่จำเป็นต้องสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ เพียงแค่ช่วยกันฟื้นฟูสิ่งที่มีอยู่ขึ้นมา

นายสนิท แซ่ฉั่ว กล่าวว่า “การขับเคลื่อนของชุมชนน่าจะมีตัวแทนของชาวอูรักลาโว้ยในทุกจังหวัดมาร่วมพูดคุยกัน มีการจัดเวทีแสดงความคิดเห็น หาแนวทางเพื่อให้ชุมชนอูรักลาโว้ยทุกชุมชนเข้มแข็ง มีแนวทางแก้ปัญหาที่ทุกคนช่วยกัน เช่น เรื่องภาษาที่หดหายไปเพราะพวกเราไม่ได้พูด ครอบครัวควรเป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนเรื่องภาษา”

ผู้ดำเนินการเสวนา ผมเห็นด้วยกับสิ่งที่คุณสนิทกล่าวมา เพราะการทำงานในปัจจุบันต้องมีเครือข่าย ต่อสู้อยู่เพียงหมู่บ้านเดียวไม่มีเสียง เช่น เครือข่ายประมงพื้นบ้านฝั่งอันดามัน หากพูดในนามเครือข่ายจะมีเสียงดังมาก เช่น ที่เกาะลันตามีตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านมาพูดในนามของรักษ์ลันตา เมื่อพูดในนามเครือข่ายทุกภาคส่วนก็ฟังมากกว่าพูดคนเดียว

การทำเครือข่ายเป็นเรื่องของภาคประชาชน แนวคิดเรื่องนี้ภาครัฐยังตาม NGO ไม่ทัน เครือข่ายต้องเริ่มจากกลุ่มอาชีพก่อน เช่น เครือข่ายประมงพื้นบ้านอันดามัน หากหมู่บ้านราไวย์สามารถเข้าไปเป็นสมาชิกเครือข่ายด้วยหรือขอให้เครือข่ายดังกล่าวเข้ามาพูดคุย จะทำให้มีการสร้างผู้นำ มีการปรับเปลี่ยนวิธีคิด มีการศึกษาดูงาน เมื่อดูงานแล้วได้ความรู้ ชาวบ้านก็มาทำแผนงานโครงการ เสนอต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เมื่อมีแกนนำ มีการรวมกลุ่มกันคิด ทำให้ได้ในสิ่งที่ชาวบ้านอยากทำ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็มีงบประมาณช่วยสนับสนุน

ก่อนที่จะจัดทำเครือข่ายจะต้องมีการสร้างคน ชาวอูรักลาโว้ยเก่งในเรื่องของการจัดกลุ่มอยู่แล้ว จากการที่เราเคยออกไปหากินเป็นกลุ่ม ดังนั้นเราจะสร้างบากัดเพื่อช่วยขับเคลื่อนสังคม ขับเคลื่อนชุมชนราไวย์ อย่างแรกคือการกำหนดคนขึ้นมาทำงานโดยหาคนที่เก่งในแต่ละเรื่องมาทำงาน

การขับเคลื่อนต้องเริ่มจากคนข้างใน วันนี้ทุกคนมีหน่วยงานที่มาร่วมงานเป็นเครือข่ายอยู่แล้ว แต่ความรู้ทุกอย่างต้องระเบิดมาจากคนข้างใน ซึ่งไม่ได้มาจากคนใดคนหนึ่งต้องเกิดจากการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ การไปบากัดเป็นการรับไม้ต่อจึงต้องการคนที่มีพลัง มีความคิด พูด อ่าน ภาษาไทยได้แล้วนำส่วนนี้มาใช้ประโยชน์เพื่อนำเรื่องราวที่รับรู้มาบอกเล่าให้พี่น้องฟัง

พันธมิตรและเครือข่ายของชาวอูรักลาโว้ยของชาวอูรักลาโว้ยคือ ทุกหน่วยงานที่มาในวันนี้ เราต้องพูดคุยจนมันตกผลึกจากคนข้างในซึ่งต้องใช้เวลา หากเรารีบอาจทำให้ล้มได้ทำให้

เสียกำลังใจ หากเรามีญาติพี่น้อง มีมิตรสหายที่อยู่เกาะอื่นก็เป็นการสร้างเครือข่ายขึ้นมา แล้วตั้งชื่อและมีผู้ประสานงานไว้ก่อน ต่อไปนี้เมื่อมีปัญหาหรือทะเลาะกับผู้ประกอบการเรื่องที่ทำกินหรือที่อยู่ ชาวอูรักลาโว้ยต้องพูดในนามเครือข่ายของคนที่หากินทางทะเล

ในเรื่องวัฒนธรรมควรเริ่มจากที่โรงเรียน ให้คุณครูเห็นความสำคัญในเรื่องวัฒนธรรมของชุมชน สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหากชาวบ้านมีสิ่งที่ดีไปนำเสนอจะทำให้ภาครัฐฟังมากขึ้น เช่น มีโครงการฟื้นฟูรองแง็ง หากอบต. สนใจสามารถดึงดูดครูและนักเรียนเข้ามาเรียนรู้ หรือมีสภาวัฒนธรรม การท่องเที่ยว เข้ามาสนับสนุน แต่ที่สำคัญต้องมีคนมาประสานงานต่อ ภาคใต้เรามีเครือข่ายประมงอันดามัน หากสามารถเข้าไปได้ จะทำให้เราได้เรียนรู้เรื่องกฎหมาย สิทธิที่ชุมชนควรได้รับ และผู้นำได้ไปศึกษาดูงานจากชุมชนอื่นแล้วนำกลับมาเล่าสู่กันฟัง เมื่อเป็นเครือข่ายคนภายนอกจะเกรงใจมากขึ้น

อาจารย์ฉลวยวรรณ ปัญญา จากมูลนิธิบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวว่า “วันนี้ทุกคนน่าจะใช้โอกาสนี้ฟูมฟักต้นไม้ให้เจริญเติบโตได้อย่างไรจากราก 4 รากนี้ ซึ่งได้แก่ วิถีอิสระจากทรัพยากร จิตวิญญาณ วิถีชุมชน การปรับตัวโดยใช้ภูมิปัญญา เมื่องมองดูแล้วทุกคนจะอาสาเข้าไปช่วยในส่วนใดบ้าง เพื่อขับเคลื่อนสิ่งเหล่านี้ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”

ผู้ดำเนินการเสวนา ปัจจุบันรัฐบาลได้กระจายงบประมาณสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนั้นชุมชนราไวย์จะต้องมีแผนของชุมชนไว้ซึ่งเป็นแผนที่ชาวบ้านคิด แล้วนำแผนของชุมชนไปเสนอต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ได้งบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้มีโอกาสพัฒนาเครือข่ายชาวอูรักลาโว้ย หรือเพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน อยากให้ชาวอูรักลาโว้ยได้กำหนดวิถีชีวิตของตนเอง และนำเสนอให้คนภายนอกรับรู้ในสิ่งที่ชุมชนต้องการ

นายวันพิชัย สำเนียงล้ำ กล่าวว่า “ปัจจุบันนี้รากของชุมชนเริ่มแข็งแรงขึ้น และจะทำอย่างไรให้ลูกหลานได้เรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล เพื่อไม่ให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอูรักลาโว้ยสูญหายไป อยากให้นักศึกษาช่วยทำหนังสือเกี่ยวกับเรื่องนี้ มิเช่นนั้นความรู้เหล่านี้สูญหายไปแน่นอน”

นายพรหมโชติ ไตรเวช ผู้อำนวยการศูนย์การท่องเที่ยวกีฬา และนันทนาการจังหวัดภูเก็ต กล่าวว่า “ปัจจุบันหน่วยงานจากภายนอกพยายามเข้ามาช่วยชาวอูรักลาโว้ยมากขึ้น แต่บางอย่างกลับไม่ตรงกับสิ่งที่ชุมชนต้องการ ชุมชนต้องการกรรมสิทธิ์ในที่ดินซึ่งเป็นปัญหามานาน หน่วยงานราชการต่างก็พยายามหางบประมาณมาช่วยเหลือ พัฒนาในด้านต่าง ๆ แต่ชุมชนเองก็ขาดตัวแทนที่เข้ามาติดต่อประสานงานอย่างต่อเนื่อง”

ผู้ดำเนินการเสวนา จากที่ผู้อำนวยการศูนย์การท่องเที่ยวกีฬา และนันทนาการจังหวัดภูเก็ต พูดถึงเรื่องความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย ซึ่งอยู่ในเรื่องของวิถีอิสระจาก

ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิทธิชุมชน ดังนั้นชาวอูรักลาโว้ยต้องสร้างยุทธศาสตร์ระยะยาวโดยการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง

ในวันนี้การพูดคุยได้ดำเนินการมาจนถึงเวลาสมควรแล้ว ขอให้ทุกคนช่วยกันสะท้อนสิ่งที่ได้พูดคุยกันมาในวันนี้

อาจารย์ฉลวยวรรณ ปัญญา จากมูลนิธิบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวว่า “จากที่ได้มาร่วมฟังในวันนี้ มีสิ่งที่ประทับใจว่า มาที่ชุมชนนี้ทีไรได้รับความรู้กลับไปทุกที ในช่วงเช้าอาจารย์โอภาส ได้เสนอให้ทุกคนคิดถึงสิ่งที่ดีที่มีอยู่ในชุมชน หลายคนได้สะท้อนสิ่งเหล่านี้ออกมาซึ่งเป็นสิ่งที่ภาคภูมิใจ โดยเฉพาะรากต้นไม้ทั้ง 4 รากนี้ ที่มาจากในใจ ดังนั้น ขอให้ทุกคนกลับไปทบทวน หาเวลาคุยกัน จนกว่าใจจะสั่งว่าจะต้องทำรากให้แข็งแรง ให้ต้นไม้เติบโต”

อาจารย์เสาวภา พรศิริพงษ์ จากสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย กล่าวว่า “ได้ติดตามข่าวของชาวอูรักลาโว้ยมาตลอด รู้มาว่ามีปัญหาเกิดขึ้นมากโดยเฉพาะเรื่องที่ดิน วันนี้รู้สึกมีความหวัง สิ่งที่พวกเราอยากทำ เรื่องบากัดก็น่าจะประสบผลสำเร็จเพราะได้เห็นแววของผู้นำรุ่นใหม่ ขอให้สำเร็จค่ะ”

อาจารย์มยุรี ถาวรพัฒน์ จากสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย กล่าวว่า “วันนี้ได้เห็นแววของแกนนำ คนที่ร่วมแสดงความคิดเห็น คนเหล่านี้น่าจะทำงานเพื่อชุมชนต่อไป ในนามของสกว.ที่ช่วยสนับสนุนงานวิจัยของนันทกา และได้ประเมินงานแบบคร่าว ๆ คิดว่างานวิจัยงานนี้น่าจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนค่อนข้างมาก ขอบคุณอาหารทุกมื้อ และขอเป็นกำลังใจให้คนที่ทำงานต่อไป”

นางสาวนฤมล ด่านพงษ์สุวรรณ ตัวแทนนักศึกษาจากคณะสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดลกล่าวว่า “วันนี้จุดไม้ขีดได้ติดไฟแล้ว หากมีอะไรที่ช่วยเหลือได้ก็ยินดีค่ะ”

นางสาววริษฐา ศรีเรือง ตัวแทนนักศึกษาจากคณะสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดล กล่าวว่า “วันนี้ได้รับรู้ความเป็นมาของชาวอูรักลาโว้ย ซึ่งเป็นความรู้ใหม่ และขอเป็นกำลังใจให้ชาวบ้านทุกคนในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ”

นางสาวนันทกา เครืออินทร์ ตัวแทนนักศึกษาจากคณะสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดลกล่าวว่า “วันนี้ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ชาวบ้านมีส่วนร่วมมากขึ้นในการจัดกิจกรรม โดยเฉพาะผู้หญิงได้เข้ามามีส่วนร่วมนั่งฟัง มีหลายคนเป็นผู้นำมากขึ้น ขอให้ชุมชนเป็นชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป เพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชน”

นางสาวสิรินี ยมนา พัฒนาการชุมชน จังหวัดภูเก็ต กล่าวว่า “ทุกวันนี้มีหลายหน่วยงานเข้ามาติดต่อชาวบ้าน อยากให้ชาวบ้านถามว่ามาติดต่อเรื่องอะไร เพื่ออะไร วันนี้แค่เพิ่ง

เริ่มต้นชุมชนต้องเตรียมตั้งรับ ยังมีอีกหลายหน่วยงานเข้ามา ที่สำคัญชุมชนต้องอย่าแตกแยกจะต้องร่วมกันต่อกิ่งรากให้แข็งแรง”

นักศึกษา จากราชภัฏเชียงราย กล่าวว่า “ทุกคนต้องสามัคคี มีการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ชุมชนนี้มีรากที่แข็งแรงแล้ว แต่ต้องอาศัยกลุ่มให้ต้นไม้แตกกิ่งใบออกมา หากมีคนทำงานแค่ 1-2 คน สิ่งที่ฝันไว้อาจเป็นไปได้ช้า และขอเป็นกำลังใจให้พี่น้องค่ะ”

นายสนิท แซ่ฉั่ว กล่าวว่า “การทำบากัดชุมชนต้องทำขึ้นเอง และต้องจัดคณะทำงานขึ้นมา หากคนในชุมชนไม่ทำ คนอื่นก็ทำให้ไม่ได้ ดังนั้นอย่าให้คนเพียง 1 คนทำต้องช่วยกันเพื่ออนาคตของเราเอง”

นายอาหลิน หาดทรายทอง กล่าวว่า “ขอบคุณทุกคน ขอบคุณอาจารย์ นักศึกษาจากมหาวิทยาลัย มหิดล ที่มาจัดงานในวันนี้ ผมประทับใจที่อาจารย์มาให้ความรู้และมากระตุ้นให้ชุมชนมีพลังในการทำบากัด เตือนให้ชาวบ้านได้รู้ได้ตระหนักว่า หากชุมชนไม่ลุกขึ้นมากระทำในสิ่งที่ได้พูดมาผลกระทบจะเกิดขึ้นกับลูกหลานเราต่อไป”

นายวันพิชัย สำเนียงล้ำ กล่าวว่า “ขอบพระคุณคณะอาจารย์จากมหาวิทยาลัยมหิดลและลูกศิษย์ที่มาในวันนี้ ขอบคุณอย่างแรงเลยที่มาช่วยแสดงความคิดเห็น หากอาจารย์ไม่มาต่อไปภูมิปัญญาของเราอาจสูญหายไป วันนี้ทุกคนได้คำนึงถึงส่วนรวมและลูกหลานมากขึ้น เราต้องช่วยกันเสริมให้การทำบากัดทำได้และแข็งแรง จนกว่าเราจะสูญหายไป”

ผู้ดำเนินการเสวนา อยากให้ชุมชนช่วยกันตอกสมอของชุมชน เมื่อมีหน่วยงานเข้ามาจะได้นำเสนอในสิ่งที่ชุมชนต้องการ และต้องเริ่มการจัดบากัดหรือการสร้างเครือข่ายตามนี้ชุมชนต้องก้าวพ้นปัญหาไปได้

สรุปประเด็นการพูดคุยเสวนาในช่วงบ่ายกลุ่มแกนนำชาวบ้านและผู้เข้าร่วมเสวนาได้หยิบยกตัวอย่างชุมชนต้นแบบที่แต่ละคนได้ไปพบเจอมาเล่าสู่กันฟัง โดยแกนนำชาวบ้านได้ยกตัวอย่างของชาวอูรักลาโว้ยที่เกาะอื่นมาพูด ซึ่งเป็นเรื่องจิตวิญญาณแก่นของความเป็นอูรักลาโว้ย คือ ภาษา วัฒนธรรม สิ่งที่เป็นรากแก้วที่สำคัญมาก โดยชาวบ้านมีความเห็นตรงกันว่าการฟื้นฟูเรื่องภาษาควรเริ่มที่สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรก และเชื่อมโยงไปสู่ชุมชนและโรงเรียนต่อไป นอกจากนี้ในเรื่องของวิถีชุมชนความเป็นเครือญาติ ได้มีการเสนอให้มีการสร้างเครือข่ายชาวอูรักลาโว้ยข้ามพื้นที่ เพื่อใช้เป็นเวทีในการพูดคุยถึงประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละชุมชน แล้วนำเสนอปัญหาในนามของเครือข่าย อีกทั้งกลุ่มแกนนำชุมชนยังต้องการที่จะฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนขึ้น เพื่อให้เยาวชนคนรุ่นใหม่มีความรัก ความภาคภูมิใจ ในเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อูรักลาโว้ยสืบไป

8.4.5. การต่อยอดงานวิชาการสู่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สำหรับแนวทางการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นภาษาวิกฤตของกลุ่มชาติพันธุ์อูรักลาโว้ยในพื้นที่ภูเก็ตนั้น เมื่อการจัดงานเสวนาวิชา “เหลียวหลัง แลหน้า ลูกหลานราไวย์” เสร็จสิ้น ได้มีการพูดคุยกันระหว่างนักวิจัยกับศูนย์ประสานงานฯ ถึงการพัฒนาต่อยอดงานให้เป็นงานวิจัยที่มาจากท้องถิ่น โดยมีชาวบ้านเป็นแกนหลักในการออกความคิดและพัฒนาโจทย์วิจัยของชาวบ้านเองในประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต และมีศูนย์ประสานงานฯ คอยช่วยเหลือในเรื่อง ๆต่าง นั้น จากการพูดคุยกันสรุปได้ว่า การพัฒนาต่อยอดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่บ้านราไวย์ อาจจะไม่สามารถขึ้นโจทย์ประเด็นภาษาและวัฒนธรรมได้ในระยะเริ่มต้นถึงแม้ว่ากลุ่มผู้อาวุโสและกลุ่มวัยกลางคนส่วนหนึ่งจะตระหนักถึงปัญหาการสูญเสียภาษาและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม แต่ยังมีชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งที่มองว่าปัญหาดังกล่าวไม่ใช่เรื่องสำคัญยังคงมีปัญหาอย่างอื่นที่มีความสำคัญยิ่งกว่า ควรจะมีการแก้ปัญหาดังกล่าวก่อน เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาการมีหนี้สิน ปัญหาการไร้สิทธิในที่อยู่อาศัย ซึ่งปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นกับกลุ่มชาติพันธุ์อูรักลาโว้ยทุกกลุ่มในจังหวัดภูเก็ต ดังนั้นจึงส่งผลให้การพัฒนาต่อยอดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่บ้านราไวย์ ในประเด็นการอนุรักษ์ฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมมีความเป็นไปได้ยากในขณะนี้ อีกทั้งยังไม่มีผู้นำหรือแกนนำชาวบ้านที่มีความตั้งใจจริงยอมเสียสละเวลาส่วนตัวมาทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอย่างจริงจัง ทางศูนย์ประสานงานฯ จึงให้ข้อเสนอแนะว่าอาจจะต้องเริ่มงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่หมู่บ้านสังกะอู้ซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวอูรักลาโว้ยที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ เพราะชาวบ้านที่บ้านสังกะอู้มีความตื่นตัวและมีความพร้อมกว่าที่บ้านราไวย์ มีโรงเรียนที่เป็นของหมู่บ้านเอง มีครูที่เป็นชาวอูรักลาโว้ย มีนักเรียนที่เป็นเด็กชาวอูรักลาโว้ย ซึ่งต่างจากที่บ้านราไวย์ที่เด็กในหมู่บ้านต้องไปเรียนในโรงเรียนร่วมกับเด็กคนไทยท้องถิ่น ทำให้การอนุรักษ์และการฟื้นฟูภาษาอย่างเป็นระบบมีโอกาสเป็นไปได้ยากกว่า

บรรณานุกรม

Clifford Sather. 1999. The **Orang Laut**. Occasional paper no.5. Academy of Social Sciences (AKASS) in Cooperation with University Sains Malaysia and Royal Netherlands Government.

Krongkaew Soo-ampon. (2007). **Factors Influencing Marine Ornamental Fishery Involvement : A Case Study of Small-Scale Fishery Community at Had Rawai Village, Phuket**. The Degree of Master of Science, Natural Resource Management, Graduate Studies, Mahidol University.

Hogan, David W. 1972. **Men of the Sea: Coastal Tribes of South Thailand's West Coast**. Journal of the Siam Society. 60(1):205-235.

Hinshiranan, Narumon. 1996. **The Analysis of Moken Opportunistic Foragers' Intragroup and Intergroup Relations**. Unpublished Ph.D. Dissertation, University of Hawaii, Honolulu, Hawaii.

Savapa Atsilarat. (2007). **Sea Mobility , Territorial Changes And Adaptation: Resource Use And Consumption Patterns in The Southern Islands of Thailand**. The Degree of Master of Science, Natural Resource Management, Graduate Studies, Mahidol University.

กมลทิพย์ คงประเสริฐอมร. (2548). **กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี**. วิทยานิพนธ์ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาสหวิทยาการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กอบกุล รายะนาคร. (2550). **กฎหมายกับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

กุลวดี บุญภินนท์. (2536). **วิถีชีวิตกะเหรี่ยง : วิถีแห่งความผูกพันกับธรรมชาติ**. วารสารนิเวศวิทยา 20,3 เดือนกันยายน – ธันวาคม 2536, 43-56.

กุลวดี บุญภินนท์. (2540). **การจัดการทรัพยากรส่วนรวม : กลไกในการรักษาป่าของชาวกะเหรี่ยงบ้านสะเนพ่อง**. วารสารนิเวศวิทยา 24,3 เดือนกันยายน – ธันวาคม 2540, 13-31.

เกศสุดา สิทธิสันติกุล. (2546). **“พะซาช่อง” ฟื้นวิถีชาติพันธุ์...ผ่านห้องเรียน**. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค.

ครรชิต จูประพัทธศรี. (2545). **เงื่อนไขและปัจจัยด้านวัฒนธรรมความเชื่อต่อการจัดการป่าชุมชนในหมู่บ้านอีสาน : กรณีเปรียบเทียบระหว่าง 2 หมู่บ้านในจังหวัดสกลนคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาเทคการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2547). **นิเวศสามน้ำ**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.

คณะวิจัย มหาวิทยาลัยมหิดล. _____. **รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ เรื่อง ระบบข้อมูลชุมชน: กระบวนการสร้างความรู้สู่การพึ่งตนเองของชุมชน 4 ภาค**. มหาวิทยาลัยมหิดล.

จันทร์ตื๊บ ฟูเฟือง และคณะ. (2546). **คนหาปลา : ชีวิตบนผืนน้ำกว๊านพะเยา**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). พะเยา: อุษาการพิมพ์.

จักรพันธุ์ กังวาฬ. (2546). **มอแกนยิปซีทะเลผู้หยุดเร่ร่อน**. นิตยสาร สารคดี: ฉบับที่220 เดือนมิถุนายน 2546

จันทร์นวล รัตรสาร. (2550). **ถักทอความรู้ จากแผ่นดิน**. โครงการติดตามและสนับสนุนชุมชนท้องถิ่น : การจัดการความรู้และพัฒนา การจัดการป่าโดยชุมชน. กรุงเทพฯ: ดูมายเบส จำกัด.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2531). **ภูมิปัญญาอีสานคดีศึกษา**. มหาสารคาม, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

ฉลวยวรรณ ชินะโชติ และคณะ. (2547). **ทางเบี่ยง : งานวิจัยที่มีชีวิตด้วยการถอดภาพชีวิตและลิขิตเป็นเรื่องราว**. (พิมพ์ครั้งที่1). กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย.

เฉลิมพร ชูศรี. (2543). **การมีส่วนร่วมของชาวประมงพื้นบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง กรณีศึกษา อ่าวปัตตานี จังหวัดปัตตานี**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ชยันต์ วรรธนะภูติ. (2524). **เพื่อความเข้าใจในบางประการเกี่ยวกับการวิจัยสังคมศาสตร์**. ศึกษาศาสตร์สาร. 10 (1) : กรกฎาคม, 124-143.

ชลิตา บัณฑุวงษ์ และคณะ. (2543). **รายงานผลการศึกษาวิจัยเรื่องหัวโทง : พัฒนาการลักษณะและการปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน**. กรุงเทพฯ: โครงการความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน.

ชาย โพธิสิตา. (2549). **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน.

ชาย โพธิสิตา. (2550). **ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ : สูทกรรมทางความคิดบนฐานแห่งศาสตร์และศิลป์**. เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการวิจัยเชิงคุณภาพ วันที่ 15 กันยายน 2550บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ทัศนีย์ หิรัญวงษ์. (2546). **การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านนิเวศวิทยาของชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์**. วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ธนา วสวานนท์. (2523). **แนวทางในการจัดสวัสดิการให้แก่ชนกลุ่มน้อยในจังหวัดภาคใต้ : จากกรณีศึกษาเรื่องของชาวเลในเขตจังหวัดภูเก็ตและพังงา**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นฤมล บรรจงจิตร์. (2547). **ศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ปัญหาชุมชน. รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ปัญหาชุมชน**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นฤมล อรุโณทัย. (2545). **กลุ่มชาติพันธุ์ "ชาวเล" ในประเทศไทย** (เรียบเรียงจาก "ความรู้และมายาคติเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลมอแกน" รายงานนำเสนอในการเสวนาระดมความคิดเรื่อง"**ความรู้และมายาคติเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์**" โครงการเวทีวิชาการวัฒนธรรม จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นฤมล อรุโณทัย. (2548). **ความรู้พื้นบ้านของมอแกน : รูปแบบการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ**. วารสารวิจัยสภาวะแวดล้อม 27,1 (มกราคม- มิถุนายน 2548).

นฤมล อรุโณทัย. (2549). **คนพื้นเมืองกับพื้นที่อนุรักษ์**. โครงการนำร่องอันดามัน หมู่เกาะสุรินทร์. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นฤมล อรุโณทัย และคณะ. (2549). **ชุมชนมอแกนและอูรักลาโว้ยกับพื้นที่คุ้มครอง การเชื่อมโยงข้อมูลด้านเศรษฐกิจสังคมของชุมชนกับการวางแผนการจัดการพื้นที่คุ้มครอง : กรณีชุมชนมอแกน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ และชุมชนชาวอูรักลาโว้ย เกาะหลีเป๊ะ อุทยานแห่งชาติตะรุเตา**. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

นฤมล อรุโณทัย. (2549). **"ประชาสังคมและชุมชนเข้มแข็ง"ในบริบทของกลุ่มชายขอบ : กรณีศึกษากลุ่มชาวเลในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

นฤมล อรุโณทัย. (2550). **อูรักลาโว้ย มอแกลน และมอแกน ผู้เชี่ยวชาญทะเลแห่งเกาะและชายฝั่งอันดามัน**. โครงการต้อยติ่ง-ขยายเมล็ดพันธุ์ความรู้เรื่องกลุ่มชาติพันธุ์และชายขอบสู่สาธารณชน. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นฤมล อรุโณทัยและคณะ. (2550). **การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับ อาชีพเสริมและอาชีพทางเลือกของชาวอูรักลาโว้ยในจังหวัดภูเก็ต**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิธิภา อุดมสาลี. (2548). **ชาวเลร่วมฟื้นคืนถิ่น**. สยามรัฐ ปีที่ 52 ฉบับที่ 16,วันที่ 9-15 กันยายน 2548.

นิศากร ธรฤทธิ์. (2541). **ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในเขตลุ่มน้ำชั้นที่ 1 : กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่แตง**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

บรรจง นะแส. (2546). **การจัดการทรัพยากรโดยชุมชน กรณีศึกษาจากชุมชนชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้**. โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้. กรุงเทพฯ: เฟื่องฟ้า พริ้นติ้ง จำกัด.

บรรจง นะแส. (2545). **สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ องค์กรประชาชนระดับรากหญ้าและข้อเสนอทางนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง**. กรุงเทพฯ: เฟื่องฟ้า พริ้นติ้ง จำกัด.

ประทีป ชุมพล. (2549). **การเมืองเรื่องอัตลักษณ์ในนวนิยายเรื่อง เสียงเพรียกจากท้องน้ำ**. วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (กันยายน-ธันวาคม 2549)

ประเทือง เครือหงส์. (2543). **ชาวน้ำ (ชาวเล) ในเมืองไทย**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด กิจศึกษาเทรดดิ้ง.

ประพนธ์ ผาสุขยืด. (2547). **การจัดการความรู้ฉบับมือใหม่หัดขับ**. (พิมพ์ครั้งที่ 1) กรุงเทพฯ: ใยไหม.

ประเวศ วะสี. (2534). **การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น**. ในคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. การสัมมนาทางวิชาการภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

ประเสริฐ ตระการศุภกร. (2540). **การสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการทำไร่หมุนเวียนของชุมชนชาวกะเหรี่ยง**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ปิยนุช แก้วหนู. (2551). **ผลกระทบของธุรกิจการท่องเที่ยวต่อเครื่องมือประมงพื้นบ้าน ศึกษากรณีเครื่องมือประมงไซของชาวประมงอูรักลาโว้ย บ้านหาดราไวย์ ตำบลราไวย์ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต**. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

พัชรินทร์ สิรสุนทร. (2544). **ภูมิปัญญาไทย : รากเหง้าของการเรียนรู้ที่ถูกละเลย**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.

พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. (2548). **มอแกน : ทำไมผู้มาก่อนรัฐไทยและรัฐพม่าบนฝั่งทะเลอันดามันจึงไร้รัฐ**. บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยภายใต้โครงการวิจัยและการพัฒนาเด็กไร้รัฐ. กรุงเทพฯ: สนับสนุนการทำงาน โดย มสช. และ สสส.

พลาเดช ณ ป้อมเพชร. (2546). **โลกของชาวมอแกน : มองจากความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับทะเลและพื้นที่ชายฝั่ง**. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต, สาขาวิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พลาเดช ณ ป้อมเพชร. (2549). **ความรู้พื้นบ้านกับการสร้างเรือมอแกน**. โครงการนำร่องอันดามัน กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มนตรา พงษ์นิล. (2548). **ภูมิปัญญากว๊านพะเยา : บนเส้นทาง "ผลิตภัณฑ์ชุมชน" กับ "คนกินน้ำเดียวกัน"** ใน ดาริน อินทร์เหมือน (บรรณาธิการ), ภูมิปัญญากับการสร้างพลังชุมชน. (หน้า 7-62). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

ยศ สันตสมบัติ. (2539). **ท่าเกวียน บทวิเคราะห์เบื้องต้นว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชาวนาไทยท่ามกลางการปิดล้อมของของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ.

ยศ สันตสมบัติ. (2542). **ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน**. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.

ยศ สันตสมบัติ. (2547). **นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ทรัพยากรชีวภาพ และสิทธิชุมชน**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์บริษัท วิทอินดีไซน์ จำกัด.

เยาวลักษณ์ ศรีสุกใส. (2545). **การเปลี่ยนแปลงทางสังคม-เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม : ศึกษากรณีชาวเลสังกาอู้ อ.เกาะลันตา จ.กระบี่**. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต, สาขาวิชามานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วรินทรา ไกยูรวงค์. (2541). **ทะเลชุมชน : คู่มือกฎหมายสำหรับชาวประมงพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: โครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน.

วิทยาลัยประชากรศาสตร์. (2545). **ประชากรและทรัพยากรชายฝั่ง Population and Coastal Resources** (รวมบทความทางวิชาการ). กรุงเทพฯ: วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิจารณ์ พานิช. (2540). **การบริหารงานวิจัย : แนวคิดจากประสบการณ์**. (พิมพ์ครั้งที่ 2 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: ดวงกมล.

วิสิฏฐ์ มะยะเฉียว, เขมชาติ เทพไชย. (2527). **ชาวเลบ้านแหลมตง : การศึกษาทางด้านมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**. รายงานการสำรวจ กองโบราณคดี กรมศิลปากร.

วิสุทธิ์ ใบไม้ และ รังสิมา ตัณฑเลท. (2546). **บันทึกการประชุมวิชาการประจำปี** โครงการ BRT ครั้งที่ 6, 9-12 ตุลาคม โรงแรมทวินโลตัส จังหวัดนครศรีธรรมราช. กรุงเทพ: บริษัทจิรวัฒน์ เอ็กซ์เพรส จำกัด.

เลิศชาย ศิริชัย และคณะ. (2547). **ภูมิปัญญาท้องถิ่น : จากข้อเท็จจริงยกระดับสู่กระบวนทัศน์ความเข้มแข็งชุมชน**. นครศรีธรรมราช: สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

เลิศชาย ศิริชัย. (2546). **สิทธิชุมชนท้องถิ่นภาคใต้**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

เล็ก กุดวงศ์แก้ว. (2545). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ : กรณีศึกษาศูนย์เฮ็ดอยู่เฮ็ดกันบ้านโนนหัวช้าง ตำบลคำเพิ่ม อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร**. สกลนคร: สถาบันราชภัฏ

ศกุนตลา เหลืองสกุล. (2543). **กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษา จังหวัดขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต (การศึกษาผู้ใหญ่) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ศรุดา สมพอง. (2549). **การจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น Knowledge Management and Local Wisdom**. นิตยสารท้องถิ่น 46, 7 กันยายน 2549.

ศาลิตา ทับพุ่ม. (2550). **เงื่อนไขและปัจจัยที่เอื้อและไม่เอื้อต่อการพัฒนาภาวะผู้นำในสตรี: กรณีศึกษา กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชนบ้านละหอกกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ศุภวรรณ โพธิ์นาค. (2545). **ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวิถีชีวิตของชุมชนเกาะล้าน เมืองพัทยา จังกวัดชลบุรี**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

สมเกียรติ สัจจารักษ์. (2539). **การศึกษาการสื่อสารการศึกษาของชาวเล หมู่เกาะสุรินทร์**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาครุศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาโสตทัศนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบูรณ์ อัยรักษ์. (2538). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการแก้ปัญหาสาธารณสุข : กรณีศึกษาอาชีพการดำน้ำของชาวเลภูเก็ต**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

สีน้อย เกษมสันต์ ณ อยุธยา และคณะ. (2549). **รายงานผลการศึกษา กรอบแนวทางการจัดทำรายงานประเทศตามอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ**

(International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination - CERD 1989). กรุงเทพฯ. กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2548). **แบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แล้วสั่งสมจาก "ภูมิปัญญาชาวบ้าน"**. มติชน ประจำวัน. ประจำวันพุธที่ 26 มกราคม 2548.

สุภางค์ จันทวานิช. (2548). **วิธีการวิจัยเชิงลึก**. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุรจิต ชิรเวทย์. (2548). **คนแม่กลอง**. พิมพ์ครั้งที่ 3. สมุทรสงคราม: หอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม.

สุรชัย รักษาชาติ. (2545). **ความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนของคนชายขอบ: รูปแบบการบริโภค และแหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือนกะเหรี่ยง ภาคตะวันตก ประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

สุรัสวดี กองสุวรรณ์. (2539). **การอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองชาวเลในหมู่บ้านสังกาอู้ จังหวัดกระบี่ : การศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (2548). **สรุปผลการสัมมนาเรื่อง วิกฤตทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์: ปัญหาหรือโอกาส?**. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สำนักงานภาค).

สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (2551). **วิกฤตทางภาษา สูญเสียความหลากหลายทางภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น**. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สร้างสรรค์ปัญญา เพื่อพัฒนาท้องถิ่น. ปีที่ 9 ฉบับที่ 5 เดือน กันยายน-ตุลาคม 2551.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). **รายงานการปฏิรูปการศึกษาไทย**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพฯ

สำนักโยธาธิการและผังเมือง จังหวัดภูเก็ต. (2547). **รายงานสรุปโครงการจัดทำผังเมืองรวม ชุมชนฉลอง-ราไวย์**. ภูเก็ต.

สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (2549). **รวมกฎหมายที่ใช้สำหรับดูแลและรักษาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบริเวณบ้านของเรา**. กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

สำเริง เชยชื่นจิตร. (2550). **ประวัติ และวิถีมอแกน ชาวเลแห่งอันดามันไทย**. โครงการสืนามิ เอด วอทช์ ภายใต้การดำเนินงานของมูลนิธิ ไฮน์ริคเบิลล์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. (พิมพ์ครั้งที่ 1). เชียงใหม่ : โรงพิมพ์สุเทพการพิมพ์ จังหวัดเชียงใหม่.

สำเริง เชยชื่นจิตร. (2551). **สืนามิกับผลกระทบต่อโลกของชาวเลอย่างมอแกน มอแกลน และอูรักลาโว้ย**. โครงการสืนามิ เอด วอทช์ ภายใต้การดำเนินงานของมูลนิธิ ไฮน์ริคเบิลล์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. (พิมพ์ครั้งที่ 1). เชียงใหม่ : โรงพิมพ์สุเทพการพิมพ์ จังหวัดเชียงใหม่.

อรรถกร ภาคีรุณ. (2544). **ก่อนจะเหลือเผ่าพันธุ์สุดท้าย : มอแกน**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). นนทบุรี: ธารบัวแก้ว.

อรศิริ ปาณินท์. (2547). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นในระบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมการอยู่อาศัยที่ยั่งยืนของคนไทย**. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อัปสรสุดา ศิริพงศ์. (2548). **กระบวนการทางมหาสมุทร การอบรมครูผู้สอนวิชาวิทยาศาสตร์โลกระดับมัธยมปลาย**. ภาควิชาวิทยาศาสตร์ทางทะเล คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อานันท์ กาญจนพันธ์ . (2544). **มิติชุมชน : วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร**.(พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อานันท์ กาญจนพันธ์ . (2543). **พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร : กระบวนทัศน์และนโยบาย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อานันท์ กาญจนพันธ์ . (2543). **พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร : สถานการณ์ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อาภรณ์ อุกฤษณ์. (2546). **ชาวเล : แหล่งอาศัยและวิถีชีวิต**. รายงานสรุปโครงการ "**แผนที่ภูมินิทัศน์ภาคใต้ : ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรม**". กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**. โครงการกิตติเมธี สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2544). **ภาพรวมภูมิปัญญาไทย ใน ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้ และการปรับตัวของชาวบ้านไทย**. มูลนิธิภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2545). **ศักยภาพในไทวิถี**. สถาบันวิถีทรรศน์. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ. (2546). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

เอกสารประกอบการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา. (2547). **ทบทวนภูมิปัญญาท้าทายความรู้**. วันที่ 24-26 มีนาคม 2547. กรุงเทพ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

เอื่ยม ทองดี. (2538). **ข้าว และวัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลง**. สภาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

โอภาส ปัญญา และคณะ. (2543). **ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร: ภาคตะวันตก** ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ), **พลวัตรของชุมชนในการจัดการทรัพยากร สถานการณ์ในประเทศไทย**. (หน้า 283-398). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

โอภาส ปัญญา และ โสพส ศิริไสย์. (2550). **สร้างความรู้จากการฟัง ประสบการณ์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สหมิตรพริ้งติ้งแอนพับลิสชิ่ง จำกัด.

โอภาส ปัญญา. (2545). **จัดแต่งวิธีคิดอย่างสันติและอดทน : การสร้างความเข้มแข็งชุมชนระดับตำบล**. ใน ประชาคมรากหญ้า ขบวนการคนกล้า สร้างบ้าน วันใหม่._____.

กฤนกรรณ สุวรรณกาญจน์. (2548). **เวทีความลวงของความจริง คลื่นยักษ์ ระบบเตือนภัยและควายทะเล**. แหล่งที่มา http://thaingo.org/HeadnewsKan/tsunami270248.htm สืบค้นเมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2550

ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดภูเก็ต. แหล่งที่มา www.phuket.go.th สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2550

ข้อมูลเรื่องเมฆ. แหล่งที่มา http://th.wikipedia.org/ สืบค้นเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2551

คอลัมน์ ระดมสมอง. **ชาวประมงพื้นบ้านในภาคใต้ สภาพปัญหากับข้อเสนอเชิงนโยบาย (จบ)**. โดย สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ ประชาชาติธุรกิจ วันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2550 ปีที่ 31 ฉบับที่ 3958 (3158) แหล่งที่มา http://www.nicaonline.com/webboard/index.php สืบค้นเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2550

โครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2549). **การอนุรักษ์ การพัฒนา และการมีส่วนร่วม**. แหล่งที่มา http://www.andaman.cusri.chula.ac.th/ สืบค้นเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2550

โครงการนำร่องอันดามันช่วงที่ 5 สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2549). **โครงการสนับสนุนการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่ได้รับผลกระทบจากสึนามิ**. แหล่งที่มา http://www.andaman.cusri.chula.ac.th/ สืบค้นเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2550

เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติและเครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน. (2548). **โครงการเครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติ กรณีสึนามิ และเครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามันนโยบายเพื่อการฟื้นฟูชุมชนชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งทะเลอันดามัน**. แหล่งที่มา http://www.saveandaman.com/final/policy006.pdf สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2550

ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ. (2547). **การสืบสานวัฒนธรรมภูมิปัญญา**. วิทยาลัยการจัดการทางสังคม สืบสานภูมิปัญญา พัฒนาการจัดการเพื่อสังคม แหล่งที่มา www.Thaiknowledge.org สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2550

เดเร็ค เอเลียส. (2548). โครงการ **ชนพื้นเมืองกับพื้นที่อนุรักษ์ในทะเลอันดามัน:การสำรวจสภาพเศรษฐกิจ สังคมของชนพื้นเมืองกลุ่มมอแกน หมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา และกลุ่มอุรักลาโว้ยหมู่เกาะหลีเป๊ะ จ.สตูล**. แหล่งที่มา http://west-pac.unescobkk.org/index.php สืบค้นเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2550

เตือนใจ (กุญชร ณ อยุธยา) ดีเทศน์. (2549). **หยุดฆ่าอันดามัน หยุดฆ่าวิถีชีวิตชุมชน**. แหล่งที่มา www.prachatai.com เว็บหนังสือพิมพ์ออนไลน์ โดย : ประชาไท สืบค้นเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2549

นฤมล หิญชีระนันท์. (2546). **การปฏิบัติอย่างชาญฉลาดเพื่อการพัฒนามนุษย์อย่างยั่งยืน การตระหนักถึงความสำคัญของชนพื้นเมืองในพื้นที่อนุรักษ์**. แหล่งที่มา http://west-pac.unescobkk.org/index.php สืบค้นเมื่อ 5 กรกฎาคม 2550

นฤมล อรุโณทัย. (2549). **วิถีชีวิตมอแกนในอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์**. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. แหล่งที่มา www.cusri.chula.ac.th/andaman สืบค้นเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2550

นรเศรษฐ์ พิสิฐพันพร. (2551) **งานเสวนาเรื่องโลกาภิวัฒน์และนโยบายรัฐชาติที่มีผลกระทบต่อชนเผ่าพื้นเมือง**. แหล่งที่มา www.prachatai.com สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2552

ประพนธ์ ผาสุขยืด. (2548). **การจัดการความรู้...สู่อนาคตที่ใฝ่ฝัน**. สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) แหล่งที่มา http://www.kmi.or.th/ สืบค้นเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2550

ประพนธ์ ผาสุขยืด. (2544). **ความรู้ ปัญญา และการเรียนรู้**. เรียบเรียงจากบทความเดิมที่เขียนลงหนังสือพิมพ์บิสิเนสไทย คอลัมน์ e-Motion เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2544

ปาริสสา เจริญกุล และ ปภัสสร ผลโพธิ์. **การทำเหมืองฝาย ภูมิปัญญาชุมชน**. แหล่งที่มา สาระความรู้ – เปิดโลกสีเขียว แหล่งที่มาhttp://www.fm100cmu.com/programs สืบค้นเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2550

ผู้จัดการออนไลน์. (2548). **เสียงเพรียกจาก "ยิปซีทะเล" วันถูกไล่ที่ให้นายทุนทำรีสอร์ต**. แหล่งที่มา www.manager.co.th สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2550

ผู้จัดการออนไลน์. (2549). **เส้นทางหลายหมื่นไมล์ในท้องทะเล สืบสานเป็นภูมิปัญญาแห่งชาวเลที่ศูนย์ทุ่งหว้า**. แหล่งที่มา www.manager.co.th สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2550

รายงาน" **สอนชาวเล ให้ดำน้ำ (ปลอดภัย) ปรับชีวิตรับท่องเที่ยว"**. แหล่งที่มา http://www.oknation.net/blog/phukettimes สืบค้นเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2550

รูปภาพพายุงวงช้าง. แหล่งที่มา www.trekkingthai.com/board/photo/trekking/150 สืบค้นเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2551

วิจารณ์ พานิช.(2550). **บรรยายใน การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ "การจัดการภูมิปัญญาชาวบ้านรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา" 20 ส.ค. 2550 ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา ม. ทักษิณ จ. สงขลา**. แหล่งที่มา สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) www.kmi.or.th สืบค้นเมื่อ 5 กรกฎาคม 2550

สมศักดิ์ สุขวงศ์ (2548) **มอแกนกับโครงการแลกเปลี่ยนวัฒธรรม**. แหล่งที่มา www.phangngacity.com สืบค้นเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2550

สำนักงานพาณิชย์จังหวัดภูเก็ต. (2550). **สรุปภาวะเศรษฐกิจจังหวัดภูเก็ต**. แหล่งที่มา www. pcoc.moc.go.th สืบค้นเมื่อ 6 สิงหาคม 2551

สำนักข่าวชาวบ้าน. **'ชาวเล' ร้อง อัยการให้ความเป็นธรรมกรณี นายทุนตัดสายลม**. แหล่งที่มา www. Thaipeoplepress.com สืบค้นเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2551)

อัคนี มูลเมฆ.(2550). **มอแกนคือใคร? ประวัติศาสตร์ทางเผ่าพันธุ์ของยิปซีทะเล**. แหล่งที่มา http://andamangypsy.com/article_b.html สืบค้นเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2550

อัคนี มูลเมฆ.(2550). **ชนเผ่าเร่ร่อนบนโค้งมหาสมุทร**. แหล่งที่มา http://andamangypsy.com/article_b.html สืบค้นเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2550

อัฏธิชัย ศิริเทศ.(2546). **ชาวเล' ไทยใหม่กลุ่มสุดท้ายที่ถูกลืม**. แหล่งที่มา ทีมงานไทยเอ็นจีโอ www. ThaiNGO.org สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2550

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อย

ตาราง ก-1 แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าด้วยเรื่องความรู้ด้านนิเวศทางทะเล และกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอูรักลาโว้ย โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักคือผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรม (โต๊ะหมอ) ผู้อาวุโสที่เป็นชายและหญิง กลุ่มคนวัยกลางคนทั้งชายและหญิง และกลุ่มหนุ่มสาว

หัวข้อสนทนากลุ่มย่อย/สัมภาษณ์เชิงลึก	เหตุผลของการสนทนากลุ่มย่อย/สัมภาษณ์
- ประวัติความเป็นมาของชุมชน และการตั้งถิ่นฐาน	เพื่อให้ทราบความเป็นมาของชุมชนชาวอูรักลาโว้ย
- ประวัติความเป็นมาในเชื้อชาติ วัฒนธรรม	เพื่อให้ทราบว่าชาวอูรักลาโว้ยยังมีความรู้เรื่องความเป็นมาในเชื้อชาติวัฒนธรรมตนเองหรือไม่
- ความรู้เกี่ยวกับ ความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณี	เพื่อให้ทราบว่าชาวอูรักลาโว้ยยังมีความเชื่อ พิธีกรรม ที่ให้ความเคารพต่อระบบนิเวศ
- ลักษณะของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ	เพื่อให้ทราบถึงความผูกพัน ความรักใคร่สามัคคีในเครือญาติชาวอูรักลาโว้ย
- สภาพภูมิศาสตร์ของชุมชน	เพื่อให้ทราบถึงหลักการเลือกที่ตั้งหมู่บ้าน
- โครงสร้างประชากร	เพื่อให้ทราบจำนวนประชากร ผู้นำกลุ่ม รายได้ การศึกษาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
- วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพในสมัยก่อนและในปัจจุบัน	เพื่อให้ทราบถึงการปรับตัวในการอยู่ร่วมกับระบบนิเวศจากอดีตถึงปัจจุบัน
- การอบรมเลี้ยงดูบุตรจากอดีตจนถึงปัจจุบัน	เพื่อให้ทราบรูปแบบในการเลี้ยงดูบุตรที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ
- ฐานทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน	เพื่อให้ทราบว่าทรัพยากรในชุมชนที่ชาวอูรักลาโว้ยใช้ประโยชน์มีอะไรบ้าง และมีระบบการเรียกชื่ออย่างไร
- รูปแบบการใช้ทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน	เพื่อให้ทราบถึงรูปแบบการใช้ทรัพยากรที่เอื้อต่อระบบนิเวศ
- ความรู้เรื่องน้ำทะเลที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตและวิถีหากินของชาวอูรักลาโว้ย	เพื่อให้ทราบถึงความรู้เรื่องน้ำทะเลที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตและวิถีหากินของชาวอูรักลาโว้ย ระบบการเรียกชื่อและการนิยามลักษณะของน้ำ
- ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของน้ำกับข้างขึ้นข้างแรม	เพื่อให้ทราบว่าชาวอูรักลาโว้ยมีการเรียนรู้และการสังเกตธรรมชาติจนเกิดเป็นภูมิปัญญา
- ความรู้เรื่องลมประจำถิ่น	เพื่อให้ทราบว่าชาวอูรักลาโว้ยมีการเรียนรู้และการสังเกตธรรมชาติและจนเกิดเป็นภูมิปัญญา

ตาราง ก-1 แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าด้วยเรื่องความรู้ด้านนิเวศทางทะเล และกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอูรักลาโว้ย โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักคือผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรม (โต๊ะหมอ) ผู้อาวุโสที่เป็นชายและหญิง กลุ่มคนวัยกลางคนทั้งชายและหญิง และกลุ่มหนุ่มสาว (ต่อ)

หัวข้อสนทนากลุ่มย่อย/สัมภาษณ์เชิงลึก	เหตุผลของการสนทนากลุ่มย่อย/สัมภาษณ์
- ความรู้เรื่องการหาปลา	เพื่อให้ทราบถึงวิธีการหาปลาลักษณะนิสัยของสัตว์ทะเล ซึ่งเป็นความรู้ฝังลึกที่อยู่ในตัวคนที่เกิดจากการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติ
- ความรู้เรื่องลักษณะของเมฆ	เพื่อให้ทราบว่าชาวอูรักลาโว้ยมีการเรียนรู้และการสังเกตธรรมชาติและจนเกิดเป็นภูมิปัญญาที่ช่วยให้เตรียมรับมือกับภัยธรรมชาติ ระบบการเรียกชื่อและการนิยามลักษณะของเมฆ
- ความรู้เกี่ยวกับเรื่องคลื่นและลักษณะของคลื่น	เพื่อให้ทราบถึงความรู้เกี่ยวกับเรื่องคลื่นที่กำหนดรูปแบบการทำประมงที่ไม่ฝืนธรรมชาติระบบการเรียกชื่อและการนิยามลักษณะของคลื่น
- ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคลื่นและลม	เพื่อให้ทราบว่าชาวอูรักลาโว้ยมีการเรียนรู้และการสังเกตธรรมชาติสามารถเข้าใจความสัมพันธ์ของคลื่นและลมจนเกิดเป็นภูมิปัญญา
- ความรู้เกี่ยวกับดวงจันทร์ข้างขึ้น ข้างแรม	เพื่อให้ทราบว่าชาวอูรักลาโว้ยมีการเรียนรู้และการสังเกตธรรมชาติสามารถเข้าใจความสัมพันธ์ข้างขึ้นข้างแรม ที่มีอิทธิพลต่อการหาปลาของชาวอูรักลาโว้ย
- ความรู้เกี่ยวกับดวงดาว	เพื่อให้ทราบว่าชาวอูรักลาโว้ยมีการสังเกตธรรมชาติใกล้ตัว ที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต
- ความรู้เกี่ยวกับการเดินเรือ	เพื่อให้ทราบว่าชาวอูรักลาโว้ยมีการเรียนรู้และการสังเกตธรรมชาติและท้องฟ้าเมื่อต้องมีการเดินเรือในเวลากลางคืนและกลางวัน
- ความรู้เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ลักษณะนิสัยของสัตว์ทะเล	เพื่อให้ทราบถึงสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศใต้ท้องทะเลที่สัตว์ทะเลชอบอยู่อาศัย และนิสัยของสัตว์ทะเลแต่ละชนิด ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้จากการสังเกตธรรมชาติ

ตาราง ก-1 แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าด้วยเรื่องความรู้ด้านนิเวศทางทะเล และกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอูรักลาโว้ย โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักคือผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรม (โต๊ะหมอ) ผู้อาวุโสที่เป็นชายและหญิง กลุ่มคนวัยกลางคนทั้งชายและหญิง และกลุ่มหนุ่มสาว (ต่อ)

หัวข้อสนทนากลุ่มย่อย/สัมภาษณ์เชิงลึก	เหตุผลของการสนทนากลุ่มย่อย/สัมภาษณ์
- ความรู้เกี่ยวกับการสร้างเครื่องมือหาสัตว์ทะเล	เพื่อให้ทราบถึงทัศนคติความคิด ในการประดิษฐ์เครื่องมือเพื่อล่าสัตว์ที่เอื้อต่อระบบนิเวศและกลายเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ความรู้เกี่ยวกับวงจรชีวิตของสัตว์ทะเล	เพื่อให้ทราบลักษณะการเคลื่อนย้ายที่อยู่ของสัตว์ทะเล ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้จากการสังเกตและจดจำความเป็นธรรมชาติของสัตว์ทะเล เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่วยให้ชาวอูรักลาโว้ยมีอาหารถึงปัจจุบัน
- ความรู้ของชาวอูรักลาโว้ยในการล่าสัตว์ทะเล	เพื่อให้ทราบถึงความคิดในการเลือกจับสัตว์ทะเล และการใช้ทรัพยากรในระดับท้องถิ่น
- ความรู้ในการเลือกพื้นที่วางไซ	เพื่อให้ทราบถึงหลักการเลือกพื้นที่วางไซที่ไม่ทำลายระบบนิเวศทางทะเล
- ตำนานหรือนิทานพื้นบ้านที่เล่าต่อกันมา	เพื่อให้ทราบถึงคำบอกเล่าของบรรพบุรุษที่ช่วยให้ชาวอูรักลาโว้ยเคารพธรรมชาติและไม่คิดจะฝืนธรรมชาติ
- ระบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลจาก อดีตจนถึงปัจจุบัน	เพื่อให้ทราบว่าใครเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาในแต่ละระดับ ถ่ายทอดกันอย่างไร ถ่ายทอดให้กับใคร และใครเป็นผู้สืบทอด และปัจจุบันเป็นอย่างไร

ตาราง ก-2 แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาผลกระทบของการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบเดิม และแยกชาวอูรักลาโว้ยออกจากระบบนิเวศทางทะเลพึ่งพาบกมากขึ้น โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักคือผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรม (โต๊ะหมอ) ผู้อาวุโสที่เป็นชายและหญิง กลุ่มคนวัยกลางคนทั้งชายและหญิง และกลุ่มหนุ่มสาว

หัวข้อสนทนากลุ่มย่อย/สัมภาษณ์เชิงลึก	เหตุผลของการสนทนากลุ่มย่อย/สัมภาษณ์
- การพัฒนาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และมีผลต่อรูปแบบการดำเนินชีวิต	เพื่อให้ทราบถึงผลกระทบของการพัฒนาที่มีผลต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เป็นต้น	เพื่อให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองเกิดขึ้นในชุมชน เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ชาวอูรักลาโว้ยเองสามารถสัมผัสได้
- การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในกลุ่มคนหนุ่ม สาว ในด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ ค่านิยม ทัศนะคติ	เพื่อให้ทราบว่าหนุ่มสาวมีค่านิยม ทัศนะคติในการประกอบอาชีพที่ต่างจากพ่อแม่ และมีการศึกษาที่ดีกว่าคนรุ่นก่อน
- การเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม ภาษา พิธีกรรม จารีตประเพณี และความเชื่อ	เพื่อให้ทราบถึงการเสื่อมถอยของวัฒนธรรม ภาษา พิธีกรรม จารีตประเพณี และความเชื่อ ของชาวอูรักลาโว้ย ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการพัฒนา

ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์บุคคล (กลุ่มที่ทำมาหากินทางทะเล)

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	อายุ/ปี
1	นายสน บางจาก	73
2	นายมะจิม หลักเกาะ	70
3	นายหริ ฟองสายธาร	65
4	นายหวิน หาดทรายทอง	68
5	นายหนัง มิเด็น	68
6	นายสุเต็ม หลักเกาะ	68
7	นายบุญเลิศ มณีวงศ์	51
8	นายอาหลิน หาดทรายทอง	49
9	นายวันพิชัย สำเนียงล้ำ	48
10	นายสมคิด กระแสชลธาร	41
11	นายชนะ หาดทรายทอง	39
12	นายสนิท แซ่ฉั่ว	32
13	นายดำรงศักดิ์ หลักเกาะ	31
14	นายสงัด หาดวารี	29

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์กลุ่มย่อย (กลุ่มที่ทำมาหากินทางทะเล)

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	อายุ/ปี
1	นายอาเห็น ประมงกิจ	68
2	นายแห้ง เกศสกุล	58
3	นายไข่ หลักเกาะ	57
4	นายวันติ้น ประมงกิจ	42
5	นายบุญรอง แซ่ฉั่ว	43
6	นายบุญเกิด หลักเกาะ	37

7	นายหยัน เก็ดสกุล	48
8	นายสมใจ หลักเกาะ	40
9	นายมนัส เกาะลอย	29
10	นายวีรชัย หาดทรายทอง	28
11	นายบรรพต หาดวารี	24
12	นายธีรศักดิ์ บางจาก	25

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์บุคคล (กลุ่มที่เปลี่ยนอาชีพมาทำกินบนบก)

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	อายุ/ปี
1	นายหงีม ดำรงเกษตร	66
2	นางตา ฟองสายธาร	60
3	นางหย่า มิเด็น	66
4	นางเจิ้ง ดำรงเกษตร	55
5	นายบุญนาค พลรบ	43
6	นางแม๊ะนิ้ง บางจาก	54
7	นางแสงดาว ประมงกิจ	37
8	นางวีรวรรณ หาดทรายทอง	26
9	นายวิชัย แซ่ฉั่ว	21

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์กลุ่มย่อย (กลุ่มที่เปลี่ยนอาชีพมาทำกินบนบก)

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	อายุ/ปี
1	นางเล็ก มิเด็น	54
2	นางแต๋ว มิเด็น	51
3	นายสมชาย รักษ์นาวา	48
3	นางมิ้น หาดทรายทอง	44
4	นางคืบ หาดทรายทอง	42
5	นางถูก หาดทรายทอง	41
6	นายบุญชิด มิเด็น	39

7	นางอญิญา แซ่ฉั่ว	39
8	นางอุทัย หลักเกาะ	43
9	นางเย็นจิต มิเด็น	44
10	นางพรชีพ มิเด็น	41

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักในการสนทนากลุ่มแบบไม่เป็นทางการ (กลุ่มที่ทำมาหากินทางทะเล)

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	อายุ/ปี
1	นายมะจิม หลักเกาะ	70
2	นายหวิน หาดทรายทอง	68
3	นายหนัง มิเด็น	68
4	นายแว่น บางจาก	68
5	นายอาหลิน หาดทรายทอง	49
6	นายวันพิชัย สำเนียงล้ำ	48
7	นายสุอ้อย หลักเกาะ	40
8	นายสมคิด กระแสชลธาร	41
9	นายหยัน ชาวนา	46
10	นายยอด รักนาวา	37
11	นายอาดัง หาดวารี	33
12	นายสนิท แซ่ฉั่ว	32
13	นายสนั่น ช้างน้ำ	32
14	นายนอบ ช้างน้ำ	29
15	นายสงัด หาดวารี	29
16	นายจ๋อย บางจาก	25

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักในการสนทนากลุ่มแบบไม่เป็นทางการ (กลุ่มที่เปลี่ยนอาชีพมาทำกินบนบก)

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	อายุ/ปี
1	นายคำนึง บางจาก	43
2	นายศักดิ์ชัย หาดทรายทอง	32
3	นายดำ หลักเกาะ	35
4	นายอานันต์ กระแสชลธาร	24
5	นายทนงศักดิ์ แหลมตง	24
6	นายวัลรบ ประมงกิจ	23
7	นายอธิชัย หาดทรายทอง	22
8	นายนิมน ประมงกิจ	22
9	นายสมศักดิ์ กระแสชลธาร	21
10	นางอุตา ทะเลรุ่งโรจน์	44
11	นางสุมาลี รักษ์นาวา	29
12	นางสดสวย หลักเกาะ	27
13	นางจรัสศรี ชาวนา	20

ภาคผนวก ค
การวิเคราะห์ข้อมูลจากบทสัมภาษณ์

ตาราง ค-1 ตัวอย่างการสนทนากลุ่ม

คอลัมน์ซ้าย (The Left Hand Column) **บันทึกข้อความ จากการถอดเทป ประเด็นการสนทนาของผู้ให้ข้อมูลหลัก**	**คอลัมน์ขวา (The Right Hand Column)** **บันทึกการตีความ ประเด็นการสนทนาของผู้วิจัย**
แจ้จิม แจ้หวิน แจ้หนัง แยะมิ น้ายะ น้าใจ ได้เล่าถึงวิถีชีวิตของพวกเขาในอดีตว่า “พวกเราออกเลตั้งแต่ยังเด็กตามพ่อไปตกปลา พออายุประมาณ 12-13 ปีต้องหาเลี้ยงพ่อแม่แล้ว ผู้หญิงก็ได้ออกเลบ้างแต่เป็นส่วนน้อย ส่วนใหญ่เลี้ยงลูกอยู่บ้านทำกับข้าวให้ผัวกิน ทีก่อนเคยขายปลาได้ตังค์มากที่สุด 20 บาท ถือว่ามากแล้วในสมัยนั้น เพราะว่าในสมัยก่อนข้าวสารราคาถูก ถ้าจะไป ตหลาดยังตังค์ 50 บาท ก็ซื้อของได้ครบ สมัยก่อนมีรถสองแถวคันเดียวนานมาที เราต้องเดินไป ออกจากบ้านตั้งแต่หัวรุ่งถึงหลาดตอนใกล้เที่ยง สมัยก่อนรถหายากจะไปไหนเดินกันไป เดินไปจนถึงกะตะ ป่าตอง กระทู้ บ้านพอนบ้านดอน ไปจบหมด เอาของจากเลไปแลกข้าวสาร ระหว่างอยากน้ำขอตามบ้านคนกิน บางทีเราก็ไปช่วยคนไทยเก็บข้าว นวดข้าว แลกกับข้าวเปลือกแทนตังค์ จำนวนข้าวเปลือกเราก็ไม่ได้เรียกร้องแล้วแต่เขาจะให้ พอได้ข้าวเปลือกมาเราก็เอามานวดมาถิ้มกันเอง บางทีไม่มีข้าวสารที่จะหุงกินเหลืออยู่เลยต้องถิ้มข้าวกันกลางคืนพอถิ้มเสร็จถึงค่อยเอาไปหุงกิน เวลาไปกันจะไปกันหลายคนชวนกันไปเป็นกลุ่ม ป่านนี้ข้าวของทุกอย่างแพงข้าวสารแลกปลาแบบเมทีก่อนก็ไม่มีแล้ว นอกจากออกเลเป็นอาชีพหลัก ถ้ามีเวลาว่างเราก็จะไปรับจ้างทุกอย่างที่เขาจ้าง วิถีชีวิตของเราลำบากเสื้อผ้ายังไม่มีจะใส่ ปะแล้วปะหลาว บางครั้งเอาใบหย่าหนัดมาขูดเอาหนามออกเหลือแต่เส้นใยแล้วเอาไปทำผ้าค่อนุ่ง	จากการสนทนากลุ่มซึ่งประกอบด้วยผู้สูงอายุทั้งชายและหญิง และมีกลุ่มวัยกลางคนซึ่งร่วมวงสนทนาด้วย 2 คน การสนทนาในครั้งนี้ได้พูดถึงวิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ย ซึ่งชาวอูรักลาโว้ยกลุ่มผู้สงอายุได้บอกเล่าประสบการณ์การดำเนินชีวิตของพวกเขาในวัยเด็กจนถึงวัยหนุ่ม ได้อย่างสนุกสนาน ทำให้ได้นึกภาพย้อนไปในอดีตถึงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์ เมื่อประมาณกว่า 60 ปีมาแล้ว ซึ่งเป็นช่วงที่พวกเขาเริ่มติดต่อมีปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกชุมชนมากขึ้นจากการนำทรัพยากรจากทะเลไปขายหรือแลกเปลี่ยนเป็นข้าวสาร อาหาร ที่จำเป็นที่พวกเขาไม่สามารถหาได้จากท้องทะเล บรรยากาศในการสนทนาสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี ทุกคนในกลุ่มสนทนามีความเป็นกันเอง ในการพูดคุยผู้สูงอายุจะคอยพูดคอยเสริมในการเล่าเรื่องตลอด ให้การสนทนาดำเนินได้อย่างต่อเนื่อง ทุกคนมีสีน่าท่าทางที่ยิ้มแย้ม พร้อมที่จะบอกเล่าถึงวิถีชีวิตของพวกเขาให้กับผู้วิจัยซึ่งถือว่าเป็นเด็กที่เกิดมาในช่วงที่บ้านเมืองเจริญแล้วได้รับรู้

ภาคผนวก ง
นิทานพื้นบ้านเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ย

นิทานเกี่ยวกับความเป็นมาของวิถีชีวิตชาวเล

ชาวอูรักลาโว้ยกลุ่มผู้สูงอายุเล่าว่า “บรรพบุรุษเคยบอกว่าพวกเรามี 3 คนพี่น้อง มีเราชาวเลเป็นพี่คนหัวปี คนไทยเป็นน้องคนที่สอง คนจีนเป็นน้องคนที่สาม เขาให้ทั้งสามคนพี่น้องเข้าไปในวัดเพื่อบวชเรียน พี่คนหัวปี (ชาวเล) บอกน้องว่าให้น้องเข้าไปในวัดก่อนไปเอาหนังสือมาด้วย แต่น้องไม่ได้เอามาให้ น้องบอกว่า พี่เอ้อหนังสือพัดอยู่ในเลหมดแล้ว ให้พี่ไปหาหนังสือเอาเองต๊ะ หนังสืออยู่ที่ปลาขี้ตัง นั่นแหละคือหนังสือของเรา พี่คนหัวปี (ชาวเล) ไม่ได้เข้าวัดทำให้อ่านหนังสือไม่ออก พอเขาให้อยู่วัดอยู่ไม่ได้ไม่ชอบอยู่ ชอบมาอยู่ตามชายเลได้นอนหลับ ได้ว่ายน้ำ ดำน้ำ ตั้งแต่นั่นมาพวกเราก็อยู่กับเลมาจนถึงทุกวันนี้”

นิทานเกี่ยวกับความเป็นมาของวิถีชีวิตชาวเล

ชาวอูรักลาโว้ยกลุ่มผู้สูงอายุเล่าว่า “บรรพบุรุษบอกพวกเราว่า สมัยก่อนพระพุทธเจ้าจะเดินทางข้ามทะเล แล้วบอกชาวเลในสมัยก่อนว่าให้ยกเท้าของพระพุทธเจ้าข้างหนึ่งข้ามไปที่เกาะทางโน้นที แต่ชาวเลขี้คร้าน พระพุทธเจ้าบอกว่าให้ช่วยทีแล้วพระพุทธเจ้าจะให้พร ชาวเลก็ยังไม่สนใจ พระพุทธเจ้าเดินเลยไปเจอคนจีนจึงขอให้คนจีนช่วย คนจีนจึงช่วยพระพุทธเจ้าให้ข้ามไปเกาะได้ พระพุทธเจ้าจึงให้พรคนจีนตามสัญญา ขอให้คนจีนรวย คนจีนจึงรวยมาถึงทุกวันนี้ ส่วนพวกเราก็อยู่อย่างลำบากจนถึงทุกวันนี้เหมือนกัน”

ภาคผนวก จ
ภาษาอูรักลาโว้ย

ภาษาอูรักลาโว้ยเป็นภาษาพูดไม่มีภาษาเขียน โดยตัวอักษรที่ใช้เขียนภาษาอูรักลาโว้ยสามารถเปรียบเทียบกับตัวพยัญชนะของภาษาไทยได้ 23 ตัว ดังต่อไปนี้

ก ค ฆ ง จ ช ซ ฌ ญ ด ต ท น บ ป พ ย ร ล ว อ ฮ

การออกเสียง การออกเสียงของคำในภาษาชาวเลนั้น ต้องออกเสียงตามเสียงของตัวอักษรไทยโดยไม่ออกเสียงสูงต่ำ นอกจากบางตัวที่มีเสียงผิดกับเสียงในภาษาไทยดังต่อไปนี้

ฆ – ระฆัง มีเสียงคล้าย ๆ กับเสียง **G** ในภาษาอังกฤษ

ฌ – กระเชอ มีเสียงคล้าย ๆ กับเสียง **J** ในภาษาอังกฤษ

ญ – หญิง มีเสียงคล้าย ๆ กับ **–ญญ-** ในคำว่าวิญญาณ

ย์ เป็นเสียงท้ายพยางค์ที่พวกหนุ่มสาวจะออกเสียง ย แต่คนแก่มักออกเสียง **ล** สำหรับชาวอูรักลาโว้ยที่มาจากเกาะลันตาและหมู่เกาะอาดัง จะออกเสียง **เออ**

จ – จาน ต้นพยางค์มีเสียงธรรมดา ท้ายพยางค์มีเสียงคล้าย ๆ **อิ ติดตามเสียงสระสุดท้าย**

ซ – โซ่ ต้นพยางค์มีเสียงธรรมดา ท้ายพยางค์มีเสียงคล้าย ๆ **อิฮ ติดตามเสียงสระสุดท้าย**

ฮ – นกฮูก ต้องออกเสียง ฮ ท้ายพยางค์ เพื่อจะแยกระหว่างบางคำ เช่น ตีกัฮ คือ ตอบ แต่ตีกะ คือ หน้าต่าง สำหรับสระต้องออกเสียงเหมือนกับสระภาษาไทย

พยัญชนะไทย	อูรักลาโว้ย	ความหมาย
ก	กูบัก	วังน้ำ
ค	คานะ	ต้องการ
ฆ	ฆลูมัก	คลื่นโหลน
ง	งูวะ	หาว
จ	จาบัก	ไม้ง่าม
ช	ชียา	เลี้ยงอาหารหรือเครื่องดื่ม
ซ	ซูโรจ	น้ำลง
ฌ	ฌามัด	สะพาน
ญ	ญาเระ	บอกเล่า
ด	ดาโตะ	เจ้าที่

พยัญชนะไทย	อูรักลาโว้ย	ความหมาย
ต	ตารา	ทิศเหนือ
ท	โทก	กระเป๋า
น	นียัจ	แก้บน
บ	บือบีฮัก	ฟ้าสาง
ป	ปาดัก	ทุ่งหญ้า
พ	พรู	กรู
ม	มือลายู	มาลายู
ย	แยะ	ย่า,ยาย
ร	รือโบะ	ไข่มุก
ล	ลาโวจ	ทะเล
ว	วายัก	หนัง
อ	อาเย ดรัซ	น้ำลง
ฮ	ฮึนุซ	ปลาหมึก

ที่มา : พจนานุกรม ชาวเล – ไทย ไทย – ชาวเล เล่มหนึ่ง โดย หลิน หาดทรายทอง, สตีเฟ่น แพททิมอร์, เดวิด โฮแกน

ภาคผนวก ฉ
แผนที่พื้นที่ทำมาหากินของชาวอูรักลาโว้ยในอดีตและปัจจุบัน

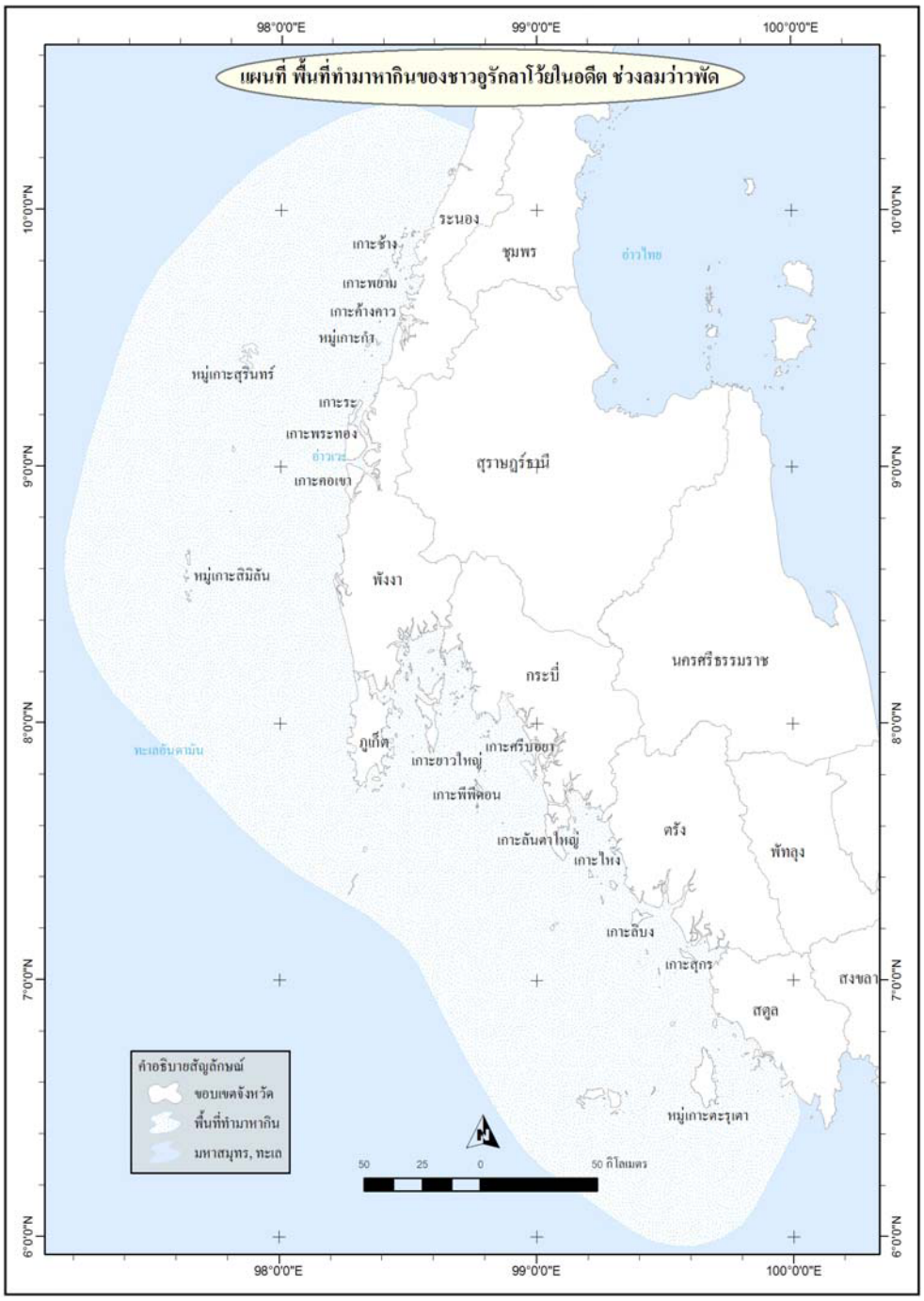

จัดทำโดย นางสาวนันทกา เครืออินทร์ สาขาวิชาการวางแผนสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน
คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

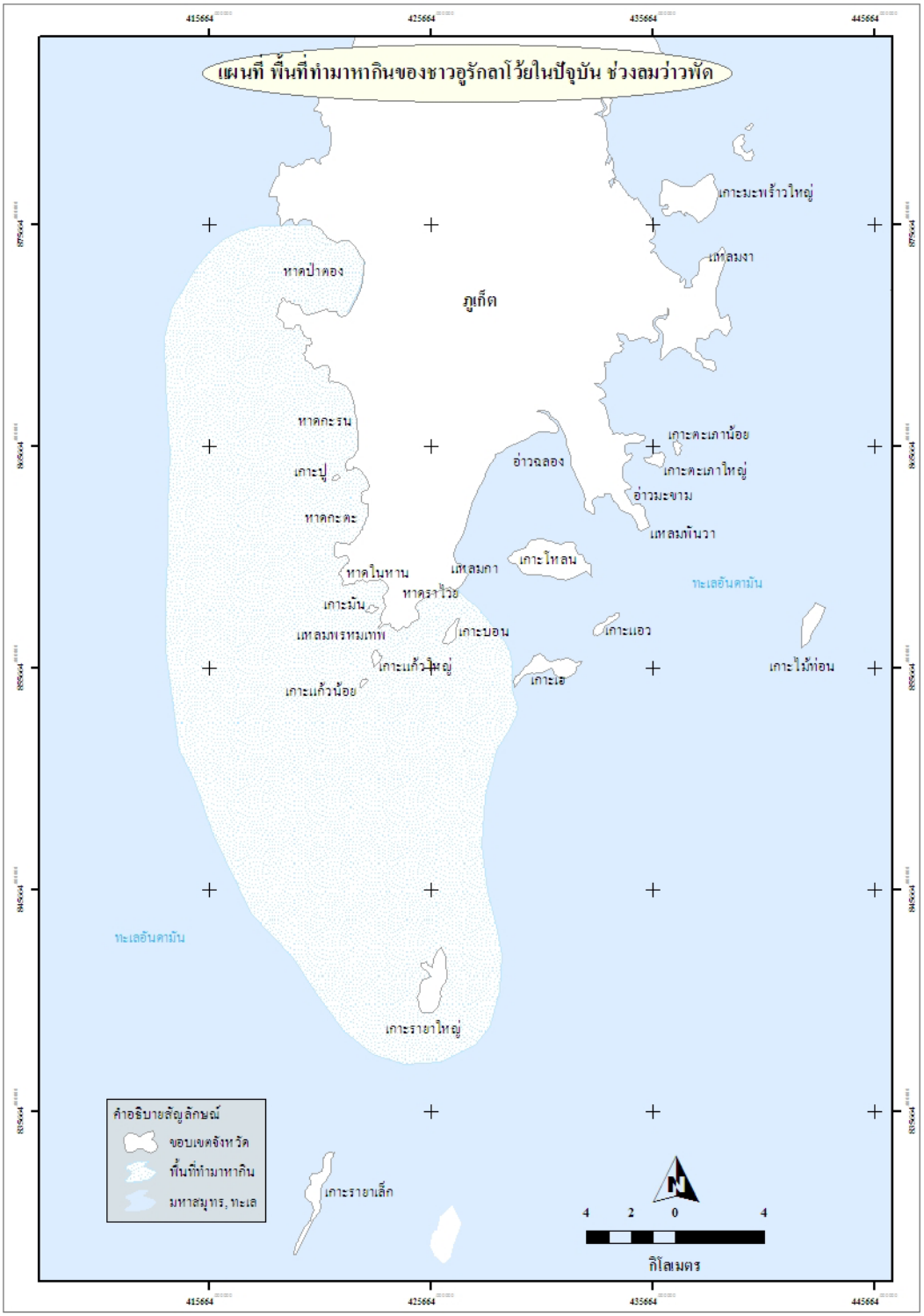

จัดทำโดย นางสาวนันทกา เครืออินทร์ สาขาวิชาการวางแผนสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน
คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ภาคผนวก ช

การนำเสนอผลงานวิชาการ

Proceedings งานประชุม "ศรีนครินทรวิโรฒวิชาการ" ครั้งที่ 3 (เล่ม 1)
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ISBN 978-974-8182-71-1

ที่ปรึกษา
รองศาสตราจารย์สุมาลี เหลืองลกุล (รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ)
รองศาสตราจารย์วิภาวี อนุพันธ์พิศิษฐ์ (รองอธิการบดีฝ่ายวิจัย)
รองศาสตราจารย์สมชาย สันติวัฒนกุล (คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย)

บรรณาธิการ
ฉัตรชัย เอกปัญญาลกุล

กองบรรณาธิการ

กาญจนา อินทรสุนานนท์	นันทา ผู้รักษา	ศรีนคร คงชนะ
กานดา ชันภักดุโฆ	พาสนา ชุลรัตน์	สายสอง โอทิศวิเศษ
โกสุม ขันทรัตน์	ไพรัช บวรสมพงษ์	สารี วรวิสุทธิ์สารกุล
ก้อยาณี กุลชัย	พรพิมล ม่วงไทย	สาลี่ ลุภาภรณ์
ชารุณี อารีรุ่งเรือง	พันธุ์ชนะ สุนทรพิทิช	สินีนาถ เลิศไพรวัน
ชารุวรรณ หอยมหาวงรัตน์	เพียงลดา วีระสัย	สิริพร เกรียงไกรเพชร
ชิราวรรณ อินคุ้ม	มยุรี คุภวิบูลย์	สุชาดี ทองสิมา
ชิดชนี ชวาลาวัณย์	มานพ วิสุทธินพทย์	สุภาพร ลุกลีเหลือง
ชาคริต ชุ่มวัฒนะ	มรกต ไมยเออร์	สุภาภรณ์ สังข์บุญนาค
ชูศรี วงศ์รัตนะ	รัมภา บุญลิ่นสุข	สุวดี ภู่ประดิษฐ์
ชลวิทย์ เจียรจิตต์	เลิดศิริ บวรกิตติ	สุวรา วัฒนพิทยกุล
ญาณิสา บูรณะชัยบวร	วิมล พันธุเวทย์	สุวรรณา วรรัตน์
ถวัลย์ ภูถวัลย์	วิลาสลักษณ์ ขัววัลลี	หทัยรัตน์ มาประณีต
ทัศนา ทองภักดี	วรรณธนะ สัตตบรรณคุช	อัจฉริยา รังษีรุจิ
ธนาคล คงธนบูรณ์	วรรณวิไล ไกรเพ็ชร เอวานส์	อัญชลี ชันทรเสน
นิยนิตา จิตต์ชรัส	วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ	อรอนงค์ พริ้งศุลกะ
น้ำคุณ ศรีสนิท	ศิริพร ปัญญาเมธีกุล	
น้ำชัย คุภฤกษ์ชัยลกุล	ศิริพันธ์ ศรีวันยงค์	

ผู้ประสานงาน
ศรีประไพ วัฒนะรัตน์

ความคิดเห็น ข้อมูลและบทสรุปต่างๆที่ลงตีพิมพ์ใน proceedings เล่มนี้ เป็นของผู้เขียนบทความและมิได้แสดงว่าของบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิจะเห็นพ้องด้วยทั้งหมด
Unless otherwise stated, the views and opinion expressed in proceedings are those of authors of papers, and do not represent those of proceedings.

กำหนดการโครงการประชุมวิชาการ "ศรีนครินทรวิโรฒวิชาการ" ครั้งที่ 3
ประจำปี พ.ศ. 2551
วันที่ 21-22 มกราคม 2552
ณ อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี และอาคารหอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

วันพุธที่ 21 มกราคม 2552

08.00 – 09.00 น.	ลงทะเบียน
09.00 – 10.00 น.	พิธีเปิด และ ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง " จิตอาสาเพื่อพัฒนาชีวิตสำนึกสาธารณะ" โดย ศาสตราจารย์วิรุณ ตั้งเจริญ อธิการบดีมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ห้องประชุมใหญ่ ชั้น 2 อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องฯ
10.00 – 10.30 น.	พิธีมอบเกียรติบัตร รางวัลงานวิจัยดีเด่น มศว วิชาการ ประจำปี 2551
10.30 - 11.00	พักรับประทานอาหารว่าง ห้องจัดเลี้ยงชั้น 1 อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องฯ
11.00 – 12.00 น.	การนำเสนอผลงานวิจัยของมศว ที่ได้รับรางวัลระดับชาติ • ภาคบรรยาย คณะแพทยศาสตร์ และคณะศิลปกรรมศาสตร์ • ภาคโปสเตอร์ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ ห้องประชุมใหญ่ ชั้น 2 อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องฯ
12.00 – 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน ห้องจัดเลี้ยงชั้น 1 อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องฯ
12.30 – 13.30 น.	ชมโปสเตอร์นำเสนอผลงานวิจัย และนิทรรศการ หน้าห้องประชุม 2AB ชั้น 2 อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องฯ
13.30 – 16.00 น.	นำเสนอผลงานวิจัยแต่ละสาขา • ห้อง A สาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ ห้องประชุมยภาฯ 1 ชั้น 1 อาคารหอประชุมใหญ่ • ห้อง B สาขาวิทยาศาสตร์ ห้องประชุม 2AB ชั้น 2 อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องฯ • ห้อง C สาขาศิลปกรรมศาสตร์ ห้องประชุมยภามหาวิทยาลัย ชั้น 3 อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องฯ • ห้อง D สาขาการศึกษาศาสตร์ ห้องประชุมใหญ่ ชั้น 2 อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องฯ (พักรับประทานอาหารว่างเวลา 15.00 -15.15 น. ในห้องนำเสนอผลงาน)

วันพฤหัสบดีที่ 22 มกราคม 2552

08.00 – 09.00 น.	ลงทะเบียน
09.00 – 10.30 น.	การบรรยายพิเศษ เรื่อง " แหล่งทุนวิจัยและการสร้างเครือข่ายงานวิจัยภายในและภายนอกประเทศ " โดย ศ.ดร.อานนท์ บุญมะจัตเวช เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ห้องประชุมใหญ่ ชั้น 2 อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องฯ
10.30 – 10.45 น.	พักรับประทานอาหารว่าง ห้องจัดเลี้ยงชั้น 1 อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องฯ
10.45 – 12.00 น.	นำเสนอผลงานวิจัยแต่ละสาขา • ห้อง A สาขาวิศวกรรมศาสตร์ ห้องประชุมสภาฯ 1 ชั้น 1 อาคารหอประชุมใหญ่ • ห้อง B สาขาการท่องเที่ยว ห้องประชุม 2AB ชั้น 2 อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องฯ • ห้อง C สาขามนุษยศาสตร์ ห้องประชุมสภามหาวิทยาลัย ชั้น 3 อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องฯ
12.00 – 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน ห้องจัดเลี้ยงชั้น 1 อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องฯ
12.30 – 13.30 น.	ชมโปสเตอร์นำเสนอผลงานวิจัย และนิทรรศการ หน้าห้องประชุม 2AB ชั้น 2 อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องฯ
13.30 – 16.00 น.	นำเสนอผลงานวิจัยแต่ละสาขา • ห้อง A สาขาพหุศึกรรมศาสตร์ ห้องประชุมสภาฯ 1 ชั้น 1 อาคารหอประชุมใหญ่ • ห้อง B สาขาสังคมศาสตร์ ห้องประชุม 2AB ชั้น 2 อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องฯ • ห้อง C สาขามนุษยศาสตร์ ห้องประชุมสภามหาวิทยาลัย ชั้น 3 อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องฯ (พักรับประทานอาหารว่างเวลา 14.30 -14.45 น. ในห้องนำเสนอผลงาน)

วันพฤหัสบดีที่ 22 มกราคม 2552

ห้อง A สาขาพฤติกรรมศาสตร์

สถานที่ห้องประชุมสภาฯ 1 ชั้น 1 อาคารหอประชุมใหญ่

ประธาน: ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์

ประธานร่วม: รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ฝ่ายวิจัย

ห้อง B สาขาสังคมศาสตร์

สถานที่ห้องประชุม 2AB ชั้น 2 อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องฯ

ประธาน: คณบดีคณะสังคมศาสตร์

ประธานร่วม: รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายวิชาการและวิเทศสัมพันธ์

วันที่- เวลา	เรื่องที่นำเสนอ / ผู้นำเสนอ
13.30-13.45	การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตของประชาชน ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์, คติเพิญ พวงสายใจ, วัชรี พฤกษิกานนท์, พรทิพย์ เธียรธีรวิทย์, สุชุม พันธุ์ณรงค์, พิมลพรรณ บุญยะเสนา
13.45-14.00	การวิเคราะห์เชิงอภิมานโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง นิภาพรรณ เจนสันติกุล
14.00-14.15	ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการผิดนัดชำระหนี้บัตรเครดิต พิชามญช์ เขียวทอง
14.15-14.30	การพัฒนาระบบงานธุรการของคณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏตรีละเกษ มณีรัตน์ ปราศจาก
14.30-14.45	ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรระดับชุมชน: การพัฒนาที่มีผลกระทบต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของชาวอูรักลาโว้ย จังหวัดภูเก็ต นันทกา เครืออินทร์ ,โอภาส ปัญญา
14.45-15.00	วัฒนธรรมเยอดรีละเกษ: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต ประดิษฐ ศิลาบุตร
15.00-15.15	ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวในวิถีชาวมอญ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี นิคม บางจริง
15.15-15.30	ภาพอนาคตการพัฒนาและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิคนไร้สัญชาติ ไพรัช บวรสมพงษ์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ขอมอบใบประกาศเกียรติคุณไว้เพื่อแสดงว่า

นันทกา เครืออินทร์, โอภาส ปัญญา

นำเสนอผลงานวิจัยเรื่อง *"ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรระดับชุมชน: การพัฒนาที่มีผลกระทบต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของชาวอูรักลาโว้ย จังหวัดภูเก็ต"*

ในงานประชุมศรีนครินทรวิโรฒวิชาการครั้งที่ ๓ วันที่ ๒๑ - ๒๒ มกราคม ๒๕๕๒
ณ อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องฯ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ศาสตราจารย์วิรุณ ตั้งเจริญ
อธิการบดี

รองศาสตราจารย์สุมาลี เหลืองสกุล
ประธานจัดงานประชุมศรีนครินทรวิโรฒวิชาการ

ภาคผนวก ซ
กระบวนการ/กิจกรรมการดำเนินงานวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยคาดหวังให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในประเด็นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลเรื่อง “อ่านน้ำจำลม อ่านฟ้าจำดาว” และผลกระทบของการพัฒนาต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีชาวอูรักลาโว้ย บ้านราไวย์ เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้ และตลอดระยะเวลาที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ซึ่งใช้เวลาประมาณ 3 เดือน ตั้งแต่ เดือนกุมภาพันธ์-เมษายน 2551 จึงเป็นช่วงเวลาที่ผู้วิจัยได้เข้าไปเฝ้าสังเกตวิถีชีวิตทั่วไปของชาวอูรักลาโว้ย บ้านราไวย์ โดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ชาวบ้านทำในชีวิตประจำวัน เช่น มีส่วนร่วมในการออกทะเลหาปลากับชาวอูรักลาโว้ย เพื่อจะได้มีส่วนร่วมรับรู้ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลมาใช้ในการหาปลา และเรียนรู้วิธีการสังเกตธรรมชาติ และยังมีส่วนร่วมกับชาวอูรักลาโว้ยที่เป็นกลุ่มผู้หญิงในการช่วยขายปลาที่แผงขายปลากลางหมู่บ้าน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้คอยเฝ้าสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีสำคัญของหมู่บ้าน คือ ประเพณีบูชาโต๊ะเล และประเพณีทำบุญกลางบ้าน ซึ่งเป็นการร่วมสืบสานประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมานานร้อยกว่าปี

อย่างไรก็ตามการสังเกตเป็นเพียงวิธีการหนึ่งในการเก็บข้อมูล และผู้วิจัยยังได้อาศัยการสนทนากลุ่มแบบไม่เป็นทางการ และการสัมภาษณ์รายบุคคลและสัมภาษณ์กลุ่มย่อยแบบไม่เป็นทางการกับกลุ่มชาวบ้านที่ยังคงทำมาหากินทางทะเลและกลุ่มชาวบ้านที่เปลี่ยนอาชีพหันมาพึ่งพาพื้นที่บกมากขึ้น โดยผู้วิจัยอาศัยช่วงที่ชาวบ้านนั่งพูดคุยหรือนั่งพักผ่อนหลังจากเสร็จสิ้นภารกิจเพื่อเปิดประเด็นสนทนา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในประเด็นที่ศึกษา (โปรดอ่านในบทที่ 3 หัวข้อ 3.3.3 เครื่องมือการเก็บข้อมูลภาคสนาม)

นอกจากการเก็บข้อมูลภาคสนามแล้วข้อมูลทุติยภูมิยังเป็นส่วนประกอบสำคัญที่ช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงการเกิดขึ้นของภูมิปัญญาท้องถิ่น ความสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดจนได้รู้จักกลุ่มชาติพันธุ์อูรักลาโว้ยมากขึ้น

รูปภาพ กิจกรรมการดำเนินงานวิจัย

หลังจากทำวิทยานิพนธ์เสร็จแล้วผู้วิจัยมีโอกาสได้ไปจัดงานเสวนาวิชาการที่หมู่บ้านราไวย์อีกครั้ง โดยได้มีการเชิญอาจารย์จากมหาวิทยาลัย ผู้แทนจากภาคส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง นักวิจัย นักศึกษา และผู้แทนชาวบ้าน มาร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้มองเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาร่วมกัน โดยมีหัวข้อในงานเสวนาวิชาการครั้งนี้ว่า “เหลียวหลัง แลหน้า ของลูกหลานราไวย์

โครงการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรระดับชุมชนฯ
คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
๙๙๙ ถนนพุทธมณฑลสาย ๔ ตำบลศาลายา
อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

วันที่ 14 กรกฎาคม ๒๕๕๒
เรื่อง ขอเชิญร่วมเสวนาวิชาการ

เรียน
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑) เอกสารและกำหนดการจัดงานเสวนาวิชาการ
"เหลียวหลัง แลหน้า ของลูกหลานราไวย์" จำนวน ๑ ชุด
๒) รายชื่อบุคคลและหน่วยงานที่เข้าร่วมงานเสวนาวิชาการฯ จำนวน ๑ ชุด

สืบเนื่องจากที่มีนักศึกษาจำนวนมากได้มีความสนใจในการศึกษาเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวอูรักลาโว้ย ซึ่งการศึกษาส่วนใหญ่ควรมีประโยชน์และนำไปสู่การคลี่คลายปัญหาในปัจจุบัน เพื่อให้มีการสร้างอนาคตของลูกหลานชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ตให้เจริญรุ่งเรืองท่ามกลางภาวะความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการท่องเที่ยว การทำประมงพาณิชย์ การประกาศเขตพื้นที่คุ้มครองที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวอูรักลาโว้ย

ในการนี้คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และการสนับสนุนทุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) มีความยินดียิ่งที่จะจัดงานเสวนาวิชาการ เพื่อร่วมสร้างอนาคตของลูกหลานชาวอูรักลาโว้ยบ้านราไวย์ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต ให้มั่นคงและยั่งยืน โดยมีกลุ่มแกนนำชาวบ้าน อาจารย์จากมหาวิทยาลัยมหิดลและนักวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล รวมถึงหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องและองค์กรพัฒนาเอกชนเข้าร่วมงานเสวนาวิชาการ"เหลียวหลัง แลหน้า ของลูกหลานราไวย์"

เนื่องจากหน่วยงานของท่านมีส่วนเกี่ยวข้องและมีความรู้ความสามารถในด้านการพัฒนาชุมชน เพื่อจะมีประโยชน์สูงสุดแก่การพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของภาคส่วนที่หลากหลาย ผู้จัดงานจึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน หรือผู้แทนเข้าร่วมเวทีเสวนาวิชาการฯ ในใน<u>วันเสาร์ที่ 18 กรกฎาคม เวลา 08.30-15.30 น. ณ หมู่บ้านชาวอูรักลาโว้ย บ้านราไวย์ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต</u> รายละเอียดปรากฏตามกำหนดการที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาเข้าร่วมการเสวนาวิชาการฯ ตามวัน เวลา และสถานที่ดังกล่าวด้วย จะขอบคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ โอภาส ปัญญา)
อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการ

กำหนดการจัดเวทีเสวนาวิชาการ "เหลียวหลัง แลหน้า ของลูกหลานราไวย์"
วันเสาร์ที่ 18 กรกฎาคม 2552 เวลา 08.30 – 15.30 ณ หมู่บ้านชาวอูรักลาโว้ย บ้านราไวย์

08.30 – 09.00 น.	ลงทะเบียนผู้เข้าร่วมเสวนาวิชาการ
09.00 – 10.45 น.	วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านราไวย์ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ดำเนินรายการโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.โอภาส ปัญญา อาจารย์ประจำคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
10.45 – 11.00 น.	พักรับประทานอาหารว่าง
11.00 – 12.00 น.	แลกเปลี่ยนความรู้จากผลงานวิจัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่
12.00 – 13.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
13.00 – 15.00 น.	มองอนาคตที่รุ่งเรืองของลูกหลานราไวย์ ดำเนินรายการโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.โอภาส ปัญญา อาจารย์ประจำคณะ สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
15.00 – 15.30 น.	ซักถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และปิดเวทีเสวนาวิชาการ
15.30 – 15.45 น.	พักรับประทานอาหารว่าง

จำนวนผู้เข้าร่วมงาน

- อาจารย์จากมหาวิทยาลัย จำนวน 5 คน
- ผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 8 คน
- ผู้แทนจากหน่วยงานภาคเอกชน จำนวน 3 คน
- นักวิจัย นิสิตและนักศึกษาระดับปริญญาโท จำนวน 10 คน
- ผู้แทนจากชาวบ้าน จำนวน 10 คน

นันทกา เครืออินทร์
โทรศัพท์ 0-8769-16260
e-mail: biplu_biplu@hotmail.com

รูปภาพ การจัดงานเสวนาวิชาการ “เหลียวหลัง แลหน้า ของลูกหลานราไวย์”

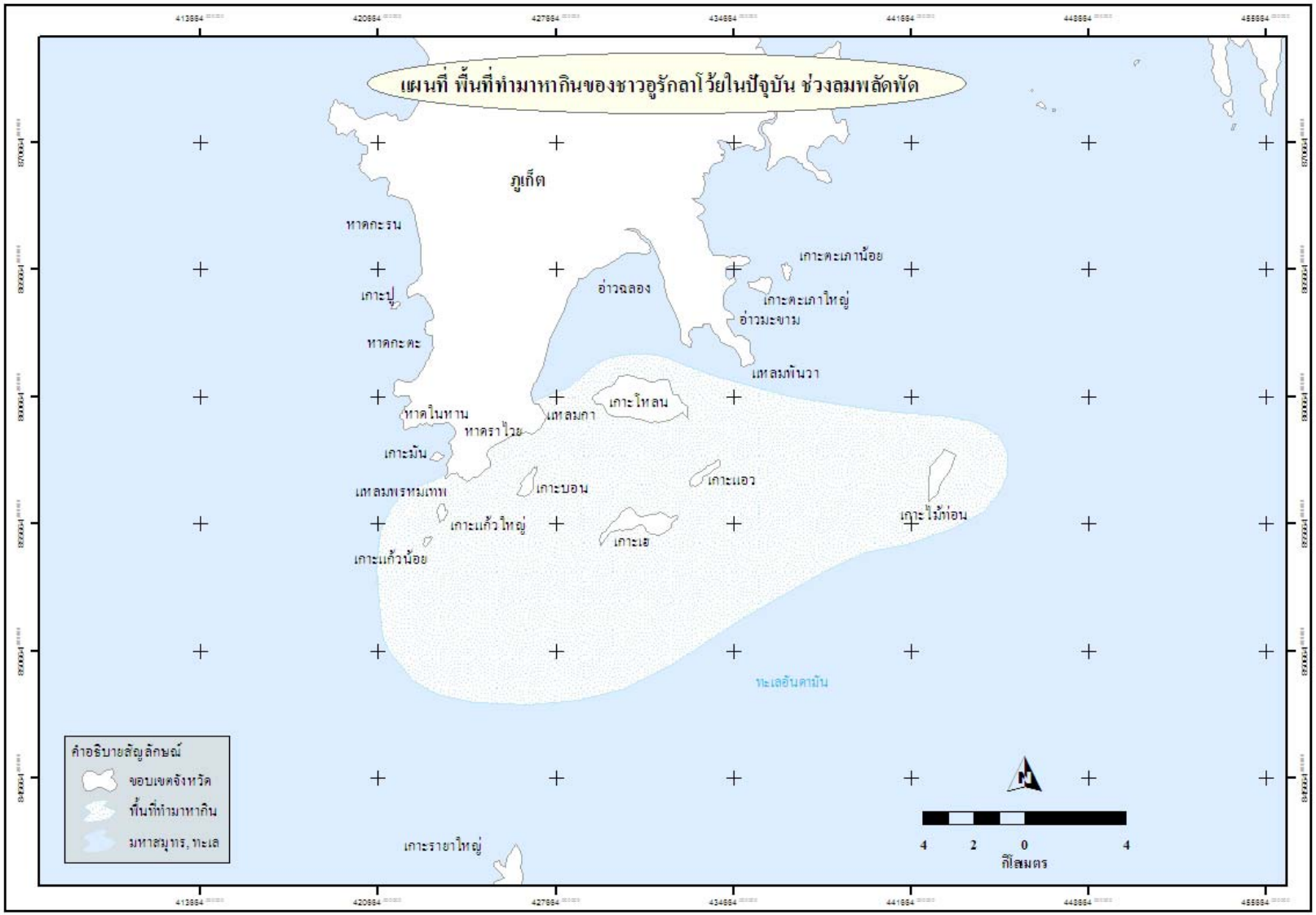

จัดทำโดย นางสาวนันทกา เครืออินทร์ สาขาวิชาการวางแผนสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวนันทกา เครืออินทร์
วัน เดือน ปีเกิด	1 สิงหาคม 2526
สถานที่เกิด	จังหวัดภูเก็ต ประเทศไทย
ประวัติการศึกษา	มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2545-2548 วิทยาศาสตรบัณฑิต (ภูมิศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหิดล 2549-2552 วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การวางแผนสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน)
ที่อยู่	86/5 หมู่ 2 ตำบล ศรีสุนทร อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต 83110
E-MAIL ADDRESS	Biplu_Biplu@Hotmail.com
แหล่งทุนสนับสนุนงานวิจัย	สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ชุดโครงการวิจัยมหาบัณฑิต การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ภาษาในภาวะวิกฤต
การนำเสนอผลงานวิชาการ	งานประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม วิชาการ ครั้งที่ 1 23-24 ตุลาคม 2551 งานประชุมศรีนครินทรวิโรฒวิชาการ ครั้งที่ 3 21-22 มกราคม 2552